NORVEGIA SACRA

NORVEGIA SACRA

AARBOK
TIL KUNNSKAP OM DEN NORSKE KIRKE
I FORTID OG SAMTID

SYVENDE AARGANG
1927

STEENSKE FORLAG :: OSLO

V.7-9
1927-
29

Utgitt efter tiltak av
den Norske Kirkes biskoper
Redigert av Oluf Kolsrud

JOHANSEN & NIELSENS BOKTRYKKERI, OSLO

NORVEGIA SACRA

1927

Utgivernes forord.

Norvegia Sacra, Aarbok og Skrifter til Kunnskap om den Norske Kirke i Fortid og Samtid, utgis efter tiltak av den Norske Kirkes Biskoper og redigeres av professor *Oluf Kolsrud* som ansvarlig skriftstyrer. Om planen for denne publikasjon henvises til utgivernes forord til de bind som blev utgitt i 1921 og 1922. En oversikt over hvad der hittil er kommet, finnes paa følgende blad i denne aargang av Aarboken.

For 1927 utgis:

A) Syvende aargang av Aarboken Norvegia Sacra.

B) Femte bind av Skrifterne: Norsk prestegårdsliv. Kulturhistoriske skildringer fra våre prestegårde. Av sogneprest *O. Olafsen.* Med hundre billeder.

Aarboken for 1927 utgis likesom de fem første aarbøker med hjelp av Oplysningsvesenets Fond.

Johan Lunde. Bernt Støylen. Peter Hognestad. J. Støren.
M. Bjønness-Jacobsen. J. Gleditsch. J. C. Petersen.

Oluf Kolsrud.

NORVEGIA SACRA

AARBOK OG SKRIFTER TIL KUNNSKAP OM DEN NORSKE KIRKE I FORTID OG SAMTID

utgitt efter tiltak av den Norske Kirkes biskoper,

redigert av

professor *OLUF KOLSRUD.*

AARBOK. Steenske forlag, Oslo.

FØRSTE AARGANG. 1921. Kr. 10.00.

Med bidrag av *Oluf Kolsrud, Fredrik Paasche, H. Wiers-Jenssen, R. Slaattelid, H. G. Heggtveit, Jørgen E. Sivertsen.* — Innhold: St. Olavs gjerning. Fra den norrøne kristendoms eldste historie. De liturgiske skuespill i Norden og deres siste utløper, stjernespillet. Hans Egede og Grønland. Ophevelsen av konventikelplakaten. Sognepræst Hans Landstads biografi. Salmedikteren Magnus Brostrup Landstads selvbiografi. Det religiøse og kirkelige liv i Troms fylke. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1920. 237 sider.

ANDRE AARGANG. 1922. Kr. 10.00.

Med bidrag av *Thor Kielland, Absalon Taranger, Fredrik Paasche, Oluf Kolsrud, Ragnvald Gjerløw, O. Olafsen, Kristian Nissen, O. Forstrøm, W. M. Schjelderup, R. Slaattelid, H. G. Heggtveit, H. Leganger, Anders Bugge, Fred. Tybring, Einar Johs. Nilssen, Knut Mollestad, G. W. Wulfsberg, G. O. Kløvstad, P. St. Koren, Nils C. Christie, I. Flønæs, L. M. Hol, Hans Smith.* — Innhold: St. Olavs skrin, med 10 billeder. Kong Magnus Erlingssons privilegium for den Norske Kirke. To samtaler oversatt fra det gamle sprog, Stavanger bispestol, bispedømmets grenser, bispestolens flytning og gjenreisning. Interiør fra en vestlandsk prestegaard i 1680-aarene. Biskop Peder Krogs visitasreise i Finnmarken 1708. Norske presters slektsnavne. Av altergangens historie i det gamle Fredrikshald. Erindringer av og om stiftsprost J. B. Flottmann. Ordskiftet i 1840-aarene om en norsk kirkeforfatning. Indremisjonæren Jacob Traasdahl, med portrett. Et pastoral-teologisk pensum av biskop J. C. Heuch. Vestlandsk kristendomstype. Kirkens kunst før og nu. Et kirkeprogram. Livsskildringer med portretter av Gabriel Baardsen, Jakob Gregusson, August Mollestad, Børre Bomhoff, Jacob Anderssen, Jens Tandberg, Gustav Dietrichson, Hans Domaas, Jens Otterbech. Selvbiografier med portretter av Johan Lunde og Mikkel Bjønness-Jacobsen. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1921. 357 sider.

TREDJE AARGANG. 1923 Kr. 15.00.

Med bidrag av *Johan Meyer, Jón Helgason, O. M. Sandvik, O. Olafsen, J. Jørgensen, J. Qvigstad, Oluf Kolsrud, Anders Gimse, O. C. Breda, Kris Wold-Torne, Thomas Barth. P. Sandvik, Mikael Hertzberg, E. Diesen, S. Bretteville Jensen, H. G. Heggtveit, Aug. B. Hahnsen, Th. Freihow, K. F. Hagene, Olaf Moe, J. B. Gilhuus, Karl Marthinussen, Fred. Tybring, Einar Amdahl, Anders Bugge, D. Hvoslef, A. Olsen, W. P. Sommerfeldt.* — Innhold: Vore fedres valg av kirkested. Den islandske kirkes kaar under katolicismen. Nogen gammelkirkelige melodier i Hans Thomissøns Psalmebog av 1569. Kirkebøkene i vort land betraktet fra et kulturhistorisk synspunkt. Folkeundervisningen paa landet i Norge omkring 1739. Lars Jakobsen Hættas beretning om de religiøse og moralske forhold i Kautokeino før den læstadianske vekkelse. Hans Nielsen Hauges fangenskap, dokumenter fra aarene 1804-1814. Haugianeren og demokraten Mikkel Grendahl. Lars Krefsrud i Bodsfengslet. Om biskop N. J. Laache, med portrett. Livsskildringer med portretter av Arnoldus Hille, Jørgen Jørgensen, Gustav Jensen, Einar Skavlan, Jørgen Løvland, Sigvald Blaker, Vilhelm Sommerfelt, Aasulv Bryggesaa, Halfdan Wennevold, Edvard Sverdrup, Ole Theodor Moe, Carl Konow, Andreas Aamot, Jørgen Edvin Nilssen. Selvbiografi med portrett av Jens Gleditsch. Gjenreising og nyskaping i nyere norsk kirkekunst, en oversikt for aarene 1900-1923, med 20 billeder. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1922. Kirkelig statistikk 1922. De norske misjoner i 1922. Ekteskap og skilsmisse, kirkelige forslag og uttalelser 1921-23. Kirkelig bibliografi 1922. 470 sider.

FJERDE AARGANG. 1924. Kr. 15.00.

Med bidrag av *Oluf Kolsrud, Jón Helgason, A. Halvorsen, O. Olafsen, A. Schøning, Ludvig Selmer, Ivar Welle, A. F. W. J. Prytz, Hans Woll, K. Petersen, Olaf Moe, C. E. Riise, M. J. Stolee, K. O. Kornelius, Olai Skulerud, D. Hvoslef, A. Olsen.* —

Innhold: St. Olavs kristenrett. Erkebiskop Olav Throndsson av Nidaros, med 4 billeder. Islands kirkelige utviklingsgang siden reformasjonen. Fra den første Talvik-prests tid. Erik Røring, sogneprest i Veøy, med 2 billeder. Vaar Frelsers kirke i Drøbak, med 17 billeder. Skriftprincippet i norsk teologi i det 19de aarhundrede. Arne Garborgs religion, med portrett. Livsskildringer med billeder av Ole Tobias Olsen, Albert Landstad, August Weenaas, Peder Nordsletten, Oscar Moe, Ivar Sælen, Erik Kristian Johnsen, Olafia Johannsdottir, Ludvig Eriksen. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1923. Utredning om Haalogaland bispedømmes deling. Kirkelig statistikk 1923. De norske misjoner i 1923. 328 sider.

FEMTE AARGANG. 1925. Kr. 12.00.

Med bidrag av *Jón Helgason, Joh. E. Brodahl, Oluf Holck, Andreas Seierstad, O. Stavem, A. F. W. J. Prytz, M. Syltevik, K. Petersen, Ingvald B. Carlsen, J. Qvigstad, Ole C. Iversen, Jonas Myhre, A. Olsen, Oluf Kolsrud, W. P. Sommerfeldt.* — Innhold: Jón Ögmundsson den hellige, biskop i Hólar. Prestevalget i Støren 1654, med 5 billeder. Norsk salmediktning i annen halvdel av det 17. aarh. Presten i norsk folketradisjon. Livsskildringer med billeder av Karl Titlestad, Johan Willoch Erichsen, Edvard Liljedahl, Ole Gjerløw, Anders Forfang, Hersleb og Jakob Walnum, Nils Ursin, Carsten Hansteen, Halfdan Møller. Selvbiografi med portrett av Jacob Christian Petersen. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1924. Kirkelig statistikk 1924. De norske misjoner 1924. Kirkelig bibliografi 1923. 318 sider.

SJETTE AARGANG. 1926. Kr. 10.50.

Med bidrag av *Oluf Kolsrud, Joh. E. Brodahl, W. Neumann, N. R. Heyerdahl, J. Qvigstad, Johannes Gausdal, M. Syltevik, Thorbjørn Frølich, Karl Vold, Eugène Hanssen, A. Olsen, W. P Sommerfeldt.* — Innhold: Kollats i den Norske Kyrkja. Prestekunstnere i Norge paa 1600-tallet, med billeder. Prost Jens Colstrup, med billede. Et kristelig vennebrev fra 1777. Bidrag til Finnmarkens kirkehistorie (Erindringer 1825-49 av Anders Persen Bær). Menighetsdannelsen i Santalistan. Livsskildringer med portretter av Christian Martin Eckhoff, Christopher Bruun, Lars Dahle, Ole Moe, Olaus Breda. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1925. Oslo biskops innberetning om hans reise i Amerika 1925, De norske misjoner i 1925. Kirkelig bibliografi 1924. 256 sider.

Originalbind til aarboken kr. 2.00.

SKRIFTER. Bibliotheca Norvegiæ Sacræ.
A/S Lunde & Co.s forlag, Bergen.

FØRSTE BIND. 1922 B.

Carsten Hansteen: Av det norske kristenlivs psykologi.
226 sider. Pris kr. 10.00, innbundet kr. 12.00.

ANDRE BIND. 1923 B.

Andreas Seierstad: Kyrkjelegt reformarbeid i Norig i nittande hundre aaret. Fyrste bandet. (Avhandling for doktorgraden i teologi.)
343 sider. Pris kr. 12.00, innbundet kr. 14.50.

TREDJE BIND. 1923 C.

Ludvig Selmer: Oplysningsmenn i den Norske Kirke. Et bidrag ti forståelsen av oplysningsbevegelsens utvikling i Norge. (Avhandling fo doktorgraden i teologi.)
226 sider. Pris kr. 10.00, innbundet kr. 12.00.

FJERDE BIND. 1924 B.

Daa Noreg var misjonsmark. Minneskrift um Mostertinget i aar 1024 Av *Peter Hognestad, Absalon Taranger, Knut Robberstad, Johan Meyer* Med 16 bilæte.
96 sider. Pris kr. 4.50, innbundet kr. 6.50.

FEMTE BIND. 1927 B.

O. Olafsen: Norsk prestegårdsliv. Kulturhistoriske skildringer fr våre prestegårde. Med hundre billeder.
205 sider. Pris kr. 10.00, innbundet kr. 12.00.

NORVEGIA SACRA
1927.

INNHOLD.

Side

Prestenes bekjennelsesplikt i den Norske Kirke. Betenkning avgitt til det kgl. Kirke- og Undervisnings-Departement av *Absalon Taranger*, dr. jur., professor i rettshistorie ved Universitetet i Oslo, lærer i kirkerett ved de Praktisk-Teologiske Seminarier 1

I. Har sedvanen ophevet prestenes bekjennelsesplikt? 1
II. Professorene Ordings og Hallesbys lære om bekjennelsesskriftene. Lausannemøtets trosbekjennelse 3
III. Vaar bekjennelseslovgivning efter 1814 7
IV. Professorene Aschehougs og Morgenstiernes lære om Kirkens bekjennelse 9
V. Den danske Høiesteretts dom i Arboe-Rasmussen-saken (1916) . . . 13
VI. Kan sedvanen opheve skreven lov? 18
VII. Presteeden og ordinasjonsløftet angir prestenes konfesjonelle «tjenesteplikt» 22
VIII. Lovgivningen om prestenes ansettelse efter reformasjonen 26
1. Menighetsvalgets tidsrum (1539-1661) 26
2. Enevoldskongens prestevalg (1661-1813) 36
3. Norske Regjerings prestevalg (1814-1926) 51
4. Brevformularer ved prestekalls besettelse 60
a. Menighetskallsbrev 60
b. Lensmannens kollats 61
c. Kongens kallsbrev (bestalling) 63
d. Bispekollatsene 64
IX. Resultater 71
1. Har sedvanen ophevet de norske presters bekjennelsesplikt? . . . 71
2. Hvordan kan et saadant spørsmaal behandles prosessuelt? . . . 71
3. Administrativ behandling og avgjørelse 72
Bilag. Utvalg av eldre formularer for kallsbrev og kollatser, 1582-1792 . . 74

Før 1739. Et bidrag til folkeundervisningens historie i Norge. Av *Hartvig C. Christie*, residerende kapellan i Nannestad 85

Beretninger om den Norske Kirke i 1926. Avgitt til det Kgl. Kirke- og Undervisnings-Departement av den Norske Kirkes biskoper 101
I. Oslo bispedømme. Av *Johan Lunde* 101
II. Hamar bispedømme. Av *M. Bjønness-Jacobsen* 109
III. Agder bispedøme. Av *Bernt Støylen* 110
IV. Stavanger bispedømme. Av *J. C. Petersen* 120
V. Bjørgvin bispedøme. Av *Peter Hognestad* 127
VI. Nidaros bispedømme. Av *J. Gleditsch* 132
VII. Haalogaland bispedømme. Av *J. Støren* 141
De norske misjoner i 1926. Av det Norske Misjonsselskaps hjemmesekretær *A. Olsen*, Stavanger 151
Kirkelig bibliografi 1925. Av professor *Oluf Kolsrud* med hjelp av Universitetsbibliotekets Norske Avdeling 177
Rettelser 201

PRESTENES BEKJENNELSESPLIKT I DEN NORSKE KIRKE.

BETENKNING AVGITT TIL KGL. KIRKE- OG UNDERVISNINGS-DEPARTEMENT

AV

ABSALON TARANGER.

I.

Har sedvanen ophevet prestenes bekjennelsesplikt?

1. Kirkedepartementet har den 29. mai 1926 oversendt mig en artikkel i «Tidens Tegn» for 12. mai s. a., jfr. «Dagbladet» for 8. april s. a., av sogneprest Einar Edwin, overskrevet «Bekjennelsestvang?» med anmodning om «velvillig hertil aa avgi den uttalelse, hvortil artikkelen maatte gi anledning».

Artikkelen er egentlig en polemikk mot en uttalelse av dr. Kristian Schjelderup i samme blad, som lyder saa: «Enten maa vaar kirkes lovgivende myndigheter opheve bekjennelsestvangen, saa vi med sannhetens rett kan bli staaende i kirken. Eller ogsaa faar vaar kirke gaa sin sprengning imøte.»

Sognepresten fortsetter: «Efter disse og tidligere uttalelser i 'Tidens Tegn' hevder altsaa dr. Schjelderup, at der i den Norske Kirke hersker bekjennelsestvang, og det da antagelig av den art, at bekjennelsesskriftene maa kunne undertegnes «ord for ord» av kirkens tjenere, troes slik som de oprindelig er ment. Han staar med andre ord i dette spørsmaal paa samme standpunkt som professor Hallesby, hvem han ogsaa i den senere tid har vist en særdeles velvillig evne til aa forstaa.»

«Dette dr. Schjelderups standpunkt er egnet til aa vekke den største forbauselse, og det bidrar ogsaa i høi grad til aa øke den forvirring som allerede i forveien hersker i vide kretser med hensyn til disse

spørsmaal. Det forbausende er, at dr. Schjelderup synes aa overs den utvikling som i de siste 30 à 40 aar har funnet sted i vaar kirke Han er ikke opmerksom paa at hvad der har hendt i disse aartie i realiteten har *ophevet bekjennelsestvangen.* Jeg sikter her til de *kjennsgjerning,* at kirkens øverste myndighet gang paa gang ha *utnevnt og fremdeles utnevner menn av utpreget liberal støpning t kirkens embeder.* Det er unødvendig her aa nevne navn, alle so har fulgt med, vet at det forholder sig saa. Der blir ved utnevnelse av universitetslærere og geistlige embedsmenn overhodet ikke spu hvorledes den enkelte stiller sig til bekjennelsen; man gaar ut fr som en *given forutsetning* at vedkommende embedsansøkers stillin til bekjennelsesskriftene er et personlig samvittighetsspørsmaal so kun vedkommer den enkelte. Heller ikke biskopen har lenger nogen myndighet overfor prestene naar det gjelder dette spørsmaa Den saakalte «bispeeksamen» er nu bare en formsak, og hvad de hendte i forbindelse med sogneprest Veels utnevnelse, viser at kalls brevets (ɔ: kollatsbrevets) dager ogsaa er talte. Det gaar overhod ikke lenger an aa bortforklare den kjennsgjerning at prestene i de Norske Kirke idag har full frihet og rett til aa tolke bekjennelses skriftene efter sin personlige overbevisning og ikke er bundet til diss skrifters oprinnelige mening. Vi maa nu kunne slaa fast at *sedvane har ophevet bekjennelsestvangen.* For vaar kirkes fremtid har d den aller største betydning at denne sannhet ses i øinene, og at d kan bli slutt med all denne tale om at de ‚liberale' ikke er hjemstavns berettiget i kirken. Jeg er selv prest i denne kirke, og min stillin som saadan staar og faller med denne forutsetning.»

2. Det fremgaar klart av sogneprestens utredning at vaar Kirke bekjennelsesskrifter ogsaa efter hans mening har været lov. Me han polemiserer mot den av dr. Schjelderup hevdede opfatning a denne lov alene kan endres ved beslutning av de lovgivende myndig heter. Først naar det er skjedd kan «liberale» teologer «med sann hetens rett» bli staaende i Kirken. Og hvis denne lovforandring ikk skjer, da maa «Kirken sprenges», det vil si: de «liberale» maa t ut og danne et nytt kirkesamfund.

Dette er ikke sogneprestens syn paa saken. Han mener at de ophevelse av «bekjennelsestvangen», som ogsaa er en betingelse fo hans forbliven i sitt embede, allerede er inntraadt ad *sedvanens ve* Hvad han hermed mener, er ikke det at bekjennelsesskriftenes ordly eller innhold er endret, men de har ophørt aa være lov i vaar Kirk

Deres lære er ikke *rettslig bindende* for prestene. Det er en «kjennsgjerning at prestene i den Norske Kirke idag har full frihet og rett til aa tolke bekjennelsesskriftene efter sin personlige overbevisning og ikke er bundet til disse skrifters oprinnelige mening». Eller: «Man gaar ut fra som en given forutsetning at vedkommende embedssøkers stilling til bekjennelsesskriftene er et personlig samvittighetsspørsmaal som kun vedkommer den enkelte. Heller ikke biskopen har lenger nogen myndighet overfor prestene naar det gjelder dette spørsmaal.» Bispeeksamen før ordinasjonen er «bare en formsak», kollatsbrevet er snart en saga blott.

Før jeg tar fatt paa den juridiske bedømmelse av sogneprest Edwins standpunkt, anser jeg det heldig aa referere hvad vaare presters lærere i dogmatikk foredrar med hensyn til bekjennelsesskriftenes forpliktende kraft. Jeg anser det i det hele forfeilet, at sogneprest Edwin og meningsfeller kun taler om «bekjennelsestvang», men fortier at de personlig har overtatt en «bekjennelsesplikt», som ikke er dem paatvungen, men frivillig overtatt i og med deres ordinasjon og embedsed.

II.

Professorene Ordings og Hallesbys lære om bekjennelsesskriftene. Lausannemøtets trøsbekjennelse.

1. Professor Ordings lære om bekjennelsesskriftene lyder saa: «Bekjennelsesskriftene er i og for sig kun historiske kildeskrifter. De maa derfor uttrykkelig adskilles fra bekjennelsen i religiøs forstand som et uttrykk for den personlige kristelige tro. Den virkelige trosbekjennelse kan aldri falle sammen med et bekjennelsesskrift, kan overhodet aldri bindes til en bestemt ytre formulering av troens innhold. Bekjennelsen i religiøs forstand er med andre ord et ledd i det kristelige liv, og den maa forsaavidt betraktes fra et kristelig etisk synspunkt.« (Den kristelige tro I, s. 383).

«Det ligger i kristendommens og protestantismens vesen at den religiøse tro og dens innhold og det religiøse samfund ikke kan komme til uttrykk i nogen ufeilbar lære. En saadan gives ikke i Bibelen og ikke i bekjennelsesskriftene. Og da kirken eller det religiøse samfund saaledes som de reformatoriske bekjennelsesskrifter selv — ikke minst apologien — saa sterkt hevder, efter sitt vesen er de troendes samfund, altsaa av aandelig art, kan dette samfund

ikke forenes med nogen ytre, læremessig og kirkerettslig norm
tro og lære. Tro, bekjennelse, lære i evangelisk betydning tilhø
den moralske verden, den personlige sannhetsoverbevisnings sfa
og er hevet over rettens, ogsaa de kirkelige rettsordningers omraa
I troslivet og trossamfundet hersker alene Gud ved evangeliets
sannhetens makt, den samme makt som frembringer troen og
troendes samfund. Derfor kan bekjennelsesskriftene heller ikk
egenskap av kodificert lære og lærenorm være noget sant kirk
samlingsmerke og skjelnemerke. Ti om man har den kristelige
og tilhører eller vil tilhøre de troendes samfund, det maa avgjø
efter ganske andre kriterier enn de dogmatiske eller læremessige.
til syvende og sist kan man alene avgjøre det selv i sitt eget in
i sin egen samvittighet og for Guds ansikt.» (Den kristelige tr
s. 369).

2. Professor Hallesbys uttalelse om samme emne i «Den kri
lige troslære» (I, s. 267) lyder saa:

«Skal vi faa principiell klarhet over forholdet mellem Skrift
bekjennelse, maa vi ta vaart utgangspunkt i troens vesen. Den
stelige tro er visshet om Guds aapenbaring paa grunnlag av Sk
ordet. Og nu er den kirkelige bekjennelse intet annet enn den
som en bestemt krets av troende deler med hverandre og uttal
fellesskap. Heller ikke denne tro er noget annet enn den alminde
kristelige tro. At den uttales av mange, av en menighet eller et
kirkesamfund, endrer intet i dette dens vesen. Den uttaler de
kirkesamfundets visshet om Guds aapenbaring, som det har oplev
og ved Skriften. Bekjennelsen uttaler altsaa, at denne tro eier ki
paa grunnlag av Skriften. Det er derfor med kirkens tro, d. e.
kjennelsen, som det er med den enkeltes: den staar ikke for sig,
peker alltid utover sig selv hen til Skriften som kilden, hvorav
felles tro er sprunget frem, og hvorpaa den felles visshet gru
sig. Og den vil intet være som den ikke kan være paa grunnla
Skriften.

Med sin bekjennelse ønsker derfor et evangelisk kirkesamf
kun aa uttale, hvor langt det er naadd i troens erfaring av den G
aapenbaring, vi alene oplever i Skriften. Og bekjennelsen opst
som et samlingsmerke, der binder de enkelte menighetslemmer o
enkelte menigheter sammen, fordi den sier dem at de har gjor
samme erfaringer og derfor føler sig aandelig forenet. Som f
herav er de evangeliske kirkesamfunds bekjennelse ikke ment

ogen religiøs autoritet, der forplikter den enkelte i hans forhold til ud. Den enkeltes frelse er ikke avhengig av en nøiaktig tilslutning l alle ledd i den felles bekjennelse. Der hvor hjertet er bøiet for ud i erkjennelse av sin synd og har tatt imot den uforskyldte naade Jesus Kristus, der kan troen paa Guds aapenbaring være mangelull, ja likefrem feilaktig paa mange punkter, uten at det avbryter rosforholdet til Gud og samfundet med de troende.

En helt annen sak er det at ogsaa de evangeliske kirkesamfund v sine prester og lærere forlanger en nøiaktig tilslutning til samundets bekjennelse. Ikke fordi deres kristenstand gjøres avhengig erav, men fordi de vil være uskikket til aa opbygge dette samfunds nedlemmer, hvis de ikke deler samfundets tro.»

3. Man vil forstaa av disse citater, at baade de «liberale» og de «ortodokse» dogmatikere er enig deri, at de lutherske bekjennelsesskrifter ikke er nogen «religiøs autoritet», som alle lutheranere «ord for ord» maa anerkjenne, hvis de vil bli frelst og salig. Men mens denne stilling til Bekjennelsen av de liberale uten forskjell innrømmes baade prester og lærere og legfolk, saa krever de ortodokse, at prester og lærere «nøiaktig» skal slutte sig til Bekjennelsen, og at de i motsatt fall er «uskikket» til aa være prester og lærere i Kirken. Likesaa betoner de Skriftens avgjørende autoritet i alle trosspørsmaal.

I professor Ihlens «Prinsipplære» (1927) er «den kirkelige utvikling, dogmet og den evangeliske tro» behandlet side 204 fl. Tross de mange verdifulle bemerkninger, som baade her og ellers finnes i boken om den kristne tros sannhet og absolutthet, saa gir forfatteren intet utvetydig svar paa spørsmaalet om prestenes bekjennelsestroskap. Jeg iallfall forstaar ham slik, at han paa dette felt deler professor Ordings syn. Men hellere enn aa fordype mig i professor Ihlens teologi, vil jeg avslutte dette avsnitt med et referat av «Kirkens felles trosbekjennelse», vedtatt av Verdenskonferensen for tro og kirkeordning i Lausanne den 19. august 1927. Den lyder saa:

«Vi medlemmer av Konferensen for tro og kirkeordning, som i enhetens interesse er kommet sammen fra alle verdensdeler, har med dyp takknemmelighet til Gud funnet oss forenet i felles bønn, i Gud vaar himmelske Far og hans Sønn, Jesus Kristus vaar Frelser, i den Hellige Aands samfund.

Tiltross for forskjell mellem oss i læren, er vi forenet i en felles kristen tro, som er kunngjort i den Hellige Skrift, og som er bevidnet og sikret i den økumeniske bekjennelse, almindelig kalt den Ni-

kænske, og i den Apostoliske bekjennelse, den tro, som uophørlig er stadfestet av den aandelige erfaring i Kristi Kirke.

Vi tror at den Hellige Aand, som leder Kirken til all sannhet, kan sette den istand til, under fast vedhengen ved vidnesbyrdet i disse trosbekjennelser (vaar felles arv fra Oldkirken) aa gi aapenbaringens sannheter uttrykk i saadanne formuleringer, som nye problemer fra tid til tid krever.

Endelig ønsker vi aa nedtegne vaart høitidelige og enstemmige vidnesbyrd om, at ingen ytre og skrevne kjennemerker (standards) kan gjelde (suffice) uten en indre og personlig erfaring av enhet med Gud i Kristus.»

Samme dag blev der vedtatt en uttalelse om «Kirkens vesen» som bl. a. uttaler:

«Kirken paa jord besitter visse karaktermerker, hvorpaa den kan kjennes av menneskene. Disse har, fra apostlenes dager, i det mindste vært følgende:

1. Besiddelsen og anerkjennelsen av Guds Ord, som det er gitt oss i den Hellige Skrift og fortolket av Aanden baade for Kirken og for den enkelte.

Note a: Nogen av oss hevder at denne fortolkning er gitt i Kirkens tradisjon; andre gjennem Aandens umiddelbare vidnesbyrd i den troendes hjerte og hans samvittighet; andre gjennem begge i forening.

2. Bekjennelsen av troen paa Gud, som han er inkarnert og aapenbart i Kristus.

3. Mottagelsen av Kristi kall til aa preke evangeliet for al skapningen.

4. Bruken av sakramenter.

5. Et embede for hyrdegjerningen, Ordets forkynnelse og sakramentenes forvaltning.

6. Et fellesskap i bønn, i tilbedelse, i alle naadens midler, i stræben efter hellighet og i tjenesten for menneskene.»

Under slutningsdebatten foreslo biskop Jensen (Brødremenigheten i Herrnhut), at der i § 2 skulde staa: den offentlige bekjennelse av troen paa Gud, saaledes som han har aapenbart sig i Kristus. Altsaa at «inkarneret» skulde gaa ut. Han henviste til ungdommens vanskeligheter for aa tro paa Kristi inkarnasjon, og ogsaa til Amerika, «hvor mange har vanskelig for aa tro paa inkarnasjonen». Han personlig hadde ingen vanskelighet. Han fremhevet ogsaa, at der gjaldt «medlemskap av den synlige Kirke».

Presidenten Dr. Garvie svarte, «at det var umulig aa finne et individuelt uttrykk for troen; hvad de hadde søkt aa slaa fast, var, at de

historiske Kirkes tro var troen paa inkarnasjonen.» Hertil blev der ingen bemerkninger gjort, og rapporten blev enstemmig vedtatt.

Vi kan slaa fast, at den kristentro, som Lausanne-møtet vedkjente sig, var den *trinitariske Gudstro.* Det er aldeles uomtvistelig Kristi og hans apostlers tro, som ogsaa er bevidnet i Apostolicum og Nicænum og vaar egen Kirkes særbekjennelse Augustana. Hvor meget eller lite av denne tro der kreves til et menneskes frelse, kan Gud alene avgjøre. Men Kirken og dens tjenere skal uavkortet forkynne de sannheter, som er oss aapenbaret i Jesu og hans apostlers lære.

III.

Vaar bekjennelseslovgivning efter 1814.

1. Efter grunnloven av 1814 § 92 var alle embedsmenn forpliktet til aa «bekjenne sig til den evangelisk-lutherske religion». I 1848 blev der fremsatt forslag om at denne bekjennelsesplikt skulde begrenses til «embeder i Statskirken og til dommerembeder», men det blev forkastet. I 1874 fremsatte professor Aschehoug følgende forslag: «Kun den der bekjenner sig til Statens offentlige religion, kan være medlem af Kongens raad eller beklæde dommerembede. Det samme gjælder ogsaa indtil anderledes ved lov bestemmes med hensyn til Statens øvrige embeder.» Forslaget blev først vedtatt den 12. mars 1878. Endringen av «den evangelisk-lutherske religion» til «Statens offentlige religion» skulde forebygge, at den nyoprettede «Lutherske Frikirke» skulde likestilles med Statskirken.

Den i grunnloven av 1878 bebudede lov om embedsmenns trosbekjennelse kom 14. juni 1880 og omfattet foruten de grunnlovsbestemte «medlemmer av Kongens raad og dommere» alle »geistlige embedsmenn, de under det Teoolgiske Fakultet hørende universitetslærere og overhodet embedsmenn, hvem det paaligger aa gi undervisning i kristendom» samt «alle ved almueskolevesenet eller til dets fremme ansatte embedsmenn, bestyrere av skoler for den høiere almendannelse og civile overøvrigheter (d. v. s. fylkesmenn)» skal «bekjenne sig til Statens offentlige religion» (§ 1). Efter § 2 kunde andre embeder bekledes av kristne dissentere eller de med dem likestillede jøder. Mindretallet i konstitusjonskomiteen (Bentsen og Konow) forslo at § 2 skulde tillate, at «andre embeder kunde ogsaa bekledes av menn, der ikke tilhører Statskirken». De frykter imidlertid for at en reform i denne utstrekning for tiden ikke lar sig op-

naa, idet den almene frihetsbevissthet paa det religiøse felt ennu ikke tør forutsettes aa være naadd frem til den utvikling at den innrømmer en videregaaende toleranse, og de uttaler, at «der kan anføres meget til støtte for den opfatning, at den *borgerlige lov* i materier av denne art ikke bør gaa lenger enn til aa være *et korrekt uttrykk for det utviklingsstandpunkt, flerheten av folket har naadd*». §§ 1 og 3 blev i Odelstinget vedtatt enstemmig og § 2 med 76 stemmer.

Ved grunnlovsbestemmelse av 19. mai/4. juni 1892 blev den grunnlovsmessige bekjennelsestvang begrenset til statsraader. Dommerembedene blev ogsaa fjernet fra bekjennelseslovens § 1 (lov 6. juli 1892). I 1892 var der nemlig kommet forslag fra Studentersamfundet og andre studenterforeninger om at dommerembedene skulde frigis, og at de frie embeder (§ 2) skulde være helt fri, altsaa ikke forbeholdt kristne og jøder, men staa aapne ogsaa for fritenkere. Et «tilleggsforslag» begrenset trostvangen til Statsraadet, geistlige embedsmenn, de under det Teologiske Fakultet hørende universitetslærere og religionslærere overhodet. Konstitusjonskomiteens flertall innstiller 1894 (Innst. O. nr. 29) det første forslag til bifall med den forandring at ogsaa «de civile overøvrigheter» blir religionsfri. Derimot kan de ikke gaa med paa at skoledirektører og rektorer ved de høiere almenskoler skal være bekjennelsesløse. En saadan ordning «vil den store almenhet vanskelig finne sig tilfreds med; ti den har *alltid* været vant til og opfattet det saa, at de menn, der har noget med religionsundervisning aa gjøre, enten nu dette bestaar i at vedkommende har øverste tilsyn med religionsundervisning eller selv underviser, skal tilhøre Statskirken». Dette forslag blev vedtatt i Odelstinget med 45 mot 37 st. og i Lagtinget med 16 mot 13 st. Mindretallet stemte for at de civile overøvrigheter fremdeles skulde være bekjennelsesbundne. (Jfr. Kirkekommisjonen 1908, innstilling IV, s. 269-275).

2. Der kan, rettslig sett, ikke være tvil om at bekjennelseslovene av 1880 og 1894 gaar ut fra, at bekjennelsesplikten for de i disse loves § 1 opregnede embedsmenn er en *rettsplikt*. Et annet spørsmaal er hvor langt denne rettsplikt gaar, eller rettere, hvad der kreves til dens opfyllelse. Vi har nettop sett, at Konstitusjonskomiteen i 1894 gikk ut fra, at plikten var opfylt, naar vedkommende «tilhører Statskirken». For embedsmenn i almindelighet var jo dette efter den eldre lovgivning utvilsomt nok, og den hele kamp om embedsmenns trosbekjennelse hadde jo sin grunn deri, at postmester

Jakob Gløersen i 1857 blev nødt til aa ta avskjed, fordi han i 1856 hadde meldt sig ut av Statskirken. Uttrykket «tilhøre Statskirken» brukes ogsaa i alle skolelover (landsskoleloven § 26, byskoleloven §§ 21 og 28, almenskoleloven § 7, jfr. ogsaa lærerskoleloven 18. jan. 1902, §§ 6 og 23, 2, og reglement for lærerskolene av 16. april 1902 §§ 12 og 15). Derimot bruker baade grunnloven (§§ 4, 12 og 27, ør ogsaa § 92) og bekjennelsesloven uttrykket: «bekjenne sig til Stas ens offentlige religion». Dette uttrykk er visstnok sterkere enn «tilhøre Statskirken», men i praksis fortolkes begge uttrykk ens. Det rettslig avgjørende er det rent utvortes medlemsskap. At denne tolkning ikke er holdbar for presters og religionslæreres vedkommende skal vi senere komme tilbake til.

IV.

Professorene Aschehougs og Morgenstiernes lære om Kirkens bekjennelse.

1. I sin «Offentlige Ret» II, 2. utgave (1892), kap. 52 (Kirken), (§ 3, s. 477 ff.) fremhever professor Aschehoug, at efter grl. § 2 skal den lutherske religion «forblive Statens offentlige Religion», saaledes som den hadde været det efter reformasjonen. Men «intet Kirkesamfunds Lære har et saa fuldstændig bestemt Indhold, at Muligheden af Meningsforskjel paa dette Omraade ganske udelukkes. Til enhver Tid vil der inden samme Kirkesamfund gives omtvistede Dogmer, og under Tidernes Omvexling vil snart den ene, snart den anden Retning vinde fortrinlig Indgang hos Flertallet af dets Medlemmer eller Præster. Spørgsmaalet bliver da, hvorpaa dets Identitet beroer.

Vor Kirkes faste og blivende Særkjende ligger i dens *Bekjendelsesskrifter* eller saakaldte symbolske Bøger. I Angivelsen af disse har imidlertid vor Lovgivning tilsyneladende vaklet. Hverken Christian III's Kirkeordinants af 1537 eller den norske Kirkeordinants af 1607 omtale noget andet end *den hellige Skrift* som Troesregel. (Note: Jfr. Motzfeldt, Kirkeret, Side 1-5, og Rørdam i Nye Kirkehistoriske Samlinger V, 591-612, hvor udførlig Litteraturangivelse findes.) Først i Forordning om Sacramenterne af 1574 samt for Norges vedkommende i den norske Adels Privilegier af 31. Juli 1591 § 1 er den Augsburgske Confession erkjendt eller forudsat som Troesnorm. I den norske Adels Privilegier af 31. August 1648 § 1

og af 1. Januar 1649 § 1, samt i Kongeloven af 14. November 1665 § 1, Norske Lovs 1—1—1 og 2—20—3, Anordn. 7. Okt. 1733, Decision 16. Dec. 1734, Rs. 5. Marts og 2. April 1745 § 1 og de Reformeredes Priv. af 15. Mai 1747 §§ 4 og 5 nævnes ogsaa kun den Augsburgske Confession som Kirkens Bekjendelsesskrift. I Lovbogens 2—1 opregnes derimod vor Kirkes Bekjendelsesskrifter ved Siden af den hellige Skrift. De erklæredes at være de tre økumeniske Symboler, nemlig det Apostoliske, det Nicæniske og det Athanasiske, den uforandrede Augsburgske Confession og Luthers lille Catechismus. Ved den uforandrede Augsburgske Confession menes den i 1530 indgivne, i Modsætning til den av Melanchthon reviderede, i 1540 udkomne Bekjendelse. At Lovbogens 2—1 indeholder den egentlige Regel, er klart, thi det var just paa dette Sted, Lovgivningen vilde afgjøre, hvilke Skrifter der skulde gjælde som Troesnormer..... Alle Bekjendelsesskrifter stille sig til hinanden saaledes, at de med Hensyn til det dogmatiske Indhold gjerne kunne siges at danne en Enhed. Navnlig maa det bemerkes, at baade det Apostoliske og Nicæniske Symbol udtrykkelig paaberaabes i den Augsburgske Confession Art. 1 og 3. Lovgivningen forudsætter derfor uden Tvivl, at den ved at nævne den Augsburgske Confession egentlig medtager de øvrige Bekjendelsesskrifter.....»

Aschehoug gaar derefter i § 4 over til det meget viktige spørsmaal om de norske statsmakter kan forandre «den evangelisk-lutherske Bekjendelse». Fra «et almindelig Standpunkt» mener han, at et kirkesamfund kunde vedbli aa være «evangelisk-luthersk», selvom det endret den Augsburgske Konfesjon, og han nevner som eksempel det samfund, som har vedtatt den av Melanchthon «forandrede» Konfesjon eller den i 1580 utgivne Konkordiebok.

«Betragter man imidlertid Spørgsmaalet under de historiske Forudsætninger, hvortil det hos os er knyttet, turde Svaret vel blive et modsat. Ifølge vor ældre Grundlov, Kongeloven af 14. November 1665 § 1, var Enevoldskongerne forpligtede til at holde Landene Indbyggere ved den uforandrede Augsburgske Confession. Til at forandre denne eller nogen anden Bestemmelse i Kongeloven havde de ikke Ret. Den Augsburgske Confession var saaledes vor Kirkes Grundlov og skal ifølge vor nuværende Statsgrundlov vedblive at være det. Den maa altsaa have *den samme Uforanderlighed som før*[1], hvilket tillige, efter hvad der er udviklet om Forholdet mellem

[1] Uthevet her.

len og de øvrige Bekjendelsesskrifter, maa antages at gjælde om lisse. Vor Kirkes Bekjendelse, der paa Grundlovens Tid havde væet uforandret i halvandethundrede Aar, var bleven en afsluttet historisk Kjendsgjerning. Det er derfor intet usandsynligt i at man engang gik ud fra den Forudsætning, at der heller ikke i Fremiden vilde blive praktisk Spørgsmaal om at forandre den. Og denne Sandsynlighed voxer ved den Omstændighed, at der neppe kan paavises nogen Statsmagt, som uden Bemyndigelse gjennem ny Grundovsbestemmelse skulde have Adgang til at foretage saadanne Forandringer. Den Kongen ved Grundloven nu tillagte Myndighed strækker ikke dertil. Grl.s § 16, hvor Hjemmelen maatte være at søge, indrømmer ham blot Ret til at anordne den offentlige Kirke- og Gudstjeneste, hvilket er noget andet og meget mindre end at forandre Bekjendelsesskrifterne. Det vilde i et frit Samfund heller ikke være rimeligt eller, praktisk taget, engang muligt at tillægge Kongen en Myndighed af saa dyb Betydning for det aandelige Liv. Den kan alene udøves gjennem en repræsentativ Forsamling, udrustet med besluttende Myndighed og i Besiddelse af den dermed følgende Indflydelse. Paa den anden Side vilde det ikke være rimeligt og kan neppe heller være Grundlovens Mening at tillægge den almindelige Lovgivning Myndigheden til at forandre Bekjendelsesskrifterne. Thi den første naturlige Betingelse for at kunne deeltage i Fastsættelsen af en Kirkes Bekjendelse er selv at tilhøre den. Men det behøve Storthingets Medlemmer ikke. Og at Storthinget som Lovgiver skulde kunne forandre Kirkens Bekjendelsesskrifter, har saameget mere imod sig, som det efter Grl.s § 79 kan istandbringe Love uden Kongens Sanction. At Grundlovens Forfattere ikke have været blinde for disse Betænkeligheder, fremgaar af Grl.s § 16. Have de ei villet indrømme Storthinget noget Herredømme over Kirkens Ritus, kunne de endnu mindre have villet tillægge det Ret til at forandre Kirkens Bekjendelsesskrifter. Opstod der nogensinde alvorligt Spørgsmaal herom, vilde det uden Tvivl vise sig at være ligesaavel practisk som constitutionelt nødvendigt at bane sig Adgang hertil ved først at skabe en kirkelig Repræsentation. At udruste denne med den for et saadant Øiemed fornødne Myndighed lod sig da neppe gjøre uden ved en ny Grundlovsbestemmelse.» Hithørende grunnlovsforslag blev i 1911 fremsatt av Kirkekommisjonens mindretall (Innstilling IV).

I § 5 uttaler Aschehoug: «At Kirken i Bekjendelsesskrifterne har opstillet en Troesregel, medfører selvfølgelig, at Religionens Forkyn-

delse og Udøvelse maa indrettes overensstemmende med dem. Herved maa det imidlertid ikke oversees at Bekjendelsesskrifterne hverken ifølge sin Tilblivelse eller sin Form ere sædvanlige Love, og at de heller ikke gjennem sin Anerkjendelse i Lovgivningen have faaet en saadan Character. Det vilde være urigtigt i Bekjendelsesskrifterne at søge Baand, der hæmmede den for det kirkelige Livs Trivsel nødvendige Frihed. Man har i vor Kirkes Lovgivning og Administration ingenlunde bundet sig smaaligt til de symbolske Bøgers Bogstav, hvorimod man saavel i rituelle Forskrifter som ved Affattelsen af de Lærebøger, der ere autoriserede til Brug for den offentlige Religionsundervisning, flere Gange har fraveget disse Skrifters Ordlyd.» Herpaa anføres eksempler, særlig forandringer i katekismeutgaver til skolebruk, hvor der er utelatt forskjellige stykker i Luthers oprinnelige lille Katekisme, som er bekjennelsesskrift. Den viktigste av disse resolusjoner var av 14. juli 1843, hvorved den av professorene Keyser og Kaurin samt kateket Wexels utarbeidede nye utgave av Luthers Katekisme og Pontoppidans Forklaring blev autorisert til skolebruk, og fra 1848 skulde alle eldre autoriserte lærebøker være forbudt. Men dette paabud vakte en veldig strid om disse lærebøkers skikkethet, da de inneholdt forskjellige «grundtvigianske» særlærdomme, og flere menigheter nektet aa bruke dem Stortinget misbilliget ikke disse avvikelser fra bekjennelsen, men uttalte det ønske, at ikke en enkelt lærebok blev autorisert til utelukkende bruk ved undervisningen, og at der altsaa maatte gis skolerne valg mellem flere lærebøker. Aschehoug slutter saa: «En saadan Frihed ligeoverfor Bekjendelsesskrifterne er vistnok ogsaa nødvendig, naar det først antages at disse ikke kunne forandres. Men det siger sig selv, at den ei maa benyttes saaledes, at *man derved kommer i Strid med den Tro, for hvilken Bekjendelsesskrifterne, rettelig forstaaede, ere Udtrykket*[1].» Med kgl. res. av 7. okt. 1852 blev Stortingets ønske efterkommet, og menighetene fikk lov til aa velge mellem alle siden 1818 autoriserte katekismer og andre religionslærebøker.

2. Professor Morgenstjernes «Lærebog i den norske Statsforfatningsret» 1. utgave (1900) s. 583 ff. gjengir i paragraffen om «Kirkens Forvaltning» alle hovedtrekk i Aschehougs lære, og det samme gjelder om 2. utgave 1909 s. 597 ff. og 3. utgave (1927) II

[1] Uthevet her.

. 311 ff. I de to senere utgaver er der dog tilføiet et nytt avsnitt, om formentlig er fremkalt ved «Konow-saken» i Bergen og striden m professor Ordings utnevnelse til professor i dogmatikk 27. jan. 906.

I 1ste utgave (s. 584) leser vi: «At forandre Kirkens Bekjenelse saaledes, at den kom i Strid med disse Bekjendelsesskrifter, ilde saaledes ikke kunne ske, uden at en Grundlovsforandring aabiede Adgang dertil. Overensstemmende med den Stilling, Grundoven anviser Kirken, kunde selve Forandringen vanskelig besluttes paa anden Maade end af Kongen i Forbindelse med en Repræsenation for Kirken.» I en note tilføies: «At henlægge Afgjørelsen f et Kirkesamfunds Troesbekjendelse til en Forsamling som Storhinget, hvis Medlemmer ikke selv behøver at tilhøre dette Kirkesamfund, vilde jo være en Umulighed.» Alt dette staar ogsaa i 2den utgave (s. 598 f.). Men saa kommer følgende nye avsnitt: «Derimod kan der selvfølgelig ikke i Grundloven søges nogen Veiledning for, hvorledes man til enhver Tid skal opfatte Tilslutningen il hine Bekjendelsesskrifter. Navnlig lader Grundloven det uafgjort, om Hovedvægten skal lægges paa deres Ordlyd eller paa det reformatoriske Princip, for hvilket de senere av dem er Udtryk, og som leder til en stadig Udvikling af den religiøse Erkjendelse indenfor den ved Bekjendelsesskrifterne opstillede konfessionelle Grundtype, hvorigjennem den evangelisk-lutherske Kirke adskiller sig fra de andre store Kirkesamfund, særlig det katholske.» Dette avsnitt er uforandret gaatt over i 3. utgave (II 312), som er redigert av høiesterettsassessor dr. jur. Th. Boye.

V.

Den danske Høiesteretts dom i Arboe Rasmussen-saken (1916).

1. Hvad der ligger i uttrykk som «det reformatoriske princip» og bekjennelsesskriftenes «konfessjonelle grundtype» foreligger særlig godt utredet i «Høiesteretsdommen i Arboe Rasmussen-Sagen med Bilag», utgitt av det danske Kirkeministerium (1916). Denne dom med dens rike oplysningsmateriale er overhodet av stor verdi for besvarelsen av det av sogneprest Edwin reiste spørsmaal om prestene er rettsforpliktet paa Kirkens Bekjennelse eller ikke. Ved Prosterettens dom av 27. august 1914 blev A. R. frikjent, men ved Viborg stifts Landmodes dom av 25. august 1915 blev han fradømt

sitt embede. Høiesterettsdommen av 9. mai 1916, som ogsaa gik ut paa frifinnelse, uttaler:

«De i den innankede dom ommeldte uttalelser av tiltalte er ti dels uklare, og tiltalte har for Prosteretten samt i en for Høiestere fremlagt skrivelse til defensor nærmere forklart og supplert uttale sene paa vesentlige punkter. Der er derhos for Høiesterett fremlag en rekke erklæringer fra landets biskoper samt fra professorer o prester, hvorefter spørsmaalet om hvorvidt tiltalte ved sine uttalelse er kommet i avgjørende strid med Folkekirkens lære, er gjenstan for forskjellig bedømmelse. Høiesterett finner det nu ikke nødve dig aa treffe en avgjørelse av dette spørsmaal, idet nærværende sa alene dreier sig om, hvorvidt tiltalte er straffskyldig. Da han nen lig efter det foreliggende maa antas aa ha været i begrunnet go tro med hensyn til sin berettigelse til aa fremkomme med uttalelsen vil han som følge herav være aa frifinne, hvorhos aksjonens omkos ninger blir aa utrede av det offentlige.»

2. Uttrykket «begrunnet god tro» gav anledning til den form ning, at dommen hjemlet A. R. rett til aa være prest i den evang lisk-lutherske Folkekirke. Men den danske høiesterettsassessor V Schou har i Tidsskrift for Retsvidenskab 1918 s. 78 ff. betegn denne opfatning som «uriktig». «Premissene viser for det første Høiesterett i og for sig ansaa sig for kompetent til aa avgjøre, o de av A. R. fremsatte uttalelser maatte betraktes som vranglære forhold til den evangelisk-lutherske Folkekirkes dogmer. Ennvide sies det, at retten formener, at den danske lovgivning inneholde hjemmel til aa idømme de prester i Folkekirken, der gjør sig sky dige i vranglære, straff for saadant forhold. Det samme hadde re ten statuert ved tidligere leiligheter, forinnen grunnloven av 5. ju 1849 var traatt ikraft. Men dommen viser at retten fremdeles av samme anskuelse og ikke tillegger grunnlovens innførelse av a mindelig trosfrihet, saalitt som bestemmelsen i denne lovs § 3 o at den Evangelisk-Lutherske Kirke er den danske Folkekirke og so saadan understøttes av Staten, sogen betydning med hensyn til spør maalet om forholdets straffbarhet. Endelig fremgaar det av pr missene, at Høiesterett med velberaadd hu ikke har uttalt sig o hvorvidt A. R.'s uttalelser var i avgjørende strid med Folkekirke læresetninger. Da saken var en kriminell sak, der kun dreiet s om A. R.'s straffeskyld, og da subjektive grunne maatte føre til ha frifinnelse for straff, var det unødvendig for retten aa komme i

aa besvarelsen av det forannevnte spørsmaal. Retten valgte derfor a følge den ogsaa ved tidligere leiligheter anvendte fremgangs-aate aa bygge avgjørelsen av saken paa det subjektive straffrihets-runnlag. Hertil var forøvrig saameget mere grunn som besvarel-en av spørsmaalet om A. R.'s uttalelsers overensstemmelse eller overensstemmelse med Folkekirkens lære ved Landemodets dom var vgjort efter et skjønn over A. R.'s helhetsstandpunkt overfor Folke-irken, og de Høiesterett derom forelagte sakkyndige erklæringer, om i premissene anført, gikk i forskjellig retning.

A. R.'s frifinnelse er ifølge premissene bygget paa, at han efter et foreliggende maatte antas aa ha været 'i begrunnet god tro'. I enne motivering er det navnlig uttrykket 'begrunnet', der har vakt pmerksomhet og gitt anledning til misforstaaelse. Uttrykket er i irkeligheten kun en fremhevelse av, at A. R.'s formening om aa ære berettiget til aa fremsette de paagjeldende uttalelser hadde støtte de under saken tilveiebragte oplysninger. I saa henseende kan bl. . nevnes, at hans foresatte i en aarrekke, efter at hans teologiske orfattervirksomhet hadde tatt sin begynnelse, inntok først en ganske assiv og derefter en rett usikker holdning overfor de av ham frem-atte anskuelser, innen saken endelig gjordes til gjenstand for alvor-gere skritt.

Derimot er det ubeføiet aa opfatte dommens bemerkning om A. .'s begrunnede gode tro som inneholdende en tilkjennegivelse av, t hans uttalelser ikke var i en saadan strid med Folkekirkens lære, t han var utelukket fra fremdeles aa fungere som prest i denne irke. Den begrunnede gode tro har dommen kun tillagt den be-ydning, at A. R. som følge derav maa frifinnes for straff. Det maatte jo ogsaa betraktes som utenkelig, om dommen umiddelbart fter aa ha uttalt, at den ikke vil avgjøre om A. R.'s uttalelser er i trid med Folkekirkens lære, vilde frifinne paa et grunnlag, der kunde etraktes som ensbetydende med en anerkjennelse av at A. R. ikke ar i uoverensstemmelse med Folkekirken.»

3. Det maa efter dette være klart, at høiesterettsdommen i denne ak ikke har godkjent defensors (høiesterettssakfører Liebe) anskuelser, som gikk ut paa, at Høiesterett var inkompetent til aa dømme en saadan sak, og at A. R. ikke blott var subjektivt, men ogsaa bjektivt skyldfri, fordi han befant sig «innenfor lutherdommen».

I samme retning gaar de liberale teologers uttalelser, hvoriblandt e norske professorer Brun, Michelet og Brandrud, mens de orto-

dokse eller positive anser ham for uskikket til aa være prest i de
Danske Kirke, og alle dennes biskoper tilraader saksanlegg mot ham
Jeg finner det ikke paakrevet aa gaa nærmere inn paa denne dansk
sak. Jeg vil blott slaa fast, at samtlige danske dommer i denne sa
gaar ut fra, at prestenes troskapsplikt overfor Kirkens Bekjennels
ikke blott er en moralsk eller religiøs samvittighetsplikt, men e
rettsplikt, hvis overtredelse har rettslige følger.

Jeg kan heller ikke lese annet ut av Aschehougs og Morger
stjerners deduksjoner. Begge anser bekjennelsesskriftene for uforan
derlige kirkerettslige normer, som de norske statsmakter er forplikt
til aa respektere, saa lenge grunnlovens § 2 er uforandret, og b
kjennelsesloven av 1894 er uophevet. Jeg vil i denne forbindels
henvise til ansvarlighetslovens § 1 a, som gjør Statsraadets medvirk
ning «ved efterlatelse av embedsplikt, ved foredrag, raad eller b
slutning» til «nogen forandring i grunnlovens § 2, forsaavidt denn
byder, at den evangelisk-lutherske religion forbliver Statens offentlig
religion», til en forbrydelse, som i alle tilfeller medfører embedsfo
tapelse. Jeg er fullt opmerksom paa, at ansvarlighetsloven baa
i 1828 og i 1885 blev foreslaatt ophevet, naar den nye straffelov (a
1842 og 1902) traadte i kraft, og særlig i 1885 blev der talt meg
nedsettende om den «antikverte» ansvarlighetslov. Men ansvarlig
hetsloven har overlevet begge disse angrep.[1]

Naar Aschehoug lærer at bekjennelsesskriftene ikke er «lov»
almindelig forstand, da opfatter jeg dette som en følge av der
«uforanderlighet».

Bekjennelsesskriftene er internasjonale kirkelige grunnlover, so
vel kan modifiseres av et generalkonsilium for vedkommende kirk
avdeling, men modifikasjonen er ikke bindende for de enkelte land
kirker, menigheter eller individer, uten efter eget vedtak. Den norsk
lovgivningsmakt har ingen kompetanse paa trosbekjennelsens or
raade, saa lenge «den evangelisk-lutherske religion forbliver State
offentlige religion». Denne grunnlovsbestemmelse verner Staten m
«ulutherske» og «uevangeliske» bestrebelser fra geistlighetens
menighetenes side, og likesaa meget verner den baade geistlighet
menigheter mot Statens tilsidesettelse av lutherdommens og kriste
dommens grunnsannheter. Og mot saadanne overgrep fra State
side er vaart kirkefolk, navnlig i det 20de aarhundrede, blitt gans
vaakent. Den tid er forlengst forbi, da Kirkens levende og beviss

[1] Se Mikael H. Lie, Ministeransvaret ute og hjemme (1926), s. 100 ff

emmer i religiøs henseende lar sig regjere ovenfra. De motsetter ig med alle de midler, der staar til frie menneskers raadighet, ethvert lvorlig angrep paa den hellige tro, som er oss overlevert fra fedrene. Signalet blev gitt ved oprettelsen av de første kristelige ungdoms- g lærerskoler i 1890-aarene. Men det mest vidtrekkende skritt blev att efter professor Ordings utnevnelse 27. januar 1906. Det hadde il følge kirkestatsraadens avgang og professor Odlands nedleggelse v sitt embede ved Universitetets Teologiske Fakultet. Dette førte aa til oprettelsen av Menighetsfakultetet i 1908, dets lovlige jevn- tilling med Universitetsfakultetet i 1913 og oprettelsen av dets raktisk-Teologiske Seminar i 1926. Paa denne maate har det orto- dokse kirkefolk selv skaffet sig en ortodoks presteutdannelse, og de eologiske studenters flertall søker dit. Men ikke nok med det. Ved nenighetsraadsloven av 3. desember 1920 har ogsaa menighetene aatt sitt lovlige organ (menighetsraad), og dette har faatt lovbestemt nnflydelse paa besettelsen av preste- og bispeembedene, og følgene erav har vist sig i høirøstede protester mot enkelte av Regjeringens iberale embedsutnevnelser. Særlig motstand vakte utnevnelsen av iskop Gleditsch til Nidaros i 1923. Da opkom for første gang spørsmaalet om aa nekte en utnevnt geistlig embedsmann ordinasjon, g i den anledning blev der ført forhandlinger mellem ordinator og Kirkedepartementet, som har stor betydning for besvarelsen av det oss foreliggende spørsmaal. Regjeringen hadde begrunnet sin ut- nevnelse bl. a. med «at den liberale teologi ogsaa maa ha en repre- sentant mellem biskopene». I den anledning retter ordinator det spørsmaal til Regjeringen om «hvorvidt denne utnevnelse og den be- grunnelse den har faatt, medfører nogen endring i den for vaar kirkes evangelisk-lutherske bekjennelse lovhjemlede rett, og om geistlighetens forpliktelse paa kirkens bekjennelse derved er endret eller lempet». Herpaa svarer Kirkedepartementet den 13. juli 1923, «at det ikke har været Kirkestyrelsens forutsetning ved dr. Gleditsch's utnevnelse til biskop i Nidaros aa foreta nogen endring i den for vaar kirkes evangelisk-lutherske bekjennelse ved grunnloven hjemlede rett, like- som det selvfølgelig derved ikke er handlet i strid med grunnlovens § 2 eller andre for vaar kirke gjeldende bestemmelser.»

Hvordan man enn fortolker denne skrivelse, saa kan den umulig tas til inntekt for den lære, at vaar Kirkes Bekjennelse ikke lenger har nogen rettsforbindende kraft for kirkens styre og embedsmenn. Der er ved dr. Gleditsch's utnevnelse ikke «forutsatt» at man derved «foretar nogen endring i den for vaar kirkes evangelisk-lutherske

bekjennelse ved grunnloven hjemlede *rett.*» Men derved er det ikke avgjort, hvor langt denne Kirkens grunnlovhjemlede rett gaar, eller hvad der efter nutidens opfatning maa sies aa være dens rette innhold. *Men det er avgjort at retten bestaar.* Hermed har, saavidt jeg forstaar, Kirkestyrelsen selv benektet holdbarheten av sogneprest Edwins paastand om at bekjennelsesplikten er «ophevet av sedvanen». Til samme resultat kommer vi, naar vi ser denne paastand i lyset av den juridiske lære om sedvanens evne til aa opheve positiv lov.

VI.

Kan sedvanen opheve skreven lov?

1. Dette emne er behandlet av professor Oscar Platou i hans «Forelæsninger over Retskildernes Theori» 1915, § 6, 10 (s. 83 ff.). Det juridiske navn paa denne art sedvane er *desvetudo* (egtl. avvenning). Spørsmaalet om en yngre sedvane kan opheve en eldre skreven lov og innføre en ny avvikende ordning, er bl. a. i Danmark besvart benektende. Dette læres ikke blott av de avdøde danske rettslærde Scheel og Deuntzer, men ogsaa av de nulevende Bentzon og Munch-Petersen.

Platou lærer (s. 84), at naar vi gjennemgaar vaar rettshistorie, vil vi finne baade at positiv lov er blitt ophevet ved desvetudo, og at sedvaneretten har satt andre regler i stedet. Men hvor lett man her kan ta feil viser det eksempel han anfører. N. L. 5—7—8 sier, at dersom debitor ikke betaler efter forfallen pantobligasjon, kan kreditor forlange sig innsatt i besiddelse av pantet. Oprinnelig blev pante-kreditor eier av pantet, men i det 18de aarhundre blev det almindelig at han satte pantet til tvangsauksjon. 5—7—8 kom derved ut av bruk, men omtales dog som gjeldende i frd. av 4. desbr. 1795. I 1835 blev lovbudet paany paaberopt av en pantekreditor. Debitor mente at 5—7—8 var bortfalt ved desvetudo, men Høiesterett mente nei. Lovbudet var aldri uttrykkelig ophevet, og lovgivningen om auksjonsvesenet berører ikke denne artikkel (Rt. 1836 s. 380). Platou sier: «Dette er ikke fuldt ud tilstrækkelig Begrundelse, men saa tilføies at det endnu kan være Kreditor af særdeles Vigtighed at blive indsat i Besiddelse af Pantet — og dette er netop Sagen. Naar der opstaar Spørgsmaal, om en Bestemmelse er bortfaldt ved desvetudo, kommer det afgjørende til at blive, hvorvidt der fremdeles er Behov for den omhandlede Bestemmelse. Og er Behovet der, bestaar Lovregelen

ıi da er endnu ikke de reale Betingelser for desvetudo indtraadt. aaledes var ogsaa Forholdet i denne Sag.»

Som eksempel paa lover, som er ophevet av sedvanen, nevner latou luksusforordningene fra 17de og 18de aarhundre, som først ev ophevet i 1902, og likesaa Lovbokens regler om kirketukt (2—9—)-23), som i oplysningstiden blev omdannet til borgerlige straffer)m tukthus, slaveri, bøter og fengsel og som følge herav gled ut av irkens hender[1]. Disse kirketuktsreglèr stammer fra kirketuktforordingen av 1629 og er bygget paa Jesu ord i Mt. 18, 15 ff. I selvyrte lutherske kirkesamfund (som den Lutherske Frikirke hos oss, e norsk-lutherske kirker i Amerika og vaare egne misjonskirker i ulu, paa Madagaskar og i Kina) er de i full gyldighet den dag lag, og det vil de alltid være saa lenge den kristne Kirke lever sitt get liv, uavhengig av Staten og verden. Og selv i Statskirken har er staatt en stadig kamp om kirketukten, som ennu ikke kan ansees)m avsluttet. Men man er ferdig med den politimessige kirketukt.

2. Professor Ingstads forelesninger over Den romerske Privatets almindelige Del, utgitt efter forfatterens død av Carl Platou 1921), § 7, behandler, ut fra romerretten og almene rettsprinsipper, et spørsmaal «Hvorvidt Sædvaneret kan ophæve eller forandre Lov». eg tillater mig gjengi det vesentligste av hans uttalelser.

Ingstad betoner først (s. 22), at «med Sædvaneret mener vi her)m før uttalt almen Sædvane; om den lokale Sædvaneret skal vi andle senere; Lov kan hæve eller forandre ældre Lov; kan da en ov ogsaa hæves eller forandres gjennem en sædvansmæssig Retsannelse?

I England benegter man dette. Man opstiller der den Sætning, t 'Statute' kun kan hæves ved 'Statute'. De store Lovbøger fra Begyndelsen af det 19de Aarh. har ligeledes optaget denne Regel, aaledes den Østerrigske Lovbog af 1811 og Code Napoléon af 1804; istnævnte har dog ikke nogen udtrykkelig Bestemmelse herom. I len Italienske Lovbog af 1865, som i det Hele er at betegne som en evideret Udgave af Code Nap., udtales Regelen udtrykkelig. Hvad len tyske borgerlige Lovbog angaar, havde man i det første Udkast m denne Sag følgende Paragraf: 'Gewohnheitsrechtliche Rechtsormen gelten insoweit als das Gesetz auf Gewohnheitsrecht ver-

[1] Se herom Andreas Seierstad, Kyrkjelegt reformarbeid i Norig i nittande hundrearet I (1923), s. 23 ff. Se ogsaa sammesteds s. 109-44 om statsraad Treschows og biskop Bechs kirketuktslovforslag i 1821, som blev henlagt.

weist.'[1] Men i den nye Lovbog selv kom denne Bestemmelse ikk ind. Lovbogen tier ganske om Sædvaneretten og har altsaa overlac Uddannelse af Læren derom til Videnskaben og Domstolene. D lader til at Udviklingen gaar i den Retning at udfylde denne Lakun med Regler, hentede fra den romerske Ret. I svensk Ret har Sæ vaneretten kun subsidiær Myndighet. — Se Sveriges Rikes Lag 173 Rättegångsbalken Kap. 1 § 11: 'Landssed ..... må han ock rätt sin dom efter, der beskrifven lag ej finnes.' I norsk Ret har Spørgs maalet ikke været meget debatteret, saa man vel neppe tør sige, a der har dannet sig nogen almindelig Mening derom. Min Opfa ning er imidlertid at Lov hos os ikke alene kan hæves ved ny Lo men ogsaa ved Sædvaneret.»

Ingstad gaar derefter over til aa drøfte den romerske retts lær ang. dette punkt, og vi skal herom referere hans resultat. Lære har været vaklende, fordi kildene er uenige. Den berømte juris Salvius Julianus, som levet under Hadrian (117-138), har herom u talt følgende regel:

En befestet sedvane regnes med rette jevngod med lov, og paa denn maate fremkommer den rett, som vi kaller sedvanerett. Lovene binde oss jo alene av den grunn, at folket har vedtatt dem, men da maa do ogsaa det binde oss, som folket har bifalt uten aa nedskrive det; ti hva forskjell er det derpaa, om folket erklærer sin vilje gjennem stemm givning i komitierne, eller det skjer realt, gjennem handling? Derfo har man da ogsaa med full rett gaatt inn paa, at en lov kan avskaffe ikke alene ved stemmegivning (suffragio), maa ogsaa ved den tause ti kjennegivelse av almenhetens vilje, som ligger i sedvanen (Dig. 1-3 f 32 § 1, Ingstads oversettelse s. 21).

Vi skal her merke oss, at det er *folkets* sedvansmessige handl maate, som er det avgjørende, ikke embedsmennenes. Men dette fo hold blir efter manges mening forandret, da lovgivningsmakten gaa over fra folket til *keiseren.* Da fornektes den lære at sedvanen o hever lov. Dette uttales iallfall i et reskript av Konstantin fra 31 som sier:

Sedvanen og lang tidsbruk er av ikke ringe betydning; men den kra som bor i dem, er ikke saa stor, at den formaar aa innføre noget uf nuftig eller noget, som strider mot en lov. (Codex 8-52, c. 2, Ingsta oversettelse s. 23).

Ingstad (s. 247) forkaster den tolkning at dette bud skulde væ et uttrykk for keiserdømmets rettsopfatning, da Julianus's eldre hov regel ogsaa er optatt i Justinians lovverk. Den rette tolkning er ef hans mening, at Konstantins reskript kun gjelder *lokal* sedvaner

[1] Sedvanerettlige retsnormer gjelder kun, hvor loven henviser til sedvanerett.

«Kun om den lokale Sædvaneret er det, at Keiseren udtaler disse berømte Ord, at den ikke har Kraft til, om endog blot for vedkommende Distrikt, at ophæve den almindelige Landslov eller Landret» (s. 25). Der maa altsaa en *rikssedvane* til for aa opheve en rikslov. Men denne riksedvane kan vel være begrenset til en enkelt stand, f. eks. kjøbmenn.

3. Ogsaa professor Gjelsvik omhandler desvetudo i sin «Innleiding i rettstudiet» 2. utgave (1924) s. 47-48. Han skriver: «Sameleis som lov kann brigda eller taka av sedvanerett, kann sedvanerett brigda eller taka av lov (desvetudo). Det er eit stridsspursmaal, um lokal sedvane kann skapa ein sedvanerett, som brigdar lov. At han kann brigda eller taka av lokal lov (vedtekt), maa vera klaart. Same magti maa han ha naar det gjeld dei fraavikande rettsreglane, som folk kann gjera undantak ifraa formlaust, og det anten desse rettsreglane er fastsette i lov eller sedvane. — Elles maa ein vel negta, at lokal sedvane kann ha magt til aa brigda eller taka av aalgjeldande rett. — Grunnen til den læra, at lokal sedvane truleg ikkje kann skapa sedvanerett i strid med aalgjeldande rett: *Tvingande rettsreglar skal vera like for heile rettssamfundet.*[1] Men dette maalet kunde dei ikkje naa, um lokal sedvane skulde ha magt til aa brigda dei for ein *lut* av rettssamfundet.»

4. *Resultat.* Det er klart, at reglene om prestenes bekjennelsesplikt er ens for hele Kirken og kan ikke bli gjenstand for nogen lokal sedvanerett. Men faktisk er det meget vel tenkelig, at f. eks. en liberal biskop vil komme til aa samle om sig en flokk liberale prester, som fortolker sin ansettelse som et uttrykk for en ny sedvanerett. Men i virkeligheten er her ikke tale om nogen *rett,* men kun om *toleranse.* Ogsaa overfor Arboe Rasmussen viste hans overordnede i lang tid toleranse, og i en stor evangelisk folkefrikirke vil man alltid møte en ny retning med overbærenhet. Men derfor kan man ikke slutte at retningen er *rettslig* anerkjent ad sedvanerettslig vei. Ti sedvanerett paa dette omraade krever ikke blott en endret handlemaate fra geistlighetens og kirkestyrets side, men ogsaa en ny *opinio juris,* en ny *rettsbevissthet* fra *menighetenes* side. En saadan foreligger visstnok ogsaa for de menighetslemmers vedkommende, som er enig med de liberale prester. Men dette er ikke nok. Den nye rettsbevissthet maa være *almen,* før der kan bli tale om sedvanerett.

[1] Uthevet her. A. T.

Og den maa være en *retts*bevissthet. Baade kirkestyre og menighe maa være paa det rene med, at ingen kan kreve prestene til regn skap for, hvad de forkynner eller lærer sine konfirmanter. Det ska de alene staa Gud og sin samvittighet til regnskap for. Men dett vil aldri skje, saalenge vi har vaart nuværende presteløfte, alterbok salmebok og vaar nuværende barnelærdom. Det er disse, som er d *kirkerettslige normer* baade for prest og kirkestyre og skolestyre lærere og menighet. Der kan daglig syndes mot disse normer, me *rett* blir det aldri, før disse normer fjernes eller endres.

Hvis de liberale prester vil faa *rett* til fri forkynnelse av sin personlige meninger, da maa de først faa innført en ny alterbok som ved enstemmig menighetsvalg kan innføres i menighetene. Hvis valget ikke er enstemmig, har minoriteten krav paa aa beholde sin gamle alterbok og sin egen prest.

Jeg gaar hermed over til en fremstilling av vaar gjeldende kirke retts regler om prestenes bekjennelsesplikt.

VII.

Presteeden og ordinasjonsløftet angir prestenes konfesjonelle «tjenesteplikt».

1. Fra reformasjonen av har geistlige embedsmenn i den Dan ske og Norske Kirke ved sin ordinasjon avlagt en presteed baad muntlig og skriftlig[1]. Den blev i endret form optatt i Kirkerituale av 1685, men i Danmark 26. okt. 1870 ombyttet med et høitideli ordinasjonsløfte av omtrent samme innhold. Hos oss blev den sam me forandring først innført ved Alterboken av 1920. Ved sogne prest Edwins ordinasjon (1917) blev der avlagt baade ordinasjons løfte og presteed.

Ordinasjonsløftet lød dengang saa:

Biskopen: Saa byder og tilholder jeg dig, at du forkynner Guds or rent og rett, som det finnes i de profetiske og apostoliske skrifter o læres i vaar Kirkes Bekjennelse,

at du forvalter de tvende høiverdige sakramenter efter Kristi ege innstiftelse,

at du trolig formaner dine tilhørere til en sann omvendelse og et he lig liv i kjærlighet til Gud og næsten, og at du ogsaa av hjertet legg vinn paa aa leve efter Guds ord, saa du kan tjene Herren i sannh som en rett hyrde for den Guds hjord, som er dig betrodd.

[1] Se Taranger, Norsk kirkeret s. 99, og «Geistliges edsprotokol for Oslo og Ham stifter 1601-1730», uttgitt ved Finne-Grønn I (1918).

Lover du mig for den alvidende Guds aasyn, at du med troskap vil fullkomme alt dette av den naade, Gud selv vil gi dig?

Ordinanden med tydelig røst: Ja.

Biskopen: Saa gi mig din haand derpaa!

Ordinanden reiser sig og gir haanden først til biskopen og siden til prestene efter disses orden fra høire til venstre og kneler saa igjen.

Biskopen sier derpaa: Saa overgir jeg dig nu i Faderens og Sønnens og den Helligaands navn det hellige presteembede med makt og myndighet til som en rett Guds og Jesu Kristi tjener aa forkynne Guds ord baade aapenbart og i lønndom, aa forvalte de høiverdige sakramenter efter Kristi innstiftelse, aa binde synden paa de gjenstridige og løse den paa de bodferdige og ellers aa utføre alt som hører til dette hellige kall efter Guds ord og vaar Kirkes orden.»

Naar gudstjenesten er tilende, avlegger den nyordinerte i sakristiet den anordnede presteed efter formular av 25. okt. 1870:

«Jeg N. N. lover og vidner for Guds aasyn, at jeg vil med troskap forkynne den guddommelige lære, som inneholdes i de profetiske og apostoliske skrifter og den Norske Lutherske Kirkes symbolske bøker; at jeg vil med sømmelighet forvalte de hellige sakramenter efter Kristi innstiftelse og de for den Norske Lutherske Kirke gjeldende forskrifter; at jeg vil saavel i min embedsferd som i min øvrige vandel beflitte mig paa aa føre et liv, der er en Guds tjener verdig. Dette alt lover jeg saasant aa opfylle, som jeg i sannhet og av hjertet ønsker, at Gud vil hjelpe mig med sitt hellige evangelium.»

Presteeden er avskaffet i Alterboken av 1920, men ordinasjonsløftet er opretholdt i følgende form:

Biskopen: «Saa tilholder og formaner [før: byder og tilholder] jeg dig, at du forkynner Guds ord klart og rent [før: rent og rett], som det er oss gitt i den Hellige Skrift og som vaar Kirke vidner om det i sin Bekjennelse [før: som det finnes i de profetiske og apostoliske skrifter og læres i vaar Kirkes Bekjennelse], at du forvalter de hellige sakramenter efter Kristi innstiftelse | og vaar Kirkes orden [det siste nytt],

at du trofast formaner din menighet [før: dine tilhørere] til sann omvendelse, | levende tro paa Kristus [nytt] og hellig liv i kjærlighet til Gud og næsten, og

at du ogsaa selv av hjertet legger vinn paa aa leve efter Guds ord, og aa trenge dypere inn i de hellige skrifter og den kristne tros sannheter [før: saa du kan tjene Herren i sannhet som en rett hyrde for den Guds hjord, som er dig betrodd].

N. N., lover du for den alvidende Guds aasyn, at du vil gjøre dette med troskap ved den naade Gud selv vil gi dig [før: at du med troskap vil fullkomme alt dette av den naade Gud selv vil gi dig]?

Ordinanden med tydelig røst: Ja.

Biskopen: Saa gi mig haanden paa det.

Saa overgir jeg dig nu det hellige presteembede i Faderens og Sønnens og den Hellige Aands navn, med rett [før: makt] og myndighet

[før: til som en rett Guds og Jesu Kristi tjener] aa forkynne Guds ord [før: baade aapenbart og i lønndom], aa forvalte de hellige [før: høiverdige] sakramenter [før: efter Kristi innstiftelse], aa ha omsorg for de syke og fattige og hjelpeløse, aa trøste de sorgfulle og veilede de villfarende [før: aa binde synden paa de gjenstridige og løse den paa de bodferdige] og ellers aa utføre alt, som hører til ditt hellige kall, efter Guds ord og vaar Kirkes ordninger [før: orden].»

2. Det forekommer mig ubegripelig at nogen prest ikke skulde føle sig *rettslig* bundet av et saadant løfte og en saadan ed. Det kan da vel ikke være gjenstand for meningsforskjell, at prestenes bekjennelsestroskap ifølge disse løfter er en *tjenesteplikt i straffelovens forstand,* og at brudd paa denne plikt derfor rammes av straffelovens § 324, som lyder saa:

«Undlater en offentlig tjenestemann forsettlig aa utføre nogen tjenesteplikt, eller overtrer han paa annen maate forsettlig sine tjenesteplikter, eller viser han, tross advarsel, forsømmelighet eller skjødesløshet ved utførelse av disse, straffes han med bøter eller tjenestens tap.»

Det eneste som her kan diskulpere en prest er, at hans bekjennelsesstridighet *ikke er forsettlig* (jfr. strl.s. § 41), eller at han har «befunnet sig i uvidenhet» om handlingens straffbarhet (strl.s. § 42). Men dette kan alene ha den virkning, at den enkelte prest av subjektive grunner kan frifinnes, som Arboe Rasmussen i Danmark, men ikke at selve den objektive konfesjonelle tjenesteplikt, som er en følge av presteløftet, er bortfalt.

Hvorledes presteløftet bedømmes av en «liberal» jurist, kan vi lære av assessor Carl Bonnevies artikkel i «Samtiden» 1926, hefte 3, om «Kirkestriden fra samfundsmessig og rettslig synspunkt», s. 170 f. Han skriver:

«Efter almindelig opfatning av frie løfters bindende kraft er det klart, at den mand som gjennem et slikt presteløfte gaar til sin embedsvirksomhet, staar i et eget forpliktelsesforhold overfor kirkens bekjendelse. Mener man som professor Ording at bekjendelsesskriftene ikke kan være noget sandt kirkelig samlings- og skjelnemerke, er det ikke let at forstaa, hvorledes han kan føle sig hjemme i vor norsk-lutherske bekjendelseskirke. Mener han som biskop Gleditsch, at personlig forhold til Kristus er kristendommens grundlag mens 'alle bekjendelser og alle læresætninger kommer først i anden række', er dette meget tiltalende, men neppe overensstemmende med vore bekjendelseskrifters ord og mening. Paa den ene side tar en slik formulering ikke direkte stilling til spørsmaalet om bekjendel

ens forpligtende karakter, og paa den anden side skulde den nær-
nest kræve ophør av og kamp mot vor nuværende bekjendelseskirke.

Presteløftets eller trosbekjendelsens ordlyd behøver jo ikke at llægges saa stor vegt, hvis den ortodokse bekjendelsestros opfat-ing i virkeligheten var opgitt av hele den kirkesøkende almenhet. Men en meget stor del av vort folk har jo denne ældre opfatning g kræver at baade presteløfte og bekjendelsestroskap skal tages elt alvorlig. Og her staar man i den eiendommelige stilling, at i som i dogmatisk henseende er indifferente og efter vort livssyn ller religiøse opfatning nærmest sympatiserer med den liberale teo-ogiske retning, har vanskelig for at forstaa og billige deres stilling l presteløfte og bekjendelse.....»

«Det er vistnok blandt de lærde uenighet om, hvorvidt grund-ovens bud om, at 'den evangelisk-lutherske religion forbliver sta-ens offentlige religion' stænger veien for de liberale teologer, som er har professor Morgenstiernes statsretslige autoritet paa sin side verfor universitetslæreren i kirkeret professor Taranger, som hævder len motsatte opfatning. Men har man presteløftet for øie og til-ike den apostoliske trosbekjendelse, som presten fremsier for alteret ed hver høimesse, kommer det ialfald i strid med almindelig rets-pfatning hvis ordinand og prest ikke mener og tror i alt væsent-ig det samme som løftet og bekjendelsen efter sine ord indeholder. Den som avgir presteløfte, kan neppe som dr. Kristian Schjelderup 'Hvem Jesus var' s. 114) si, at 'det juridiske spørgsmaal, hvorvidt irken har ret til at kaste alle dem ut, der fornegter dens bekjen-else', er ham likegyldig. Nettop ved at avgi presteløftet og fremsi ekjendelsen gjør han det nemlig, som bl. a. eksemplet biskop Gle-itsch viser, praktisk talt umulig for den ortodokse retning at hin-re hans ansættelse i statskirkens embeder. Dette viser det dype noralske og man kan vel si retslige ansvar ved presteløftet. Den lmindelige *retsopfatning* kan ikke tolerere, at de moderne teologer, om dr. Schjelderup beskylder dem for, 'blir diplomater, som ind-yller sine meninger i et hemmelighetsfuldt taakeslør'. Er man enig i kirkens bekjendelse eller i det hele uenig i kirkens karakter v en bekjendelseskirke, bør man ikke smyge sig gjennem ordina-ionen med tause, indvendige reservationer snart paa det ene punkt nart paa det andet og saa dukke frem paa prækestolen som en or antikverte dogmer frigjort liberal teolog.»

Saaledes lyder altsaa en dommers svar paa sogneprest Edwins paastand, at «sedvanen har ophevet bekjennelsestvangen». Og sva-

ret blir, som man ser, benektende, uaktet dette svar staar i strid me assessorens personlige syn paa liberalismen.

Men særlig vil jeg henlede opmerksomheten paa den forskjel som der er mellem sogneprest Edwins og assessor Bonnevies opfa ning av *forholdet mellem rett og moral.* Sogneprest Edwin har sin avisartikkel hevdet, at han fritt kan fortolke Bekjennelsen so han selv finner riktig, fordi Bekjennelsen ikke lenger er lov i retts lig forstand. Han ser her aldeles bort fra, at han ved et særli høitidelig *løfte og haandslag* har lovet baade sin biskop og sin embedsbrødre og gjennem dem hele vaart kirkesamfund og alle de menigheter at han vil leve og lære efter Guds ord. Og nettop gje nem dette løfte gjør den liberale prest «det praktisk talt umulig f den ortodokse retning aa hindre hans ansettelse i Kirkens embede Dette viser det dype moralske og man kan vel si rettslige ansva ved presteløftet.» Vi ser herav, at assessoren ikke er i ringeste tv om, at enhver ordinert prest er *moralsk* forpliktet til aa holde si presteløfte. Ti en av de sikreste setninger, ikke blott i vaar re men i all civilisert rett, er den at *løfter skal holdes*[1]. Og assessore tilføier derfor ogsaa, at «man kan vel si», at presteløftet medfør *«rettslig ansvar».* At dette er utvilsomt, fremgaar utvetydig av d rettslige former, som efter reformasjonen til denne dag har vær anvendt ved geistlige embedsmenns utnevnelse. Herom mere i na ste kapitel.

VIII.

Lovgivningen om presters ansettelse efter reformasjonen[2].

1. **Menighetsvalgets tidsrum** (1539-1661). Den første hove lov om prestevalget er den danske Kirkeordinans av 14. juni 153 som til 1607 ogsaa blev gjeldende i Norge, 2net stykke kap. I trykt i Rørdam, Danske Kirkelove I, s. 75-79. Dens regler bl nærmere utformet i Ribeartiklene av 4. mai 1542 §§ 1-2, trykt s.ste s. 196-98. De første norske prestevalgsregler finnes i Jørgen Ly kes med fleres retterbot, gitt i Bergen 13. mars og i Trondhjem

[1] «Vi betrakta det som fullkomligt rätt at betala en skuld eller hålla ett löfte el låta bli att mörda, stjäla eller ljuga», sier Edv. Westermarck, Moralens uppkomst och veckling I s. 140.

[2] Om dette emne har professor Oluf Kolsrud levert en god oversikt i sin avhandli om «Kollats i den Norske Kyrkja», i Norvegia Sacra VI 1926, s. 1-14. Det ku synes aa være tilstrekkelig aa henvise hertil. Men da min fremstilling hviler paa en person gjennemarbeidelse av kilderne, anser jeg det best for saken selv, at den blir staaende.

pril 1568, art. 14, stadfestet av Kongen 28. mai 1574 (ikke 1584, om Paus har), art. 1, trykt Paus, Forordninger s. 355 og 409, Norske Rigs-Reg. II, s. 118; III, s. 518 f. Da denne artikkel gir n god oversikt over hele valgsystemet, gjengir jeg den her:

Først naar nogen sogneprest dør eller afgaar, da skal sognemændene samme sogn have fuldmagt at give en anden lærd person kald til en ognepræst, hvem de ville, og naar han haver saa sognemændenes kald, a skal han først give sig til bispen i samme stigt og give hannem det lkjende, at han er kaldet til en sogneprest og Guds ords tjener til amme sogn. Finder bispen samme person i levnet og lærdom at være od og duelig for en sogneprest og Guds ords tjener, da skal bispen kke hindre ham i det kald og embede, som Gud hannem undt haver; nen skal samme person fremdeles paa sit embedes vegne samtykke at ønderne og almuen den maa beholde for en sogneprest og Guds ords jener, og naar han findes duelig, skal bispen forvise ham med sin skrielse til vor lensmand om sit *kollats*[1], hvilket lensmannen hannem i ngen maade vægre skal, men hannem den godvilligen uden gave og kjenk meddele efter Ordinansens lydelse. Og skal vor lensmand eller ispen ikke gjøre sognemændene nogen forhindring paa deres kald imod Ordinansen, ikke heller nogen lensmand indsætte nogen prester i nogen ogner imod bispens bevilling og samtykke. Thi bispen er den, som bør t staa tilrette derfor, om der findes nogen brøst eller forsømmelse hos rester paa deres embedes vegne.

Den her omtalte «kollats» blev oprinnelig for det østen- og sønnenfjellske Norge utstedt av høvedsmannen paa Akershus og for let vesten- og nordenfjellske av høvedsmannen paa Bergenhus; men ved kongebrev av 6. aug. 1568[2] blev kollatsen for Trondhjems stift henlagt til lensmannen i Trondhjem. (N. R. R. I, s. 600 f.). Den 27. aug. 1578 blev det forbudt superintendentene i Danmark aa ordinere nogen, som ikke er kallet til et visst embede (Secher, Corpus II, nr. 130). Det var blitt skikk aa ordinere «skibsprester» og prester hos adelen, uten egentlig prestekall.

Den 7. oktober 1597 utkom en «forordning om prestekald udi

---

[1] Ordet forekommer her for første gang i norske lover, men i et dansk kongebrev av $^{8}/_{6}$ 1547 brukes det om et lignende brev fra en dansk embedsmand og biskop i forening. Rørdam I, s. 266.

I aapent brev av 12 septbr. 1574 (Secher, Corpus I, nr. 735) uttales, at «stigt-lensmændene overalt riget — have den samme geistlige rettighed paa vore vegne at forestaa, om bisperne havde før dennom». Derfor skal de «give presterne, som til nogle sogner ettelig kaldes og af bispen kjendes duelig, kollatsbrev paa samme sogner, de udi saa maade kaldes til».

[2] Gjentatt i kongebrev til superintendenten i Trondhjem 6. juni 1582 (N.R.R. II, . 477). Fra 1547 laa kollatsretten i Nedenes, Mandals og Lister len hos lensmannen ver disse len (N.R.R. III, s. 476 jfr. 684).

Norge», som søker aa motarbeide den uskikk at prestene i levend
live søkte aa sikre kallet for sine sønner, idet de faar almuen ti
aa kalle dem til sogneprester, før kallet er ledig. Forordningen paa
byr derfor, at ingen i Norge skal kalle nogen til deres sognepres
eller sjelesørger, før deres rette sogneprest er død. De, som ut
stedte saadant kallsbrev, skulde straffes, og de som mottok kalle
skulde derefter «ikke tilstedes til noget kall» (N. R. R. III, s. 518 f.)

Den 1. april 1606 utgav Christian IV paa herredagen i Kjø
benhavn et brev (missive) til alle rikets biskoper (ɔ: de danske)
hvori han paataler den misbruk, at bispene sender ut sine embeds
kandidater, saasnart kallet blir ledig, før sognemennene ennu ve
noget derom[1], og søker aa sikre den kallet, som vil ekte formannen
enke eller datter; likesaa ordinerer de kandidatene, før disse ha
faatt lensmannens kollats paa embedet. De innprentes aa følge Ordi
nansens regler, som er 1. bønn til Gud under prostens ledelse, 2
sognemennenes kall, 3. bispeeksamen, 4. lensmannens kollats, 5. ordi
nasjon og 6. innsettelse ved prosten. De forbydes strengt aa befatt
sig med noget kall, før sognemennene sender den kalte til bispe
eksamen, og aldri aa ordinere nogen til noget kall, før han har lens
mannens kollats (Secher, Corpus III, nr. 228).

I de norske biskoppers utkast av 1604 til en norsk Kirkeordinan
blev kapitlet «Om kirketjenere at udvelge, ordinere og belønne» me
get utførlig og omhyggelig utarbeidet. Men meget lite av dette ny
blev tatt inn i den norske Ordinans av 1607, som for det meste hold
sig til den danske Ordinans av 1539 med de lovendringer, som s
den var utgaatt.

I Christian IV's lille recess av 31. mars 1615 § 3 blev paan
innprentet, at bispene ikke maatte befatte sig med noget prestekal
før prost og sognemenn sender den kalte til bispeeksamen, og aldr
ordinere nogen, før han har faatt lensmannens kollats (Secher, Co
pus III, s. 436). Budet innskjerpes paany i frd. om presters ka
lelse av 12. sept. 1621, hvor Christian IV fremhever, at «vores kjæ
her forfedre haver ladet sig saa høit Guds salige ords tjeneres kal
være befalet, at de serdeles rettighed sognemændene alene haver v
let unde og forlene[2], eftersom saadant og udi Ordinansen forfatt

[1] Ogsaa praktisert i Norge i det 16. aarh. se bilag 1.

[2] Da Malmø og Kjøbenhavn i 1536 forhandlet med Christian III om overgivel
fremhevet de sterkt sitt ønske om, at «mue have fuldmagt til at udvælge dem evangeli
prædikanter». Kongen mente aa kunne gaa inn paa det under forbehold av stadfes
sesrett og derav følgende adgang til aa prøve de valgte prædikanters levnet og duelig
Se Daae Geistliges Kaldelse s. 14. L. Helveg, Den danske Kirke til Reform. II, s. 1[illegible]

og indført er, alt til den ende, at menigheden, som sagen mest paagjelder, des bedre efter deres egen ønsk og begjering kunde i det høivigtige verk, nest Gud den allermegtigstes hjelp, forsynes.» Han har derfor forbudt baade lensmennene og bispene «menigheden derudi i nogen maader fore at gribe, efterdi deres majesteter endog sig selv saadant ikke haver villet have forbeholdet, hvilket og vi al tid haver ladet os befalde, eftersom saadant af adskillige vores derom udgangne forordninger er for øinene». Men dette, som er forbudt lensmenn og bisper, det drives nu somme steder av proster og lensmenns fogder, hvorfor Kongen med Riksraadets betenkende paany maa gjenta forbudet. Det bestemmes: 1. at 2 eller 3 prøvekandidater kan melde sig, hvis ikke menigheten ønsker aa høre flere. 2. Hvis ikke de kallsberettigede kjenner nogen prøvepredikant, kan enhver, som har sitt gode og nøiaktige testimonium om levnet og lærdom enten fra Universitetet eller fra sin privatpræceptor, melde sig til prøve 3. Hvis prosten kjenner til, at nogen embedskandidats forhold er saaledes, «som en Guds ords tjener usømmelig er, skal han gi lensmannen det tilkjenne, hvis ikke menigheten eller ansøkeren vil la sig sige. Ellers skal lensmannen eller hans fogder ikke presentere nogen eller befatte sig med prestekallene, hvis ikke de kallsberettige somler med valget ut over den i frd. 23. mars 1620 § 4 fastsatte frist, som er 6 uker[1] (Secher, Corpus III, s. 670 ff.). I den nevnte frd. av 1620 er det bestemt, at naar en prest skal velges til flere sogner, skal de 7 «kallsmenn» tas av alle sogner, men saaledes, at der fra hovedsognet alltid velges én mere enn fra de andre sogn tilsammen. Hvis adel er bosatt i ett av sognene, da skal dette sogn, «saavidt prestekald sig belanger, regnes for hovedsognet». Men hvis der bor adel i alle sogn eller i intet, da gjelder hovedregelen. Ligger sognene i flere herreder, da skal prosten i det herred, hvori det sogn ligger, som opnevner de fleste kallsmenn, overvære valget efter Ordinansen (Secher, Corpus III, s. 615 f.).

Et viktig fremskritt i denne lovmaterie betegner «frd. om Kirkens embede og myndighed mod ubodfærdige samt om adskillige geistlighedens forhold» av 27. mars 1629, utarbeidet av en kongelig kommisjon, bestaaende av 5 riksraader, 4 danske bisper, 3 teologiske professorer og 1 hoffpredikant. Kommissoriet var datert 25. novbr. 1628 og kommisjonen skulde møte i Kjøbenhavn 10. januar 1629 (se Secher, Corpus IV, s. 446 ff.). Forhandlingene synes aa

[1] I den norske Ordinans av 1607 var fristen 2 maaneder, men denne regel er ophevet ved frd. av 1621, som ogsaa gjaldt i Norge.

være begynt den 14. januar, 2. februar underskrev de sin betenk ning, og den 4. februar blev forslaget approbert av Kongen. For ordningens innledning (motiver) fremhever, at Kirkeordinans, straffe lover og geistlighetens bestrebelser hittil «saa ringe frugtet haver at ondskab end fast mere dageligen haver tiltaget, saa man ud dette klare evangeliske lys, som udi disse lande og riger saa rige ligen haver været optend, fast skjødesløsere, forargeligere og ugu deligere levnet anstillet end paa de steder, hvor den gode Guds ve og vilje ikke saa klarligen aabenbaret og bekjendt været haver, er stor del af den aarsage, at mange i denne forfængelige mening be fundne ere, at den sande gudstjeneste fornemmeligen og alene be staar udi udvortes kirkegang, sacramenternes udvortes brug, syngen beden og deslige, uanset deres liv, levnet og omgjengelse ikke be findes Guds ords vilje og befaling lig og enformig.» Slikt hykler og falsk gudstjeneste og kristendom nedkaller Guds vrede og straff som særlig har rammet disse riker og land «med denne varige høi skadelige feide» (ɔ: trettiaarskrigen) og andre landeplager. Fo aa motarbeide dette og «vores motstandere og al billig aarsage de christelig religion at laste og bespotte maa betages», har Kongen me sitt Raad «overveiet, betænkt og for godt anset, næst og med de fromme allerhøieste Guds naadige gode hjælp, anleiding og bistan at tænke paa middel og veie, ved hvilke saadan ugudelig levnet o falsk christendom, som fred og rolighed saa og al anden Guds ve signelse fra vore landemerker hindrer og afvender, saa vidt mulig maa forekommes». Naar vi erindrer, at den ledende aand i dett lovverk var Sjællands biskop, Hans Povelsen Resen, «ortodoksien fader», saa faar vi et inntrykk av, at denne «ortodoksi» hadde høier maal enn renlærighet og utvortes kirkelighet.

Forordningens I. kapitel innfører medhjelperinstitusjonen og or ganiserer kirketukten, og dens bestemmelser herom gikk over i de store Recess av 1643 og Christian V's D. og N. Lovbøker 2—9, som for en stor del staar uophevet den dag idag[1]. Vi merker av fora beiderne, at der har staatt en strid om, hvem der skulde føre tilsyn med kirketukten. Utkastet 1—4 stiller her bispen og prosten fora «vores lensmand», men i forordningen blev den siste stillet først (s Secher, Corpus IV, s. 452 § 4). I byene skal kirkeverger og fa tigforstandere fremfor andre utnevnes til medhjelpere av lensman bisp og prest eller i deres sted 2-4 andre gudfryktige menn, som de

[1] Ifølge Paulsens lovutgave for de juridiske studenter av 1926 er kun artikkel ophevet ved edsloven av 22. mai 1875 § 4 og artiklene 10-23 «bortfalt».

il kunne «forordnes og bruges». Paa landet skal lensmannen med rostens raad «bestille» medhjelperne. Meningen er, at de «beskikes» (autoriseres) av Kongens lensmann, som mottar deres embedsed, nens prest og prost og bystyre har forslagsrett eller valgrett. Derfor kalles de «udvalgte» medhjelpere, før de er beskikket av lensmannen (se 1—2 og 3). Hermed henger det sammen, at medhjelperen den dag idag beskikkes av Stiftsdireksjonen (fylkesmann og biskop) og ikke av biskopen alene, som andre kirketjenere. Deres embedsed blev ophevet i edsloven av 22. mai 1875 § 4.

Frd.s II. kapitel omhandler «Hvorledes Guds ord og sakramenternes retsindige brug med andre gudfrygtigheds øvelser udi kirker og skoler kunde befordres». Her forbydes for første gang, at nogen skal faa »optræde paa prædikestolen[1] og der forhandle Guds ord», om ikke har været paa Universitetet i Kjøbenhavn «eller og derfra haver testimonium og noget utvivelagtige vidnesbyrd om sin lærdom, levnet og omgjengelse» (II—1). De teologiske studenter, som ved ren lærdom, godt levnet og prekenøvelser gir forhaapning om aa bli gode prester, skal 2 eller 3 av professorene gi «en liden seddel» saalydende:

«In nomine Domini Jesu. Hic juvenis N. N. honestus, pius et recte examinatus et auditus est a nobis aliquoties et habet donum docendi in Ecclesia non sine fructu, qvod speramus, singulari. Hafniæ etc.» D. e. I den herres Jesu navn. Denne unge mann N. N. er hæderlig, from og rett eksaminert og hørt (paa stolen) av oss nogen ganger og har gaver til aa lære i Kirken, som vi haaper, ikke uten særlig frukt Kjøbenhavn etc.» (II—3).

Saadanne skal bispene gi adgang til aa preke og til aa melde sig til ledige embeder som prøvepredikanter, og særlig prestesønner bør foretrekkes, ogsaa til sine fedres kall, naar de blir lovlig kallet (II—3). Dernæst anordnes, at der baade ved Universitetet og alle gymnasier skal være adgang til aa øve sig i prekekunsten (II—4) og ingen skal optas ved Universitetet, som ikke er «congruus in Latina lingva» og forstaar lettere greske tekster i det N. T. samt sin barnelærdom efter Luthers lille og store Katekisme. Det fremheves, at ungdommen ikke bør befatte sig videre med den hedenske gudelære, men studere evangeliene, epistlene og Acta paa gresk (II—5). Men saa følger II—6-7 to særdeles viktige bestemmelser angaaende

[1] I kommunitetsfundatsen av 25. juli 1569 og universitetsfundatsen av 11. september 1571 var det bestemt, at biskopene herefter «ingen annammer, indvier eller ordinerer til presteembede, medmindre de nogen aar tilforn flitteligen og vel her udi Universitetet har studeret og siden skilles herfra med rektors testimonio». Jfr. Taranger, Kirkeret, s. 96, note.

prestevalget og bispenes ordinasjonsnektelse. Jeg gjengir disse b
stemmelser ordrett:

6. Med prester at kalde skal udi alle maader rigtigen og fuldkomm
ligen efter Ordinansen forholdes, og efterdi alle kaldsbreve conditional
bør at være, da, saafremt den kaldede person af superintendenten ik
skikkelig, tjenlig og duelig saadan høie embede at betjene befindes,
superintendenten derom sin skriftlig erklering fremskikker, da bør
saadan tilforn udgivne kaldsbrev ikke videre proces at drives, mens sogn
mændene fri stande til nye kald strax igjen som tilforne efter Ordinans
sig at begive.

7. End hender det sig saa, at enten en kapellan kaldes til at vor
en sogneprest, eller nogen sogneprest anden steds fra bliver kaldet
at være sogneprest i et andet stigt eller paa anden sted, skal han
først forskrives efter Ordinansen til superintendenten og sig for hann
angive, før end han bliver indsat i samme sogn.

§ 6 inneholder den viktige regel, at «alle kaldsbreve bør væ
conditionales», det er *betingede* av visse vilkaars opfyllelse.
den første betingelse er, at den kalte *ved bispeeksamen godkjenn*
av biskopen. Hvis bispen avviser ham og herom avgir sin skri
lige erklæring, saa er denne avgjørelse *inappellabel.* Denne reg
er allerede tydelig uttalt i retterboten av 1568 (se s. 27) og der
grunnet med, at «bispen er den, som bør at staa tilrette derfor,
der findes nogen brøst eller forsømmelse hos prester paa deres e
beds vegne». Dette lovbud stemmer med Luthers bekjente brev
Greser i Dresden 1543: «Satan will immer Satan bleiben. Un
dem Papsttum mischte er die Kirche in den Staat, jetzt mischt er d
Staat in die Kirche. Wenn die Höfe nach ihrem Gefallen woll
die Kirche regieren, so wird Gott schlechten Segen geben, und
Letzte wird ärger werden denn das Erste. Entweder mögen
selbst Pfarrer werden, predigen, taufen, Kranke besuchen, Abe
mahl austeilen, oder sie mögen aufhören, das Amt zu hindern.
den Hof mögen sie sorgen; aber die Kirche sollen sie denen üb
lassen, die dazu berufen sind. Denn es gar nicht zu dulden
das andere sich um das kümmern, wofür wir doch Rechenschaft
geben haben.»[1] Den efterreformatoriske dansk-norske kirkelov
ning har alltid fastholdt det prinsipp, at bispene har det øverste
syn med og ansvar for prestenes religion og moral. Et middel
denne kontroll er bispeeksamen, som ikke blott øves overfor ordi
der, men ogsaa overfor kapellaner og sogneprester, som forfl

[1] Se Die Hochkirche 1926 nr. 8, s. 230 et foredrag av Oskar Joh. Meh
«Das evangelische Bischofsamt».

(§ 7). Disse bestemmelser gikk over i Recess 1643 1—1—1 ff. og derfra i D. og N. Lov 2—2—1 ff. (se s. 34. 47).

Det III. kapitel i frd. av 1629 omhandler «Hvorledes drikken, forargelig omgjengelse og klædedragt hos geistligheden kan reguleres». I III—2 finner vi for første gang forskrift om at prestedrakten skal være «tarvelige side klæder, samarier, kjorteler og andet saadant som deres stand sømmer og udkræver». I frd. om klededrakt m. m. av 13. mars 1683 finner vi de bestemmelser om den geistlige drakt, som tildels ennu er gjeldende.

Kirketuktsloven av 1629 blev innført ved et missive til bispene i Danmark og Norge av 7. novbr. 1629. Den skal tre i kraft fra paaske 1630 og fra dette tidspunkt skal bispene befale proster og prester, at de skal

«begynde sig og endeligen herefter at forholde og ingen tilsteder at lade sig høre, som ikke enten attestation eller og testimonium have. Have I og selv derforuden hermed indseende, at medfølgende vores forordning i alle sine punkter og artikler efterkommes, som vedbør. Dog have I, uanset forbemeldte professorum attestation, som ere allene et universitets og studii examen, *det og fast andet og høiere er en Guds menighed at forestaa end i nogen maader vel at have studeret,* eder dog med examine flittig at forholde, om saa var, nogen som tilforn overhørt var, siden med uflid og forsømmelse sig havde forværret eller og ikke end dermed noksom, som forberørt er, en menighed at forestaa kunde vere bekvem». (Secher, Corpus IV, s. 499 f.)

En viktig kirkelov er kgl. befaling til biskop og professorer i Kjøbenhavn om studentenes predikeøvelser av 9. januar 1635. Her paabydes, at 24 studenter (ɔ: kandidater), som har faatt attestas eller er eksaminert dertil, og befunne aa være det verd, skal øves i aa preke og ingen, som herefter straks vil søke presteembede, skal faa attestas, medmindre han 1 eller 2 ganger har preket. Prekenøvelsene skal holdes i Regensens Oratorium, som skal utstyres med alter og prekestol og for fremtiden være studentenes ordinære sognekirke[1]. Vaar Frue kirkes to kapellaner skal her holde messe hver søndag og utdele nadveren. Til aa dirigere prekenøvelsene skal fornemmelig de teologiske professorer anvendes, «saa og af de andre professoribus de, som dertil bekvemme findes» (Rørdam III, s. 237 ff.). Dette er det første tiltak til et *praktisk-teologisk seminar* ved Kjøbenhavns Universitet.

Den siste store kirkelov i denne periode er Christian IV's «store Recess» av 27. febr. 1643, hvis første bok handler «Om geistligheden

[1] I Regenskirken blev de teologiske kandidaters dimissprekener siden holdt.

og hvad dertil hører» (Secher, Corpus V, nr. 143). Heri blev frd. av 27. mars 1629 i sin helhet optatt. De ovenciterte artikler II—6-7 er optatt i 1—1—20 §§ 7-8, hvor begynnelsen av § 7 er redigert saaledes, at bispens suverene tilsynsrett bestemt krever, at alle kallsbrev maa være «betingede».

Ludvig Daae (Geistliges Kaldelse, s. 41 f.) hevder, at menighetsvalget viste sig aa ha saa svake sider og medførte saa store misbruk, at Christian IV aldri vilde ha tenkt paa aa innføre denne prestevalgmaate, hvis den ikke hadde vært knesatt av hans bestefar i Ordinansen av 1539. Jeg mener, at denne opfatning er kraftig gjendrevet av fortalen til prestevalgforordningen av 1621 (citert s. 28 f.). Dernæst er jeg ved studiet av kildene kommet til det resultat, at Daaes uttalelser om misbrukene, som ogsaa A. Chr. Bang gjentar (Den norske kirkes historie, 1912, s. 365 ff.) er i høi grad overdrevne, iallfall efter de trykte kilder aa dømme. Gjennemgaar vi Stavanger domkapitels protokoll fra 1571-1630, saa er i disse 59 aar kun 2 — to — prestevalg innstevnet for kapitlet og omtalt av Daae. Det ene er Strand-valget i Ryfylke 1616, hvor valget godkjennes som lovlig, og det annet er Undals-valget 1629, hvor første valg kasseres av kapitlet som ulovlig, fordi prosten hadde henskutt avgjørelsen fra kallsmennene til bispen, som med rette protesterte mot aa ha nogen rett til aa blande sig i kallsmennenes valg. Det annet valg av hr. Hans Jørgensen paa Lista led ogsaa av aapenbare formelle mangler, men da han allerede har faatt lensmannens kollats, kan kapitlet ikke dømme ham, men henviser saken til Kongens avgjørelse. Kongen innrømmer, at kallet var ulovlig i sin form, men «da efterdi for^ne^ hr. Hans Jørgensen haver gode gaver, have vi naadigst bevilget», at han maa faa kallet (N. R. R. VI, s. 192, 5/1 1620). Det fremgaar ogsaa tydelig av provene, at det var denne begavede prest, som baade folk og øvrighet allerhelst vilde ha.[1] Vender vi oss saa til Oslo kapitels kopibok 1606-18 og biskop Glostrups visitasbok 1617-37, da er resultatet like magert. Et formløst kall i Sotenes i Viken (1607) dømmes dødt og maktesløst, og en langvarig strid mellem Skien by og bøndene i Solum og Melum sogner, som var henlagt til byens sogneprest, endte med, at bystyret hemmelig, under sakens gang og uten statholderens vitende fikk den gamle forbindelse med byen stadfestet av Kongen (kopibo ken s. 52 ff.). Man kan tydelig se av forhandlingsboken (s. 13 f.)

[1] Brandrud, Stavanger domkapitels protokol 1571-1630, s. 270 ff. og 438 ff.

at baade kapitlet og statholderen følte sig ille paa Kongens vegne. I Glostrups visitasbok omtales kun, at sognepresten i Rollag, som er gammel og sløv, har en kapellan uten kallsbrev, hvilket han maa utstede; efter dette skal kapellanen oppebære sogneprestens inntekter. Opdal sogn i kraft av statholderens «konfirmats» (ɔ: kollats) paa sognprestens kallsbrev (1621). Under visitas i Rakkestad 1629 ordinerer biskopen en ung kapellan hos Hartvig Hvitfeldt (paa Tom), som har dennes kallsbrev. Før ordinasjonen blev han «eksaminert» 3 presters overvær (s. 25 og 77). Resultatet er altsaa 2 — to — kallsprocesser i Stavanger stift 1571-1630 og 1 — én — i Oslo stift 1606-37. Tyder dette paa, at der hersker almen misnøie med almuens kallsrett? Det eneste uttrykk for en saadan misnøie jeg har funnet i disse kilder er, at Nils Olufsen Medelfar, en dansk mann, som var kapellan til domkirken i Stavanger (1614-25) og som har gode attester baade fra geistlig og verdslig øvrighet, uttaler, at «fornemmelst misgunst hos bønderne paa adskillige steder, efter den frihed de have til at kalde en sogneprest i Ordinansen, er hannem andre bleven foredragen til denne dag» (Stav. prot., s. 317 f., 627). Hvad grunnen til denne misgunst har vært, skal jeg ikke uttale mig om[1]; men uttalelsene viser, at bøndene gjorde bruk av sin «frihed» til aa velge den prest de ønsket.

Hvorledes forholdet har vært i Bergens og Trondhjems stift har jeg ingen samlet oversikt over. Derimot har vi full rede paa Kongens inngrep i prestekallenes besettelse gjennem de saakalte «exspectancebrev» paa kall, som senere blir ledig. L. Daae (s. 42) gjør opmerksom paa, at der i geistlige exspectancebrev alltid tilføies den klausul: «dog at alt tilgaar efter Ordinansen». Men dermed er ikke exspectancerettens anvendelighet tilstrekkelig avgrenset. Jeg har gjennemgaatt alle registrerte exspectancebrev i Riks-Registrantenes 12 bind og resultatet er følgende:

1. De anvendes regelmessig kun paa *kapitelspræbender* og paa de til Hannibal Sehested overdragne kirker, hvortil Kongen har *jus patronatus*. Deres antall er fra 1629-56 ialt 16.[2] I kongebr. av 7. novbr. 1642 uttaler Christian IV, at han har betenkelighet ved aa utstede exspectancebrev (N. R. R. VIII, s. 33) og 24. april 1647 erklærer han, at ingen saadanne skal utstedes for fremtiden.

2. Paa almindelige *fri* prestekall er der kun utstedt 8 exspec-

[1] Hr. Nils optrer ofte baade i geistlige og verdslige rettssaker, se registret til Stav. kapitels protokoll og Erichsens utgave av Stav. bytingsbøker I bind.

[2] Et kgl. exspectancebrev omtales allerede i et kallsbrev fra 1587 (Oslo bispestols diplomer nr. 24).

tancebrever, og alltid med klausulen: «med saa skjel han lovligen efter Ordinansen og andre om prestekald udgangne forordninger dertil kan blive kaldet» (N. R. R. IX, s. 447, 9/7 1649). Disse fordeles paa aarene 1649, 54, 55, 58, 59, 60. Det siste aar har 3, de andre aar 1 hver. Det er aapenbart, at exspectancebrevene paa fri prestekall er en nyhet, som er satt i gang av kong Frederik III, tidligere fyrstbiskop i Bremen. Han er ogsaa den første og, saavidt jeg vet, eneste konge, som gir kandidatene attest for praktisk duelighet: «hvis gaver paa prædikestolen os selv bekjendt er» (N. R. R. X, s. 650, 1653; XI, s. 661, 1656).

2. **Enevoldskongens prestevalg** (1661-1813). Eneveldets prestevalgsrett blev først kodifisert i Christian V's Danske Lov (1683) og Norske Lov (1687). Inntil dette tidspunkt stod prestevalgsreglene i Kirkeordinansene av 1539 og 1607 og Recessen av 1643 i alt vesentlig ved makt og menighetsvalget var fremdeles den lovlige form for prestevalget. Imidlertid medførte det arvelige eneveldes anerkjennelse i 1661 en avgjort utvidelse av Kongemaktens raadighet ogsaa over Kirken, og det spørsmaal blev derfor straks aktuelt, om menighetsvalg og private personers jus patronatus var forenlig med den nye statsforfatning. Disse spørsmaal blev gjentagende behandlet i de forskjellige lovkommisjoner, som jeg nedenfor kommer tilbake til. Her skal jeg gjøre rede for de første lovbud, som vedrører enevoldskongens befatning med presteutnevnelsen.

Under arvehyldingen i Oslo august 1661 innleverte den norske geistlighet (mot bispenes protest) et bønnskrift, hvori de beklaget sig over, at «nogle søger at forhverve Kgl. Majestæts breve paa præstekald», hvorved efter deres mening «kongelig haand og privilegier ilde misbrugtes», fordi derved «mangen en ærlig, fattig præsteenke med sine umyndige børn uden billig aarsag udstødes». De andra om, at der ved valgene stedse maatte forholdes strengt efter den eldre lovgivning, og især om, at lensmenn og fogder maatte forbydes «dem nem noget med præstekald, helst udi kaldsmændenes udvelgelse at befatte» (Daae, Geistliges Kaldelse, s. 43 f.). Ved geistlighetens privilegier av 24. juni 1661 § 1 blev geistligheten frigjort fra de verdslige øvrighets overtilsyn og alene stillet under Kongens og bi skopens befalingsmyndighet. Ti efter Kongeloven av 14. novembe 1665 § 6

skal Kongen og ene have den høieste magt over al clerisitet, fra d høieste til den laveste, at *beskikke* og *anordne* al kirke- og gudstjenes

møder (concilia), sammenkomste (synodos) og forsamlinger om religionssager (colloqvia de religionis negotiis), naar han det raadelig eragter, byde og forbyde (indicere, prohibere semper liceat). (Kilde til grunnlovens § 16).

Det første almindelige kongebud om prestekall er reskriptet av 1. juni 1667 til bispene i Danmark og Norge, som lyder saa (Rørdam, Kirkelove III, nr. 469; utdrag i Wessel Bergs Reskripter):

Friderich den Tredie (o.s.v.) Vor synderlig gunst tilforn. Eftersom vi naadigst kommer udi erfaring, at tit og ofte, naar nogen af os med noget præstekald vorder benaadet, da inden samme person til stedet og kaldet, som hannem naadigst forundt er, kan komme, i synderlighed paa vit afliggende steder, en anden alt udi samme er indsat, hvorover da enten voris udgivne naadigste brev maa tabe sin tilbørlige og af alle og enhver pligtige respekt, eller og den anden da med vemodighed og bekymring vige: Da ville Vi, at *her efter* dermed saaledes skal forholdes, at naar nogen udi Eders stigt, som *lovlig efter Ordinansen og Recessen* (o: av 1643) *kaldet er,* Eder forestilles, I det strax efter foregaaende examen her i vores Kancelli adviserer og uden forsømmelse tilkjende giver, paa det han enten af Os naadigst med vores aabne brev til samme kald kan vorde *konfirmeret,* eller og, om vi nogen anden allerede dermed benaadet haver, han da ved samme erlangte brev kan vorde haandhævet, og vores hannem meddelte brev i tilbørlig respekt holdes, og ikke tilforne den anden vorder *ordineret,* førend I vores naadigste resolution, som forbemeldt er, bekommet haver.

Desligeste eftersom *en og anden* vores naadigste *exspectantsbreve* paa prestekald bekommet haver, da er vores naadigste vilje og befaling, at saa snart nogen af de i saa maade med exspectantsbreve benaadede til kald vorder *befordret,* I det strax udi vores Kancelli notificerer og til efterretning tilkjende giver, at der kan rigtigen vides, hvo noget efter vores naadigste breve bekommet haver, og hvo endnu exspecterer. Iligemaade at I udi almindelighed tager iagt, at altid det exspectantsbrev *af eldre dato* foredrages det yngre, med mindre det udtrykkeligen fornemmes, det forrige ved det siden udgangen brev at være kasseret og ophævet. Hvorefter I Eder underdanigst haver at rette etc. — Parafert av Kongens kabinettssekretær P. Schumacher.

Det er her ganske klart, at lovlig kall efter Ordinansen og Recessen fremdeles er den gjeldende regel, dog med den forskjell, at saadant kall av menighetens kallsmenn eller kirkepatronen fra nu av alltid maa ha *Kongens konfirmats,* ikke bare kollats av amtmannen, som nu hadde avløst lensmannen. Konsekvensen herav var, at Christian V 20. mai 1670 bestemte, «at naar nogen herefter av Os med vores allernaadigste brev paa noget prestekald benaadet vorder, han da strax sin ed skriftlig udi vores Kancelli skal indgive, saa at naar han saaledes vores brev paa kaldet, som forbemeldt er, bekommet haver, han *da siden ingen videre kollats af vores amtmand eller i*

andre maader haver at tage» (Rørdam III, nr. 485; Wessel Berg) Den egentlige forandring skulde saaledes være den, at Kongens kon firmats (bestalling) avløser amtmannens kollats (ɔ: konfirmats). E nærmere studium av de kongelige aapne brev om presteansettelse fra 1660-aarene viser tydelig, at formularene for disse efter Konge lovens utferdigelse i 1665 endres i retning av Kongens absolutte raa dighet over embedsbesettelser (Kongeloven art. IV). Ventebreven fra 1660-65 følger i regelen de eldre formularer for ventebrev paa prestekall og tar det forbehold, at brevhaveren «lovligen kan vorde kaldet efter Ordinansen og andre om kald udgangne forordninger» eller «lovligen kan vorde kaldet». Sognemennenes eller byraadene nes og kapitlenes kallsrett anerkjennes ogsaa uttrykkelig ved flere leiligheter. Dog har vi ogsaa eksempler paa, at sognemennenes kal gaar kongens vilje imot og derfor motarbeides. Saaledes i Aske 2/4 1664, hvor hr. Oluf Nielsen efter ventebrev av 5/3 hadde «lade sig høre og intet imod hans gaver og dygtighed er med billighed at sige», men sognemennene søker aa gjøre saken disputerlig. Kon gen beordrer da de «beste sognemenn», lagmann Vittekind Hus Christiania og Knud Frantzen, innvaaner i Christiania, som allered har gitt ham kall, aa utstede kallsbrev til ham, hvorefter han efte sedvanlig bispeeksamen skal nyte kallet. At kallsretten ikke er op hevet, fremgaar ogsaa av ventebrevenes form forøvrig, idet de kun «bevilger og tillader», at brevhaveren «fremfor nogen anden *kaldes og befordres».* Først i et ventebrev av 9/9 1665 uttales direkte, at «me nighed og andre vedkommende sig derefter underdanigst haver a rette». Men i 1666-67 foregaar der en revolusjon i Kancelliets prak sis, idet alle i disse aar utstedte ventebrev *kasseres.* I 1668 møte vi for første gang de senere *prestebestallinger,* idet Jørgen Christen sen Biørn den 14/3 «bevilges og antages» til kapellan i Ringebu hvortil han «maa og skal *ordineres og indsættes,* saafremt han efte foregaaende eksamen dertil døgtig befindes». Den 29/5 1668 ha kongen *«tilskikket og forordnet»* Matz Tausan aa være sogneprest Jelsa. Fra nu blir denne bestallingsform almindelig.

Først under utarbeidelsen av Danske Lovs 2. bok «Om religione og geistligheden» blev eneveldets nye kirkerett kodificert.[1] 1. kapit i 2. bok handler «Om religionen» og opregner for første gang de Danske og Norske Kirkes bekjennelsesskrifter (se foran s. 10),

[1] Se herom L. Daae, Geistliges Kaldelse, s. 41 ff. Aubert i Theol. Tidsskr. 2, (1876), s. 569 ff. (citert: Aubert). Secher og Støckel, Forarbeider til Danske Lov (cite F. D. L.) I-II. Prebensen og Smitth, Forarbeider til Norske Lov (F. N. L.)

kapitel handler om «Hvo der maa prædike og til præste-embedet kaldes og indvies», og hviler hovedsakelig paa Recess 1643 1—1 (se foran s. 33 f.) og 3. kapitel om «Hvorledes præster skal kaldes». Det viktigste utkast til Danske Lov er det saakalte «første projekt», utarbeidet i 1669 av «Lovbokens fader», Rasmus Vinding, professor i historie og geografi, assessor i Høiesterett og Kancelli-kollegiet. Saavidt man vet har han ogsaa utarbeidet 2. bok i dette projekt. Vindings utkast blev i 1673 revidert i sin helhet av tre jurister, og Sjællands biskop, Vandal, skulde gjennemgaa 2. bok og konferere med juristene. Denne revisjon fikk ringe betydning for 2. boks vedkommende. I 1675 blev Vindings «første projekt» paany revidert av den 2. revisjonskommisjon, hvis utkast kalles «siste projekt» til D. L. Heller ikke denne revisjon fikk synderlig betydning for 2. bok. Dette blev derimot tilfelle med 3. revisjonskommisjon av 1680, som bestod av 10 læge kommissærer, og for 2. boks vedkommende blev der tilforordnet den 3 geistlige, nemlig Sjællands biskop dr. Hans Bagger, kgl. konfesjonarius og hofpredikant dr. Hans Leth og professor theol. dr. Christian Nold. Denne kommisjons forhandlingsprotokol er bevart og trykt (hos Aubert, s. 590 ff. for 2. boks vedk., og i F. D. L. II, s. 436 ff. i sin helhet). Forhandlingsprotokollen er særlig av interesse for prestevalgkapitlets historie. Den viser oss nemlig det merkelige faktum, at mens menighetsvalget var utelukket baade i første og siste projekt til D. L., bringes det atter i forslag av 3. revisjonskommisjons geistlige medlemmer, som fremlegger et lovutkast angaaende teologiske kandidaters forberedelse (præparation) for prestetjenesten og deres valg (vocation) til det geistlige embede, som visstnok ikke er underskrevet, men faktisk approbert av alle bisper i Danmark og Norge (F. D. L. II, s. 515 ff. 466; Aubert, s. 586 ff.). Om dette forslag og dets skjebne maa jeg faa lov til aa gi nogen nærmere oplysninger.

Allerede i 1661 (2. april) avgav biskop og proster i Ribe stift efter Kongens befaling en erklæring om, hvilke forandringer der burde foretas i Kirkeordinansen, Ribeartiklene og Recessen av 1643 enten av hensyn til det nye enevelde eller av andre grunner. De uttaler om prestevalget (Recess 1643 1—1—20), at bispene bør faa myndighet til aa «commendere» (anbefale) skikkede kandidater og veltjente skolemenn til menighetenes valg, hvilket nu er dem forbudt, mens andre geistlige og verdslige personer, som intet har med kall aa bestille, hemmelig og aapenbar gir ansøkerne anbefalinger snart til adelen, snart til prostene, bøndene eller enken. Alt dette bør for-

bydes under straff. «Hvorledes med kald herefter skal tilgaa, efter di denne høihed tilkommer Kongelig Majestæt, ville vi det udi Hans Majestæts egen disposition have hjemstillet.» Men hvis Kongen fremdeles vil gi sognemennene og de syv menn «den rettighed, Ordinansen, Riber 1. art. og Recessen omtaler», «var det overmaade godt [at] provsten maatte have sin stemme og votum i kaldet fremfor en bonde, eller ydermere specificeres, hvorvit provsten i kaldet haver at sige og hvorvit bønderne hans direction i kaldene billigen burde følge». Endelig, «efterdi alle kaldsbreve conditionales bør at være» (jfr. s. 32) og den kalte av superintendenten kan rejiceres, da bør det nøie forklares, hvorledes han skal forholde sig i et saadant tilfelle. Ti da den kalte paa den ene side har sine eksamensvitnesbyrd fra Universitetet og paa den annen side kallsbrevet, hvori adelen og andre kan være interessert, da kan biskopen vente sig «proces, molestering og rettergang, om han den kaldede vilde rejicere, uden Kongelig Majestæt vilde forsikre superintendenten derfor, om personen ikke kunde vide at gjøre rede for den Augsburgske Confession eller de 25 Frederici 2di artikle (av 20. sept. 1569), at jeg intet skal tale om om den profekt in lectione Biblica et locis communibus»[1] (F. D. L. I, s. 15-17). Her er der pekt paa nogen av de problemer, som maatte løses i den nye lovbok.

Den 3. revisjonskommisjon blev utnevnt 28. februar 1680 og samme dag er visstnok ogsaa dens geistlige medlemmer opnevnt. Den 3. mars andrar disse om aa faa utlaant de foreliggende konsepter til 2. bok for aa sette sig inn i disse (F. D. L. II, s. 509); men i møte den 4. mars nekter kommisjonen enstemmig aa utlevere dem konseptene, da den største del av medlemmene er i samme stilling som de geistlige, at de ikke kjente forarbeidene paa forhaand. Men de skulde i tide varsles om naar den 2. bok skulde behandles (F. D. L. II, s. 437).

De geistlige møtte første gang 1. april 1680. Da forelaa til behandling «siste projekts» forslag til 2—1 saalydende:

Ingen anden religion skal i Kongens riger og lande tilstædes uden den, som overenskommer med den Hellige Bibelske Skrift, det Apostoliske Nicæniske og [Athanasii][1] symbolis og den uforandrede aar 1530 overgivne Augsburgske Bekjendelse og Lutheri liden Catechismo (her stanser 2—1). Og skulle superintendenterne og sognepresterne for alle frem

[1] Loci communes er den av Melanchthon i 1521 utarbeidede første lutherske dogmatikk, oversatt til dansk av G Jørgensen i d. Theol. Tidsskr. XIII, ogsaa i særtrykk. Kirkeleksikon for Norden III, s. 213.

[2] Rettet fra Ambrosii.

nede, som [ville][1] bo i Kongens riger og lande, forholde fornævnte Luheri liden Catechismum med hustukten og hosføiede enfoldige spørgsnaal [og sententser af Bibelen om de fornemste troens artikler][1] saa g de sædvanlige ceremonier i kirketjenesten og sakramenterne, og skal ngen tilstedes at bo i Kongens rige og lande, som [befindes i nogen ætterske vildfarelse mod][1] fornævnte Catechismum og [som fornævne][1] ceremonier ikke samtykke eller annamme vil, langt mindre nogen or borger af borgemester og raad antages, førend han om sig fra geistigheden der paa stædet fører kundskab.

De geistlige foreslo, «at dersom nogen fremmed sig her vilde edsætte, burde han ogsaa examineres efter Augustanam Confessioem eller efter de bøger, som i begyndelsen af dette cap. omforneldes».

Det næste møte med geistligheten er 16. april. De geistlige og ndel av de andre foreslo, at efter «annamme vil» tilføies:

Og sig til vor Kirke vil holde, annamme sacramenterne og ei vil lade ig finde i nogen fremturende kætterske vildfarelse, langt mindre maa ogen samkvem holdes til fremmede religioners øvelse videre end af remmede herrers gesanter, hvilke skal være uforment for dem og deres gne tjenere i deres huse deres religions øvelse og hvis (ɔ: hvad) dertil ører at bruge.

Dette tillegg blev den 11. mai enstemmig avvist av legmennene.

R. Vinding holdt for, at Lutheri Catechismus med dens forklaring ar en fuldkommen norma til at examinere dem efter, som sig her i rigerne vilde nedsætte, og formente, at hvo, som trodde det, som derudi andtes, og levede christelig, kunde noksom blive salig; var derfor bedst, t det blev efter det, som var indført; thi det er stor forskjel at sætte sig ed som en borger eller som en theologus.

Dr. Leth formente, at det var bedst, at det blev tilsat. Nold igesaa, eftersom det er Hans Majestæts vilje, at her ikkun skal være én eligion, til hvilken at forklare Lutheri Catechismus ikke er nok; thi enhver an vel tro Catechismum og have andre galne griller.

Hele dette avsnitt om kontrollen med fremmedes religion blev jernet fra 2—1, da de hithørende regler var optatt i 6—1—5-6 om nisgjerninger. Disse artiklers kilde er frd. av 24. novbr. 1655 og . april 1676.

I samme møte blev ogsaa avgjort et annet forslag, som teologene hadde fremsatt 16. april, «om det ikke var raadeligt, at i Lougen blev indført Formula Concordiæ[2] pro docentibus». Det «blev for-

[1] Rettet av revisjonen.

[2] Konkordieformelen fra 1577, som 24. juli 1580 av Fredrik II under livsstraff var orbudt aa innføres og avhendes i hans rike (Rørdam II, s. 322 f.). Se Holger Rørdam. Om den danske Kirkes symbolske Bøger og om Præsteeden, Nye Kirkehist. Saml. V., . 591 ff.

got befundet, at de geistlige kunde give deres rationes ud til Hans Kgl. Majt., hvorfor den burde indføres, mens de andre commissarier vare samtlige i den mening, at det var ufornøden, at den i Lougen blev indført». Det er aktenes siste ord om dette forslag. Det er aapenbart, at kommisjonens lege medlemmer har gjort samlet front mot en utvidelse av den gjeldende religionstvang.

Vi gaar nu over til bispenes forslag om prestenes «præparatio» og «vocatio». Allerede 1. april meddelte de geistlige, «at de havde overleveret en memorial til Hans Majt. de modo vocandi», og den 16. april «proponerede de geistlige, om det ikke var tjenligst at Ecclesia (ɔ: menigheten) kaldede tilligemed patrono. Herom blev intet vist determineret, eftersom det ikke vides, hvorledes Hans Majt. vilde have det forholdet med sine jura patronatus». Den 12. mai «blev oplæst de geistliges memorial og forslag om prestekald og deres forberedelse, som derudi agter at indtræde». Forslaget er trykt hos Aubert, s. 586 ff., og i F. D. L. II, s. 515 ff. Det innledes med følgende begrunnelse:

Eftersom prædike embedet er det eneste dyre middel, hvorved Gud bygger sit naadens rige her paa jorden, og det alligevel befindes i disse sidste tider, at de, som derudi agte at indtræde, efterat de ere dimitterede fra Academiet, en stor del begive sig ikkun til ørkesløshed og lediggang, ja bedrive adskillig motvil (ɔ: gjenstridighet) og uskikkelighed, formedelst de ere langt fra Consistorio (ɔ: universitetsraadet), hvor deres forum hidindtil har været, indtil de ere komne til embede, saa at de, efterat de ere komne fra Universitetet, saare lidet tænke at forbedre sig, men ikkun tragte efter, hvorledes, naar de kunne prædike, ved gunst, gave, slegtskab, giftermaal, recommendationer, interesse og andet saadant, i hvordan det og ske kan, kunde bringe sig til embede, hvorved Gud opirres til vrede og forbitrelse og mange sjele og samvittigheder bestrikkes, eftersom ingen i fristelse kan driste paa sit embede, medmindre han er viss paa, at han lovligen dertil er kaldet. Saa have og saadanne føie (ɔ: liten) myndighed hos tilhørerne, og mange tage forargelse af saadanne deres forhold, som særdeles skulde være andre til exempel, og dømme om lære, domme, troen og religionen, ligesom de ser dem at være, som den betjener.

Og endog i Guds ord klarligen læres, hvorledes de skulde være og kaldes, som dertil vilde bruges og Hans Kgl. Majt. saavel som høilovlig fremfarne konger af høistberømmelig kongelig iver have udsted strænge mandater derimod, saa er det dog desværre sørgelig at befrygte, at saadant endnu saare dybt sidder i rødderne. Thi er herimod udi enfoldighed dette vores velmente forslag.

Forslaget faller i 9 §§, hvorav §§ 1-4 omhandler oprettelsen af et *Seminarium* for teologiske kandidater i hvert stift og §§ 5-9 om hvorledes der blandt dettes medlemmer skulde uttages 3 prøvepra-

dikanter til hvert ledig embede. Disse skulde alle tre præke samme dag over samme tekst. Derefter skal 16-20 av de skikkeligste sognemenn, som er foreslaatt av prosten, velge de 7 «nevnsmenn» (nb. ikke «kallsmenn») efter Ordinansen og disse 7 skal da «fri og ubehindret maatte nevne, hvo af de tre, som havde prædiket, dem best behagede, og tilligemed provsten underskrive den recommendation (altsaa blott anbefaling), med hvilken den nævnte strax skulde sendes til stigtamtmanden eller hvo Hans Kongel. Majt. selv dertil deputerede, hvilken ham strax under en viss betalings taxt maatte give fuldkommen *kalds- og confirmationsbrev* i Hans Kongel. Majt.s eget navn og efter den formular[1], som dem af Kongel. Majt. præscriberet vorder». Han skal ogsaa ta hans ed og sende reversen (den skriftlige embedsed) til Kancelliet, «hvorpaa bispen ham, naar han rigorose var examineret, maatte ordinere» (§§ 5-6). Samme metode skal ogsaa brukes i kall med patronatsrett, «dog at menigheden, som fornemmelig lønner presten, og hvis samtlig velferd heri interesseres», skal først ved sine «nævnsmænd give suffragia (stemme) efter Ordinansen og patronen have 2 vota, at naar provsten havde underskrevet med de fleste nevnsmænd, patronen derefter udgav kaldsbrev og tog eden til Cancelliet paa Hans Kongel. Majt.s vegne» (§ 7).

«Presteseminariet» er et katolsk institutt[2], som navnlig utviklet sig efter Tridentinum og tok sikte paa, at presteutdannelsen skulde foregaa under biskopens kontroll. Den humanistiske universitetsdannelse hadde vist sig aa være lite skikket til aa utdanne en sand kristelig prestestand, og de dansk-norske bisper setter øiensynlig ikke de fra Universitetet utgangne teologiske kandidater synderlig høit hverken i moralsk eller religiøs henseende. Det gjelder derfor, at de unge presteemner i stiftets presteseminar kommer under en effektiv moralsk og religiøs kontroll baade av biskopen og hans proster, og denne kontroll skal særlig foregaa paa de aarlige stiftssynoder, hvor ogsaa seminaristene skal begjære sig innført i biskopens seminaristbok. Men da maatte de ikke blott fremlegge sine akademiske vidnesbyrd, men ogsaa vandelsattest fra de steder, de har opholdt sig, og endelig skulde synodens proster og seminarister offentlig tilspørres, om de hadde noget aa bemerke til den, som begjærte sig optatt i seminaristsamfundet (§ 1). Seminarister, som ikke opholdt sig ved Universitetet, skulde staa under samme jurisdiksjon som pre-

[1] Jfr. formularene for lensmannens kollats, bilag 2-3.

[2] Se Kirkeleksikon for Norden IV, s. 148.

stene i den menighet, hvor de opholdt sig (§ 2). Alle seminariste undtagen rektor og konrektor ved de høiere skoler, skulde aarl eksamineres av biskopen eller katedralskolens lektor, selv om de v ordinerte (§ 3). Av seminaristene uttas «10-12 personer best me terede, uforlovede i egteskab og af alder efter Ordinansen, for være nærmest til de første vacerende (ɔ: ledige) kald, om de d begjerede» (§ 4). Naar et kall er ledig, skal disse 10 à 12 varsle og til fastsatt tid «sammenkomme og efter foregaaende bønn i k spens, lectors og nogle av de geistliges paa stedet deres nærværel at træde frem og annamme (efter loddtrekning) hver sin tillukt se del, og de 3 som fikk sedler, hvorpaa et visst ord fantes tegnet, m attest fra bispen at skikkes til menigheden der at lade sig høre næs søndag strax paafølgende eller jo saa snart, som de did kunde fo reise» (§ 5). Blandt seminaristene kan enhver prest fritt velge s en personell kapellan, men sogneprester kan av bispen fritt anbefal til forflytning til bykall eller annetsteds, rektorer og konrektorer m over 5 aars tjenestetid innstilles til bykall eller landskall og likes eldre seminarister, som ved loddtrekningen 10-12 ganger kunde væ forbigaatt (§ 8). «Alle de, som ved gunst, gaver, giftermaal ell andet saadant søgte at bringe sig i Seminarium eller til præsteka endog saadant ei lettelig vides her at kunne ske, ganske at maat casseres, og om nogen, der tager imod eller herudi bifalder, haard ligen og exemplariter derfor at maatte straffes» (§ 9).

Forslagsstillerne sammenfatter forslaget derhen, at «Kongen k der og konfirmerer, Menigheden nævner og Ministerium prøver, ex minerer og ordinerer». Til forslagets begrunnelse anføres 11 pun ter, hvorav jeg her gjengir de 3 første:

1. Intet vides forgribeligt mod Hans Kongel. Majt.s souverainit naar, som forberørt, vocationen blev expederet efter Hans Kongel. Maj egen ordre og [i] Hans Kongel. Majt.s høie navn.
2. En uniform skik til Guds ære over alt blev indrettet.
3. Ecclesia beholdt sit suffragium [ɔ: stemme, men ikke kall, vocati

Debatten begynte den 12. mai (F. D. L. II, s. 464) og jeg a fører de viktigste vota:

P. Resen (prof. juris): Der vil være (ɔ: kreves) tid at s sin betenkning i saa vitløftig et verk. Anlangende Seminarium, da vi der være guder derudi, om det skulde gaa i al ting saa ret til, som burde. Bispen maa ei efter Recessen og Ordinantsen befatte sig med kalde, og ere de examina, som hidindtil har været brugelig, gode r eftersom mange skulle give sig fra bogen, om der bleve flere exami Anlangende modum vocandi dependerer det af Hans Majt. alene, h ledes dermed skal forholdes; thi om menigheden skulde kalde, kunde

naaske udvelge en ringere person end patronus, tilmed er al abusus med skjenk og gave allerede i Lougen betaget [se 2—3—8].

R. Vinding: Denne materie er hel vanskelig at kjende udi, thi det dependerer af Hans Majt. selv, hvorledes han vil have forholdet med Hans Majt.s egne jura patronatus og med den, som han med lige frihed har afhendet. Anlangende maaden at komme til kald er nok præcaveret [ɔ: forebygget] i Lougen, saa at ingen enten ved skjenk eller foræring kan naa noget kald. Anlangende Semiarium, da er det ikke vel at practicere, thi naar en har lovlig attestata, synes det nok, *eftersom bispen haver siden magt at rejicere ham, om han findes udygtig.* Var ellers tjenligt, at der var jura patronatus til alle kald. Formente dog, at menigheden ikke ganske burde udelukkes fra at kalde, mens kunde dermed saaledes, om Hans Majt. saa got synes, ordineres, at naar en person er kaldet og er af bispen befundet dygtig efter foregaaende attestata, *kunde han henskikkes til menigheden at forhøres,* som siden derefter kunde indgive deres allerunderdanigste supplication til Hans Majt., om de har noget paa den person, som kaldet er, at sige.[1]

Dr. H. Bager: Her bør tvende ting at considereres, nemlig først om præparationen, da, uanset det synes at smage af noget nyt, kunde det dog vel practiceres til Guds ære, eftersom dette værk er confereret med alle episcopis i Dannemark og Norge, som det haver approberet, medmindre de kongel. commissarier kunde finde en bedre maade til denne præparation. Anlangende vocationen i sig selv, da var det at ønske, at menigheden maatte sige sit testimonium om den person, som skulde kaldes, om det ei maatte bevilges at give sit suffragium, mens overalt formente han, at det var got, *at examen skede, før kaldsbrevet udgik.* Personen siden at skikkes fra menigheden til bispen.

Dr. Hans Leth: Dette verk er af stor og høi importants og angaar Guds ære og hans salvede, formente derfor, at dette Seminarium var meget tjenlig, og burde ingen skikkes med kaldsbrev til bispen, førend det var bevist, om han var dygtig eller ei. Anlangende vocationen var det best, Gud fik først sin ære og siden menigheden give til testimonium, hvilket hverken strider mod Guds ære eller Kongens autoritet.

Dr. Chr. Nold: Det var best, ungdommen kom fra en inspektion til en anden og det enten ved Seminario eller ved anden maade; thi det er fornøden, at folk examineres tit og ofte udi saa gudelig et verk, og den fornemste grad til det hellige embede er, at personen er kommen lovlig dertil, hvilket best kan ske ved dette forslag om Seminario og modo vocandi, med mindre commissarierne ved noget bedre heri at proponere.

Den følgende dag (13. mai 1680) «blev confereret og handlet de modo vocandi og blev derom opsat en concept til videre Hans Kongel. Majt.s egen allernaadigste resolution». Secher antar (F. D. L. II, s. 521), at dette konsept er følgende:

Ved præsternes vocation.

1. At den, som til noget kald skulle forfremmes, strax efter bøn er

[1] Dette blev Lovbokens regel, se s. 47.

gaaen og førend han blev kaldet, skulde lade sig høre af menigheden derfra bringe menighedens testimonium om de paa dens gave, liv levnet havde noget at sige.

2. Skulde ingen kaldsbrev udstedes, førend han var examineret bispen og befunden dygtig.

Dette forslag gir visstnok uttrykk for de nye tanker, som v kommet frem under debatten den 12. mai; men jeg tror ikke, dette er konseptet av 13. mai 1680. Dette er derimot «den si concept», som sluttbehandles den 24. novbr. 1680, se nedenfor, som i hovedsaken faller sammen med D. L. 2—3—2 (se s. 46-47

Nu hvilte behandlingen av 2. bok til 3. november 1680, da fl tallet av kommisjonen bestemte, at de 3 geistlige skulde faa 2. b utlevert til gjennemsyn, «om de noget derudi havde at monere, at d da speciatim til den første sammenkomst idag otte dage kunde dem opsettes» (F. D. L. II, s. 493). Den 10. novbr. blev 2. b gjennemlest og «de geistlige proponerede efterskrevne punkter:

1. At den første bog (nl. i Loven) maatte være om geistlighed som optoges ad referendum (nl. til Kongen).

De andre punkter ere vi ens om og ere indført udi Lougen» (F. D. II, s. 533).

Den 24. november 1680 fikk D. L. 2—3—2, som er lovbøken nye regel om prestevalget, sin endelige form. Protokollen oplys herom følgende (F. D. L. II, s. 494):

Blev proponeret af de geistlige de modo vocandi og blev sluttet v den 2. paragraf i det 3die capitel, at det skulde blive efter den sid concept[1], naar disse efterskrevne ord bleve tilsatte: «saafremt tiden stæden det i nogen maader tilstæder,» hvilket dog blev optaget ad re rendum som noget, der ei tilføren i Lougen var indført.

Ved den 7. [skal være 8.] paragraf udi samme capitel, hvor d tales om skjenk og gave, bleve 2de gange tilsat: «enten ved sig s eller ved andre.»

Item blev samme steds ved enden tilsat efter geistlighedens ano ning: «eller ved nogen anden ulovlig middel søgt det at erlange». It i bemeldte paragraf: «eller nogen anden ulovlig aarsag dertil befordre

I kommisjonens innberetning til Kongen (1680) heter det: «D 24. novbr. vare vi tilsammen med de geistlige og da proponeret u 3. capitel om presternes vocation. Den 2. paragraf opsat efter all betænkende og consents, dog herom at referere Hans Kongel. Maj (F. D. L. II, s. 533). Den nye prestevalgsregel blev bifalt av Ko gen og lyder saa:

D. og N. L. 2—3—2: Derefter kalder den, som rettighed dertil l

[1] Jfr. s. 45-46.

er, saadan een person, som han agter beqvem at være, og lader han-
em høre af menigheden, som han er kaldet til i provstens nærværelse,
afremt tiden og stædet det i nogen maade tilstæde. Og hvis menig-
eden da imod hannem noget haver billigen at kunde sige, enten paa
ans liv og levnet, eller paa hans gaver, maa de det ved supplication,
ler memorial, paa behørige stæder med superintendentens og provstens
aaskrift andrage, og deres bevislighed derpaa tillige lade følge. Og
vis befindes noget uskikkeligt hannem at være overbevist, da bør han
den videre proces ej at nyde kaldet, men en anden dertil at kaldes. Men
aver menigheden imod samme person intet med billighed at sige, da
al han begive sig til superintendenten, som hannem skal overhøre, og
vis han hannem i lærdom og levnet skikkelig befinder, da skal han
am til præste-embedet uden ophold indvie med de forordnede ceremonier.

Menighetene fikk saaledes hverken beholde den kallsrett, som Chri-
ian III hadde lovet og tilstaatt dem og hans eftermenn opretholdt,
g heller ikke den forslagsrett (nevningsrett), som de danske og nor-
e biskoper i 1680 hadde optatt kampen for. Men denne kamp
adde dog skaffet menigheten en rett til veto overfor en bevislig uver-
ig ansøker, en rett som dog neppe nogensinne har vært benyttet.
len det er merkelig, at den regel, som hele Lovkommisjonen var enig
m, at biskopens eksamen maatte gaa foran kallsbrevet, ikke blev
vfestet; men den kallsberettigede (ɔ: nu Kongen eller kirkepatro-
en) avgjør selv, om han anser ansøkeren «bekvem». Denne av-
jørelse er imidlertid rent foreløbig, idet kallet faller bort, hvis me-
ighetens veto er begrunnet (2—3—2) og likesaa hvis biskopen
ejicerer den kalte (2—3—5). Bispens avgjørelse av kandidatens
ikkethet for embedet er nu som før inappellabel. I det norske
tkast til N. L. 2—3—2 og 3 blev det foreslaatt, at menighetens
eto bortfaller i alle de tilfeller, hvor Kongen kaller, men opretthol-
es, hvor andre patroner kaller. Men dette forslag blev forkastet
v revisjonen (se F. N. L., s. 133). Den 4. februar 1682 fikk de
orske biskoper paabud om aa foreslaa forandringer i Ordinansen
v 1607. Biskop Rosing i Oslo har den 16. mars avlevert et ut-
rlig forslag til en ny kirkelov for Norge, biskop Jersin i Bergen
mindre; begge anbefaler at menighetsvalget opretholdes, ogsaa
nder eneveldet. Dette er ikke fremhevet av Daae, Geistliges Kal-
else, s. 48 ff.

Forslaget om «Presteseminar» blev avvist og man blev staaende
ed de eldre universitetsvitnesbyrd om teologisk eksamen (attestats)
g dimisspreken. Men i siste del av 2—2—2 blev der optatt nye
estemmelser om kontroll med eldre kandidater, som er hentet fra
e geistliges forslag § 3. Motstanden mot Seminariet hadde sin

grunn i politikernes motvilje mot geistlighetens avgjørende inn
delse paa prestekallenes besettelse. Griffenfeldt, som i sine velma
dager visstnok besatte alle prestekall, og som derfor selv hørte ka
datenes dimisspreken og gav dem karakter, har spydig bemerket,
det nok var hoffprest Leth, som var far for seminarplanen og s
selv vilde være patriark og raade for utnevnelsene. Efter sitt
blev han ogsaa beskyldt for aa ha solgt presteembeder en masse
selv innrømmet han, at han ikke hadde forsmaadd «regalering»
Daae, Geistliges Kaldelse, s. 50 note og s. 53 ff.).

Men baade bestikkelser og andre synder gikk fremdeles i sv
innen prestestanden og i begynnelsen av Frederik IV's regjering
merker vi en ny reformbevegelse innen Kirken. Frd. av 23.
1700 paabød, at ordinanden maatte avlegge en særlig ed paa, at
ikke i nogen form hadde betalt penger for aa opnaa embede og he
ikke søkt aa opnaa kallet gjennem giftermaal. Men ennu i 17
aarene blev oversekretæren i danske Kancelli, Frederik Rostgaard,
biskopen i Oslo stift, Bartholomæus Deichman, begge fjernet
sine embeder bl. a. paa grunn av bestikkelser ved embedsbesettel
Siden hører vi intet til disse klager (Daae, Geistliges Kaldelse, s. 5

Ogsaa seminartanken og reform av den teologiske eksamen
gjennemført ved frd. 1. august 1707. Den teologiske eksamen
inntil da privat og ganske summarisk, idet 2 professorer paa 2 da
kunde eksaminere 74 kandidater. I 1705 blev der nedsatt en k
misjon for aa raade bod paa disse misligheter. Den bestod a
geistlige, med Sjællands biskop, Henrik Bornemann, i spissen.
foreslo en rekke reformer, hvorav de viktigste var offentlig teolog
eksamen én gang om maaneden, hvorved eksamineres én om forn
dagen og én om eftermiddagen og høist 8 ialt. Spørsmaal og s
protokolleres i eksaminasjonsprotokollen og karakterene innføre
distinksjonsprotokollen, en ordning som ogsaa har vært brukt
oss like til de siste aar.[1] Dernæst foreslaar kommisjonen, at
oprettes et *Seminarium Ecclesiasticum*, som skulde ledes av et *Co*
storium i Kjøbenhavn, bestaaende av byens fornemste geistlige.
dette Consistorium skulde alle teologiske embedskandidater melde
og fremlegge sine universitetsvitnesbyrd og sine vandelsattester
prost og biskop, samt endelig holde prøvepreken. Seminariet om
ter alle, som er innmeldt hos Consistorium i Kjøbenhavn og har h
prøvepreken for dette. Dette Kjøbenhavnske Consistorium blev

[1] Nu er eksaminasjonsprotokollen avskaffet av — økonomiske grunner!

vfestet i frd. av 1. aug. 1707, men forøvrig blev seminarieplanen v 1680 nu satt i verk. Seminariet omfatter alle teologiske kandiater, som har holdt en av det Teologiske Fakultet godkjent dimissreken og blandt dem skal embedskandidatene velges. De innføres distinksjonsprotokollen under 3 rubrikker, eftersom deres gaver er xcellente, middelmaadige eller slette; «ti i skikkelighed i liv og levet bør de alle være næsten lige, saa at i det ringeste intet forargeligt os nogen findes». Hos hver kandidat skal anføres fødselsaar og ag, for at man kan vite, naar han er 25 aar, samt fødeland og oploldsstift. Av denne protokoll skal det Teologiske Fakultet til hver iskop og stiftsprost sende utskrift, og likesaa hver 3. maaned til Kongen. Hver biskop og hver prost skal føre bok over de «seminaister», som opholder sig i hans stift eller prosti, og prosten skal ontrollere deres vandel og høre dem preke, naar leilighet gis, og n gang om aaret sende innberetning til stiftamtmann, biskop og tiftsprost, som er inspectores seminarii i hvert stift, om seminaristeies skjebne, og særlig om de slaar sig paa annen profesjon, forømmer studiet og sine gavers øvelse og begynner et forargelig levet. Alle prosteinnberetninger skal sendes til det Teologiske Fakulet, som i de siste 3 tilfeller ved seminaristens navn i distinksjonsrotokollen skal sette NB. Vedkommende seminarist maa da rense ig for beskyldningen innen en viss frist og prosten maa varsle ham m anklagen, før han sender den. Naar en seminarist flytter til et nnet stift, maa bispen underrettes, som gir ham attest til hans nye iskop (§§ 4-5). Tilsvarende bestemmelser has om skolemenn og apellaner (§ 6). Naar et prestekall blir ledig, »skal for al ting fter loven ske andægtig bøn til Gud i samme menighed om en dygig og tro prest igjen». Dette skal skje hver gang der holdes tjenete, inntil kallet er besatt. Saasnart bønn er holdt første gang, skal iskopen efter anord. av 1. sept. 1702 innberette til danske Kancelli, t kallet er ledig og om det er et av Kongens egne kall eller et paronatskall og ved besettelsen skal der «fremfor alle andre reflekeres» paa disse saaledes bokførte «seminarister» (§ 7). Disse seminaristfortegnelser føres av prostene gjennem hele enevoldstiden (se Oslo bispearkiv i Statsarkivet). Det innprentes bispene, at naar de før ordinasjonen skal eksaminere seminaristene, «at de efter deres aflagte embeders ed med al retsindighed og nidkjærhed deres embeder heri forretter, og ikke sig af recommendationer, egne affecter eller skjenk og gave i nogen maade forkrænke, at de jo deres examina som for Guds ansigt alvorligen og usvigeligen beopagte til de

dygtiges antegning og de udygtiges fortjente avvisning», og derson de erakter det nyttig, maa de efter eget valg ta til sig de beste og lærdeste av ministerio (presteskapet), som efter biskopens tilsigelse skal overvære bispeeksamen, føre protokollen og medeksaminere, «ef ter som tiden, stedet og leiligheden det kan udkræve» (§ 8). Dette lovbud om en alvorlig bispeeksamen blev paany innskjerpet i reskrip til bispene av 14. juni 1728, som lyder saa:

Biskopen skal efter aflagte ed og embedes pligt, saa og uden all slags passioner, før han nogen candidatum ministerii til noget vacan præsteembede ordinerer og indvier, ham saaledes examinere og overhøre som han for Gud og Kongen baade her og hisset med en frelst sam vittighet kan tilstaa og agter at forsvare. Og naar biskopen da befin der nogen saadan candidat til det hellige prædike-embede at være ente udygtig og ubekvem, eller og der maatte være paa hans forhen ført eller endnu førendes levemaade noget med rette at sige, og som det geistlige stand uanstaaeligt maatte være, har biskopen ei alene saadan en ei at ordinere, men endog strax til Cancelliet at indberette, og siden derover kongelig resolution at afvarte.

Det nye, som her er sagt, nemlig at saken avgjøres ved konge lig resolusjon, maa vel ogsaa før ha vært gjeldende. Men dette betyr ikke, at bispens avgjørelse er gjenstand for appell til en høiere domstol. Det sies uttrykkelig i 2—3—5, at de ikke er; og som vi senere skal se, er alle kongelige kallsbrev for uordinerte kandidater uttrykkelig betinget av bispens godkjennelse av kandidaten (se s. 63). Om presteordinasjoner i Akershus stift har vi et reskript av 9. juni 1758, som anordner, at naar baade bispe- og stiftsprostembedet er ledig, kan ordinasjon utføres av nærmeste prost, som sammen med 2 andre prester kan eksaminere kandidatene.

En sterk aandelig interesse for prestekallenes besettelse med d rette menn hadde den pietistiske konge Christian VI. Han lot sig lede av sin hoffpredikant og skriftefar Bluhme, fordi han «intet an det øiemed hadde med sine anbefalinger, end Christi riges befordring» Til aa vareta Kirkens interesser ved embedsutnevnelser og ellers op rettedes den 1. oktober 1737 et General-kirke-inspeksjons-kollegium som fikk forslagsrett ved geistlige utnevnelser. Da kollegiet ble ledet av Bluhme og hans fetter, professor juris Andreas Hojer, som delte hans pietistiske syn, er det gitt, at alle pietistiske teologer ble foretrukket, selv om de i dyktighet og skikkelighet for embedet sto tilbake for sine medansøkere (se herom Daae, Geistliges Kaldelse, s 60 ff.). Efter Christian VI's død tapte kollegiet sin innflydelse o blev helt ophevet i 1791. Nu kom «oplysningen» i høisetet, og pr

ter, som dyrket naturvidenskap og statsøkonomi, kom i skuddet hos irkestyrelsen (Daae, anf. st. s. 64 ff.). Ved universitetsfundatsen av . mai 1788 blev kravene til teoretisk teologisk eksamen bragt op til t moderne nivaa, og den 5. oktober 1792 anordnes, ved siden av en gamle homiletiske prøve (dimisspreken), en *kateketisk prøve*, ved vilken Sjællands biskop, en teologisk professor og vedkommende kir-es prest er censorer. Men av særlig interesse for oss er oprettelsen v et *seminarium* for teologiske kandidater, som opholder sig i Sjæl-ands stift. Dette skyldes den i 1808 utnevnte nye biskop over Sjæl-and, tidligere teologisk professor F. Münter, som for første gang op-ettet et *Praktisk-Teologisk Seminar* i Danmark. Seminariets øiemed er at komme dem, som med rosværdig flid have anvendt deres aka-demiske aar, til hjælp ved deres forberedelse til religions-lærer-embe-det, hvortil en mængde praktiske kundskaber forbundne med øvelse deres anvendelse ere nødvendige». Fagene er psykologi, homile-ikk og kateketikk, pastoralteologi og kirkerett. Kurset varer 1 aar og kandidater med laud. er fortrinsberettiget til optagelse. Til delta-gelse i de homiletiske og praktiske øvelser kan kun optas 20, mens de øvrige fag staar aapne for alle. Deltagelsen er saaledes ikke obligatorisk, men en frivillig sak.[1] Saa langt var «seminartanken» naadd innen Norges adskillelse fra Danmark i 1814.

3. **Norske Regjerings prestevalg** (1814-1926). Herom kan jeg fatte mig i korthet, da dette er vaar gjeldende rett, som alle inter-esserte kjenner. Hovedregelen om embedsmenns utnevnelse er grl.s § 21 og betingelsene opregnes i grl. § 92 og i universitetsfundatsen av 28. juli 1824 § 39, som jeg nedenfor kommer tilbake til.

Christian Frederik hadde i sitt Regjeringsraad av 2. mars 1814 intet Kirke- og undervisningsdepartement, men de hithørende forret-ninger blev besørget av den saakalte «Komite for oplysningsvese-net», som hadde direkte foredrag til Regenten. Men da grunnloven av 17. mai 1814 oprettet Statsraadet som Kongens raad, blev stats-raad Rosenkrantz, som var direktør for Riksbanken, tillike beordret til «aa tiltrede Komiteen for oplysningsvesenet for som medlem af Statsraadet aa foredrage alle saker, som efter deres natur og i over-enstemmelse med Konstitusjonen der skal foredrages». Først efter grl. av 4. november fikk Regjeringen den 30. november 1814 efter svensk mønster et Kirke- og undervisningsdepartement (1ste departe-

[1] Fogtmanns Geistlige Reskripter (1809) II, s. 577 f.

ment). Men Oplysningskomiteen bestod som et raadgivende kollegium til 1. april 1815. Siden den tid har Kirkedepartementets Kirkekontor avgitt innstilling om geistlige embedsmenns utnevnelse efter raadgivende uttalelser av prost og biskoper. Av Lovbokens prestevalgsregler staar N. L. 2—3—1-3 og 9 fremdeles formelt uophevet; men i praksis er de meget forandret. Prostens bønnemøte om et godt prestevalg er nu helt overlatt til det fri initiativ. Bispen innberetter at kallet er ledig og ordner foreløbig med dets betjening. Embedet opslaaes ledig i Kirkekontorets forværelse og kunngjøres i Kunngjørelsestidende og kirkebladene. Ansøkninger innsendes gjennem ansøkerens prost og biskop, som paategner den sin erklæring. Efter menighetsraadsloven av 3. desbr. 1920 § 13 har menighetsraadet rett til aa avgi innstilling om embedets besettelse og prost og biskop ledsager den med sin erklæring. Begge innstillinger er kun raadgivende. Ved bispevalget har siden 1840-aarene prostene vært spurt, og efter lov av 15. juli 1882 (jfr. lov av 3. desbr. 1920 og 19. mars 1926) avgir nu stiftets prester og menighetsraad, de øvrige bispedømmers proster, de to teologiske fakulteters professorer, samt endelig Kirkens biskoper innstilling om bispeembedets besettelse. Men innstillingen er ikke bindende for Kongen. Prostevalget hviler hos prostiets biskop, sogneprester og residerende kapellaner (N. L. 2—16—2), mens menighetsraadenes lege medlemmer nærmest har raadgivende stemme (lov 3. desbr. 1920). Før 1884 var kirkestatsraadene i regelen geistlige, efter denne tid er de i regelen lege politikere. Det behøver ikke alltid aa være et tap for kirken, men det er iallfall et tap i teologisk sakkunnskap.

Med hensyn til presteutdannelsen fulgte det norske Universitet av 1811 det danske Universitets reglementer inntil det norske Universitet fikk sin egen fundats ved lov av 28. juli 1824. Dens § 39 krever teologisk embedseksamen ved Universitetet til alle preste-, bispe- og kateketembeder, samt til alle lærerposter ved det Teologiske Fakultet. Alle teologiske eksamener skal foregaa ved Universitetet og dets lærere, men de praktisk-teologiske prøver kan avholdes utenfor Universitetet (§ 38). Disse prøver var den homiletiske prøve (dimisspreken), som foregikk for de teologiske professorer, og den kateketiske prøve, som foregikk for biskop, stiftsprost og en av biskopen opnevnt prest. Begge disse prøver kunde dog med Kongens tillatelse foregaa for biskopene utenfor Oslo (jfr. frd. 5. okt. 1792 § 5). Vi ser herav at disse praktiske prøver prinsipielt ikke var akademiske prøver, men kirkelige (jfr. Motzfeldt, Kirkeret, s. 94).

Det Praktisk-Teologiske Seminar i Oslo blev foreløbig oprettet ved kgl. resol. av 2. juli 1834 for et tidsrum av 2 aar. Til dets drift blev der bevilget 800 spd. (kr. 3 200) av Oplysningsvesenets Fond og dets styre bestod av Oslo biskop og det Teologiske Fakultet ved Universitetet. Under 2. mars 1837 blev bevilgningen øket med 500 spd. (2 000 kr.) for ennu ett aar, ved hvis utgang Kirkedepartementet skulde fremkomme med forslag om Seminariet skulde bli permanent (Univ. og Skole-Annaler 1. rekke III (1837-40), s. 165 ff.). Den 30. desbr. 1837 avgav Seminariets styre sitt forslag til dets lovmessige organisasjon, som ikke blev iverksatt. I 1844 foretok Seminariets leder, professor i teologi, C. N. Keyser, en reise til Danmark og Tyskland for aa studere de praktisk-teologiske seminarer. Han sendte Kirkedepartementet sin reiseberetning, ledsaget av lovforslag for det Praktisk-Teol. Seminar (Univ. og Skole-Annaler 2. rekke III (1845), s. 1 ff.). Dette gav støtet til lov ang. praktisk-teol. eksamen av 16. juni 1848. I dens forarbeider finnes adskillige oplysninger som er av interesse for vaart emne og som derfor kortelig skal refereres. Særlig gjelder dette spørsmaalet, *om bispeeksamen skal bestaa eller opheves,* naar den praktisk-teologiske prøve er blitt tilfredsstillende ordnet. I Ot. prp. nr. 53 1845 blev der fremsatt forslag til lov om det Praktisk-Teologiske Seminar og en ved dette avlagt eksamen som obligatorisk betingelse for aa kunne opnaa kongelig utnevnelse som prest. Efter aa ha gjort rede for de hittil gjeldende regler om den homiletiske og kateketiske prøve, som ogsaa med Kongens tillatelse kunde foregaa utenfor universitetsstaden, oplyses at biskopene har gjort den bemerkning, at ved slike dispensasjoner blev enheten i prøven brutt. Departementet hadde derfor vært inne paa den tanke, at saadanne dispensasjoner kun i ganske særegne tilfeller burde tilstaas. Det Teologiske Fakultet hadde hertil bemerket, at enheten i bedømmelsen «heller ikke nu var bedre tilgodesett, da tribunalet bestod av forskjellige av stadens 7 prester og 3 universitetslærere». Departementet hadde derfor opgitt sin motstand mot dispensasjoner. Derimot hadde det sluttet sig til Undervisningskommisjonens forslag om, at prøvene skulde henlegges til Seminariet og ogsaa omfatte pastoralteologi og messe. De teologiske studenter skal besøke Seminariet i 2 semestre før de tar theoreticum og avlegge den praktiske prøve like efter denne. Kirkerett, som i de første aar Seminariet virket, var foredraget av U. A. Motzfeldt, som senere bearbeidet sine forelesninger for trykken, hadde i de senere aar hverken vært foredraget eller eksaminert i, og Departementet

foreslaar, at det heller ikke for fremtiden skal være eksamensfag, men vel undervisningsfag. Liturgikk, sang og kirkemusikk skal likesaa være undervisningsfag, uten eksamen.

Om *bispeeksamen* uttaler prp. s. 3: «Forinnen en teologisk kandidat kan bli ordinert som geistlig, skal han efter den nu gjeldende lovgivning (N. L. 2—3—2, frd. 1. aug. 1707 § 8 og reskr. 14. juni 1728) paany være overhørt av vedk. biskop, ved hvilken siste saakaldte bispeeksamen der dog ingen forandring av kommisjonen[1] er foreslaatt, idet de herhen hørende bestemmelser er antagne aa burde behandles uavhengig av hvad der angaar den egentlig teologiske embedseksamens praktiske prøver.» Departementet er (s. 5) enig heri, men akter, naar loven om det Prakt.-Teol. Seminar er vedtatt, «aa bringe under nærmere overveielse, om nogen forandring med hensyn til bemeldte eksamens innretning bør foretas, navnlig for aa søke større enhet deri tilendebragt, hvilket iallfall antas med hjemmel av de bestaaende forskrifter aa kunne skje ved naadigst resolusjon».

Den kgl. prp. av 1845 blev ikke bifalt av Odelstinget, men forslaget blev fremsatt paany i Ot. prp. nr. 44/1848. Her uttales (s. 5): «Med den her foreslaatte anordning av den teologiske eksamens praktiske prøver har Departementet trodd aa kunne passende sette i forbindelse *ophevelsen* av den prøve, som de teologiske kandidater, efter aa være blitt naadigst utnevnt til geistlige embedsmenn, før ordinasjonen har aa avlegge for vedk. biskop ifølge bestemmelsene i Lovens 2—3—2, frd. 1. aug. 1707 og reskr. av 14. juni 1728. Denne saakalte bispeeksamen, der oprinnelig synes innført for at de øverste geistlige kunde kontrollere, at den frie benyttelse av kallsretten ikke skulde bevirke menn ansatt i presteembeder, medmindre de var, som Lovboken uttrykker sig, skikkelige i lærdom og levnet, har, navnlig fra kallsrettens ophevelse og den bedre innretning av Universitetets examina, faktisk hatt litet aa bety og betraktes nu av teologene som en unyttig og betydningsløs formalitet. Rikets biskoper har ogsaa i sin tid enstemmig erklært sig for denne eksamens ophevelse[2] som overflødig ved siden av de prøver paa teoretisk og praktisk dyktighet, som maa være avlagt forinnen en kandidat kan erholde naadigst utnevnelse som geistlig embedsmann. Det er Departementet bekjent, at bispeeksamen for tiden iallfall likesaa ofte bestaar i et

[1] Den ved kgl. resol. 17. okt. 1839 anordnede undervisningskommisjons utkast til lov om prakt.-teol. seminar s. 9. Den bestod av C. Holmboe, C. Keyser, Dietrichson og J. Bonnevie. Professor Keysers forslag er grunnlaget.

[2] Herom har jeg ikke nærmere kunnskap. A. T.

skriftlig specimens forfattelse over en av de materier, der vil bli aa behandle under undervisningen i det paatenkte praktisk-teologiske seminar,[1] som i eksaminasjon i de teoretiske discipliner. Det er imidlertid en selvfølge, at likesom den prøve, der for biskopen avlegges i teoretisk retning, ikke i fullstendighet og paalidelighet kan komme op imot den teoretiske del av teologisk embedseksamen, der avlegges ved Universitetet, saaledes vil den eksamen, som vil bli aa avlegges ved et teologisk-praktisk seminarium, gjøre bispeeksamen overflødig som prøve i praktisk retning. Idet Departementet derfor antar, at den heromhandlede eksamen, der, saaledes som den nu faktisk foregaar, og idet den avlegges, *efterat den geistlige er utnevnt,* baade i den ene og den annen henseende *er uten betydning,* vil for fremtiden i tilfelle bli enn mere overflødig, finner man ingen betenkelighet ved underdanigst aa foreslaa, at der i den omhandlede naadigste lovproposisjon inntas en bestemmelse om at den nevnte eksamen *for fremtiden skal bortfalle.*»

Dette forslag blev ikke lovfestet. Kirkekomiteen var i 1848 nok av den mening, at en tvungen praktisk-teologisk eksamen burde være betingelse for aa opnaa utnevnelse til geistlig embedsmann, og lovforslaget herom blev anbefalt vedtatt. Men den tidligere bispeeksamen vilde komiteen ikke opheve. «Det er ikke uantagelig, at denne eksamen tildels kan ha hatt det øiemed aa forskaffe sikkerhet for, at kandidatene ogsaa i praktisk henseende hadde søkt aa utdanne sig, uaktet den derom handlende lovgivning, Landslovens 2—3—2, § 8 i frd. 1707 og reskr. 14. juni 1728, intet bestemmer i denne henseende. At der av biskopene skal has tilsyn med, at kandidatene jevnlig øver sig paa prekestolen, viser den sistnevnte forordnings § 5.» — «Den juridiske følge av, at *bispeeksamen ikke bestaaes,* er vel ophevet ved, at vedkommende *bestalling lyder ubetinget paa det embede,* i hvilket de skal ansettes; men selv uten denne (følge), og selv uaktet eksamen almindeligvis kun bestaar i nedskrivningen av nogen teologiske avhandlinger, troes den dog ikke aa være uten nytte, da naturligvis ingen kandidat kan antas aa ville utsette sig for at det skulde kunne betydes ham, at han ikke besitter den fornødne kunnskap eller at der skulde gjøres innberetning til Regjeringen, at han ikke har bestaatt sin eksamen.» Komiteen vil derfor, at denne eksamen skal omordnes, men ikke opheves. (Stort. Forh. 1848 VI,

[1] I pakke 117 i Oslo bispearkiv i Statsarkivet i Oslo finnes en hel bunke av pastoralteologiske bispeeksamensbesvarelser fra 1820-30-aarene, avfattet dels paa latin og dels paa norsk og datert Oslo bispegaard.

s. 141). Den foreslaatte bestemmelse om bispeeksamens ophevelse kom ikke inn i loven, og siden har, saavidt jeg vet, dette spørsmaal ikke vært behandlet.

Det er en ganske riktig bemerkning, at alle de eldre lovbestemmelser om bestaatt bispeeksamen var en «betingelse» for kallsbrevets gyldighet, og derfor var det ogsaa uttrykkelig sagt i kirketuktsforordningen av 1629, at «alle kaldsbreve bør conditionales at være» (se s. 32). Dette blev ogsaa opretholdt av enevoldskongene, som i alle kallsbrev for uordinerte kandidater tilføier følgende klausul: «saa fremt han efter foregaaende examen (nl. av biskopen) saa dygtig, i liv og levnet saa skikkelig og af den alder efter Lougen befindes, at hannem prædikke-embedet kan betroes» (se s. 63). «Dette vilkaar finnes i kallsbrev (eller konfirmasjonsbrev paa kall som personell kapellan) for studiosi (ɔ: kandidater), som ikke tidligere har hatt kall og likesaa i første kallsbrev som misjonær. Derimot forekommer det ikke i kallsbrev ved forflytning fra et presteembede til et annet og heller ikke i kallsbrev som kordegn.»[1] I det 18. aarhundre blev «eksamen» ombyttet med «overhøring».

Om de geistlige kallsbrevs form efter 17.-maigrunnlovens ikrafttreden i 1814 har det ikke vært mig mulig aa skaffe oplysning før 1829, da jeg i professor Oluf Kolsruds samlinger finner en prestebestalling av Carl Johan av 7. januar 1829. Dens innhold skal jeg senere komme tilbake til. Her vil jeg kun meddele, at jeg har forelagt statsraad-sekretær Leganger det spørsmaal, om han i prestebestallinger efter 17.-mai-grunnlovens ikrafttreden har funnet nogen klausul, som svarer til det foranciterte vilkaar i alle kandidatbestallinger, at deres gyldighet var betinget av bispeoverhøringens utfall (se s. 56). I brev av 18. oktober 1926 uttaler han: «— Jeg har gjennemgaatt efter vaar bestallingsgjenpartprotokoll en god del av de geistlige utnevnelser fra 18. november 1814 og utover, — deriblandt adskillige teologiske kandidater, som paa den tid fikk sitt første embede — uten at jeg ved nogen har funnet nogen tilføielse om betingelser (ang. legitimasjon for kundskaper og vandel). ..... Det er kun den *haandskrevne* del av bestallingene vi har kopiert og som altsaa kan kontrolleres fra vaare protokoller.» Det er saaledes ikke utelukket, at det omhandlede vilkaar har staatt i den trykte tekst; men i kallsbrevet av 1829, som gjelder en teologisk kandidat, er der ingen saadan klausul.

[1] Efter meddelelser av professor Kolsrud. Se Norvegia Sacra VI, 1926, s. 7.

I biskop Pavels's Dagbøger 1817-22 II, s. 88 omtales under 8. oktober 1820, at sogneprest C. B. Bødtker i Vannylven, som er utnevnt i 1820, «fortalte mig (ɔ: Pavels), at Bugge (biskop i Trondhjem) aldeles har afskaffet Bispe-Examen, da der i de nye Kaldsbreve intet tales derom». Det synes herav aa fremgaa, at de eldre kallsbrev — i likhet med eneveldets — maa ha tatt et forbehold med hensyn til bispeeksamen. Det har dog ikke vært mig mulig aa finne noget eldre kallsbrev eller andre paalitelige oplysninger herom. Pavels tilføier: «Men Anordningen derom er jo ikke ophævet. At en nys examineret Laudabilists Kundskaber prøves af Biskopen, er vistnok overflødigt, men om en gammel Candidat med maadelig Charakteer, lad være han just ikke bliver rejiceret, synes det dog at være godt, Biskopen veed med hvilke Kundskaber han indtræder i Lærembedet.» Som ovenfor meddelt fortsatte bispeeksamen like til loven om practicum av 1848 aa være en skriftlig prøve i pastoralteologi. Hvordan den senere har utviklet sig, maa jeg overlate til bispene aa utrede.

Loven ang. praktisk-teologisk eksamen av 16. juni 1848 opstiller i § 3 den betingelse for aa opnaa et geistlig embede, at de teologiske kandidater «skal ha bestaatt en praktisk-teologisk eksamen ved seminariet». I den nugjeldende lov om det Praktisk-Teologiske Seminar av 14. mai 1902 § 1 heter det: «Ingen teologisk kandidat kan faa ansettelse i geistlig embede eller *motta Kirkens innvielse til presteembedet for aa utføre geistlig virksomhet her i landet*, før han har *bestaatt avgangseksamen* ved det Praktisk-Teologiske Seminar i Kristiania.» Den praktisk-teologiske eksamen er saaledes den siste lovbestemte betingelse for aa opnaa baade *utnevnelse* og *ordinasjon* til geistlig embede. Men nu som efter den eldre lovgivning skal kall (utnevnelse) ordinært gaa foran ordinasjon. Vi kan saaledes med full rett si, at vaar nyere lovgivning gjør *bestaatt* teologisk embedseksamen og *bestaatt* praktisk-teologisk eksamen til de rettslige hovedbetingelser for aa bli utnevnt og ordinert til prest. Derav følger igjen at *hovedansvaret* for at embedskandidatene er skikket for «det hellige presteembede» (se ordinasjonsritualet) faller, foruten paa kandidatene selv, paa vaare to teologiske fakulteter[1] og vaare to praktisk-teologiske seminarier. Dette kommer ogsaa frem i de teologiske embedseksamensvitnesbyrds formular, som ved Universitetsfakultetet er avfattet paa latin og i oversettelse lyder saa:

[1] Se allerede de inngaaende bestemmelser om de teologiske eksamenskrav i univ. fund. av 7. mai 1788 IV, §§ 9-14.

For aa opnaa det hellige embede i kirken har teologisk kandidat N. N. ved teologisk eksamen, anordnet ved lov, ved muntlig og skriftlig eksamen saaledes bevist sin fremgang i de teologiske videnskaper, at han er godkjent som en (laudabel etc.) teologisk kandidat. Han har lovet aa leve og lære overenstemmende med Guds ord. Da alt dette saaledes paa lovlig vis er fullbyrdet, anser vi ham skikket og verdig til aa opnaa et embede i Kirken, og da hans bevislige kunnskap i de guddommelige ting, saavidt oss er bekjent, ogsaa er prydet med gode seder, haaper vi, at han ikke mindre ved et fromt liv enn ved ren lære (accurata doctrina) vil øke religionens anseelse og verne om sin stands verdighet.

Med dette vitnesbyrd, som ved hver eksamens avslutning efter mottatt løfte og haandslag overrekkes de nye kandidater ved en høitidelighet i det teologiske auditorium i nærvær av Fakultetets lærere og studenter, gir det Teologiske Fakultet alle sine kandidater offentlig attest for skikkethet for prestestillingen baade med hensyn til liv og lære. Styret for det Praktisk-Teologiske Seminar i Oslo har i sine eksamensvitnesbyrd ingen saadan attest, men opgir kun de spesielle karakterer i de forskjellige fag og hovedkarakteren. Da Seminarets styre bestaar av Oslo biskop og Universitetets Teologiske Fakultet, maa jo dette eksamensvitnesbyrd sies aa være garanti nok for Regjeringen til aa utnevne kandidaten til et geistlig embede.

Menighetsfakultetets «vidnesbyrd for (kandidatens navn) om bestaatt teologisk embedseksamen» er avfattet paa norsk og angir, foruten karakteren ogsaa kandidatløftet i følgende form: «Han har ved haandslag lovet at ville leve og lære i overensstemmelse med Guds hellige ord.» Vitnesbyrdene overleveres ved semestrenes avslutningsfest, hvor Fakultetets lærere og andre innbudne er tilstede, og haandslaget avgis til alle Fakultetets professorer i denne forsamlings overvær. I sitt vitnesbyrd om bestaatt praktisk-teologisk eksamen som overleveres praktikandene ved samme festlige anledning er der inntatt følgende bevidnelse:

«Da cand. theol. N. N. ved de prøver han har avlagt i den teoretiske og praktiske teologi har vist sig at ha den fornødne innsikt i den Hellige Skrift og i vaar Kirkes lære, liv og orden, og med haandslag har lovet aa ville lære og leve i overensstemmelse med Guds ord, anbefale vi ham herved til vaar kirkes styrelse som kandidat til det hellige prestembede.» Undertegnet av styret for Menighetsfakultetets Praktisk-Teologiske Seminar.

Menighetsfakultetet har saaledes inntatt attesten for skikkethet liv og lære til aa opnaa geistlig embede i vaar Kirke i det praktisk-teologiske eksamensvitnesbyrd, hvor den ogsaa naturlig hører hjemme; ti nettop denne eksamen gir adgang til ordinasjon.

Denne ordning, at alle *rettsgyldige prøver er avlagt før kandidaten utnevnes* til embedet, er den eneste rimelige. Som vi allerede har sett. blev jo dette krav meget sterkt fremhevet i Lovkommisjonen av 1680 (se s. 44 f.). Overfor mig har praktikandene ogsaa sterkt betonet, at alle prøver av deres skikkethet for embedet maa gaa forut for utnevnelsen. Og holder vi oss til vaart eksamenssystem, saa er praktisk-teologisk eksamen den siste prøve før utnevnelsen.

Men hvordan blir det da med *bispeeksamen,* som efter vaar gjeldende rett *maa* falle *efter* utnevnelsen, men *før* ordinasjonen? Er det sant, som sogneprest Edwin sier, at den «saakalte bispeeksamen er bare en formsak», som uten savn kan avskaffes? Hertil maa jeg bemerke følgende:

Ingen, som med kristelig sans og forstaaelse leser igjennem vaar Alterboks ritual for «prestevielse» og «bispevielse», kan være i ringeste tvil om, at vi her er utenfor rettens omraade, og befinner oss paa religionens hellige grunn. Her tales jo gjentagne ganger om «innvielse» til «det hellige embede». Det heter saaledes i inngangsbønnen:

Vi beder dig at du vil give os alle din Hellige Aand, og ved ham oplyse og veilede, trøste og styrke ogsaa denne din tjener som idag skal indvies til prestetjenesten i vaar Kirke, og alle dit ords tjenere, saa de maa være tro husholdere over Guds hemmeligheter. Lad den hellige handling som vi nu skal foretage, blive til Guds navns ære, til hans rikes fremme, og denne din tjener til velsignelse, saa vi alle maa opbygges paa dig, du vor frelses klippe, som ikke rokkes evindelig! Amen.

Efter min forstaaelse er «innvielsen» av prester og biskoper en *sakramental handling* (jeg sier ikke *sakrament),* som har sin hjemmel i det N. T. og som har den opgave aa tilføre ordinanden ny kraft og naade til sitt i sannhet hellige kall. Handlingens virkning er imidlertid betinget av *tro* baade hos ordinand og ordinator, og forutsetter i det hele et aandelig samfund og et geistlig tillitsforhold dem imellem. Denne aandelige harmoni kan selvfølgelig ikke fremtvinges ved nogen «eksamen» i dette ords almindelige betydning. Men den *forutsetter* en samtale, en broderlig forhandling, en aapning av hjertedørene paa begge sider, som *aldri kan avskaffes ved noget juridisk lovbud.* Her har vi med *Guds lov* aa gjøre og med aandslovene for gudslivet baade hos prest og biskop og menighet. Hvis biskopen personlig kjenner ordinandene og har tillit til dem, kan saken lett ordnes. Er de fremmede for ham, vil det være naturlig og nødvendig, at samtalen blir mere inngaaende. Men aldri kan en biskop, som tar sitt hellige kall og spesielt ordinasjonshand-

lingen alvorlig, fraskrive sig retten til aa bringe paa det rene, saavidt mulig, hvordan ordinandens stilling er til Skrift og Bekjennelse. Eller la mig heller si det saa: om ordinanden kan tenkes aa ville holde det *ordinasjonsløfte*, som biskopen i menighetens forsamling skal avkreve ham. Dette ordinasjonsløfte er baade av religiøs og moralsk og rettslig natur. Det angir nemlig, som jeg allerede før har fremhevet, den geistlige embedsmanns *tjenesteplikter*. At dette gjennem alle aarhundreder fra 1539 til nu har vært de geistlige embedsmenn innprentet, vil fremgaa av de brevformularer, som ned gjennem tidene har vært anvendt ved geistlige embeders besettelse og hvis hithørende bestemmelse jeg nu kortelig skal gjøre rede for.

4. **Brevformularer ved prestekalls besettelse.** Av disse forekommer efter reformasjonen følgende: a. menighetskallsbrev, b. lensmannens kollats, c. kongens kallsbrev (bestalling), d. biskopens ordinats, som efter 1685 kalles kollats. Jeg skal i korthet angi disse brevers rettslige karakter og innhold.[1]

a. Menighetskallsbrev. Av saadanne er endel bevart fra slutningen av det 16. aarh. blandt Oslo bispestols diplomer i Oslo bispearkiv (Statsarkivet). Jeg avtrykker som bilag 1 ett kallsbrev (nr. 8) fra 1583 (ɔ: 1582?), som er utstedt av 7 lagrettemenn i Vaale og Svindals sogn i Østfold. Det er hovedregelen, at disse østlandske kallsbrev er utstedt av lagrettemenn, det vil si edsvorne medlemmer av lagtingets lagrett, som overalt i Norge var bygdenes selvskrevne representanter baade paa ting og kirkestevne. Om man ogsaa i andre bispedømmer har opnevnt lagrettemenn som kallsmenn kjenner jeg intet til. Av det foreliggende brev ser vi, at høvedsmannen paa Akershus og bispen i Oslo med sitt kapitel har sendt dem en ordinert prest til aa betjene kallet under ledigheten, og da denne er godkjent av øvrigheten «og efter vor ringe forstand forfarer hannom at vere den mand, der os kan lære og undervise i vores saligheds sag og føre et godt christelig levnet», saa har de «udi Guds navn paa menige sognemænds vegne — efter Ordinansen», i prostens overvær, kalt ham «at skulle være efter denne dag vor sjelesørger og sogneherre og ville gjerne gjøre og give hannem og *ingen anden* al den tilbørlighed udi rente og ære, som os bør at gjøre og give. Ti er vores ydmygelig og venlige bøn til vores geistlig og verdslig øvrigheder at for[ne] her Niels og *ingen anden* maatte sam

[1] Jeg henviser til Oluf Kolsruds avhandling «Kollats i den Norske Kyrkja», Norvegia Sacra VI, 1926, s. 1-14, som jeg hadde set i manuskript, før dette blev skrevet.

ykkes efter vort kald at vere vor sogneprest». Kallsbrevet *godkjen-er* altsaa den kalte og *forplikter* menigheten til aa yde ham «og in-gen annen» de prestelige rettigheter av enhver art. Denne god-kjennelse og forpliktelse inneholder alle de kallsbrev, som finnes i Oslo bispearkiv. I kallsbrev nr. 17 fra Stange 1595 kaller 7 lag-rettemenn den av statholder og biskop sendte prest for aa preke og gjøre tjeneste «og vi skulde kaare og kalde ham til vor sogneprest og sjeleforsørger dersom han kunde os behage». I overvær av pro-sten, medlemmer av Hamar kapitel, fogden og den største part av menigheten, som den dag kirken søkte, «saa haver vi ... hørt hans prediken og kunde ham derudi intet andet skylde end godt, saa at han med Guds hjælp udi sin prediken og lærdom kan blive den vi kunde vel være hjulpen med. Haver vi derfor endregteligen raad-slaget med hverandre og udi Guds navn med de dannemænd udi Hammer kapitel, som da tilstede var, deres raad og samtykke, efter vor kjere øvrigheds brev og gunstige vilje paa menige almuens vegne udi Stange gjeld *kaldet* og nu med dette vort aabne brev kalder vor[ne] Chr. J. til vores sogneprest og sjelesørger, *dog med saadan vilkaar,* at han efter Kongelige Majestets Ordinans skal predike og holde os ved Guds rene ord og sande religion og ingen at gjøre nogen uret med nogen ny paaleg, men lade sig nøie med det, som gammelt har været» og som hans formenn har latt sig nøie med. De lover i rette tid aa yde ham samme rettighet og de ber Statholderen «at han vil dette vort kald confirmere og stadfeste». I et kallsbrev fra 1587 (nr. 26) for en kapellan er stillet følgende vilkaar: «saalænge han skikker sig trolig, ærlig og vel udi hans kald og embede, og ei ham at forskyde i nogen maade uden stor og gyldig aarsage».

b. Lensmannens kollats. *Collatio* betegner under katolicismen det aapne brev, hvormed biskopen overdrar *(confert)* en geistlig embedsmann hans beneficium (gasje-len) med alle dets rettigheter (se D. N. IV, nr. 151[1]). Den geistlige embedsmyndighet *(officium),* hvortil han er innviet ved sin ordinasjon og som for de høiere embeders vedkommende forutsetter et høitidelig valg og dettes stadfestelse *(confirmatio)* av en høiere instans, blir i det enkelte til-

[1] Biskop Audfinn i Bergen overdrar Paal Baardsson Undredals kapel (i Sogn) efter Haakon Toresson (ca. 1322): — Noverint igitur universi nos capellam beati Nicolai de Undradal per resignationem Haquini Thorie tunc vacantem, carissimo nobis in Christo domino Paulo canonico nostro et utriusque iuris professori cum omnibus pertinenciis habitis et habendis preter porcionem ipsius capelle canonice contulisse.

felle overdratt ham av biskopen ved en saakalt *missio legitima* eller *canonica.* Ved den danske Kirkeordinans av 1539 blev den katolske biskops ansettelsesmyndighet delt mellem menigheten (eller kirkepatronen), Kongens lensmann og biskopen (superintendenten), idet menigheten (kirkepatronen) kaller, lensmannen stadfester (confirmerer) og biskopen overhører og ordinerer (se foran s. 26 f.). Lensmannens stadfestelsesbrev kalles *kollats,* men undertiden ogsaa *konfirmats.* Jeg har som bilag 2 avtrykt det til kallsbrevet bilag 1 hørende kollatsbrev, utstedt av Ludvig Munk paa Akershus den 28. april 1583, hvortil er føiet nogen varianter fra andre kollatser. Likesaa har jeg avtrykt en kollats av Erik Rosenkrants paa Bergenhus 1561 (bilag 3). Begge er avfattet efter vesentlig samme formular, dog Ludvig Munks i Kongens navn. Disse lensherrelige kollatsbrev faller i 2 deler: Den første del inneholder prestens lovlige *hjemmel* til embedet, den annen del er hans og menighetens *instruks.* I begge kollatsbrev innledes prestens instruks med ordene: *Dog saa (Dog med saa skjel),* altsaa som betingelse. Den gaar ut paa, «at han skal prædike og forkynde det hellige Guds ord og evangelium purt, klart og rent fore, som han vil ansvare for Gud og være bekjendt for K. Majt.». I bilag 3 er hertil føiet, «at han holder prestegaarden ved hævd og magt og god bygning efter Norges Loug», hvilket i nr. 2 er gjenstand for et særskilt løfte. I Aksel Gyldenstjernes kollats av 1592 er presteinstruksen betydelig utvidet saaledes:

Dog med saadan *condition og vilkaar,* at han skal predike og lære Guds hellige rene ord og evangelium og rettelig efter Guds befaling og indskikkelse ministrere og uddele de høiverdige sakramenter og skikke sig i sit levnet og lærdom imod sine sognefolk og alle andre som en retsindig kristen og gudfrygtig og ærlig sogneprest bør at gjøre, inden og uden kirken udi levnet og omgjengelse etc. Paa hvilket han have nu gjort mig paa høist Kongel. Majt.s vegne hans jurament.

Prestens ed til kongen lød efter Ordinansen saaledes:

Jeg N. udvalgt sogneprest til den kirke N. lover min naadigste Herre Konge troskab, at jeg vil forfremme det Hans Kongelige Majestæt kan være til ære, lydelse og fred. Ogsaa lover jeg, at jeg vil være flittig udi mit embede, det mig befales, saa lenge som jeg bliver derved. Dersom jeg, enten uforseendes eller af menneskelig skrøbelighed, noget forsømmer, da forlade mig det Gud ved sin Søn vor Herre Jesum Christum. Men her imod vil jeg af ret foract (ɔ: forset) intet gjøre, saa sandelig hjælpe mig Gud med sit hellige evangelio.

Denne ed er meget mere «sæculær» enn presteeden. Men det er klart, at lensmannens kollats forplikter prestene aa holde presteeden.

Menighetens (eller patronens) kallsbrev og lensmannens kollats

ar i denne periode prestenes hjemmelsbrev paa embedet. Naar de esignerte eller blev avsatt, maatte disse brev innleveres til kassasjon.

c. Kongenes kallsbrev (bestalling).

Ogsaa disse bestaar av et hjemmels- eller rettighetsavsnitt og et nstruksavsnitt (se bilag 4-6). I et kallsbrev for en residerende kaellan til Rendalen av Christian V (1695) lyder instruksen saaledes:

— *saafremt* han efter foregaaende examen saa dygtig, i liv og levet saa skikkelig, og af den alder efter Lougen befindes, at hannem præikke-embedet kan betroes (jfr. foran s. 56).

Saa følger den i alle kongebrev inntagne straffetrussel (sanctio) not alle overtredere («Forbydendes alle og enhver herimod, eftersom orskrevet staar, at hindre eller udi nogen maade forfang at gjøre nder vor hyldest og naade»).

I kallsbrev for residerende kapellan til Nordre Fredrikshald av Christian VI (1732) lyder instruksen saaledes:

Thi skal merbemeldte Hr. P. D. vere Os, som sin absolut og souverain Arvekonge og Herre, huld og troe, Vores og Vores Kongelig Arvehuuses gavn og beste søge, vide og ramme, skade og forderv af yderste magt, evne og formue hindre, forekomme og afverge. I særdeleshed skal han samme hellige embede troligen og retteligen forestaa,[1] samt sig derudi saaledes skikke og forholde, som det en christelig og tro sjæle sørger samt retsindig præst vel egner og anstaar, efter den ed han Os derpaa allerunderdanigst gjort og aflagt haver. Forbydendes etc.

Omtrent ordrett har instruksen samme ordlyd under Frederik V og de følgende enevoldskonger til 1814.

I Carl Johans kallsbrev for en teologisk kandidat fra 1829 (bilag 6) har vi den samme inndeling i et hjemmelsavsnitt og et instruksavsnitt. Det siste lyder saa:

I særdeleshed skal han (etc. = Frederik V, til:) egner og vel anstaar og han agter at ansvare og bekjendt at være efter den eed, han underdanigst til Os og Rigets Constitution haver aflagt.

Oscar II:

Thi han skal holde sig Norges Konstitution og love nøie efterrettelig, være Os som Norges Konge lydig og tro, saavel med nidkjærhed og troskab opfylde de pligter, som det ham overdragne embede paalægger ham.

Haakon VII:

Ti skal han holde sig Norges Konstitusjon og lover efterrettelig, være Norges Konge lydig og tro samt med nidkjærhet og troskap opfylle de plikter, som det ham overdragne embede paalegger ham.

---

[1] Under Frederik V tilføies: «samt ikke for nogen aabenbare, hvis samme hans embedes forretninger vedkommer og hemmelig bør at holdes, men sig derudi saavelsom i alle andre maader saaledes skikke (etc. = Christian VI).

Embedseden lyder:

Jeg N. N. lover og sverger at vise Konstitutionen og Kongen lydighet og troskap, saa sandt hjælpe mig Gud den Almægtige og Alvidende.

Disse formularer taler for sig selv. De gir i sannhet ikke stort rum for sedvanerettsdannelse paa det geistlige pliktomraade. Hver eneste prest, som mottar et kongelig kallsbrev, har fra eneveldets innførelse blitt minnet om aa være nidkjær og tro i sitt hellige kall. Og den samme røst lyder ogsaa fra de kongelige lensmenns kollatser før 1660. Men aller sterkest lyder denne røst i bispekollatsene, som vi nu tilslutt skal referere.

d. Bispekollatsene. Kirkeordinansene av 1539 og 1607 paabød, at naar biskopen har ordinert en kalt prest, sender han ham «med sit beseglede brev» til prosten og presteskapet, borgermester og raad og den hele menighet, «at han skal være deres predikker udi Guds ord og uddele dem Christi sakramenter. Saa skal prosten om søndagen eller næste helligdag derefter «udi predikken tale hans bedste for folket og læse bispens brev, at han er rettelig kaldet, overhørt og til embedet ordinert» etc. Dette bispens brev kalles ogsaa i D. og N. L. 2—3—3 for «beseglet brev» og ordet «collats» finnes ikke i lovbøkene[1]; derimot er «confirmatz» i 2—17—16 brukt om et bispebrev, som visstnok svarer til kollats ved forflytning av tidligere ordinerte prester.[2] I de norske bispers utkast til den norske Kirkeordinans av 1604 (s. 34) kalles bispens ordinasjonsbrev for *ordinatz*, som ogsaa anvendes i Oslo bispestols edsprotokoll 1601—1730 (s. 203) om formularer baade paa saadanne brev og paa brev om bispens «confirmation» paa lensmannens kall, naar menigheten har oversittet fristen. Derimot kalles bispebrevet «collats», naar presten «forfløttis och kaldis fra it kald til it andet» (Edsprotokol, s. 205). «Ordinatsbrev» betyr saaledes ikke «brev om ordinasjon, men det er ensbetydende med «ordinans» d. e. ordning, anordning, bestemmelse.[3] Ordinatsbrevene i Oslo edsprotokoll svarer ganske til de senere bispekollatser, som blev anordnet i Kirkeritualet av 25

[1] Derimot i forarbeidene til D. L., se I, s. 487 jfr.

[2] Likesaa i «første projekt» 2—16—14. Kilden er Ribe-artikkel 2, som sikter til lensmannens konfirmats, senere kallt kollats. F. D. L. I, s. 545. Jfr. Oluf Kolsrud, Norvegia Sacra VI, 1926, s. 4.

[3] Kalkar, Ordbog til det ældre danske Sprog III, s. 383, under *ordinans*. Pa gammelnorsk gjengis *collatio* med *skipanarbref*, d. e. anordningsbrev. Se N. g. L. III, s. 30 (erkebiskop Arnes statut av 1346-49): Forbioðom wer fulkomligha at þer takir ey vinokorum preste þeim sem nyskipadhir kallaz, vtan han lyse adhir oc vpplæse i heilag kirkio sino opne skipanar brefue med varo hangande incigle.

juli 1685 kap. 10. Ordet «collats», som tidligere var brukt om lensmannens «confirmats» av menighetens kallsbrev, blev saa aa si ledig ved amtmannskollatsens avskaffelse ved reskr. av 20. mai 1670 (se foran s. 37). Det kunde derfor nu benyttes om «Bispens Collatsbrev» i Kirkeritualet av 1685, som i ritualet for «Præste-Vielse» har følgende bestemmelse om prestens innsettelse:

Siden (ɔ: efter vielsen) tages de fuldkommeligen i Eed af Bispen, og derpaa forskikkes strax med Bispens Brev til de Menigheder, som de ere kaldede til, hvor Enhver af sin Provst første Søndag eller Høitidsdag indsættes, som da efter Prædiken oplæser for Menigheden baade deres *Kaldsbrev* saa og Bispens *Collatsbrev*[1], og ellers taler deres Bedste for menige Tilhørere, og formaner dem til Kiærlighed, Lydighed, Samdrægtighed og Gudfrygtighed, paa det Alting maa skee Guds allerhelligste Navn til Ære og dennem paa begge Sider til en god Samvittighed paa Dommens Dag og deres evige Salighed.

Et tilsvarende avsnitt finnes ogsaa i Alterboken av 14. febr. 1889, hvor innsettelsen foregaar *før* gudstjenesten i kordøren, idet «prosten opleser for menigheten den nye prests kallsbrev og kollats og holder over et passende skriftord en kort tale, hvori han anbefaler ham til menighetens aktelse og kjærlighet». I Alterboken av 1920 heter det derimot, at «prosten leser for menigheten biskopens kollats» etc. som 1889. Ifølge bispekollatsen skal imidlertid bestallingen opleses.

Det eldste ordinasjonsvitnesbyrd jeg kjenner er fra 1592 (se bilag 7) og utstedt av biskop Hans Mogensen i Trondhjem for en av sognepresten i Stadsbygden presentert kapellan med begjering om ordinasjon. Bispen bevidner, at han sammen med sine brødre, pastores og lærde menn i Trondhjem, har eksaminert ham og hørt ham preke offentlig i kirken og derefter ordinert ham paa apostolisk vis i menighetens forsamling. Derfor forkynner han «og med dette mit aabne brev *stadfester* ham en ordineret præst at være, som i den hellige tjeneste sig maa lade bruge baade i for^ne^ Stadsbygdens gjeld og andensteds, hvor Gud ham vorder raad foreleggendes». Derefter anbefaler han ham til menigheten at den vil forholde sig mot ham «som en christen almue bør imod en præstmand og kirketjener sig at forholde. Gud almegtigste vil det belønne.

Og jeg paa for^ne^ her Henriks vegne efter den eed og forpligtelse, han mig gjort haver, igjen lover og tilsiger for^ne^ menige almue og sognefolk al taknemmelighed med al pligtig og tilbørlig tjeneste og en god og kierlig omgjengelse.

[1] I Terpagers latinske oversettelse av Ritualet av 1685 (trykt Khavn 1706, s. 197) gjengis kollatsbrev med «literæ commendatitiæ episcopi». Se Norvegia Sacra VI, 1926, s. 5.

Osloformularene (se Edsprotokollen, s. 203 ff.), som dels er fra Nils Sinnings tid (1608) og dels fra Nils Glostrups tid (1621) er alle bygget op efter det samme skjema, som Hans Mogensens vitnesbyrd: de bevitner lovlig kall, eksamen og ordinasjon og erklærer vedkommende skikket og verdig til presteembedet, samt anbefaler ham til menighetens velvilje. Og saa tilslutt:

Han lover og tilsiger samme sit kald at ville forestaa med al flid og troskab, som det sig bør og eigner en retsindig Guds ords tjenere, som han vil ansvare for Gud og være bekjendt for øvrigheden, hvilket *jeg og* paa hans vegne lover og tilsiger den christne almue sammesteds, efter den ed og forplikt, som han mig gjort og givet haver.

I Glostrups formularer er biskopens personlige garanti for prestens opfyllelse av presteeden sløifet.

Den næste kollatsformular, jeg har kommet over, er Oslobispen Herslebs (1731), som er trykt som bilag nr. 8, hvortil henvises. Her finner vi den stoffordning, som under eneveldet behersker alle bispekollatser: 1. kallsbrevet og alle vitnesbyrd fra Universitetet og om hans vandel, 2. bispeeksamen og ordinasjon, 3. instruks, 4. anmodning til prosten om innsettelse, 5. formaning til menigheten om aa motta sin nye prest med kjærlighet, 6. velsignelsesønske. Her møter oss den eiendommelighet, som vi allerede kjenner fra lensmannskollatsene, at instruksen (avsnitt 3) innledes som en betingelse:

Med saa skjel og vilkaar, at han efter den for mig paa mit embedes vegne gjorte eed og løfte samme sit kald troligen og med al flid, inden og uden kirken, skal forestaa etc.

Dette er en fast klausul ogsaa i Oslobispene Dorphs og Nannestads kollatser (bilag 9 og 11), kun med den forskjell, at det hos dem heter: *med saadan condition og vilkaar,* hvilke ord ogsaa finnes i Nidarosbispen Harboes formular 1746 (bilag 10). Jeg gaar ut fra, at alle bispekollatser fra eneveldets tid er avfattet efter dette skjema. Dette fremgaar ogsaa av det referat, som Henr. Ussing gir av kollatsbrevet i sitt verk om «Kirkeforfatningen i de kgl. danske Stater» III (1787) 1, s. 159, hvor det heter, at bispekollatsene «indeholder, foruden en Bekiendtgiørelse af Kaldsbrevet, Forsikring om at Kandidaten er lovlig examineret, og funden saaledes i Lærdom og Levnet, at Bispen haaber, at han baade kan og vil forestaae Embedet, som han bør; at han er ordentlig indviet, og har aflagt Embeds-Eeden, hvorpaa Bispen paa Embeds Vegne *stadfæster* ham (thi han var kaldet paa Vilkaar) i Embedet, *imod at han forretter det efter Eeden,* samt videre anbefaler ham til hans Menigheds Kiærlighed». «Stad-

festelsen» er her begrunnet i, at det kongelige kallsbrev er betinget av bispens godkjennelse. Men denne betingelse finnes kun i kallsbrev for uordinerte kandidater. Jeg kan heller ikke finne ordet «stadfeste» undtagen i biskop Herslebs kollats for en ordinand (se bilag 8). Dorph og Nannestad bruker det ikke. Derimot bruker alle aa betinge kollatsens gyldighet av prestens overholdelse av sin presteed.

Efter 1814 har jeg kun kollatsformularer for de nuværende biskoper og deres formenn. De er alle bygget op av følgende deler: 1. henvisning til Kongens utnevnelse, 2. instruks, 3. anmodning til prosten om innsettelse, 4. formaning til menigheten, 5. velsignelsesønske. Hvad formularen for instruksen angaar, saa foreligger der 2 typer, som jeg kaller Oslo-typen og Nidaros-typen. Oslo-typen lyder saa:

Saa tilholdes han i kraft av hans lovlige kallelse og den paa hans hellige embedsgjerning avlagte ed aa forkynne Guds ord rett og rent efter den Hellige Skrift og efter vaar evangelisk-lutherske Kirkes bekjennelsesskrifter, aa forrette begge høiverdige sakramenter efter Kristi egen innstiftelse, aa dra flittig omsorg for ungdommens kristelige undervisning, aa ta sig av de fattige og fortrykte og i all sin gjerning og i hele sitt levnet ved Guds naade vise sig som en rett Herrens prest og menighetens sjelesørger, Gud til ære, menigheten til opbyggelse og ham selv til velsignelse paa vaar Herre Jesu Kristi dag.

Denne formular brukes av biskopene Tandberg, Erichsen, Schjelderup og Støylen. Biskop Hognestad har ordrett oversatt formelen paa landsmaal — hvor begynnelsen lyder saa:

So legg eg med dette brevet presten paa hjarta at han i kraft av sitt lovlege kall og etter den lovnad han hev gjeve ved prestevigsla skal forkynna etc.

Senere har han laget en ny innledning, som lyder saa:

Med dette brevet vil daa eg minna presten um, at det er læra og liv etter Guds heilage ord, som gjev aandeleg rett til aa vera prest, og eg legg honom paa hjarta at han (etc. som Oslo-typen).

Nidaros-typens grunnform for instruksen lyder saa:

Som saaledes rettelig kallet ordets tjener har han aa forkynne Guds ord rett og rent efter den evangelisk-lutherske bekjennelse, aa forvalte de høiverdige sakramenter efter Kristi egen innstiftelse, aa bære omsorg for ungdommens kristelige undervisning, aa formane sine tilhørere til sann gudsfrykt og trofast arbeide for Guds rikes sak, til lydighet mot øvrigheten, barmhjertighet mot de nødlidende og kjærlighet til alle. I det hele bør han saavel i sitt embede som i sitt liv vise sig som en kristelig prest, en Guds og menighetens tjener.

I denne form er formularen brukt av biskopene Bøckman og Dietrichson. Biskop Støren tilføier: lutherske ‚*Kirkes*' bekjennelse, og efter «kjærlighed til alle» har han følgende slutning, som er paavirket av Oslo-typen:

Saavel i sitt embede som i sitt liv bør det ham aa vise sig som en rett Herrens tjener og menighetens sjelesørger, Gud til ære, menigheten til opbyggelse og sig selv til velsignelse paa vaar Herres Jesu Kristi dag.

Biskop Wexelsen har følgende eiendommeligheter:

— efter vaar kirkes bekjennelse — (efter ‚Guds rikes sak':) til et virksomt levnetsløp i kjærlighet til folk og fedreland, til lydighet mot lov og øvrighet — (efter ‚Guds og menighetens tjener':) en trofast og aarvaaken arbeider i den norske folkekirke.

Biskop Gleditsch bruker ogsaa denne grunnform, men forenkler den saaledes:

Som saaledes rettelig kallet ordets tjener har han aa forkynne Guds ord rett og rent efter den evangeliske lutherske kirkes bekjennelsesskrifter, aa forvalte sakramentene efter Kristi innstiftelse, aa bære omsorg for ungdommens undervisning i kristendom, aa formane sine tilhørere til sann gudsfrykt og trofast arbeide for Guds rikes sak, til barmhjertighet mot de nødlidende og til kjærlighet mot alle. Saavel i sin embedsførsel som i sitt liv bør han vise sig som en kristelig prest, Guds og menighetens tjener.

Den vesentligste avvikelse fra Oslo-typen er, at der ikke uttrykkelig henvises til presteløftet som instruksens grunnlag og forbillede. Men objektivt gaar instruksen ut paa det samme efter begge typer.

Biskop Lunde i Oslo har med professor Oluf Kolsruds bistand utarbeidet en ny kollatsformular, som har optatt 1. den middelalderlige hilsningsformular «sender alle kristne menn og kvinner i N. menighet, som dette brev ser eller hører, Guds og sin hilsen i vaar Herre Jesus Kristus» og derefter 2. henviser til Kongens kallsbrev og de lovbefalte eksamener som hjemmel, 3. biskopens stadfestelse, 4. ordinasjonsattest, 5. fullstendig referat av presteløftet efter Alterboken av 1920, 6. anmodning til prosten om innsettelse og 7. velsignelsesønske. Et nytt avsnitt er her *stadfestelsen,* som begrunnes saaledes:

Efterdi hr. N. N. har vitnesbyrd fra vaar kirkes lærere i teologi om at være vel kyndig i den Hellige Skrift og i den kristelige lære, og han nu paa lovlig vis er kalt til aa være Eders [sogneprest, kapellan etc.], saa stadfester jeg paa mitt kirkelige tilsynsembedes vegne hr. N. N. i dette hans kall.

En «stadfestelse» forekommer ogsaa i biskop Hans Mogensens kollats av 1592 (bilag 7) og i Herslebs kollats av 1731 (bilag 8);

men efter begge disse formularer ligger «stadfestelsen» i den *ordinasjon,* som biskopen efter en omhyggelig eksamen og overhøring har utført i kirken. Efter aa ha omtalt ordinasjonen sier Hans Mogensen: «Hvorfor jeg forkynder og med dette mit aabne brev stadfester ham en ordineret præst at være, som i den hellige tjeneste sig maa lade bruge» etc. Og Hersleb sier: »saa haver jeg hannem, paa mit hellige embeds vegne idag som er den 19de october, udi den hellige Treenigheds navn ordineret og indviet og hermed stadfestet til at være en ret præst og sjelesørger». Det forekommer mig aa være en riktig tankegang, at biskopens embedsmessige «stadfestelse» av uordinerte kandidater nettop er selve ordinasjonen. Men som hjemmel for denne er det korrekt aa henvise til de lovbefalte examina og kongens kallsbrev. Først efter «stadfestelsen» følger i biskop Lundes kollats en historisk beretning om ordinasjonen og et referat av presteløftet, uten at biskopen direkte instruerer presten om, at det er hans *embedsplikt* aa opfylle dette sitt løfte. I de eldre kollatser fra 19. aarhundre, baade av Oslo-typen og Nidaros-typen, er det dels direkte, dels indirekte sagt presten, at det er hans embedsplikt aa holde sitt presteløfte: «Saa *tilholdes* han i kraft av hans lovlige kallelse» (Oslo), «Som saaledes rettelig kallet ordets tjener *har han* aa» etc. (Nidaros). Denne klausul er av samme rettslige art som instruksklausulen i det kongelige kallsbrev: *«Ti skal han* holde sig Norges Konstitusjon og lover efterrettelig» etc. (se s. 63). Det er den overordnede embedsmyndighets befaling til den underordnede. En saadan instruksmyndighet har biskopen som ordinator og geistlig overøvrighet og tilsynsmann over bispedømmets presteskap. Dette sies uttrykkelig i følgende artikler i Norske Lov 2—17—1, 7 og 22 som lyder saa:

2—17—1. I hver stigt skal være en superintendent, som Kongen der til beskikker og stadfæster, som skal have alle provster, præster, skole-tienere, dægne og substituter under sig, og holde dem til at gjøre deres embede og se til, at alting gaar skikkeligen og ret til, som her befales. 2—17—7. De skulle legge vind paa, at alle præsterne retsindeligen og eendrægteligen lære Christi hellige evangelium, og andet, der bør at følge med, og at præsterne med deres huusgesinde føre et skikkeligt levnet, saasom saadanne Christi tienere vel anstaar.

2—17—22. Alle geistlige personer, som superintendenterne have under sig, skulle ære deres superintendent og lyde hannem i de ærinder, som en superintendent befalede ere.

Da kollatsformularen for tiden er under drøftelse i bispekollegiet, tillater jeg mig aa henlede opmerksomheten paa den betingede form,

som anvendes i det 18. aarhundres kollatsbrev. Jeg gjengir her i utdrag biskop Nannestads kollats (bilag 11):

Frederik Nannestad, biskop over Aggershuus stift, gjør hermed vitterligt, at eftersom N. N., hidtil capellan pro persona til N. præstegjeld i N. Stift, er av Hans Kongel. Majt. . . . beskicket og anordnet til at være herefter residerende capellan til bemeldte præstegjeld . . . efter det N. N. der paa den (dato) . . . meddelte kaldsbrevs videre formelding, hvorimod han udi det Kongel. Danske Cancelli haver indleveret sin . . . skriftlige eds revers om hvis ham som en retsindig og tro arve-undersaat og tjener, samt en hæderlig præstemand vedkommer. Da, efterdi . . . hr. N. N. allerede er efter befunden dygtighed til det hellige embede indviet, vidner jeg hermed og tilstaar at . . . hr. N. N. er en ret beskikket og forordnet resid. capellan til N. præstegjeld, og til ydermere vidnesbyrd derom ham nu dette mit brev meddeler *med saadan condition og vilkaar,* at han, efter sin forhen avlagte eed og løfte, samme sit kald troligen og vel, baade inden og uden kirken, skal forestaa og betjene, retsindeligen prædike den rene og rette evangelii lærdom, retteligen uddele de høiverdige sacramenter efter Christi egne indstiftelsesord, flitteligen lader oplære ungdommen i deres catechismo og børne-lærdom, christeligen holder vedlige kirkedisciplin og tugt, saa vit mest muligt er, og derhos bepryde saadant sit embede med et christeligt levnet og gudfrygtig omgjengelse, saa at ingen maa have billig aarsag sig over ham at besverge eller i nogen maade forargelse at tage. Ti ombedes . . . provsten . . . at han denne hr. N. i N. hovedkirke indsetter og hans beste til menigheden taler. Ligesom jeg og ombeder samtlige tilhørere i N. præstegjeld, at de ham som deres ret beskikkede sjælesørger annamme, elske og ære, samt ham den skyldighed hans hellige embede vedkommer, velvilligen bevise med al æres og kjærligheds udvisning, som christeligt og tilbørligt kan eragtes. Paa det at alting dermed maa ske til Guds allerhelligste navns lov, pris og ære, saavelsom samtlige deres nytte og evige salighed. Hvortil jeg ynsker baade ham og dem megen naade, lykke og velsignelse av Gud Fader i Jesu Christo formedelst den Hellig Aand.

Christiania bispestol etc.

Denne kollats inneholder alle rettslige momenter, baade av statsrettlig og kirkerettlig art, som begrunner et «rett kall» til prestegjerningen i vaar Kirke. Derfor er det ganske følgeriktig, at biskopen som Kirkens tilsynsmann *godkjenner* kallet, dog *paa det vilkaar,* at presten opfyller sitt presteløfte. Dette innskjerpes presten direkte gjennem kollatsinstruksen, saa forsaavidt er der ingen forskjell mellem det 18. og det 20. aarhundres kollatser. Men den betingede form gir uttrykk for den riktige tanke, at biskopen har rett til aa øve kontroll med prestens embedsførsel. Ja, kristenlivet er alltid et betinget liv («forlat os vor skyld, som vi forlater vore skyldnere»). Derfor har den betingede form den fordel, at den kan frita biskopen

for aa nekte en utnevnt prest kollats. Det er nok, at han paa denne maate minnes om sitt presteløfte.

IX.

Resultater.

1. **Har sedvanen ophevet de norske presters bekjennelsesplikt?** Dette spørsmaal maa jeg, særlig efter det i kap. VIII anførte, besvare med nei. Der kan ikke være nogen tvil om, at alle i den Norske Kirke ansatte og ordinerte prester er tjenesteforpliktet til aa forkynne Guds ord rent og rett efter vaar Kirkes bekjennelsesskrifter. Denne plikt har de frivillig overtatt efter sitt kandidatløfte og sitt presteløfte og baade deres kallsbrev og deres kollats tilholder dem aa opfylle det. Dette har vært konstant lov og praksis fra 1539 til denne dag. At enkelte prester og teologer mere eller mindre aapenbart har brutt sitt løfte, har i og for sig ingen rettsdannende betydning, og er derhos møtt med saa energiske protester baade i ord og handling, at der ikke kan være tale om nogen sedvanerettslig anerkjennelse av disse pliktbrudd.

2. **Hvordan kan et saadant spørsmaal behandles prosessuelt?** Herom behøver jeg ikke aa gi det Kgl. Kirkedepartement noget raad. Men for prestene og legfolkets skyld skal jeg tilføie følgende korte oplysninger:

Hvis der foreligger forsettlig undlatelse og overtredelse av tjenesteplikt (straffeloven § 324, se s. 24), kan der anlegges straffesak. Saadan sak kan kun med Kongens samtykke anlegges mot en embedsmann (straffeprosessloven § 88).

Derhos kan en embedsmann fradømmes sitt embede paa grunn av uduelighet eller uskikkethet for tjenesten (ikrafttredelsesloven 22. mai 1902 § 10). I dette tilfelle anlegges sak for de civile domstoler.

Efter den nye civilprosess kan der ogsaa reises civil sak mot offentlige tjenestemenn «om deres forpliktelser i den offentlige tjeneste» (tvistemaalsloven § 435, 1). Disse søksmaal kalles «fastsettelsessøksmaal» (se samme lov § 54). «Kravet gaar her ut paa en dom som indskrænker sig til aa fastslaa med bindende virkning for parterne, at et retsforhold eller en rettighet bestaar eller ikke bestaar» (Alten, Tvistemaalsloven med kommentar, s. 44 II). Tvml. § 440 uttaler, at «i de tilfeller, som er nevnt i § 435, nr. 1, skal dommen

bare fastsette, om der bestaar nogen plikt til aa *foreta, undlate eller opheve den omtvistede tjenestehandling».* De uthevede ord viser formentlig, at man ikke ad denne vei kan faa avgjort det fortolkningsspørsmaal, om prestenes bekjennelsesplikt er en rettsplikt eller ikke. Spørsmaalet kan derfor kun avgjøres ved en straffedom eller civil dom.

3. **Administrativ behandling og avgjørelse.** Hvis der klages over, at en prest forkynner eller lærer noget, som staar i aapenbar strid med Skrift og Bekjennelse, da er det biskopens plikt aa undersøke klagens berettigelse i fortrolig samtale med presten og klagerne herom. Hvis han ikke ad denne vei kan faa tvisten bilagt, skal klagen under biskopens visitas — eller til annen tid — behandles paa et møte, hvortil menighetens prest (prester) og medhjelpere tilsies og — hvor dette ansees ønskelig — formannskapets, skolestyrets og vergeraadets formann kan innbydes. I denne bestemmelse i visitasreglementet av 23. juli 1909 § 5 er intet sagt om «menighetsraadet», som først er oprettet efter loven av 3. desbr. 1920. Men efter menighetsraadets hele stilling kan der ikke være tvil om, at ogsaa dette i et saadant tilfelle maa «tilsies». Tilsielsen utgaar fra biskopen. Hvis partene heller ikke her kan bli forlikt og enig, skal biskopen, om han dertil finner grunn eller det forlanges av nogen part, forlegge saken for Kirkedepartementet til videre forføining. Hvis kirkestatsraaden finner det paakrevet kan han da gjennem biskop og prost gi presten medhold eller tilholde ham aa rette paa de paaklagede forhold. Videre gaar man ikke i rent aandelige tvistemaal. Hverken indremisjonsfolket eller de geistlige myndigheter vaager aa forelegge vaare borgerlige domstoler saadanne spørsmaal til avgjørelse. Det videstgaaende skritt tok Oslo biskop, da han i 1926 nektet en eldre sogneprest kollats. Men Kirkestyrelsen lot sognepresten innsette sig selv.

Hvad der efter mitt skjønn særlig trenges, er en større bevegelighet i presteskapets forflytning. Hvis en menighet med eller mot sin vilje skulde ha faatt en prest og sjelesørger, som ikke formaar aa øve den innflydelse, som han efter sitt kall skulde øve og som han selv ønsker aa kunne øve paa menigheten, da bør han ikke bli sittende i menigheten til sin død. Det er like ille for begge parter, om saa skal skje, og de kirkelige myndigheter bør faa lovlig adgang til aa flytte presten mot hans vilje.

Dernæst mener jeg, at det fortjener aa optas til drøftelse det for-

slag, som Kirkekommisjonen av 1908 fremsatte til lov om avskjedigelse av geistlige embedsmenn. Man ser, at kravene paa embedsmenns avsettelighet, bortsett fra dommere, vinner mere og mere gehør. For geistlighetens vedkommende er uavsettelighet en arv fra den kanoniske rett; men den katolske Kirke hadde sin egen domsmyndighet. Det har ikke vaar Kirke, og farene ved denne tilstand er overbevisende fremstillet i sogneprest Klaveness' motiver til det nevnte forslag. Forslaget gaar ut paa avskjedigelse ad administrativ vei, uten dom, efter klage av menighetsraad eller dettes medlemmer. Forslaget er ikke ubetenkelig i sin nuværende form; men det fortjener aa drøftes. Det ledsagende forslag til forandring av grls. § 22 er fremsatt i inneværende periode.

Det vi i ethvert fall kunde trenge var et *teologisk kollegium,* som kunde avgi en upartisk og sakkyndig uttalelse om en prests forhold til skrift og bekjennelse. Denne sakkunnskap maa selvfølgelig søkes hos vaare to teologiske fakulteter og de til disse knyttede praktisk-teologiske seminarier. Det er jo disse, som utdanner prestene og gir dem offentlig attest for skikkethet baade i liv og lære. Hvem skulde være bedre skikket til aa bedømme deres senere utvikling enn disse lærefedre? Jeg vet meget vel, at de her delvis blir dommere i egen sak; men de er — som alle lærde — ikke enig og de kan gjensidig paavirke og kontrollere hverandre. Og de følger med i de aandelige bevegelser og ser, hvad der er forgjengelig og hvad der har evig gyldighet. Det vilde være en støtte baade for biskop og departement aa faa de vanskeligste tilfeller bedømt av et saadant kollegium. Det kan opnevnes ved kongelig resolusjon, uten lovforandring.

Slemdal 22. mars og 11. november 1927.

Absalon Taranger.

BILAG.

Utvalg av eldre formularer for kallsbrev og kollatser.

1. *Syv lagrettemenn i Vaale og Svindals sogn kaller hr. Nils Eriksson til sin sogneprest. 16. juni 1582.*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv, pakke 1 a, bispestolens diplomer, nr. 8. Kopi med samme haand som kollatsen (bilag 2).

Vi efterskrevne Tord Tordnes, Sivord Vesterland, Thord Nordby, Thorsten Eng, Osmund Grøtvedt, Halvord Vastvedt og Thord Frøland, sorne laugrettes mend udi Vaale og Svindals sogne, kjendes for alle med dette vort obne brev, at efterdi Gud Almegtigste haver nu kaldet vor fordum sogne herre, her Svend Svendssøn (salig med Gud) af denne verden, og os er nu tilskikket af erlig og velbyrdig mand, Ludvik Munk, høvedsmand paa Aggershus, og hederlig og høglerde mand M. Jens Nilssøn, superintendent udi Opslo og Hammer stigte, samt af andre gode herrer udi Opslo capitel, en dannemand ved navn her Nils Erikssøn, at skulle forestaa os udi den rette kjerke tjeneste en tid lang. Men efterdi vi befinder hannem at vere duelig af for^ne^ gode herrer og efter vor ringe forstand forfarer hannem at vere den mand, der os kand lære og undervise i vores salighets sag og føre et godt christelig levnet, daa haver vi nu i dag, som er den 16. juni, udi Guds navn paa meninge sognemends vegne udi Vaale og Svindals annex efter Ordinantzen, hederlig mand her Jacob Willadssøn, religions provist i Yttre Borgesøsle oververendes, kallet for^ne^ her Nils Erikssøn at skulle vere efter denne dag vor sjelesørger og sogneherre og ville gjerne gjøre og give hannem og ingen anden al den tilbørlighed udi rente og ære, som os bør at gjøre og give. Thi er vores ydmygelig og venlige bøn til vores gjestlig og verdslig øvrigheder, at for^ne^ her Nils og ingen anden maatte samtøkkes efter vort kald at vere vor sogneprest. At saa udi sandhed er, som forskrevet staar, trøkker vi vores indsegle neden for dette vores obne brev, som givet er samme 16. dag junii anno Domini MDLXXX iij.[1]

2. *Ludvig Munk, høvedsmann paa Akershus, utsteder kollats paa kallsbrev nr. 1. Akershus 28. april 1583.*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispestols diplomer, pakke 1 a nr. 9. Kopi med samme haand som nr. 1. Delvis trykt i Norsk Retstidende 1902, 68 f.

Stormegtigste høyborne første og herre, her Fredrik den Anden: Dannemarkis, Norgis, Vendis og Gotis Konning etc. Jeg Ludvik Munk til Nørlund, Hans Majestets høvidsmand paa Aggershus, hilser eder bønder og menige almue som bøgger og bo udi Vaale prestegjeld, evindeliger med Vor Herre. Vider at efterdi denne brevviser, hederlig og vellerd

[1] Y. Nielsen, Jens Nilssøns Visitasbøger I, s. 184, har «1582», hvilket er en korrektur for aa faa kallsbrevets datering til aa stemme med kollatsens, som er datert 28. april 1583. Dette aarstall maa være riktig, da Ludvig Munk ved denne tid forlot Akershus, hvortil Ove Juel var utnevnt 25. mars 1583.

mand, her Nils Erikssøn, er af hederlig og høilærde mand mester Jens Nilssøn, superintendant over Opslo og Hammer stifter, examineret og overhørt og af hannem kjendt duelig og bekvem for en Guds ords tjener, og efterdi I hannem haver vocerit og kaldet til eders sogneprest og sjelesørger, eftersom eders kaldsbrev, I hannem meddelt haver, derom ydermere formelder og indeholder, da efter den fuldmagt mig af høi bemeldte Ko: Mayst., min naadige herre, over Opslo og Hammer stifter givet er, haver jeg undt og tilladt[1] og nu med dette mit aabne brev under og tillader[2] forne her Nils forne Vaale sogne med alle de annexer og rettigheder, som der nu tilligger og af arilds tid tilligget haver, at have, nyde, bruge og beholde udi hans livstid og saalænge han lever. Dog saa at han skal prædike og forkynde det hellige Guds ord og evangelium purt, klart og rent fore, som han vil ansvare for Gud og være bekjendt for Ko. Mayst.[3] Thi beder jeg eder alle og paa høibemeldte Ko. Mayst.s min naadige herres vegne, strengeligen befaler, at I annammer hannem til eders rette sogneherre og være hannem hørig og lydig fore udi Guds ord, gjørendes og givendes hannem og ingen anden al den rente og rettighed, som I eders rette sogneprest pligtig ere at gjøre og give. Han skal igjen gjøre og bevise Eder alle og hver serdelis baade inden og uden kirken al den tjenest og tilbørlighed, som en sogneprest bør at bevise sine sognefolk efter den geistlige Ordinanses lydelse. Sammeledes har han og lovet og tilsagt at han med Eders hjelp skal forbedre prestegaarden og den udi alle maader at holde ved hævd og magt. Actum Aggershus den 28. aprilis anno 83.[4] Under mit signet.

3. *Erik Rosenkrans, høvedsmann paa Bergenhus, utsteder med biskopens raad og samtykke kollats for hr. Peder Anderssøn som sogneprest i Fjelber i Sunnhordland. Bergenhus 19. april 1561.*

Trykt: Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie VI, s. 179 noten.

Jeg Erik Rosenkrands til Valsø, høvedsmand paa Bergenhus, hilser Eder alle, bønder og menige almue, som bygge og bo udi Fjelberig

---

[1] Nr. 5: confirmeret, bevilget og samtykt.

[2] Nr. 5: confirmerer, bevilger og samtykker; nr. 6 som teksten.

[3] Aksel Gyldenstjernes kollats av 17. juli 1592 har dette avsnitt saaledes: «Dog med saadan condition og vilkaar, at han skal predike og lære Guds hellige rene ord og evangelium, og rettelig efter Guds befaling og indskikkelse ministrere og uddele de høiverdige sakramenter, og skikke sig i sit levnet og lærdom imod sine sognefolk og alle andre som en retsindig christen og gudfrygtig og erlig sogneprest bør gjøre, inden og uden kirken, udi levnet og omgjengelse, og i det ringeste gjøre tjeneste i forne hovedkirke og den ene annex ved navn Berg hver søndag og i den anden annex ved navn Kjose hver fjerde søndag, nu den stund han er ene, men naar han fanger capellan, da at gjøre hver søndag baade udi hovedkirken og forne tvende annexer uden nogen lougllige forfald hannem det forhindrer etc. — — Paa hvilket hand haver nu gjort mig paa Høyst Kongl. Mayt.s vegne hans jurament.

[4] Ove Juel fikk lensbrev og følgebrev paa Akerhus len den 25. mars 1583. Denne kollats stemmer ordrett overens med Povel Huitfeldts kollats paa Solums og Melums kallsbrev av 20. februar 1576, trykt Oslo kapitels kopibog 1606-18, ved Oluf Kolsrud, s. 57 f.

præstegjeld, kjærligen med Gud. Vider, at jeg nu paa Kongelig Majestæts, min allernaadigste herres vegne, desligeste med doctor Jens Skellerups superintendenter her udi Bergens stigt raad og samtykke, haver undt og tilstedt og nu med dette vort aabne brev under og tilsteder denne brevviser herr Peder Andersen at skal nu herefter være Eders sognepræst udi fornævnte gjeld. Og skal han have, nyde og beholde samme gjeld og præstegaard med al hendes rente og rettighed, som fremfarne præster af gammel tid havt haver. Dog med saa skjel, at han prædiker og lærer for Eder Guds rene og klare Ord og det hellige Evangelium og holde og have sig tilbørligen udi sit kald og levnet imod Eder efter Kongelig Majestæts Ordinanses lydelse, og at han holder gaarden ved hævd og magt og god bygning efter Norges Laug. Thi beder og bjuder jeg Eder alle paa høibemeldte Kongl. Maj., min allernaadigste herres vegne, at I gjøre og give hannem og ingen anden al fornævnte rente og rettighed, som I pleie og pligtige ere aarligen at gjøre og give Eders rette sogneprest. Til ydermere vidnesbyrd trykker jeg mit signet nedenfor mit aabne brev. Givet og beskrevet paa Bergenhuus den 19de aprilis anno 1561. *E. Rosenkrantz.*

4. *Kong Christian V.s kallsbrev for Erich Olssen Werdal til residerende kapellan i Rendalen. Kjøbenhavns slott 18. mai 1695.*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv, pk. 50. Bekreftet kopi.

Vii Christian dend femte af Guds Naade Konge til Danmark og Norge De Wenders og Gothers, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udj Oldenborg og Delmenhorst, giøre alle Vitterligt, at vi allernaadigst haver beskicket og forordnet, saa og hermed beskikker og forordner Erich Olssen Werdal til at være Residerende Capellan til Reendahlen i Aamodts Præstegield udj Østerdalen i vort Rige Norge, udj den forige nu ved døden afgangne Capellans Hr. Simen Povelsens Sted, saa fremt hand efter foregaaende examen saa dygtig, i lif og lefnet saa skickelig, og af den alder efter Lougen befindes, at hannem Prædicke Embedet kand betroes; forbydendes alle og enhver herimod, efter som forskrevet staar, at hindre, eller udj nogen maade forfang at giøre under vor Hyldist og Naade.

Givet paa vort Slot Kiøbenhafn d. 18 Maj Ao 1695 — under vor Kongl. haand og Signet.

Christian.

M. Moth.

5. *Kong Frederik V.s kallsbrev for studiosus Jens Peter Drejer til personell kapellan i Hassel. Fredensborg slott 21. juni 1765.*

Statsarkivet i Trondhjem, Trondhjems bispearkiv, pk. 24, Kallsbreve nr. 44.

Vi Fredrich den Femte . . . . Giøre alle Vitterligt, at eftersom Hr Peder Drejer, Sogne-Præst for Hassels Meenigheder, og Provst i Westeraalens Provstie, i Nordlandene, haver formedelst alderdom og Svaghed

samt Kaldets Vidtløftighed, hos os allerunderdanigst anholdet, at hans Søn Studiosus Jens Peter Drejer, hannem til Medtjener og Capellan pro persona maatte beskikkes, Da ville Vi, efter saadan herom allerunderdanigst gjorte Ansøgning og Begjæring, samt Os Elskelige Præses og Tilforordnede udi Collegio de cursu Evangelii promovendo, deris gjorde forestilling, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og hermed confirmerer og stadfæster, bemeldte Jens Peter Drejer, til at være Capellan pro persona til bemeldte Hassels Menigheder, efter den om Huus-Capellaners vocationer d. 9 Januarii 1728 allernaadigst udgangne Forordning, saafremt han ellers, efter foregaaende Overhøring, udi Lærdom saa dygtig, i Liv og Levnet saa skikkelig, og af den Alder efter Loven befindis, at hannem Prædike-Embedet kan betroes: Thi skal han være Os, som sin Absolut og Souverain Arve-Konge og Herre, huld og troe, Voris og Voris Kongel. Arvehuusis Gavn og Beste søge, viide og ramme, Skade og Forderv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge. I Særdelished skal han samme hellige Embede troeligen og retteligen forestaae og betjene, samt ikke for Nogen aabenbare, hvis samme hans Embedes Forretninger vedkommer og hemmelig bør at holdis, men sig derudi saavelsom i alle andre Maader, saaledis (be)skikke og forholde, som det en Christelig og troe Siælesørgere samt retsindig Præst egner og vel anstaaer, efter den Eed han Os derpaa allernaadigst gjort og aflagt haver.

Givet paa Vort Slot Fredensborg d. 21. Junij Anno 1765. Under Vor Kongelige Haand og Signete.

Friderich Rex.

Otto Thott.

6. *Kong Carl Johan's kallsbrev for cand. theol. H. E. Sandborg til sogneprest i Sundal. Stockholms slott 7. januar 1829.*

Statsarkivet i Trondhjem, Trondhjems bispearkiv, pk. 24, kallsbreve.

Vi Carl Johan, af Guds Naade Konge til Sverige og Norge, de Gothers og Venders, Gjøre Vitterligt: at Vi, overeensstemmende med den af Os i Vort Statsraad tagne Beslutning, naadigst have [1]beskikket og forordnet[1], saa og herved [2]beskikke og forordne[2] Candidatus theologiæ Hans Emaus Sandborg, der har de i Rigets Grundlov fastsatte Egenskaber, til herefter at være Sognepræst for Sundalens Præstegjeld i Nordmøers Provstie i Trondhjems Stift ....[3]; thi skal han være Os som Norges Konge huld og troe, Vores og Vort Kongelige Arvehuses Gavn og Bedste søge, vide og ramme; Skade og Fordærv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge.

I Særdeleshed skal han samme Embede troligen og retteligen forestaae og betjene, saa og ikke for Nogen aabenbare, hvad samme hans

[1]—[1] Oscar I og de følgende konger: udnævnt og beskikket.
[2]—[2] Oscar I flg.: udnævne og beskikke.
[3] Her anføres økonomiske forpliktelser paa embedet og andre vilkaar.

Embeds-Forretninger vedkommer og hemmeligen bør at holdes, men sig derudi, saavelsom i alle andre Maader saaledes skikke og forholde, som det en christelig og troe Sjælesørger og retsindig Præst egner og vel anstaaer, og han agter at ansvare og bekjendt at være efter den Eed, han underdanigst til Os og Rigets Constitution haver aflagt.

Givet paa Stockholms Slot den 7de Januar 1829. Under Vor Haand og Rigets Segl.

Carl Johan.

Løvenskiold. L. Stoud Platou.

7. *Hans Mogensen, superintendent i Trondhjem, bevidner, at han sammen med lærde menn har overhørt Henrik Tøgersen, som er kalt til medtjener av sogneherren i Stadsbygden og derefter ordinert ham til det hellige presteembede. Trondhjem 4. oktober 1592.*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv, pakke 1, bispestolens diplomer nr. 33. Kopi.

Hans Mogensen i Trondhjems stift superintendent gjør alle vitterligt med dette mit obne brev at efter som denne brevviser Hendrik Thøgersøn, fød i Tonsberg, haver været mig præsenterit af hæderlig og vellærd mand her Knud Christenssøn, sogneherre i Stadsbygdens gjeld, med begjering at jeg ville ham ordinere sig til en medtjenere i Guds ord og det hellige kirkeembede, saa haver jeg paa mit embedes vegne, samt mine brødre pastores og lærde mænd her i byen, taget ham fore at examinere og overhøre, og saa hørt ham prædike offentligen for menigheden, paa det vi kunde dømme om hans lærdom og gaver, og derefter gjøre for^ne^ her Knuds vilje eller ei, eftersom vi monne forefinde. Da haver vi hannm anseet for den, man maatte befale og tilbetro det hellige præste og prædike embede. Derpaa haver jeg aabenbare i den christelige kirke og menighed med bøn til Gud og hænders paaleggelse, efter den christelige og apostoliske skikk, indviet ham til det hellige kirke og præste embede den 4. octobris aar efter Guds byrd 1592. Hvorfor jeg forkynder og med dette mit aabne brev stadfester ham en ordineret præst at være, som i den hellige tjeneste sig maa lade bruge baade i for^ne^ Stadsbygdens gjeld og andensteds, hvor Gud ham vorder raad foreleggendes. Thi beder jeg alle og hver serdelis som for^ne^ her Hendrik hendes for at komme, og synderligen den christelige almue i for^ne^ Stadsbygdens gjeld og tilliggendes sogner, at de for Guds og dette hans christelige embedes og kalds skyld ham fordre og fremme ville til det beste, ham bevisendes tilbørlige hørsomme og lydighed paa hans embedes vegne, som en christen almue bør imod en prestmand og kirketjener sig at forholde. Gud almegtigste vil det belønne. Og jeg paa for^ne^ her Hendriks vegn efter den eed og forpligtelse han mig gjort haver igjen lover og tilsige for^ne^ menige almue og sognefolk al taknemmelighed med al pligtig og tilbørlig tjeneste og en god og kjerlig omgjengelse. Actum Trondhjem aar og dag ut supra.

8. *Kollats av biskopen over Akershus stift Peder Hersleb for hr. Jens Abildgaard som sogneprest i Løten. Christiania 19. oktober 1731.*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv, pk. 2, nr. 61. Kopi.

Peder Hersleb Biscop over Aggerhuus Stift kjendes og herved vitterlig gjør at eftersom det allernaadigst haver behaget Hans Kongl. Mayst., Vor allernaadigste Arve Herre og Konge at kalde og beskikke den Hæderlig og Vellærde Mand Hr. Jens Abildgaard til at være Sogne Pr. til Leuthens Meenighed udi Hedemarkens Provstie i stæden for Hr. Roald Bernhoft, som ved døden er avgaaet, efter det allernaadigste Vocations brevs indhold dat. d. 24. Aug. 1731, da efterat hand haver fremviist for mig sine Berømmelige Testimonia, som hd fra det Kongl. Universitet, om sine Studeringer og Lærdom bekommet haver, saa og nøjagtige Vidnesbyrd om sit levnet og forhold til denne tiid, og er derpaa flittig av mig examineret udi det, som hans hellige Embede efter Guds Ord og den Christen Kjerkes reene Lærdom vedkommer, og er befunden at være vel grundet in Theologicis, mægtig i Skriften og ferdig til det, som hans Embede vedkommer, saa haver jeg hannem, paa mit hellige Embedes vegne, idag som er den 19de Octbr., udi den hellige Tre-eenigheds Navn ordineret og indviet og hermed stadfæstet til at være en ret Præst og Sjælesørger til Leuthens Meenighed, med saa Skjel og Vilkor, at hand, efter den for mig, paa mit Embedes vegne, gjorte Eed og Løfte, samme sit Kald troligen og med all fliid, inden og uden Kjerken, skal forestaa, Guds Ords opbyggelige Prædiken, absolution og sacramenternes retsindige administration, Catechisation og ungdommens omhyggelige underviisning, Huusbesøgelse og alle andre Embedets stykker, efter Kongl. Lov, Ritual og Forordninger, troligen og med en god samvittighed forrette, omgaaes sin Meenighed med all Kjærlighed og sagtmodighed, søge at vinde de vildfarende til Guds Riige, at oplære de vankundige i Deres Saligheds forstand, bepryde saadant sit hellige Embede ved en hellig og exemplarisk Vandel, være sin Øvrighed lydig og beviise sig i alle stykker som en ret Christi Tjener og et forbillede for Guds Hjord, saa at ingen skal have billig aarsage sig over ham at besverge, eller i nogen maade forargelse at tage; ti ombeedes Velærværdige og Høilærde Hr. Niels Dorph, Provst over Hedemarkens og Østerdalens Provstie og Sognepræst til Wangs Præstegjeld, at hand denne Hr. Jens Abildgaard, som en retskaffen og Værdig Christi Tjenere, det første skee kand, i Leuthens Kjerke indsetter, og hans bæste til Meenigheden taler, som jeg og ombeeder Meenige Almue og Tilhørere i Leuthens Sogn, at de denne deres Sogne-Præst og Sjæle-Sørger annamme, elske og ære, og hannem den skyldighed og lydighed som hans hellige Embede tilkommer, velvilligen beviise, med all slags æres og Kjærligheds beviisning, som det Christelige og skikkelige Tilhørere sømmer og anstaaer, paa det alle ting paa begge sider maa skee til Guds allerhelligste Navns Lov og Priis og deres samtl. aandel. opbyggelse og ævig Salighed, hvortil jeg vill ønske Hannem og dennem Naade, Lykke og Velsignelse av Gud Fader, ved Sønnen Jesum Christum, formedelst d. Hellig-Aand. Amen.

Bispe-gaarden for Christiania d. 19. octbr. 1731.

9. *Kollatser av biskopen over Akershus stift Niels Dorph for syv personelle kapellaner, som alle blev ordinert 4. juli 1738. Christiania 4. juli 1738.*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv, pk. 2, nr. 61. Kopi.

Niels Dorph, Biscop over Aggershuus Stift og Deres Kongl. Majts. Consistorial Raad, giør hermed vitterligt, at eftersom Hæderlige og Vellerde Mand Hr. Hans Schierven, Hr. Lars Larsen Eschildsen, Hr. Niels Ribe, Hr. Peder Tønder Meldal, Hr. Christian Jensen Ørbech, Hr. Jens Reiner, Hr. Peder Cröger, er av Hans Kongl. Majts., vor allernaadigste Arve-Konge og Herre, allernaadigst Confirmeret og stadfæstet til at vere Capellan pro persona og Medtjener til Sande, Skouge og Kaabervig Menigheder i Grevskabet Jarlsberg, til Sigdal, til Aal i Hallingdalen, til Tolgen, til Gusdal, til Waaler og Svindal, til Anneböe i Grevskabet Jarlsberg efter det hannem derpaa d. 6te Juni 1738, d. 7de Martii 1738, d. 11te Aprilis 1738, d. 7de Martii 1738, d. 18de Aprilis 1738, d. 7de Februarii 1738, d. 7de Martii 1738, allernaadigst meddeelt Confirmations Brevs videre Formelding, hvorimod hand, de, udi det Kongl. Danske Cancellie til allerhøiest bem.te Deres Kongl. Majst. haver indleveret sin, Deres, allerunderdanigste Skriftlige Eeds Revers, om hvis Hannem, Dennem, som en retsindig og tro kongl. Arve-Undersaat og tjener samt en Hæderlig Præstemand, hæderlige Præstemænd vedkommer; Da efter at velbemelte Hr. Hans Schierven, Hr. Lars Larsen Eschildsen, Hr. Niels Ribe etc., har fremvist for mig sine Testimonia, som hand fra det Kongl. Universitet om sine Studeringer bekommet haver, og er derpaa nøje af mig bleven examineret, udi det som hans Hellige Embede, efter Guds Ord og den Xsten Kirkes reene Lærdom vedkommer, og er dygtig befunden; Saa haver ieg Hannem, Dem, qvorum supra mentio est facta, idag d. 4de Julii 1738 i Den Hellige Tre Eenigheds Navn ordineret og indviet, og her med vidner at hand, De, er en lovlig kaldet og beskicket Personell Capellan og medtjener til Sande, Skouge og Kaabervig Menigheder i Grevskabet Jarlsberg, til Sigdals Præstegield, til Aals Præstegield i Hallingdalen, til Tolgens Præstegield, til Gusdals Præstegield, til Waaler og Svindal, til Anneböe Præstegield i Grevskabet Jarlsberg, med saadan Condition og Vilkaar, at hand efter sin forhen for mig avlagde Eed og Løfte, fornevnte sit Kald troligen og vel baade inden og uden Kirken skal forestaae og betjene; retsindeligen prædike den reene og rette Evangelii Lærdom; retteligen uddeele De Høiverdige Sacramenter efter Christi egen Indstiftelses Ord; flitteligen lader oplære Ungdommen i Deres Catechismo og Børne-Lærdom, Christeligen holder ved lige Kirke Disciplin og tugt, saa vidt mest mueligt er; og derhos bepryde saadant sit Embede med et Christeligt Levnet og Gudfrygtig omgengelse, saa at ingen maa have billig Aarsag sig over ham at besverge, eller i nogen maade forargelse at tage: Thi ombedes Ædle, Velærverdige og Høilerde Mag Thomas Gerner Provst over Jarlsbergs Provsti og Sogne-Præst til Laurentii Kirke udi Tønsberg samt Semb og Slauen Menigheder, Hr. Niels Barfoed Stifts-Provst over Xstiania Stift, Provst over Bragenes Prov-

stie og Sogne-Præst til Xstiania Dom-Kirke, Hr. Hans Blichfelt, Provst over Hadelans Ringeriges og Hallingdals Provsti, og Sogne-Præst til Hole Præstegield, Hr. Morten Leigh Provst over Hedemarkens og Østerdalens Provsti, Hr. Jochum Pihl Provst over Guldbrandsdalens Provsti, Hr. Johan Cold Provst over Nedre Borgess. Provsti og Sogne-Præst til Xstians Kirke og Bergs Menigheder, Mag: Thomas Gerner vid supr., at hand Denne Hr. Hans Schierven, Hr. Lars Eschildsen, Hr. Niels Ribe etc., som en ret skikket og verdig Xsti tjener i Sande Hoved Kirke indsetter; og Hans, Deres, beste til Menigheden taler, som ieg og ombeder samtlige Tilhørere i fornevnte Sande, Skouge og Kaabervig Menigheder, i Sigdal Præstegield, i Aals Præstegield, i Tolgens Præstegield, i Gusdal Præstegjeld, i Waaler og Svindal, i Anneboe i Grevskabet Jarlsberg, at De Hannem, Dennem, som Deres ret beskikkede Siæle-Sørger annamme, elske og ære, samt Hannem den skyldighed hans Hellige Embede vedkommer, velvilligen bevise, med ald æres og kjerligheds udvisning. som Christeligt og tilbørligt kand eragtes, paa det at alting der med maa skee til Guds allerhelligste Navns Lov, Priis og ære, saa vel som samtlige Deres Nytte og ævig Salighed hvortil jeg ynsker baade hannem og dennem Naade, Lykke og Velsignelse af Gud Fader, i Jesu Christo, formedelst den H. Aand.

Christianiæ Bispe-Resid. d. 4. julii 1738.

N. Dorph.

10. *Kollats av biskopen over Trondhjems stift Ludvig Harboe for hr. Aaron Norman til sogneprest i Sparbu, med følgebrev til prosten. Trondhjem 18. juli 1746.*

Statsarkivet i Trondhjem, Trondhjems biskops kopibok 1746-1751, bl. 1.

(a.) Collation til Hr Noorman Sogne-Præst udi Sparboen —

Ludvig Harboe Biskop over Tronhiems Stift giør hermed vitterligt, at eftersom Hæderlige og Vellærde Mand Hr Aaron Norman, forhen Missionair og Capellan for jndre-Rannens Meenigheder, er af hands Kongl. Majestæt vor allernaadigste arve-Konge og Herre allernaadigst beskicket og forordnet til at være Sogne-Præst for Sparboe Præstegield, hvilket med videre af det bemeldte Hr. Aaron Noorman d: 24 decb: 1748 allernaadigst givne Kalds brev nærmere erfares, hvorimod hand og i det kongl. Danske Cancellie haver indleveret sin allerunderdanigste skriftlige Eeds Revers, om hvis hannem, som en troe kongl. arve undersaat og Tiener, samt en hæderlig Præstemand vedkommer: Da som hand allereede forhen til det hellige Embede er ordineret og jndviet, saa vidner jeg nu hermed, og paa mit Embedets vegne tilstaaer at hand saaledes er en retskicket og forordnet Præstemand, og Sogne-Præst til fornæfnte Sparboe Meenighed, og til ydermeere Vidnesbyrd derom, hannem dette mit brev meddeeler med saadan Condition og Vilkaar, at hand efter sin forhen aflagde Eed og løfte samme sit Kald troeligen og vel baade jnden og uden Kirken skal forestaae og betiene, retsindeligen Prædike den reene og rette Evangelii Lærdom, retteligen uddeele de høyværdige Sacramen-

ter aldeles efter Xstj egne Indstiftelses Ord, flitteligen besørge Ungdommens Undervisning i den sande Christendom, Christeligen holde ved lige Kirkens Disciplin og Tugt, saavidt mulig er, baade selv rette sig efter, saa og holde over de Anordninger, som enten allereede ere giorde, eller herefter giøres kunde, og derhos bepryde saadant sit Embede med et helligt og skickeligt Lefnet og Gudfrygtig Omgiængelse, saa at ingen maae have billig aarsage til, sig over samme at besværge, eller i nogen maade forargelse at tage. Thj beder ieg meenige Tilhørere i fornæfnte Sparboe Meenighed, at de bemeldte Hæderlige og Vellærde Mand Hr Aaron Noorman, som Deres rette Sogne-Præst og Siæle-Sørgere annamme elske og ære, og hannem den skyldighed, som hans Hellige Embede tilkommer, villigen beviise med ald Godheds og Kierligheds Udviisning, som Christeligt og tilbørligt kand eragtes, paa det at alleting maae skee til Guds allerhelligste Nafns Lov, Priis og Ære, og Deres samtlige Nytte og ævig Salighed; Hvortil jeg vil ønske baade hannem og dennem Naade Lycke og Velsignelse af Gud Fader ved Sønnen Jesum Christum formedelst Den Hellig aand — Amen.

Tronh. d. 18 Julii 1746.

L: Harboe.

(b.) til Provst Jacob Hersleb.

Eftersom Hr Aaron Noorman, forhen Missionair og Capellan for Indre-Ranens Meenigheder allernaadigst er bleven kaldet til Sogne-Præst for Sparboe Præstegield med Saadan Vilkaar, at hand skal underholde den gamle og svage Sogne-Præst Hr Casper Brokman Witthe, saa længe hand lever, med Klæde og Føde og ald Nødtørftighed; saa sender jeg bemeldte Hr Aaron Noorman med det ham givne allernaadigste Kalds-Brev og min Collatz til Deres Velærværdighed med tienstlig anmodning, at hand, det første mueligt være kand, vil jndsette ham udj Sparboe, og tale Hands beste til Meenigheden sammesteds. Næst ald velsignelses ønske forbliver Jeg

Tronh: d: 18de Julii 1746.

L: Harboe.

11. *Kollats av biskopen over Akershus stift, dr. Frederik Nannestad, for hr. Morten Adolph som residerende kapellan i Skedsmo. Christiania [1758].*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv pk. 2, nr. 61. Konsept.

Friderich Nannestad S. S. Theol: Doct: et Prof: Reg: Samt Biskop over Aggershuus Stift, Gjør hermed Vitterligt, at eftersom Hæderlige og Vel-Lærde Mand Hr. Morten Adolph, hidindtil Capellan pro Persona til Schedsmoe Præstegjeld i Aggershuus Stift, er av Hans Kongl. Majt., Vor allernaadigste Arve-Konge og Herre, allernaadigst beskicket og anordnet til at være herefter residerende Capellan til bem.te Schedsmoe Præstegield, imod at Hand, i følge Rescriptet av 2den Martii 1742, skal av Sogne-Præsten Hr. Jens Mørch nyde aarlig Belønning Halvfemtesins-

tyve Rigsdaler, saa og derforuden Høytiids Offer av Meenigheden, samt Mensalgaarden Brønnaas til beboelse, alt efter det Velbem.te Hr. Morten Adolph der paa d. 5te Maji sidstleden allernaadigst meddelte Kaldsbrevs videre Formeldning, Hvorimod Han udi det Kongl. Danske Cancellie til aller Høystbem.te Deres Kongl. Majestæt haver indleveret sin allerunderdanigste skrivtlige Eds Revers om hvis Hanem som en Retsindig og tro Kongl. Arve-Undersaat og tiener, samt en Hæderlig Præstemand vedkommer; Da, efterdi Velbem.te Hæderlig og Vellærde Hr. Morten Adolph allerede forhen er, efter befunden dygtighed, til det Hellige Embede inviet, vidner Jeg hermed og tilstaar, at Merbem.te Hr. Morten Adolph er en ret beskikket og forordnet Resid. Cap: til merbem.te Schedsmoe Præstegield, og til ydermere Vidnesbyrd derom Hanem nu dette mit brev meddeler med saadan condition og Vilkaar, at Han, efter sin forhen avlagde Eed og Løfte, Samme sit Kald troligen og vel baade inden og uden Kirken, skal forestaa og betiene; retsindeligen prædike den rene og rette Evangelii Lærdom; retteligen uddele de Høyverdige Sacramenter efter Christi egne Instiftelses Ord; flitteligen lader oplære Ungdommen i deres Catechismo og børne-Lærdom; Christeligen holder vedlige Kirke Disciplin og Tugt, saa vit mest muligt er, og derhos bepryde saadant sit Embede med et Christeligt Levnet og Gudfrygtig omgengelse, saa at ingen maa have billig aarsag sig over ham at besverge eller i nogen maade forargelse at tage; ti ombedes Velærværdige og Høylærde Hr. Peder Bleggraf, Provst over Nedre Rommeriges Provsti og Sognepræst til Fedt Præstegield, at han dene Hr. Morten Adolph i Schedsmoe Hoved-Kirke insetter og Hans beste til Menigheden taler, Ligesom Jeg og ombeder samtlige Tilhørere i forn.te Schedsmoe Præstegjeld, at de Hannem som Deres ret beskikkede Siæle Sørger anname, elske og ære, samt Hannem den skyldighed hans hellige Embede vedkommer, velvilligen bevise med al æres og kiærligheds udviisning, som Christeligt og tilbørligt kan eragtes, paa det at alting dermed maa ske til Guds allerhelligste Navns lov, pris og ære, saavelsom samtlige deres Nytte og ævige Salighed, hvortil Jeg ynsker baade Hannem og Dennem megen Naade, Lyke og velsignelse av Gud Fader i Jesu Christo formedelst den Hellig Aand. —

Christianiæ Bis: etc:

12. *Kollats av biskopen over Akershus stift for hr. Tobias Müller som sogneprest i Borre. [1792].*

Statsarkivet i Oslo, Oslo bispearkiv, pk. 50. Konsept.

Tit. giør vitterligt at da den hidtil værende Res. Cap. til Waale P. i J. G. velærværdige Hr. Tobias Muller, som er beskikket at være herefter Sogneprest til Borre P.gjeld i bem.te Grevskab, i Følge det ham af hans Exc. Hr. Gr. W. Jarlsberg derpaa meddeelte Kaldsbrev af 29de Marti sidstl. og Hans Majestætes all. Confirmation af 1ste Juni næstefter, hidtil haver forestaaet Præste-Embedet med berømmelig fliid og Duelighed, saa anseer [jeg] ham fuldkommen værdig til at beklæde sidst-

meldte Borge Sognekald naar hand fremdeeles efter sin forhen aflagde Eed i alle henseender efter Guds og Landets Love opfylder sine Pligter som en retskaffen Sognepræst; thi ville vedkommende Provst saa snart skee kan indsætte ham i bem.te Borge Sognekald, og derhos oplæse for Almuen det Grevel. Kaldsbrev, hans Majestætes al. Confirmation og denne min Collatz samt formane Almuen til at antage ham som dens rette beskikkede Sognepræst og saaledes omgaaes ham at alle Ting maa skee til Guds Ære og deres fælleds timmelige Vel og evige Salighed, hvortil jeg ønsker Naade og Velsignelse af Gud Fader ved Jesum Christum formedelst den hellig Aand.

FØR 1739.

ET BIDRAG TIL FOLKEUNDERVISNINGENS HISTORIE I NORGE.

AV

HARTVIG C. CHRISTIE.

Ved Nannestad sognekalls arkiv er der opbevaret en «Fortegnelse paa De gamle og giftte, saavelsom paa de unge og ugiftte deris alder og profect udi Deris Catechismo og Saligheds Lærdom udi Nannestads Præstegjeld in Martio Anno 1730 forfatted av Lars Widing Loci Pastore». Fortegnelsen er optatt i et bind i oktavformat, sammenheftet av 4 bøker, en for hvert av de 3 sogn, og i 4de bok en fornyet optegning fra 1745 utført med en annen haand.

De 3 første bøker, som her skal omtales, er: 1. «Holter Annexis opteigning Som skiede d. 28. og 29. Martij Anno 1730 av Lars Widing Pastore Loci.» Den gaar fra gaard til gaard sognet rundt — med et anhang tilslut med fortegnelse over sognets dragoner og soldater. 2. «Bierche Annexis Opteigning Som skiede d. 20. og 21. Martij Anno 1730 av Lars Widing Loci Pastore.» 3. «Howed-Sognets, eller Nannestads Menigheds opteigning, Som skiede d. 22. og 23. Martij Anno 1730 om waaren, og d. 5. September om høsten i samme aar. Aw Lars Widing Loci Pastore.» Den begynner paa prestegaarden og har et anhang med fortegnelse over dragoner og soldater i Nannestad og Bjerke sogn og dertil en paabegynt, men ufullført ny optegning fra 1741. Denne nye optegning gaar frem efter fjerdingene, men inneholder ingen oplysninger om befolkningens «profect udi Catechismo» og er ikke benyttet nedenfor.

Paa hver gaard er først anført husbondsfolk og barn — undtagen hos de fleste av de saakalte konditionerte familier — dernæst tjenestefolk, husfolk (ɔ husmannsfolk) og her og der en haandverker, en avtakket soldat eller «en gammel quinde tilholdende der samme-steds». For de gifte tilføies kun deres alder — av og til flytning, død etc. — for de ugifte derimot tillike deres «profect udi Catechismo og Saligheds Lærdom».

Denne fortegnelse har stor interesse for forskjellige grener av

den lokalhistoriske forskning, idet den gir oplysning om gaarder, slekter, kirkelige, sociale og militære forhold for 200 aar siden. Men sin største betydning har den til belysning av *folkeoplysningen* i en tid, som hittil er lite klarlagt paa dette omraade. Her tør en kort gjennemgaaelse av fortegnelsen ha betydning til belysning av forhold som sikkert ikke har vært vesentlig anderledes i andre bygder

I.

Fortegnelsen angir sig paa første blad aa være forfattet av den daværende sogneprest i Nannestad i aaret 1730, for de 2 annekssogns vedk. i mars, hovedsognet i mars og september. Ved gjennemlesningen blir det imidlertid klart at der er tilføiet enkelte notiser senere utigjennem aarene helt til 1750. Der staar f. ex. ved en gut paa Løken ½ aar gl.: «gift, da hd. blew ældre, nembl. 20 aar.» — Men disse senere tilføielser er i almindelighet lette aa skille ut fra den oprindelige fortegnelse. De er ofte slurvet skrevet og uheldig plasert, og med avvikende farve i blekket, og inneholder i almindelighet oplysning om første altergang, flytning, giftermaal, død etc., som nu inngaar som ledd i kirkeboken.

Grunnstammen i fortegnelsen — eller den oprindelige fortegnelse (naar man trekker fra alle senere tilføielser) — angir navn, alder og «profect udi Catechismo» og en sjelden gang angivelse av haandverk, hjemsted for utenbygds folk, leiermaal etc. — At denne grunnstamme ogsaa, som angitt paa titelbladet, er blitt til i 1730 (med noen tilføielser i 1731 og 32), vil det føre for langt her aa dokumentere.

Et par prøver, som godt kunde forfleres, maa være tilstrekkelig. Om en gammel kvinne paa Knevelsrud står der: «død .... (noe over linjen) læser sent og kd. icke læse i bog. (I næste linje:) forbedret sig i læsningen 1731.» Den oprindelige notis maa her være: «læser sent og kd. ikke læse i bog,» og den maa være skrevet før 1731, da hun forbedret sig i lesningen. Det fører efter all sannsynlighet til 1730. — Om en husmannsgut paa Ramstad, 15 aar gl., staar der: «kd. de 5 catechismi part: sent: og huus tawlen. Annammed om waaren 1731.» Ordene «sent:» o. s. v. er skrevet tlukt med det foregaaende, men med et meget mørkere blekk. Det er e senere tilføielse som godtgjør at den oprindelige notis er eldre enn 1731.

Det fremgaar over hele linjen at den oprindelige fortegnelse, inklusive oplysninger om profect etc., virkelig stammer fra aaret 1730 Dette ligger ogsaa i sakens natur og i selve fortegnelsens formaal som var aa gi en oversigt over folkets kristelige oplysning. — Men jeg har opholdt mig ved spørsmaalet fordi det har sin store betydning aa kunne sikkert tidfeste disse oplysninger til tiden før de stor

skolereformer og deres forløpere i 30-aarene. Fortegnelsen er efter alt aa dømme ført med sogneprestens egen haand. Der finnes til sammenligning en stor mengde haandskrevne saker i arkivet efter ham.

II.

Der finnes i fortegnelsen oplysning om ialt 861 «unge og ugifte» i alle aldre fra 78 ned til 1 aar. I sterkt sammentrengte notiser, og hovedsakelig med anvendelse av forkortelser eller blott forbokstav, angis hvad enhver kan. Der brukes intet fast skjema, saa notisene er, trods sin knappe form, rikt variert, fra de ganske korte: «læser i bog» («l. i b.»), «læser well», «læser sent», «kd. d. 4. part», til de mere detaljerte, f. ex.: «læser i bog (eller «kand», eller «læser») 1. 2. 3. 4. eller 5 parter» eller «alle Catechism. b.,» ald. Catechism.» — Foruten de 5 parter nevnes: 1. til 7. pønitens-salmer («pæn. Ps.»), Skriftebøn («Skr. b.»), Passionsbøn («pass. b.»), Morgen- og Aftenbøn («M. og Aft. b.»), «Huus b.», «Tachs. b.», Alle bønner», «Huustawlen», saa og saa mange Sentenser («Sent.») eller «Swar i Sententzerne», «12 Evang.» (eller 20, eller «alle Evang.»), et visst antal «Spørsmaal», eller som det staar om en gut paa Herberg: «l. i b. 5 part.: alle Catechism. b. 7 Ps. og andre smucke bibelske spørsmaal.»

Ikke alle kan alt dette; enkelte kan meget av det, andre mindre. Noen begynnere kan ennu ikke alle de 5 parter. Noen «kd. icke læse i b. men giør ellers nogenleedis regenskab for sin christendom». Tildels betegnes deres standpunkt med vendinger som i en saadan tør fortegnelse virker forfriskende usaklige og personlige f. ex.: «vankundig og derfor traadsig», «meget wanckelmodig», «gandske taabelig». Her er nok den gode sogneprests taalmodighet blit satt paa en haard prøve.

III.

En gjennemlesning av fortegnelsen fra perm til perm gir et ganske fyldig billede av kristendomskunnskapens standard paa den tid. For det første viser den, at kjennskapet til barnelærdommen eller i hvert fall det viktigste av den var saa aa si alles eie. Undervisningen begynner normalt i 7-8 aars alderen; men der fins ogsaa 5- og 6-aaringer som kan en del, ja paa Aamot til og med en gut paa 1 aar som kan 1. part. Paa den annen side fins ogsaa barn over 7 aar som er blanke. Nu finnes notisene bare ved de unge og ugifte. Om de gifte staar intet. Om dem maa man imidlertid slutte, at

de kan sin katekismus. Det var jo en betingelse for i det hele aa bli trolovet og viet.

Der finnes riktignok i fortegnelsen endel personer over 7 aar — ialt 133 —, om hvem der mangler oplysning, bortset fra navn og alder etc. Om grunnen hertil er det vanskelig aa gjøre sig noen sikker mening. — En stor del av disse er tjenestefolk fra andre bygder. At disse ikke alltid var saa lette aa holde rede paa, fremgaar av sogneprest Widings bemerkninger fra 1732 i kallsboken under Decimantes: «Ellers er her nu i Kaldet, som lader sig betiene med Alterens Sacramente, — som dog nogle aar ere mere (eller mindre) end andre, efterdi paa kortere tiid end et aar Tieniste-Folck forandrer Tienisten og Folck bort døe — ungefærlig 1290 Personer foruden 405 børn over 7 aar.»

Det viser sig, at det har vært vanskelig aa holde rede paa tjenestefolk som var i bygden kortere tid. Den vesentligste grunn til det var at disse gjerne unddrog sig prestens kontroll, under foregivende av at de gikk til alters i sin hjembygd og derfor ikke behøvde aa melde sig for presten der hvor de tjente. Det har sikkert vært en almindelig foreteelse. I hvert fall ser vi at bispen P. Hersleb i skrivelse av $^{24}/_{12}$ 1732 paataler den «megen uorden» som hersker heri, forbyr prestene (især i byene) aa ta slike til alters, som opholder sig utenfor sognet, og paalegger tjenere og husbondsfolk meldeplikt, saa de kan komme med paa prestens register, delta i katekisation etc.[1].

Men bortset fra disse finnes der blant de 133 flere som sikkert har kunnet sin barnelærdom, f. ex. endel dragoner og soldater. En del av dem kan ha vært trolovet eller gifte, syke eller fraværende — eller av annen grunn forhindret eller fritatt fra aa fremstille sig til overhøring, uten at det er blitt anført i fortegnelsen. I hvert fall kan man ikke gaa ut fra at de har vært uten kristendomskunnskap.

Der finnes i det hele kun en eneste voksen person (bortsett fra de «vanvittige», «ganske taabelige» o. s. v.), som direkte sies aa ha vært uten et minimum av kristendomskunnskap. Det er en mann langt til fjells paa Asakskogen, om hvem der staar: «woxen men kd. ey læse og derfor ey været till Guds bord».

IV.

Det annet man kan se, er at kristendomskunnskapene er blit adadskillig mere omfattende nu. — Den alt overveiende mengde kan de 5 parter; det vil paa denne tid si: *med* Luthers forklaring til.

[1] Se Herslebs Embedsskrivelser, Th. Tidsskr. VIII, 1865, s. 51.

Dette har ennu vært det minimum som har vært krævet for aa bli antatt til alters. Der finnes endel personer om hvem der staar: «kd. de 5 Catech. p. annammed om vaaren 1730», o. l. Mere enn de 5 parter var altsaa ikke strengt tatt nødvendig. Men regelen er, at de fleste kan adskillig mere. Gjennemgaaende kan de (eller leser) foruten de 5 parter ogsaa skriftebønn, passionsbønn og 1 eller flere pønitens-salmer, morgen- og aftenbønn. Ialt 358 stykker kan hele katekismen, d. v. s. de 5 parter og alle katekismens bønner («ald Catechismi parter og bønner», «ald Catechismum») og fra 1 til 7 pønitens-salmer. Denne gruppe representerer gjennemsnittet. Men der er ogsaa en del som hever sig over dette gjennemsnitt. 60 stykker kan (eller leser) sentensene helt eller delvis («5 svar i sent.», «10 svar», «alle sent.» etc.). 7 stykker kan «bibelske spørsmaal» (eller «spørsm.» rett og slett). Hustavlen kan 18, og 21 kan noen søndagsevangelier («1 evang.», 12, 17, 20, eller endog «alle evang.»). 2 kan husbønner, 4 takksigelsesbønn. Dette er ultraklassen. Om dem kan man si, at de ikke alene efter tidens krav stod høit i kristendomskunnskap, men i visse henseender ikke staar tilbake for noen som nu gaar ut av folkeskolen. Tvert om. Riktignok savner man — om man sammenligner med nutiden — omtrent helt det bibelhistoriske stoff. Den eneste antydning hertil har vi i det — riktignok sjelden forekommende — kjennskap til evangeliene (d. v. s. søndagsevangeliene) og ennu sjeldnere «bibelske spørsmaal».

Men det er urettferdig mot denne tid aa se den i sammenligning med nutiden. Det er riktigere aa se hvad der er nytt i forhold til tidligere tider.

Biskop N. S. Glostrups visitasbøker fra 1617-37 viser, at ved hans ankomst til Oslo og Hamar stifter innskrenket kravene sig til de 5 parter uten Luthers forklaring. Han paalegger imidlertid overalt at man nu ogsaa skal lære Luthers forklaring til samtlige parter. En enkelt gang tar han ogsaa med hustavlen med de spørsmaal som finnes i Luthers lille Katekisme trykt aar 1628. I visitasberetningene fra hans senere aar kan det seet at dette ogsaa som regel er blitt efterfulgt bl. a. paa Romerike. Biskop H. Rosing øket omkring midten av aarhundredet kravene til aa omfatte ogsaa hustavlen, skriftemaals- og visitasspørsmaalene[2].

I løpet av de 100 aar som ligger mellem biskop Glostrups visitaser og vaar fortegnelse, er stoffet betraktelig utvidet. Foruten de

[1] Se Biskop Glostrups Visitatser 1617-37, Christiania 1895, s. 54-58. 70 f.

[2] Ifølge Fortalen til Chr. S. Bangs «Postilla catechetica», 1650-57.

5 parter kan nu de fleste noen bønner, en eller flere av Davids salmer; en del kan hustavlen og sentensene helt eller delvis, og noen enkelte kan endel evangelier, eller «andre smucke bibelske spørsmaal», som det heter.

Denne sammenligning viser i hvert fall at der i reformasjonens annen hundreaarsperiode er foregaatt en raskere utvikling paa religionsundervisningens omraade enn i den første. Stoffet er øket.

V.

At der blandt de unge har vært forskjellige trinn, er tydelig og naturlig. Om dette ogsaa peker hen paa en bevisst opdeling i klasser med fremadskridende undervisning og opflytning, i likhet med hvad biskop Erik Bredal i Trondhjem (1643-72) hadde paabudt[1], kan man ikke avgjøre paa grunnlag av denne fortegnelse. Biskop P. Hersleb forlanger i 1731 at sjæleregistrene skal dele ungdommen i klasser «efter deris profect», og at ungdommen skal opstilles paa kirkegulvet avdelt i klasser «efter deris profect og Capacité»[2]. Paa hvilket grunnlag denne opdeling i klasser er skjedd, faar man dessverre ikke vite, hverken hos Hersleb eller hos Widing.

Men at der har vært en slags gang eller plan i undervisningen, kan man se. De minste er begynt med 1. part, morgen- og aftenbønnen, derefter kommer man til de andre parter, skrifte- og passionsbønn og Davids salmer, og endelig de øvrige bønner, sentenser, hustavlen og spørsmaalene etc. Haand i haand med den første utenatlæring gaar de første stave- og leseøvelser. I 9 tilfelle finnes omtalt noen som staver («staver lidt», «kand stave», «legger sammen», «begynder at legge sammen», «begynder at legge tilsammen stavelserne», «lærer at læse i bog», «læser ABC» (1 gang)).

Naar sentensene og hustavlen nevnes saa forholdsvis sjelden, kan det henge sammen med at de ikke stod i alles lærebøker; av evangeliebøker fantes nok heller ikke mange blandt folk[3]. Det er karakteristisk at av de 21 gange evangeliene nevnes, hele 6 faller paa en enkelt gaard (Nordbyvik).

Efter et ord som ennu gaar i bygden siden omgangsskolens tid, pleide man aa dele barna i 4 klasser. Nederst «ABC-læsara», saa «ka'kismelæsara», «bibelsekstorilæsara» og endelig de som lærte

[1] A. V. Heffermehl: Folkeundervisningen i Norge, s. 144 f. — [2] Th. Tidsskr. VIII 1865, s. 16 og 38. — [3] Professor O. Kolsrud meddeler at før 1730 finnes der bevart bare enkelte særskilte utgaver av epistler og evangelier. Se Bibl. Dan. I, 554 f. I 1731 kom en ny utgave efter alterboken, som ofte er optrykt. Se Bibl. Dan. I, 555.

«vangeliboka». Denne inndeling passer ikke helt for tiden omkring 1730; men 3 av disse klassene finner vi allerede saa langt tilbake som dengang.

VI.

Det fremgaar klart av fortegnelsen at der arbeides omhyggelig og intenst med denne sak av prest og klokker, men ogsaa rundt omkring i hjemmene. Naar man uten noen annen offentlig skolegang enn klokkerens undervisning i fjerdingene nu og da og prestens katekismuspreken og overhøring, og sikkert med ytterst faa bøker, kunde opnaa saa gode resultater, saa skyldes det visstnok enkelte klokkeres, presters og bispers innsats i første rekke; men det vilde være praktisk talt ugjørlig i denne tid aa bringe oplæringen paa fote uten at folket selv arbeidet med. Man kan i denne forbindelse minnes biskop Glostrups paalegg om at de flinkere av barna skulde undervise naboenes barn en gang om uken[1] og Christian den fjerdes paabud (1629), at foreldrene skulde lære sine barn det de selv kunde. — Disse bestemmelser har sikkerlig vært efterfulgt. Det vidner vaar fortegnelse om.

Hvor omfattende dette arbeide med kristendomsoplæringen var, fremgaar ved aa betrakte, hvem det var som dengang «satt paa skolebenken». Det var ikke bare de som — med et moderne uttrykk — var i skolepliktig alder, 7-15 aar; men samtlige unge og ugifte, like fra 1-aaringen som hadde lært 1. part, og til den 78 aar gamle kvinne som «forbedred sig i læsningen».

VII.

Det har i denne forbindelse stor interesse aa se paa, hvad fortegnelsen forteller om innenatlesningens utbredelse blandt folket paa denne tid. Man har hittil visst lite om naar vaart folk lærte aa lese innenat, men vært tilbøielig til aa anta at det først var en god tid efter konfirmasjons- og skoleforordningene av 1736, 39 og 41, at innenatlesning blev almindelig. Jfr. L. Daae: Naar lærte den norske Almue at læse indenad? Norske Bygdesagn I, s. 143-155. Vaar fortegnelse gir oplysninger fra tiden før disse forordninger; selv om de kun behandler en enkelt bygd, vil de maatte bidra til aa revidere det billede, L. Daae tegner.

Fortegnelsen meddeler ikke alltid om vedk. person kan lese i bok; men den gjør det i en rekke tilfeller. For oversiktens skyld kan dens op-

[1] Visitatsbog s. 56. 66. 70.

lysninger ordnes i 3 grupper: 1. De tilfeller hvor der uttrykkelig staar at vedk. *kan* lese i bok. 2. De tilfeller hvor der uttrykkelig staar at vedk. *ikke* kan lese i bok. 3. De tilfeller hvor der brukes andre, mindre bestemte uttrykk, f. ex.: «læser well», «læser sent» etc. eller «kand». Av de 861 unge og ugifte kommer da i

gruppe	1. leser i bok	590	= 68.5 %
„	2. leser ikke i bok	18	= 2.1 %
„	3. usikre	253	= 29.4 %

Det frapperende ved denne optelling er det store antal sikre innenatlesere den opviser. Og der er all sannsynlighet for at antallet vilde blitt meget større hvis fortegnelsen var forfattet med det synspunkt for øie aa belyse innenatlesningens utbredelse. — Dette synspunkt ligger imidlertid paa siden av fortegnelsens plan, og det er kun rent nebenbei at den gir disse verdifulle oplysninger. Derfor er ogsaa antallet av de usikre tilfeller saa stort.

For aa være paa den sikre side er alle tilfelle hvor der anvendes de blotte «læser» — enten det nu staar «læser well» eller «læser sent», men ikke uttrykkelig staar «læser i bog» («l. i b.») — anbragt i gruppen «usikre». — Den anvendelse som ordet «læser» har i fortegnelsen faller nemlig ikke helt sammen med dette ords bruk i vaar tid, hvor betydningen «innenatlesning» er helt dominerende. Ordets anvendelse i fortegnelsen er tvetydig. Det anvendes om innenatlesning og utenatlesning om hverandre. I en notis som tidligere er omtalt: «læser sent, og kd. icke læse i bog» er betydningen av det første «læser» klar; det er utenatlesning. Men i flg. tilfelle fra Gunnhildrud synes det omvendte aa være tilfelle: Barna her er:

Anders Svendsen 15 annammed om waaren 1731. l. i. b. 5. part; alle Catech. b. 7. Ps.
Karen Svends Datt. 20 læser well ald Catech. 7. Ps.
Anna Svends Datter 13 l. i. b. 5. part alle Catech. b. sent. huustawlen Ps. annammed om waaren 1732.

Mens nr. 1 og 3, som er de yngste, sies aa lese i bok, staar om nr. 2, der er den eldste, bare: «læser well» o. s. v., hvilket er prestens høieste ros. Hun har tydeligvis ikke staatt tilbake for de andre søsken, tvertom. Man kunde fristes til den hypotese at baade her og mange andre steder er komplementet «i bog» fallt vekk, hvor presten har funnet aa burde karakterisere lesningen med et adverbium som «well», «sent», «slett» e. l. uten at utelatelsen innebærer noen realitet.

Hadde den det gjort, kunde man ventet en bemerkning herom, saa meget mere som der ogsaa finnes eksempler herpaa, saaledes: «kand uden bog 5. part ect.» (Sundby i Bjerke), «kd. icke læse i

bog, men læser temmelig well uden ad» (Limset), «kd. icke læse i bog» (Røtterud, Rustaden), «kand icke læse i bog, men ellers nogenleedis gjøre regenskab for sin børnelærdom og Christendomb uden bog» (Vestby), o. fl. st.

Den uklarhet som her er tilstede i fortegnelsen, er aa beklage; den viser bare at presten ikke hadde noen synderlig interesse av aa bringe paa det rene, hvordan kunnskapene var erhvervet; hovedsaken for hans formaal var aa konstatere *hvad* de kunde. Vi maa derfor slaa oss til ro med formodningen om at der blandt de usikre tilfeller finnes slike som rettelig burde høre hjemme i gruppe 1 blandt dem som leser i bok. Denne gruppe er ogsaa uten dem forbausende stor, ialt ⅔ av alle.

Paa den annen side er gruppe 2, som inneholder de sikre tilfeller av analfabeter, paafallende liten. Ialt 18 personer, deri medregnet en «wanwittig» og en «gandske taabelig». Det karakteristiske ved denne gruppe er at de alle paa en undtagelse nær er tilaarskomne folk; den eneste yngre er en tjenestepike paa 29 aar fra Marker sogn (Kjærstad).

I denne optelling som her er gitt, er selvsagt ikke tatt hensyn til de personer, som i fortegnelsen staar blanke, ialt 133. — Der er ovenfor (s. 88) drøftet grunnene til at der mangler oplysning om dem. Og der er intet som tyder paa at de skulde være daarligere enn de andre. Der er som nevnt ogsaa noen dragoner og soldater blandt dem. Anhangene med fortegnelsene over disse viser at leseferdigheten blandt dem stod særdeles høit. — Sannsynligvis vilde denne gruppe som nu staar blank, fordele sig nogenlunde jevnt paa de 3 forskjellige grupper, uten aa forrykke det innbyrdes forhold mellem dem vesentlig.

Det billede som vi kan danne oss paa grunnlag av de 861 unge og ugifte, hvorom der er oplysninger, blir da følgende:

1. Flertallet — over ⅔ av samtlige kan lese i bok.
2. Kun en forsvinnende liten procent (2 %) er analfabeter. Det er mest eldre folk.
3. Om en gruppe paa henimot tredjeparten av samtlige, vet vi at de staar paa forskjellig kunnskapstrinn; men om de kunde lese innenat, er et aapent spørsmaal.

VIII.

Det som gir dette billede mere enn lokal interesse, er det bidrag det gir til besvarelse av spørsmaalet om naar vaart folk lærte aa

lese innenat. Ti der er vel utelukket at Nannestad prestegjeld har staatt saa rent i en særstilling. Her har de forskjellige bygder fulgtes ad.

Den mening som L. Daae i sin ovenfor nevnte avhandling (og i «Trondhjems Stifts geistlige Historie», 1863, s. 140) hevder, kan da ikke være riktig. Paa sistnevnte sted taler han om noen som «hverken kunde læse Prent eller Skrift» og sier: «Dette kunde forøvrig siges om fast hele Norges Almue før Konfirmationens Indførelse. Saavel Biskop P. Herslebs som E. Pontoppidans den yngres utrykte Beretninger vise, at hvad Bønderne før havde lært, tilegnede de sig ei ved Læsning, men «per vivam vocem», det vil sige, Katechismens Ord bleve gjentagne for dem, saa længe indtil noget blev hængende ved.»

Hvorfor akkurat konfirmasjonens innførelse skulle bringe noen ny epoke for innenatlesningen i vaart folk, er ikke lett aa innse. Konfirmasjonen bragte ingen forandring i undervisningsmaaten, men flyttet bare overhøringen før den første altergang fra (lørdags-) skriftemaalet til menighetens gudstjeneste. *Hvorledes* man erhvervet sig sin kristendomskunnskap, enten ved utenat- eller innenatlesning, maatte før som efter være likegyldig. — Da kunde det ligge nærmere aa knytte til forordningen om skolene paa landet som kom i 1739 (41). — Men hvis man tør tillegge det billede vi faar fra Nannestad prestegjeld allerede før denne forordning, en viss almengyldighet, er det klart, at innenatlesningen slett ikke var saa sjelden, som L. Daae mener; det synes tvertimot aa fremgaa, at vaart folk lærte aa lese innenat før konfirmasjonen (1736) og skoleforordningen (1739).

L. Daaes opfatning er ogsaa med aarene blitt adskillig modifisert. A. V. Heffermehl skriver (i «Folkeundervisningen i Norge», Kristiania 1913, s. 184) i sin oversikt over det 17. aarh.: «rundt om i Bygderne blev det blandt de bedre stillede Familier alt fler og fler, som kunde læse i Bog.» Dette kommer virkeligheten nærmere; men forholdet har nok vært ennu gunstigere.

Vaar fortegnelse befatter sig ikke med «bedre stillede familier» (en forøvrig temmelig ubestemmelig kategori). Nannestad prestegjeld er og var en jevn bondebygd uten særlige sociale forskjeller. (De saakaldte konditionerte familier er i denne fortegnelse holdt utenfor). Fortegnelsen omfatter bønder, deres barn og tjenere, husmannsfolk og noen haandverkere, og der er ikke den ringeste antydning til at f. ex. bøndene og deres barn i boklig henseende har hatt noe fortrinn for de andre.

Dette har sikkerlig sin meget naturlige forklaring deri, at lesningen har foregaatt i kjøkkenene bortover paa gaardene, hvor om kvelden alle gaardens folk var samlet, dels til huslig arbeide, dels til hvil; hvad den ene holdt paa med, blev av sig selv de andre delaktige i. Og vaar fortegnelse viser klart, at det ikke bare var «bedre stillede familier» som kunde lese i bok, men at denne ferdighet var trengt igjennem til alle befolkningslag og var ganske almindelig allerede før 1739.

IX.

Er forholdet dette, fylles man med respekt for det arbeide som paa denne tid er utført uten noe ordnet skolevesen.

Hvorledes dette arbeide blev utført i Nannestad prestegjeld, fremgaar av en kort notis i kallsboken fra 1732, ogsaa fra Widings haand: «Disuden møder ungdommen Høst og Vaar til Overhørelse af Præsten, efter at de tilforn af Deignen paa fierdingerne ere underviste.» Dette stemmer med de regler som er gitt i den Norske Kirkeordinans (1607), Norske Lov (1687) og bispenes paalegg.[1] — Klokkeren skulde anvende en dag i uken høst og vaar til aa undervise ungdommen vekselvis i de forskjellige fjerdinger. — I Nannestad prestegjeld med 1 klokker og 6 (muligens 7) fjerdinger kunde det bli 6-7 gange om aaret i hver fjerding. Om skoleholdere til hjelp i undervisningen er der ennu ikke tale. Slike omtales første gang i Nannestad i 1745 og 53; begge gange ved skifte efter avdøde skoleholdere.[2] Men de gange, der var skole, var ungdommen pliktig til aa møte. Paa biskop Glostrups tid var det «hellebrøde» aa undlate aa møte; det skulde anmeldes til øvrigheten og behandles efter «kirkedisciplinen».[3]

Foruten klokkeren paahvilte der ogsaa presten en viktig undervisningsplikt. Hver søndag skulde han ½ time lese op og preke over barnelærdommen efter katekismen, slik at han paa ett aar gjennemgikk den 2 gange. Om sommeren skulde han katekisere de unge paa kirkegulvet. Gudstjenesten var derfor ikke saa lite av en søndagsskole. — Men, hvor dyktige enn prest og klokker kunde være, som grunnlag for folkets hele oplæring er dette lovlig lite. — Naar klokkerens og prestens ukentlige undervisning allikevel kunde bli saa vidt effektiv, har det sin grunn ikke minst deri at folk selv hadde interesse av aa skaffe sig de kunnskaper, som kirken krevet for adgang til nadveren. — Nadveren var ikke dengang noe helt frivillig

[1] Glostrups Visitatsbog, s. 69; Herslebs Embedsskr., s. 36 o. fl. st. – [2] Statsarkivet i Oslo, Kristiania Bispearkiv, a a. 6, s. 65 og 194 b. – [3] Se Visitatsbog s. 60 og 61.

eller rent religiøst anliggende. Der knyttet sig borgerlige rettigheter til den, og ingen maatte i lengere tid holde sig borte fra nadveren; man kunde i saa fall bli anmeldt til den verdslige øvrighet. Det hadde derfor sin interesse aa bli antatt som nadverberettiget, voksent menighetslem. Derfor blev det almindelig skikk allerede den gang aa ta med gave til presten for aa «slippe frem»; men ennu viktigere var det aa ha sine kunnskaper i orden. Og det var sannelig ikke liketil aa greie bare ved hjelp av den offentlige undervisning som da blev gitt. Derfor har de forholdsvis høie krav som blev stillet, og de forholdsvis ubetydelige hjelpemidler som det offentlige ydet, stimulert det private tiltak og ført til at der rundt i hjemmene blev drevet en skolevirksomhet, hvor foreldre, eldre søsken eller tjenere var lærere for de andre. — I dette forhold kan man ogsaa finne litt av en forklaring paa hvorfor innenatlesningen blev saa almindelig allerede før 1739. Naar man saa sjelden hadde anledning til klokkerens og prestens undervisning, maatte man se sig om efter supplering. Den beste supplering var selv aa kunne eie og bruke katekismen, hvorfra baade prest og klokker hadde sin lærdom. Men da maatte man først lære aa lese prent.

Allerede paa biskop Glostrups tid har vi eksempler paa barn, som kunde lese innenat (i Modum og Sørum).[1]

Presten Knud Bang paa Toten, som i 1681 utgav en katekismusforklaring, sier her i fortalen[2], at mange hadde bedt ham utgi denne bok i trykken, fordi de ikke kunde lese skrift, men derimot prent. —

Biskop Hersleb forutsetter ogsaa en almindelig utbredt leseferdighet, naar han i 1735 lar anskaffe 10 000 exemplarer av «En christelig Huusfader», hvorav 7-8000 til utdeling i stiftet[3]. Han opfordrer ogsaa prestene til herefter ikke aa anta noen til alters første gang uten at de foruten aa kunne sin katekisme ogsaa kan «tydelig og distincte læse i Bogen een stiil uden anstød»[4].

Det viser at innenatlesningen har trengt frem paa mange steder. Og hvor man først er begynt aa lese i bøker, vil kunsten efterhvert ha bredt sig i videre og videre kretser, paa grunn av de aapenbare fordele som var forbundet dermed. Hvor langt man — saa aa si — i all stillhet var kommet hermed, forteller Widings fortegnelse.

Det er katekismen, som har vært folkets lesebok i denne tid. Kun engang omtales en ABC. For de fleste har katekismen vært deres

[1] Se Visitatsbog, s. 10 og 56. — [2] Den søde og velsmagende Catechismi Brystmel etc., se Th. Tidsskr. VIII, 1865, s. 264. — [3] Th. Tidsskr. VIII, 1865, s. 92; jfr. s. 16. — [4] sm. st. s. 17.

ABC. (Paa den annen side var ABC-en tillike en slags katekisme; stoffet var for en del felles). Paa noen faa steder har man hatt Evangelieboken. Andre bøker kan man ikke finne spor efter. Merkelig er det, at bibel og salmebok ikke finnes nævnt, og hellerikke kan skjønnes aa være brukt. Bortsett fra søndagsevangeliene er det stoff som omtales, aa finne i dengang existerende katekismusutgaver.

Hvilken (eller hvilke) katekismusutgave(r) har vært i bruk her, vil det efter vaar fortegnelse visstnok være ørkesløst aa prøve aa finne ut. Der kan ha vært flere. Den ujevnhet i kunnskapsmaalet som man finner utover bygden, synes aa tyde paa det.

Hvis man kunde gaa ut fra, at der bare hadde vært en eneste katekismusutgave i bruk, synes E. Pontoppidan d. eldres aa ligge nærmest (efter den beskrivelse av den som Osc. Moe har gitt[1]). Den utkom første gang 1673 i Kjøbenhavn, blev optrykt flere ganger og har vært meget benyttet særlig i Trondhjem stift til omkr. 100 aar efter den utkom første gang. Alle de enkelte stykker som omtales i fortegnelsen kan gjenfinnes i den; men der finnes en del stykker hos Pontoppidan som ikke nevnes i fortegnelsen.

XI.

Vi kan ikke avslutte betraktningen av Widings fortegnelse, uten aa gjøre et forsøk paa aa forklare dens fremkomst.

Den er paa sett og vis et typisk barn av sin tid.

I 1730-aarene gjør pietismens aand sig sterkt gjeldende. Christian d. 6tes regjering er en grotid for reformer og lover som sikter til folkets vekst i kristelig oplysning.

1732 blir bispene paalagt aa sende innberetning om skolevesenets tilstand i stiftene.

1735 er innberetningene inne. Samme aar ($^{16}/_{12}$) kommer konfirmasjonsforordningen.

1737 utkommer Pontoppidans forklaring, som i 1738 blir paabudt i skolene.

1739 har vi skoleforordningen, 2 aar senere plakaten om skolene paa landet i Norge.

I denne rekke av offisielle tiltak kunde Widings fortegnelse efter sin art godt være et enkelt lite ledd — et av de mange lokale forarbeider, som disse lovene forutsetter. Der er imidlertid det aa innvende at den er utarbeidet før paalegget til bispene kom om aa

[1] Th. Tidsskr. 3. R. III, 1891, s. 213 f.

sende innberetning om tilstanden i stiftene. I noe direkte forhold til tidens lovarbeide kan den derfor ikke ha staatt.

Akershus bispedømme bestyres i aarene 1731-36 av Peder Hersleb, en fremtredende representant for den pietistiske bevegelse — og bispedømmet er i hans tid et forsøksfelt for noen av de reformer som siden blev lovfestet, bl. a. konfirmasjonen, som han har sett praktisert i Kjøbenhavn, og allerede 1732 henstiller han til prestene aa opta den.[1] Han paalegger ogsaa prestene, skjønt han uttrykkelig gjør opmerksom paa at han ingen lovhjemmel har for det, herefter ikke aa anta noen til alters uten vedk. kan lese i bok.[2] Han vender i sine embedsskrivelser stadig tilbake til spørsmaal og innretninger til fremme av kristelig oplysning: klokkere, deres kvalifikasjoner, underhold og plikter, prestenes katekisasjoner, skolebesøk, husbesøk, skriftemaal.

Av særlig interesse i vaar sammenheng er hans paalegg til prestene om oprettelsen av et sjeleregister for hvert prestegjeld. Atter og atter vender han tilbake til dette; han er utrettelig i aa innskjerpe paaleggene herom,[3] særlig foran sine visitaser. Dette sjeleregister (eller ungdomsregister, som han ogsaa kaller det) skulde inneholde en fortegnelse i alfabetisk orden over alle de unge og ugifte fra 7 aar og opover med oplysning om alder, profect og enhvers forhold. Den skulde være for haanden ved visitasene, forat bispen kunde se, hvem som forsømte lesningen, og advare dem og deres foreldre. — Efterhvert er det blitt til at sjeleregistrene blev innsendt til bispen paa forhaand, da tiden under visitasen blev altfor knapp til aa gjennemgaa et slikt register. — Meningen med det var tydelig nok den: aa faa et middel til aa kontrolere at prester, klokkere og foreldre gjorde sin plikt overfor den opvoksende ungdom.

Mellem biskop Herslebs sjeleregister og sogneprest Widings fortegnelse er der stor likhet. Omenn Widings fortegnelse er mere omfattende og anderledes ordnet enn biskopens utkast til sjeleregister, saa faller den dog i saken helt sammen med dette. — Likheten er saa stor, at det vilde ligge snublende nær aa slutte til et aarsaksforhold mellem bispens paabud om sjeleregister og prestens fortegnelse. Men det kan der ikke være tale om, da Widings fortegnelse er forfattet i 1730, mens bispen — som var utnevnt i 1730 — først kom til Christiania i 1731. Sjeleregister omtaler han første gang i en embedsskrivelse dat. $^{13}/_{7}$ 1731.[4]

[1] Emb.skr. i Th. Tidsskr. VIII, 1865, s. 49. 57 f. — [2] smst. s. 17. 48. — [3] smst. s. 16. 37. 48. 51. 55. 74. 103 f. — [4] Embedsskr. s. 16.

Widings fortegnelse ser ut til aa være blitt til uavhengig av biskopens eller noen annens paalegg. Det maa altsaa dreie sig om et privat tiltak av sognepresten selv. Men et tiltak, som saa aa si ligger i luften — det viser biskop Herslebs holdning til det senere —. Hvor Widing hadde faatt idéen fra, vet vi ikke; men han viser sig aa være en mann som staar i personlig føling med pietismens reformtanker og er grepet av dens virketrang. —

Lars Widing tiltraadte i Nannestad høsten 1729. Allerede vaaren efter er han gaatt i gang med aa lage sig sin fortegnelse. Hans arbeide med den vaar og høst har staatt i forbindelse med den overhøring av de unge, som da fant sted, «efter at de tilforn af Deignen paa fjerdingerne ere underviste», som der staar i kallsboken 2 aar senere. — I kirkeboken for 1703 ff. finnes bakerst i boken optegnelser om slike overhøringer fra 1716 av og de følgende aar. Ungdommen møtte, en fjerding ad gangen, paa prestegaarden. Under disse overhøringer i 1730 er da fortegnelsen blitt til.

Som et privat sjeleregister til bruk i sin prestetid i Nannestad har Widing innrettet og brukt sin fortegnelse. I hans tid er den delvis blitt ført à jour. Efter hans død (1754) finnes ingen notiser. Den siste er fra 1750 (Løken).

Av sjeleregistre finnes ikke mange i arkivene og ennu ferre trykt. Dr. T. Høverstad anfører i kildefortegnelsen til «Norsk skulesoga» (1918) s. 406 sjeleregistre fra endel sogn i Bjørgvin bispedømme fra 1760-1811. (Bergens bispearkiv p. 25. 30. 62.). I tidsskriftet «Bygd og Bonde» V, 1923, s. 99-114 meddeler bygdehistorikeren Ivar Kleiven et sjeleregister for Vaagaa fra aar 1736. Hertil kan tilføies 1 fra Nes paa Romerike (i Statsarkivet, Oslo, blandt kirkebøkerne. Statsarkivets katalog over kirkebøker anfører hele 3 sjeleregistre fra denne ene bygd. Ved nærmere eftersyn viser det sig dog, at det kun er det ene fra 1760 (til 1780) som virkelig baade kaller sig og er et sjeleregister). Et fragment av et sjeleregister for Aker finnes gjengitt i pre-tegjeldets kallsbok fra 1732. I Pedagogisk Aarbok 1925 har dr. Høverstad bgynt aa trykke et register fra Ofoten 1775-76. Samtlige de nevnte sjeleregistre er yngre enn Lars Widings.

Sogneprest Widing har med sit register vært forut baade for kongebud og bispebud, og muligens vært den første prest her landet, som innførte dette arbeidsmiddel.

XII.

Ogsaa paa en annen maate er det et barn av sin tid. Tiden hadde en viss forkjærlighet for protokoller. En rekke forskjellige protokoller i tillegg til de allerede eksisterende skylder denne tid sin

oprindelse: kallsbok, skole- og fattigvesenets protokoller, kommunikantprotokoll og flere. — Det ser ut som man ønsket aa faa et fullstendig billede av folkets liv ført til protokolls. Det var sikkert ikke diktert av hensyn til senere tiders historiegranskning, men tenkt som samtidsspeil til bruk for dem som folkets ledere skulde være. Som kirkelige hjelpemidler har disse protokollene sikkert gjort sin uvurderlige nytte. Ihvertfall maa de ha betydd mere enn nutidens kirkelige statistikk. Aa registrere aandelige verdier i fremgang eller tilbakegang med statistikkens bevegelser har kun en tvilsom berettigelse. Gjennem sine protokoller hadde de dengang et langt mere levende og fyldig billede; og — hvad der ikke er det minst viktige — de forutsatte et omhyggelig arbeide ute «i marken», som nødvendig maatte være til nytte for prestene.

I saa henseende kan Widings fortegnelse staa som et tiltalende monument over en prest fra denne tid og vidne om hvor systematisk og omhyggelig han gikk til sin gjerning og med hvilken flid og interesse han omfattet de forskjellige sider av den, ikke minst arbeidet for folkets oplysning.

BERETNINGER OM DEN NORSKE KIRKE I 1926.

AVGITT TIL DET KGL. KIRKE- OG UNDERVISNINGSDEPARTEMENT
AV DEN NORSKE KIRKES BISKOPER

I. OSLO BISPEDØMME.

Kirkeinnvielse. I aaret 1926 har kun én kirkeinnvielse fundet sted i dette bispedømme. Fredag 26. mars innvidde Oslo biskop *Majorstuen kirke i Oslo.* Dette er den fjerde kirke Oslo Smaakirkeforening ved privat innsamling har faatt reist i vaar hovedstad. Mens de 3 øvrige smaakirker ligger i de fattigste strøk i byens centrum og paa østkanten, er denne siste lagt paa byens vestkant. Menigheten teller ca. 3500 medlemmer, tidligere tilhørende Fagerborg menighet. Som prest for menigheten har styret med Oslo biskops approbasjon ansatt tidligere kallskapellan i Ullern, Mikael Hertzberg. I kirkens taarnfot er innrettet et vakkert lite kapel, Capella Johannea, der holdes aapent alle hverdager for andaktssøkende og som forøvrig brukes til mindre møter. Selve taarnet med dets kirkeklokker har man av mangel paa tilstrekkelige midler ennu ikke faatt reist, hvad menigheten føler som et stort savn. Forhaapentlig vil denne mangel i en noenlunde nær fremtid bli avhjulpet.

Presteordinasjoner. 3 ordinasjonshandlinger har Oslo biskop utført i det forløpne aar, samtlige i Vaar Frelsers kirke i Oslo. 18. juni preteviddes cand. theol., universitetsstipendiat Ragnar Kristian Asting for aa kunne utføre full gudstjeneste og for i tilfelle efter bemyndigelse av rette vedkommende aa kunne utføre kirkelige handlinger her i riket, og cand. theol. Lars Johan Tjeldflaat for aa bestyre ledige embeder i Oslo bispedømme. — 30. juni: missjonskandidatene Johannes Marentius Skouge, Johan Gustav Jørgensen, Torstein Skarpaas og Andreas Mathias Tangeraas, samtlige disse for aa gjøre prestetjeneste i det Norske Misjonsselskap, samt cand. theol. Halvor Bernhard Sigurdsen, utnevnt til sogneprest i Norddalen i Bjørgvin bispedømme. — 17. desember: cand. theol. Nils Høimyr, utnevnt til sogneprest i Sunnylven i Bjørgvin bispedømme, Peter Johan Bogerud, utnevnt til sogneprest i Alta i Haalogaland bispedømme, Hans Edvard Hansen Wisløff, utnevnt til hjelpeprest i Nesodden i Oslo bispedømme, Andreas Birkeland, tillatt ordinert for aa virke som sjømannsprest i Baltimore, U. S. A., og Erling Ulltveit, tillatt ordinert for aa bestyre ledige embeder i Oslo bispedømme.

Presteskifte. I det forløpne aar har 4 veltjente prester paa grunn av sin høie alder faatt avskjed efter en lang og tro tjeneste i vaar kirke:

sogneprest i Vaale prost H. U. Sverdrup, sogneprest i Nordstrand prost Søren Dahl, sogneprest i Eidsberg prost J. C. Sørlie og sogneprest i Uranienborg O. C. Gude Due. Den sistnevnte blev før sin fratreden hedret med kongens fortjenstmedalje i gull. — Et dødsfall har funnet sted: Vaar Frelsers menighets dyktige og avholdte sogneprest, Oslo domprost Th. Freihow.

Innen bispedømmet har følgende forflyttelser funnet sted: res. kap. J. Maroni, utnevnt til domprost i Oslo og sogneprest i Vaar Frelsers menighet, sogneprest i Holmestrand G. W. Wulfsberg til sogneprest i Ullern, res. kap. i Moss E. Veel til sogneprest sammesteds, res. kap. i Larvik L. Kanestrøm til sogneprest sammesteds, kallskapellan i Stokke P. Sevaldson til sogneprest i Nes, Hallingdal, stiftskapellan i Oslo J. K. Einarsen til res. kap. i Sigdal, res. kap. i Kampens menighet i Oslo Th. Jahnsen til stiftskapellan i Oslo, res. kap. i Uranienborg R. Lexow-Breck til sogneprest sammesteds, hovedlærer ved det Praktisk Teologiske Seminar S. Bretteville-Jensen til res. kap. i Trefoldighet menighet og stiftskapellan i Oslo Johannes Haslie til sogneprest i Nore, Numedal.

Fra andre bispedømmer er følgende tilflyttet Oslo bispedømme: res. kap. i Skien M. Fønhus, utnevnt til sogneprest i Hobøl, sjømannsprest i Leith L. Schübeler til sogneprest i Botne, misjonsforstander H. W. D. Smith til sogneprest i Norderhov, sogneprest i Alta H. A. Waage til sogneprest i Holmestrand, kallskapellan i Fana Fasmer Dahl til kallskapellan i Ullern, sogneprest i Arendal G. Kielland til sogneprest i Aurskog, sogneprest i Fusa S. Hansen til res. kap. i Larvik, lektor i Stavanger L. A. Eggen til sogneprest i Gjerdrum, sogneprest i Skjold E. Riiber til res. kap. i Moss.

En ny prestestilling er oprettet: hjelpepreststillingen i Nesodden som blev besat med cand. theol. H. E. H. Wisløff.

Betjeningen av Tøyen smaakirke er overdradd pastor R. Forbech, tidligere konstituert res. kap. i Vestre Fredriksstad, idet pastor E. Iversen, Tøyens tidligere prest, er utnevnt til sogneprest i Mandal.

Kirkelig statistikk. Til sammenligning anføres opgavene for 1925 og 1926.

	1925		*1926*
Døpte	14515	—	15652
Konfirmerte	16201	—	15675
Kirkelig vidde ekteskaper	5565	—	6389
Borgerlig stiftede «	718	—	716
Nadverdgjester	73748	—	71314
Jordfestelser	8973	—	8757
Indmeldte i kirken	172	—	229
Utmeldte av «	687	—	689

Som det sees har antallet av døpte steget med vel 1000, mens konfirmantene er gaat ned med ca. 500. Borgerlig stiftede ekteskaper har holdt sig paa det nærmeste ens i begge aar, derimot viser de kirkelig vidde ekteskaper en ganske betydelig stigning paa vel 800. — Nadverdgjestenes antall har gaatt tilbake med 2434. Denne nedgang faller vesentlig paa de nadverdhandlinger der finner sted utenfor kirkehuset (ved sognebud, i

gamlehjem o. l.), idet disse for 1925 teller 5896 mot 3994 i 1926. Nadverd ved lege nadverdutdelere har i 1926 funnet sted i 4 sogn med et antall av 335 nadverdgjester, mens det i 1925 var 128 nadverdgjester i 3 sogn. Antallet av innmeldte i kirken har øket med 57, mens utmeldelsene har holdt sig omtrent paa samme standpunkt. Forholdet mellem inn- og utmeldte forholder sig prostivis saaledes: Oslo domprosti 57—203, Nedre Borgesyssel 26—85, Mellem Borgesyssel 5—56, Vestre Borgesyssel 27—47, Øvre Borgesyssel 6—35. Nedre Romerike 8—21, Øvre Romerike 5—36, Asker 23—110, Drammen 7—60, Kongsberg 10—14, Ringerike 3—39, Hallingdal 9—4, Nord-Jarlsberg 22—57, Sør-Jarlsberg 10—30, Larvik 11—22.

Av ordinære gudstjenester er der i 1926 avholdt 10598, derav 486 barnegudstjenester, en økning fra forrige aar paa 725, dessuten 1354 særlige gudstjenester, en økning paa 615, enn videre 17051 opbyggelige møter mot 14000 i 1925. — Ved gudstjenestene i kirkene har legmenn talt 412 ganger. Ved messefall er der som regel arrangert møter ved legmenn.

Jeg har foretatt 26 *visitaser* i 1926. Disse fordeler sig paa prostiene saaledes: Uranienborg, Sagene, Gamlebyen og Jakob i Oslo domprosti, Idd og Fredrikshald i Nedre Borgesyssel, Rolvsøy i Vestre Borgesyssel, Rødenes, Eidsberg, Askim og Rakkestad i Mellem Borgesyssel, Kraakstad og Drøbak i Øvre Borgesyssel, Hurdal i Øvre Romerike, Røyken i Asker, Aadal, Hole og Norderhov i Ringerike, Hol og Aal i Hallingdal, Nore og Rollag i Kongsberg, Skoger i Nord-Jarlsberg, Nøtterøy i Sør-Jarlsberg og Hedrum og Lardal i Larvik prosti.

Som i de foregaaende aar er visitasene blitt omfattet med stor interesse fra menighetenes side, og de berammede møter har alltid været meget godt besøkt. Fra skolemyndighetenes side er der ved barnegudstjenestene vist all mulig imøtekommenhet, og overalt har barna, fulgt av lærerpersonalet, vist en eksemplarisk opførsel og opmerksomhet under gudstjenestene.

I samtlige kirker og kapeller er der under visitasene holdt gudstjenester. De regelmessige menighetsmøter er avholdt i alle menigheter, likeledes spesielle møter med lærerne, kun ikke i Oslo. Jeg har som regel intet funnet aa bemerke ved de av prestene, kirkesangerne og graverne førte bøker. Forholdet mellem prest og menighet har paa faa undtagelser nær været godt, og paa de fleste steder arbeider prestene i god forstaaelse med de frivillige kristelige virksomheter.

For de enkelte menigheters vedkommende henvises til vedlagte visitasinnberetninger, hvortil jeg skal knytte følgende bemerkninger:

Uranienborg: Som i de øvrige Oslomenigheter finnes her en mangeartet vel organisert frivillig virksomhet. Kirkesøkningen har været jevnt god, mulig dog noget avtagende. Nadverden søkes av forholdsvis mange, ca. 2000 nadverdganger aarlig. Et stort, vakkert tidsmessig menighetshus innviddes siste aar.

Sagene er en utpreget arbeidermenighet med stadig økende folketall. Dette utgjør for tiden visstnok 26000. En omregulering er her høist paakrevet. Kirkesøkningen er ujevn, nadverdsøkningen ringe. Virksomheten lider under mangel paa tilstrekkelige lokaler, paa Akerselvens øst-

side bor saaledes 12000 mennesker uten at der finnes noget brukbart lokale til kristelig virksomhet. Under saadanne forhold maa selvsagt kirkens innflytelse svekkes, de sedelige forhold er paa mange maater mislige. Paa den anden side er der i denne veldige massemenighet en ikke liten trofast flokk, der ufortrødent og med stor offervillighet sammen med prestene arbeider paa menighetens aandelige fremgang. Særlig er arbeidet i ungdomsforening og søndagsskole lovende.

Gamlebyens menighet — tidligere Oslo menighet — er en gammel god menighet med utpreget menighetsbevissthet, hvortil dens mere isolerte beliggenhet bidrar. Kirkesøkningen er jevn og god, likesaa søkningen til Herrens nadverd. Som i de fleste andre Oslomenigheter er der dog i de siste aar nogen nedgang aa merke. Særlig omfattes søndagsskolen med levende interesse.

Jakob menighet. I denne menighet finnes 10 dissentersamfund med 12 samlingshuse. Selv om forholdet til disse fra kirkens side er fredelig og uten rivninger, volder denne omstendighet mange vanskeligheter. Kirkesøkningen er saaledes mindre god, i den siste tid spores dog nogen fremgang. Nadverdsøkningen er forholdsvis bedre. — Særlig lider søndagsskolen ved den sterke konkurranse fra dissenternes side.

Drøbak. Kirkesøkningen har i de siste par aar øket ganske betydelig i begge sogn. Det samme gjelder nadverdsøkningen. Det kristelige liv samler sig om kirken og bedehuset, og forholdet mellem disse er i alle deler det beste. I anledning Drøbak kirkes 150-aarsjubileum er den gamle vakre kirke oppusset under ledelse av konsulent Domenico Erdmann. Begivenheten feiredes med festgudstjeneste ved biskopen.

Fredrikshald. Siden siste visitas har begge kirker, dels ved kommunale, dels ved privat innsamlede midler undergaatt en fullstendig oppusning og er nu i utmerket stand. I anledning fordelingen av gudstjenestene har der siden den nye sogneprests overtagelse av embedet været adskillig spenning. I et særskilt møte med prestene og menighetsraadet fikk saken en fredelig og god løsning. De kirkelige forhold i menigheten er ikke tilfredsstillende, der hersker adskillig uro. Kirkesøkningen er meget varierende, søkningen til nadverden stigende, i løpet av de siste 5 aar er antallet av nadverdgjester paa det nærmeste fordoblet.

Idd. Den gamle Idd kirkes interiør er under ledelse av konsulent Domenico Erdmann restaurert og gjør nu et særdeles tiltalende inntrykk. Der arbeides for at ogsaa Prestebakke kirkes interiør kan bli ført tilbake til dets oprinnelige skikkelse fra 1793. — Kirkesøkningen er meget god, særlig i hovedsognet. Nadverdsøkningen viser nogen tilbakegang.

Rolvsøy. Kirke og kirkegaard er i god stand. Et vakkert gravkapell innviddes 1924. Søkningen til kirke og nadverd jevnt god. Haugetun kristelige ungdomsskole øver merkbar innflytelse i bygden. Ingen dissentervirksomhet.

Rakkestad. Kirker og kirkegaarde vel vedlikeholdt. I Os kirke var anskaffet nytt orgel og lysekrone. Kirkesøkningen bra, liten søkning til Herrens nadverd. I de senere aar har betydelige vekkelser gaatt over prestegjeldet, og disse har avsatt gode frukter i kristelig liv og virksomhet. Spesielt legges der megen kraft i søndagsskolearbeidet. 17 søndags-

koler med meget god tilslutning finnes spredt om i prestegjeldet. Nogen levneverdig virksomhet av dissentere forekommer ikke.

Askim. Askim kirke blev i 1921 fullstendig oppusset og er nu i utmerket stand. Kirkegaarden er ikke kartlagt. Det vil bli rettet paa. Forøvrig er baade kirkegaard og gravkapell vel vedlikeholdt. Kirkesøkningen har vist nogen fremgang, nadverdsøkningen er derimot liten. Dissenterne, særlig Filadelfiamenigheten, har hat adskillig inngang i den senere tid, visstnok paa grunn av de mange innflyttere, som den store anleggsvirksomhet i bygden har hitkalt.

Eidsberg. Intet aa bemerke ved kirkenes og kirkegaardenes tilstand. Menighetsforholdene i det hele gode. Kirkesøkningen i Trømborg og Mysen meget god, mindre god i de to øvrige sogn. Nadverdsøkningen mindre tilfredstillende, Paa Mysen forekommer en del privat nadverd. Søndagsskolen har en sterk posisjon i menigheten.

Rødenes. Kirker og kirkegaarder stort sett i god stand. En del paapekte mangler vil bli utbedret Kirkesøkningen maa, naar den spredte bebyggelse tas i betraktning, betegnes som nogenlunde god. Nadverdsøkningen har i de senere aar vist jevn nedgang. En del dissentervirksomhet forekommer.

Kraakstad. Alle 3 kirker er vel vedlikeholdt, kirkegaardene er i god stand og gravene holdes vakkert. Kirkesøkningen har i de siste aar øket ganske betydelig, mens søkningen til Herrens nadverd fremdeles er liten. Privat nadverd forekommer. Der har raadet adskillig ukirkelighet i dette prestegjeld, men forholdene har under de senere prester bedret sig betydelig. Fra dissenternes, særlig pinsevennenes side er utfoldet et energisk arbeide, der har medført ikke saa ganske faa uttredelser av kirken.

Hurdal. Begge sognekirker er i utmerket stand, og kirkegaardene holdes utmerket ved like. Aar 1923 innviddes Skrukkelia kapellkirke, en gave til menigheten fra kammerherre Mathiesen og sønn. Kirkesøkningen er jevnt god, særlig i Feiring. Mindre god er nadverdsøkningen, den er dog neppe i avtagende. I hovedsognet forekommer privat nadverd. Dissentere finnes ikke.

Røyken. Alle 3 kirker er vel vedlikeholdt. Paa Nersnes kapell, som for 2 aar siden blev helt oppusset, var nytt taarn paabygget og ny kirkeklokke anskaffet ved private midler. Paa Slemmestad var ny kirkegaard anlagt. Kirkegaardene holdes i god stand. Kirkesøkningen er jevn, men ikke tilfredsstillende. Nadverden søkes kun av et faatall. — I Slemmestad arbeides der paa aa faa bygget et kapell. Der uttaltes ønske om øket geistlig betjening ved oprettelse av et kallskapellani med bopel i et av kapelldistriktene.

Hole. Alle 4 kirker er vel vedlikeholdt. En del mindre mangler vil bli utbedret. Kirkegaardene holdes i god stand. Kirke- og nadverdsøkningen burde være bedre. I den senere tid nogen fremgang. Der finnes ingen virksomhet fra dissenternes side.

Norderhov. Hovedkirken er vel vedlikeholdt. Haug kirke og gravkapell trenger en del utbedringer, der vil bli foretatt under ledelse av konsulent Erdmann. Lunder kirke blev restaurert i aarene 1923 og 24 og er i utmerket stand. Veme kirke trenger en del mindre reparasjoner, der vil bli utført. Kirkegaardene er i forsvarlig stand. — Kirkesøkningen

har i lengre tid særlig for hovedkirkens vedkommende været mindre god, noget bedre i anneksene. Nadverdsøkningen har vist ikke saa liten fremgang siden siste visitas, men er dog fremdeles ringe. Dissenterne har særlig i omegnen av Hønefoss utfoldet en energisk virksomhet, der har hatt ikke faa utmeldelser til følge. Disse kulminerte i 1923.

Aadal. Alle tre kirker og kirkegaarder var i utmerket stand. Ved private midler er Hvals kirke blitt restaurert. Gravkapeller er bygget i Viker og Hval, likeledes ved private midler. I Nes kirke er innlagt elektrisk lys. Til fremme av kirkesøkningen har Viker menighetsraad anskaffet to kirkebaater, som gratis fører folk til kirken. Søkningen til kirke og nadverd har de siste par aar vist gledelig tilvekst. Interessen for deltagelse i kirkens arbeide er voksende. — Paa Hen finnes nogen dissentervirksomhet med en del utmeldelser til følge.

Hol. Prestegjeldets tre kirker og kirkegaarder er i forsvarlig stand. Hol nye kirke innviddes i 1924, den gamle stavkirke benyttes kun et par ganger aarlig. Kirkesøkningen er god, særlig i Ustedalen og Hol kirke. Nadverdsøkningen holder sig jevn, sognebud benyttes meget hyppig. Ukirkelig virksomhet har hittil vist sig ikke aa ha grobunn i Hol.

Aal. Torpe kirke er vel vedlikeholdt. Hovedkirken og Leveld kapellkirke trenger nogen mindre reparasjoner. Disse vil bli utført. Kirkegaardene er i god stand. Kirkesøkningen er meget god i alle tre kirker. Det samme er tilfelle med nadverdsøkningen. Aal menigheter faar det vidnesbyrd av sin prest, at de er gode og solide menigheter, der frembyder meget som er gledelig og opmuntrende.

Nore. I Nore og Opdal er kirkene og kirkegaardene i forsvarlig stand. Dagalid er under reparasjon, og kirkegaarden skal i den nærmeste fremtid utvides. Kirkesøkningen er daarlig i hovedkirken, bedre i Skjønne kapell, og god, tildels meget god i Opdal og Dagalid. Søkningen til nadverden er liten, men holder sig jevn, muligens økning i den siste tid. Den store anleggsvirksomhet ved Norefallene har voldt adskillig vanskelighet. I Skjønne finnes en liten frimenighet, tilsluttet Jarlsbergernes frimenighet. Nogen annen dissentervirksomhet forekommer ikke.

Rollag. Begge kirker og kirkegaarder er i forsvarlig stand. Søkningen til kirke og nadverd er meget liten. I de senere aar har forholdene i menigheten været lite tilfredsstillende. Paa foranledning av menighetsraadet avholdtes et særskilt møte av menighetsraad og medhjelpere under ledelse av visitator, hvor de forskjellige vanskeligheter blev behandlet.

Skoger. Siden siste visitas er Skoger kirke malt innvendig og elektrisk lys innlagt. I Konnerud kirke er anskaffet ny koksovn og gravkapell opført paa Konnerud kirkegaard. Alle tre kirker og kirkegaarder er nu i god og forsvarlig stand. Kirkesøkningen er ikke tilfredsstillende, nadverdsøkningen heller ikke, men denne har dog i det siste vist nogen økning. I Strømsgodsets kirke holdes møter ved legmenn de søndage der ikke er gudstjeneste. Den stadige innflytning av folk annetstedsfra vanskeliggjør menighetsarbeidet. Ikke saa faa uttredelser av kirken har funnet sted, særlig til pinsevennene.

Nøtterøy. Baade hovedkirken og Torød kapell er i utmerket stand,

likesaa kirkegaardene. I hovedkirken er kirkesøkningen ikke tilfredsstillende, derimot meget god i Torød kapell. Det omvendte er tilfelle med hensyn til nadverdsøkningen, den er bedre i hovedkirken enn i kapellet. Der arbeides for øket geistlig betjening ved hjelpeprest. Dissenterne øver ingen særlig innflytelse. Menighetsforholdene er i det store og hele meget gode.

Hedrum. Kirker og kirkegaarder er i forsvarlig stand. Hedrum gamle kirke er besluttet restaurert i overensstemmelse med forslag av konsulent Domenico Erdmann. Der arbeides for aa faa bygget kirke i Nanset ved Larvik. Kirkesøkningen er jevnt god, nadverdsøkningen viser nogen nedgang. Privat nadverd forekommer i Kvelde. Der drives ingen virksomhet fra dissenteres side.

Lardal. Kirker og kirkegaarder er i god stand. Kirkesøkningen middels god, best i anneksene. Nadverdsøkningen er liten. Privat nadverdnydelse forekommer ikke. Et lite baptistsamfund har eget lokale i nærheten av Svarstad kirke, det fører en stille tilværelse og volder ingen vanskeligheter for kirkens arbeide.

At visitasene iaar er blitt flere enn vanlig, skyldes mitt lange ophold i Amerika forrige aar, hvorved visitasenes antall det aar blev tilsvarende forminsket.

Om *min virksomhet forøvrig* skal jeg meddele:

7.-11. januar tok jeg del i det nordiske studentermøte for hedningemisjon som holdtes i Kjøbenhavn, og 6.-9. september i det kirkelige stiftsmøte i Karlstad, begge steder med preken og foredrag. Av større innenlandske møter har jeg likeledes med preken og foredrag deltatt i Gjeilomøtet i januar, Indremisjonens pinsemøte paa Nøtterøy og Landsvennestevnet i Sandefjord i august.

Det frivillige kirkemøte for Oslo bispedømme avholdtes 9.-11. mars, og bispemøte 12.-19. mars, begge i Oslo og under ledelse av Oslo biskop. Som ved 150 aars jubileet i Drøbak holdt jeg festgudstjeneste i Nordby kirke ved dens 100-aars jubileum.

Den 3. januar innvidde jeg Grefsen bedehus i Vestre Aker. Har forrettet gudstjeneste i flere av byens kirker, tatt del i menighetsfester i og utenfor Oslo, holdt foredrag ved prestemøter, bibeluker, ungdomsmøter, indremisjonsmøter o. l. — Ved Menighetsfakultetets praktisk-teologiske eksamen i høstsemestret var jeg censor i homiletikk og preken.

Prestenes aarsmeldinger viser, at den kirkelige og sedelige tilstand i bispedømmet ingen vesentlig forandring har gjennemgaatt i det forløpne aar. Kirkesøkningen er fremdeles ikke tilfredsstillende, men den gamle nedarvede aktelse for kirken og Guds ord holder sig, hvad der særlig kommer tilsyne ved at de kirkelige handlinger, daap og konfirmasjon, regelmessig benyttes, likesom de store kirkelige festdager og ikke minst konfirmasjonsdagene feires med overfylte kirker. Et gjennemgaaende trekk i de fleste menigheter er, at mens søkningen til kirke kan være liten, blir prestenes opbyggelsesmøter utenfor kirkehuset som regel meget godt besøkt. Det viser sig ogsaa, at spesielle møter, t. eks. aftenmøter i kirken, utover landsbygdene formaar aa samle godt hus. Fra enkelte steder klages der over, at radiogudstjenestene har virket skadelig paa kirkesøkningen. Dette tør dog være av mere forbigaaende art. Sannsynligere

tør det vel være at radioen i det lange løp snarere vil vekke trangen til aa ta del i menighetens gudstjeneste. I de fleste prestegjeld drives der en ganske betydelig frivillig kristelig virksomhet hvorved Guds ord rikelig forkynnes dels av tilreisende predikanter, dels av bygdens egne folk og som regel i god forstaaelse med presten. Som et efterfølgelsesverdig eksempel vil jeg nevne, at i Nes paa Romerike samler sognepresten de frivillige arbeidere i menigheten en gang maanedlig til samtale og forhandling paa prestegaarden. Tross de trykkende økonomiske tider er offervilligheten stor. Som eksempel kan jeg nevne, at Østre Aker i siste aar gjennem sine 40 frivillige foreninger har innsamlet til kristelige formaal kr. 75000.

Saavidt jeg har kunnet forstaa, hersker der tilfredshet med menighetsraadsinstitusjonen. Nogen famlen med hensyn til menighetsraadenes virksomhet gjør sig dog ennu gjeldende. Der er steder hvor deres arbeide innskrenker sig til det rent forretningsmessige i likhet med de gamle kirketilsyn. Lengst synes de aa naa, hvor de holder regelmessige maanedlige møter hvor da ogsaa forholdene i menigheten blir optatt til forhandling. Hvor menighetsraadene arrangerer sine aarsmøter som menighetsfester med rapporter fra de forskjellige virksomheter har dette vist sig aa samle megen interesse om sig og mange folk.

De militære øvelsesplasser innen bispedømmet har hatt samme geistlige betjening som tidligere, og tilslutningen til møtene har været upaaklagelig. Sykehuser og gamlehjem har hatt regelmessig besøk av presten. Fra fengselsprestene foreligger de aarlige innberetninger, der viser at arbeidet har gaatt sin jevne gang uten at noget av særlig interesse for dette aars vedkommende er aa notere.

Til slutning vil jeg uttale, at trods den sløvhet og likegyldighet der paa mange maater kommer tilsyne overfor kirkens arbeide, har jeg dog et sterkt inntrykk av at der for tiden er gode arbeidsvilkaar for Guds rike i bispedømmet. Hvad der særlig trenges er at den gamle, ofte dype respekt for Guds ord utløses i mere bevisst og aktivt kristenliv. Vanskeligst er stillingen til de unge, hos hvem den gamle respekt holder delvis paa aa svinne, men saa er der paa den annen side ogsaa mange, mange unge — jeg tenker, flere enn nogensinne — som frimodig og glad bekjenner Kristi navn.

Men tidene er dog saadanne — ikke minst i selve Oslo, hvis mektige presse ofte inntar en alt annen enn vennlig stilling til kirkens arbeide — at der i høi grad blir spørsmaal om «de helliges tro og taalmodighet». Maa Gud i naade velsigne baade prester og menighetsarbeidere til aa holde ut i tro, haap og kjærlighet og saaledes kjøpe den beleilige tid, som just er der da naar dagene kan synes onde.

8. juni 1927. *Johan Lunde.*

II. HAMAR BISPEDØMME.

I aaret 1926 har der ikke funnet sted nogen ordinasjon av prester ner i bispedømmet.

Hanestad kapell i Rendal prestegjeld blev innvidd 19. desember. Det er en meget tiltalende langkirke av tømmer, med solid og stilig inventar, reist vesentlig ved frivillige bidrag, hvorav et paa kr. 70 000,00 fra en enkelt mann.

Der er optatt arbeide for deling av Vardal prestegjeld, saa Gjøvik by kan bli eget sognekall.

To prester er avgaatt ved døden i det forløpne aar: sogneprest N. A. Andersen i Furnes og sogneprest H. O. Saxlund i Romedal. Og én prest har søkt avsked paa grunn av fremskreden alder, sogneprest P. Dybsjord i Nord-Aurdal.

Tre prester er tilflyttet bispedømmet: stiftskapellan N. Taraldset fra Haalogaland til Sell sognekall, sjømannsprest Jac. Kinge fra Antwerpen til Lunner, og prost T. Norseth fra Lurøy til Kolbu.

To prester er forflyttet innenfor bispedømmet: sogneprest Ernst Halmer fra Kvikne til Alvdal, og prost G. W. Kielland fra Tynset til Furnes.

Følgende embeder staar ubesatt ved aarets utgang: Faaberg kallskapellani, av hensyn til prestenøden. Det bestyres av sognepresten i Faaberg. Ungdomsprestembedet og ett av de to ordinære stiftskapellanembeder, av sparehensyn. Fremdeles Grue sognekall, inntil hovedbygningen paa prestegaarden er restaurert, hvilket forhaabentlig vil skje innen aarets utgang. Etnedal sognekall, mens der forhandles om innkjøp av jord til prestegaard. Nord-Aurdal og Tynset sognekall, som ventes besatt i den allernærmeste fremtid. Og Romedals sognekall, som snarest vil bli opslaatt ledig. Til Kvikne sognekall er netop utnevnt Kr. Heiberg Gjerstad.

Prost P. L. Smith i Lom og sogneprest Blessing Dahle i Vardal har hatt nogen tids permisjon for studiereiser. Og fire prester har hatt tjenestefrihet paa grunn av sykdom.

Ved siden av den ene stiftskapellan som er i embede, har nogen avgaatte prester samt naboprester hjulpet til med bestyrelsen av ledige kall og som vikarer for permitterte prester.

Ved folketellingen i 1920 hadde Hamar bispedømme en folkemengde paa 278 768 mennesker, hvorav 2 661 dissentere. Foruten stiftskapellanembedene har bispedømmet 71 presteembeder: 61 sognekall, 7 residerende kapellanier, 1 kallskapellani, 1 kateketembede, 1 hjelpeprestembede. Antall avholdte gudstjenester 4 098, messefall 233, religiøse og kirkelige møter ved prestene 3 887, preken ved gudstjenesten ved legmenn 76, døpte 6 443, født utenfor ekteskap 428, konfirmerte 6 210, forberedte uten konfirmasjon 6, antall brudepar viet kirkelig 1 492, ved borgerlig vigsel 27, nadverdgjester ved gudstjenesten 18 156, ved sognebud 1 618, ved nadverdforvaltning utenfor kirkehuset ved prestene 469, ialt 20 243, jordfestelser 3 066, sykebesøk, sognebud, husbesøk 6 804, skolebesøk 284, besøk i gamlehjem, sykehus og fengsler 1 241, innmeldt i kirken 27, utmeldt 189, hvorav de fleste til pinsevenner o. l. samfund.

Visitaser har vært holdt i følgende prestegjeld: Hamar, Østre Toten, Biri, Vardal, Nord-Aurdal, Elverum, Vinger, Eidskog, Hof i Solør, Nord-Fron og Sør-Fron.

Om forløpet av visitasene er ikke noget særlig aa bemerke. Fremmøtet til gudstjenester og foredrag har gjennemgaaende vært meget godt, som tidligere aar.

Ved visitasene har jeg holdt foredrag for skolens folk og andre interesserte om kristenlærens betydning for kristenlivet.

Istedenfor samtale med barna paa kirkegulvet fikk jeg ved visitasen i Hamar overlatt en klasse fra folkeskolen til en undervisningstime i kristendom, som jeg holdt i nærvær av lærerpersonalet og skolestyrets medlemmer. Barna viste sig aa være meget flinke. Og jeg fik vidnesbyrd om at lærerne satte megen pris paa et stykke visitas i den form.

I aarets løp har jeg adskillige gange prekt ved gudstjenester og talt ved forskjellige anledninger. Saaledes ved nordisk student- og gymnasiastmøte med kristelig program paa Gjøvik, ved Indremisjonsselskapets generalforsamling i Hamar, ved nordisk lærerstevne i Sør-Fron og ved 200 aars fest for Veldre kirke.

Folket i Hamar bispedømme er gjennemgaaende kirkelig. Og presten har de fleste steder en sterk stilling. Praktisk talt alle barn blir bragt til kirkens daap. Likesaa hender det meget sjelden at noget barn blir borte fra konfirmasjonen. Og ekteskapsstiftelse ved borgerlig vigsel forekommer bare rent undtagelsesvis, som det sees av den foran meddelte statistikk.

Forholdet mellem presten og de frivillige kristelige virksomheter er som regel godt.

Menighetsraadene gjør en god gjerning. De tar sig av kirkenes og kirkegaardenes utbedring, og om enn de fleste raad ikke forøvrig er meget virksomme, er de dog til verdifull støtte for presten. Om forholdet mellem menighetsraadene og de frivillige virksomheter hører jeg bare godt.

3. mars 1927. *M. Bjønness-Jacobsen.*

III. AGDER BISPEDØME.

Presteskifte: I Agder bispedøme hev vore fylgjande umskifte millom prestane i 1926.

Det hev døytt ein av prestane i bispedømet, sokneprest Peter Hersleb Birkeland Borch, Heddal.

6 prestar hev flutt fraa bispedømet: residerande kapellan Mikkel Fønhus, Skien; sokneprest Peder Christensen, Holt; sokneprest Albert Lund, Tromøy; sokneprest Gustav Kielland, Trefoldighet, Arendal; sokneprest Fredrik Sandberg, Bjelland; sokneprest Gabriel Skagestad, Mandal.

2 prestar hev flutt innan bispedømet: prost Peter Skaara, Mo, som

vart sokneprest i Grimstad; prost Andreas Riis, Tveit, som vart residerende kapellan i Skien.

6 prestar hev flutt til bispedømet: sokneprest J. Rongved til sokneprest i Vinje; ordinert prest Finn Bader til sokneprest i Mo; fhv. sokneprest Einar Iversen til sokneprest i Mandal; cand. theol. Hjalmar Svennevik til sokneprest i Aamli; cand. theol. Ragnar Pedersen til kateket i Flekkefjord; cand. theol. Birger Ariansen til stiftskapellan i Agder bispedøme.

Fylgjande kall stod utan fast prest 31. desember 1926: Langesund soknekall, Solum hjelpepreststilling, Heddal soknekall, Kviteseid kallskapellani, Mandals kallskapellani, Aaseral soknekall, Lista soknekall, Lista kallskapellani, Lyngdal soknekall, Lyngdal kallskapellani, Fjotland soknekall, Sirdal soknekall, eit stiftskapellani.

4 kall hev vore styrt av eldre prestar som hev fenge avskil: Langesund soknekall, Solum hjelpepreststilling, Skiens residerande kapellani, Mandal soknekall.

I fylgjande kall hev missjonsprestar hjelpt til: Tveit soknekall, Aaseral soknekall, Mandal soknekall, Fjotland soknekall.

Ein norsk-amerikansk prest hev hjelpt til med prestetenesta i Sirdal soknekall.

Det hev vore 3 *prestevigslor* I Agder bispedøme i 1926: 17. januar: cand. theol. H. Svennevik til sokneprest i Aamli; 11. april: cand. theol. R. Pedersen til kateket i Flekkefjord; 18. juli: cand. theol. B. Ariansen til stiftskapellan i Agder.

Kyrkjelege møte: I 2 kyrkjor, i Spind og i Laudal, heldt biskopen festgudstenesta til minne um kyrkjevigsla. — I Spind er det 150 aar sidan den noverande kyrkja var vigsla. Der vart halde høgmessegudstenesta fyremiddag og møte med fest ettermiddagen, der det millom anna vart halde foredrag um kyrkja i Spind utigjenom tidene. — I Laudal er det 100 aar sidan kyrkja vart vigsla. Der vart det og halde høgmessegudstenesta fyremiddag og møte ettermiddag med foredrag um kyrkja i Laudal. — Paa baae stader var kyrkjone sers fagert prydde, og ei mengd folk møtte fram, so desse «kyrkjemessor» er ei heil høgtid i bygdi, og dei hev stort verd til aa styrkja sansen for samfundskristendomen og kyrkja millom folket.

I Ribe i Danmark var det 1100 aars fest til minne um Ansgar, og der var eg som utsending fraa den Norske Kyrkja og tala og bar fram helsing til den Danske Kyrkja.

So var eg paa eit møte i Lausanne i Schweiz som utsending fraa Noreg til «Kyrkjelegt heims-lag til framhjelp av venskap millom folki».

I mars var eg paa det aarlege bispemøte i Oslo i 5 dagar, og paa det kyrkjelege landsmøte i 3 dagar.

Av andre større møte som eg hev vore med paa i aar, kann nemnast: Aarsmøte for Broderkredsen paa havet, der eg heldt høgmessegudstenesta. Der var møtt utsendingar fraa Danmark og Sverige, og det vart fastsett at Broderkredsen paa havet og Unge sjømenns kristelige forening skulde gaa saman i ei foreining baade heime i Noreg og ved Sjømannsmisjonens stasjonar i framande land.

So var eg med paa landsmøtet for det Norske Totalavholdsselskap i Tønsberg og preika der til høgmessa i Tønsberg kyrkja.

I Arendal heldt eg høgmessegudstenesta og foredrag paa 50 aars minnefesten for Kristeleg foreining for unge menn, og i Flekkefjord vigsla eg eit nytt samlingshus for det same selskap.

Prestemøte for Agder bispedøme: Det hev vore nokre faae prestemøte for heile dette bispedøme i dei seinare tider, men dei hev vore reint paa det uvisse.

Etter den gamle norske kristenrett var det ein fast skipnad at det skulde vera eit aarleg møte for prestane i bispedømet. Dette er no teke upp att i Agder bispedøme soleis som det kann høva for vaare tider.

Det kom saman her i bispedømet 43 prestar som heldt møte i bispegarden i 3 dagar i september og dryfte teoretiske og praktiske spursmaal som serleg vedkom prestearbeidet. — Fyrste kvelden var det kveldsgudstenesta i domkyrkja av 2 prestar. Andre kvelden var det vespergudstenesta og tridje kvelden var det nattverdsgudstenesta.

Prestane vart einige um at desse møti skulde vera ein fast skipnad i bispedømet, og dei vedtok fylgjande *lover:*

§ 1. Prestemøtet for Agder bispedøme skal vanlegvis haldast 1 gong kvart aar paa den staden som det fyrre møte fastset. — § 2. Møtet skal serleg hava for seg slike emne som kann gjera prestane duglege i si kallsgjerning og hjelpa dei til eit djupare kristenliv. — § 3. Røysterett paa møtet hev prestane i den Norske Kyrkja i Agder bispedøme. Prestar som hev teke avskil og misjonsprestar som bur i bispedømet, kann vera med i møte, men utan røysterett. — § 4. Styre for møtet er, umfram biskopen, 6 prestar som vert valde paa møtet. Styret vel sin formann og varaformann og sekretær. — § 5. Styret hev aa faa fraa prestane framlegg um emne paa møtet, setja upp program for møtet og fyrebu og kalla det saman.

Restaurasjon og prydning av kyrkjone held fram paa ein gledeleg maate, endaa dei tronge tidene gjer det vandsamt aa faa midlar til det, so dei maa taka god tid til det. — I Nes kyrkja i Telemark hev dei funne vakre kalkmaalingar paa murane, som dei no arbeider med aa faa reinsa. Like eins hev dei funne kalkmaalingar paa murane i Sauherad kyrkja i Telemark. — Planane for restaurering av Eidsborg stavkyrkja i Telemark er no ferdige og godkjende, og dei skal taka til med arbeidet. Like eins er planane for restaurering av Oddernes kyrkja godkjende, og dei skal for det fyrste taka til med aa restaurera koret. — I Grimstad kyrkja hev dei fenge glasmaalingar til nokre større og mindre glas, og dei skal no setjast inn. — I Mandals kyrkja hev dei sett inn eit sers godt orgel. — I Vanse kyrkja der dei fann fleire forvitnelege ting i den gamle kyrkja, arbeider dei med aa faa stelt paa det.

Salmesongen er no uppe til serleg dryfting sidan den nye koralboki og nye salmeboki er komne ut.

Det er berre nokre stader dei enno hev teke den nye koralboki i fast bruk.

Den reviderte Landstads salmebok hev dei fenge so nyleg at det enno er faae sokner som hev avgjort spursmaalet. I byane er det mange som helst vil hava den nye, men utyver bygdene held mange paa den gamle Landstad.

Den Nynorske salmebok hev dei teke i bruk i fylgjande sokner: Hovin, Høydalsmo, Rauland, Vinje, Nesland, Grungedal, Fyresdal, Veum,

Nissedal, Aamli, Gjøvdal, Tovdal, Herefoss, Mykland, Landvik, Evje, Iveland, Hornnes, Bygland, Austad, Sandnes, Aardal, Valle, Hylestad.

Bispevisitasar vart haldne i fylgjande prestegjeld: Gjerpen prestegjeld i Skiens prostedøme, Sauherad prestegjeld i Nedre Telemark prostedøme, Laardal og Vinje prestegjeld i Vest-Telemark prostedøme, Gjerstad og Søndeled prestegjeld i Aust-Nedenes prostedøme, Trefoldighet menighet i Arendal og Øyestad prestegjeld i Arendals prostedøme, Holum, Søgne og Mandal prestegjeld i Mandals prostedøme, Lista og Herad prestegjeld i Lista prostedøme. — I Mo prestegjeld og i Holt prestegjeld vart der ikkje halde visitas for di den fyrre presten var reist og den nyutnemnde ikkje var komen.

Utanum visitasane hev biskopen halde gudstenesta og møte av serlege grunnar i desse sokner: Mo i Telemark, Gjerstad, Arendal, Oddernes, Mandal, Søgne, Holum, Lyngdal, Herad, Flekkefjord. Og dessutan fleire gonger gudstenesta og møte i Kristianssand.

Um det kristelege arbeid og um sedskapen og edruskapen i dei prestegjeld som er visitera, vart det millom anna gjeve fylgjande fraasegner:

Gjerpen: Det kristelege arbeidet i prestegjeldet vert drive som fyrr. Her er stort ungdomsarbeid og sundagsskular i mest alle skulekrinsar. — Sedskapen er som ved fyrre visitas. Um edruskapen maa det segjast at det fastbuande bonde- og arbeidarfolket gjenomgaaande er sers edrueleg, men tidi etter krigen hev ført med seg vanskar paa ymse kantar. — For dei sjuke vert det syrgt vel. Ei sjukepleieforeining held tri meinigheitssystrar, likesom det av grannar vert ytt kjærleg hjelp.

Sauherad: Det kristelege arbeidet held fram som fyrr. Det er ein sundagsskule i 3 krinsar og ei ungdomsforeining. — Sedskapen i prestegjeldet er umlag som tidlegare. Edruskapen er ikkje so god som han burde vera.

Laardal: Det friviljuge kristelege arbeidet held fram som fyrr. Her er eit stort arbeid for ungdomen. — Den sedelege tilstand i prestegjeldet er mest som fyrr. Livet i heimane er i det heile godt og trufast. Edruskapen er i framgang og folket i det heile sers edruelegt, endaa um det finnst av og til noko drykk, so er det reint eit faatal, som ligg under for det. — For dei sjuke og fatige er det stelt godt i det heile. Det kyrkjelege tilstandet i prestegjeldet maa segjast aa vera godt. Den kvasse strid som hev vore mot kyrkja fraa nokre dissentarar, er stilna.

Vinje: Um det sedelege tilstandet vart det sagt, at det var som fyrr og at familielivet var godt og trufast. — Um edruskapen vart det sagt, at her nok fanst noko drykk, serleg millom nokre ungdomar, men folket i det heile er sers edrueleg. — Um dei ymse kristelege verksemder vart det sagt at det heldt fram som fyrr og at her var godt aa samla folk um Guds ord. — Den sterke atterdøyparrørsla er stilna av.

Gjerstad: Dei ymse kristelege verksemder arbeider som fyrr. Her er sundagsskular og ungdomsarbeid. — Edruskapen er i det heile bra, umlag som fyrr. Sedskapen er og som fyrr. Dei friviljuge kristelege verksemder held fram som tidlegare. Det vert syrgt vel for dei fatige og dei sjuke.

Søndeled: Dei ymse verksemder i indre og ytre misjon held fram

med jamt arbeid. Sundagsskuler finst i fleire krinsar. Her er 44 kvinneforeiningar, og mannsforeining for Israelsmisjonen. — Um edruskapen vart det sagt at det ikkje er noko vidare drykk, men at det jamne folket er edrueleg og at tilstandet iallefall ikkje er verre enn fyrr, heller betre. Sedskapen er mykje god. — Her er ordna med sjukepass og fatigpass. Det vert i det heile syrgt godt for dei sjuke og fatige.

Trefoldighet i Arendal: Arbeidet for dei ymse misjonsverksemder er sterkt. — Sedskapen er etter maaten tilfredsstillande. Tali av skilsmissor syntest aa vera veksande. Edruskapen er i framgang, endaa um det fraa ein annan kant vart sagt at serleg ungdomen i dei siste tider ikkje alltid stelte seg paa ein god maate.

Øyestad: Dei ymse meinigheitsverksemder held fram som fyrr. Her er fleire sundagsskular. Meinigheitstilstandi er gode. — Sedskapen er i det heile god, mest som fyrr. Edruskapen er nokorlunde bra, men millom ein deil av ungdomen er det mange tilfelle av drykk. — Her er gamleheim og ordna med sjukepass. Det vert syrgt godt for dei sjuke og fatige.

Grimstad: Um sedskapen vart det sagt at den var som fyrr, og ved fyrre visitas vart det sagt at den i det heile var sers god. Edruskapen er mest som fyrr. — Det friviljuge arbeidet for indre og ytre misjon held fram med jamt og godt arbeid. Sundagsskulearbeidet gjeng fram og ungdomsarbeidet er godt ordna.

Holum: Sedskapen er i det heile bra. Edruskapen er og bra. Her er ordna sjukepass og fatigpass i alle sokner, og det vert syrgt godt for dei fatige. Sundagsskular og ungdomsarbeid er i gang. Arbeidet i indre og ytre misjon gjeng som fyrr, men her kunde turvast meir liv.

Søgne: Um sedskapen vart det sagt at her er eit trufast og uppofrande familieliv. Sedskapen er i det heile god. Edruskapen er sers god. Dei kristelege verksemder i sokni vert drivne som fyrr og er heller i framgang. Søknaden til Guds ord i kyrkjor og bedehus er jamn og god. Det vert syrgt godt for dei sjuke og fatige. Her er ordna fatigpass og sjukepass i baae sokner. Likeso fast tilsette meinigheitssystrar.

Mandal: Edruskapen i prestegjeldet er i det heile sers god. Um sedskapen vart det sagt at her er eit godt og trufast familieliv. — Her er eit godt arbeid for dei ymse greiner av indre og ytre misjon og samlingi um Guds ord er mykje god. For dei fatige og sjuke er det syrgt sers godt.

Lista: Sedskapen maa segjast aa vera sers god. Ogso edruskapen er framleis sers god. Her er friviljugt fatigpass i baae sokner. — Søknaden til Guds ord baade i kyrkjone og ved møte utanum er sers god og heller i framgang, og det er ingen strid millom dei friviljuge kristelege verksemder. Her er fleire sundagsskular og ungdomsforeiningar.

Herad: Um edruskapen vart det upplyst at den framleis er sers god i baae sokner. Likeeins sedskapen. — Arbeid for indre og ytre misjon gjeng som fyrr. Fleire sundagsskular arbeider i baae sokner. Det vert syrgt bra for dei sjuke og fatige. Der vert ofra i kyrkjone til friviljugt fatigpass.

Kyrkjone: Det trengst aa stellast paa kyrkjone i desse sokner: Sau-

herad, Nes, Grungedal, Nesland, Laardal, Gjerstad, Vegaarshei, Frydendal (Ytre Søndeled), Bjorbekk kapell.

Sameleis trengst det aa stellast paa kyrkjegardane i desse sokner: Vinje, Grungedal, Nesland, Høydalsmo, Gjerstad, Vegaarshei, Bjorbekk, Vanse.

Um dette er det sendt melding til stiftsdireksjonen.

Um det kyrkjelege tilstand og arbeid i bispedømet viser eg elles til vedlagde *statistikk*.

Av denne viser det seg at det er mest same tal i aar som ifjor paa preika i gudstenesta ved lekmenn (iaar 286, ifjor 259), skulevitjingar (iaar 529, ifjor 505), døypte (4674 mot ifjor 4711) konfirmerte (5297 iaar, 5221 ifjor), borgarleg ekteskap (59 mot ifjor 50). — Her var i aar haldne 4803 gudstenestor, det er 300 gudstenestor mindre enn ifjor. Dette kom for det meste av at dei i mange prestegjeld laut avlysa gudstenestor og møte i lenger tid for skuld munn- og klauvsykja. Av denne grunn var det og kring 300 færre kyrkjelege møte.

Sjukevitjingar var 2733 fleire enn fyrre aar. Dette kom av at her var noko meir prestehjelp enn fyrr. — Vitjing av gamleheimar o. l. var 217 færre.

Talet paa dei born som er fødde utanfor ekteskap er no som fyrr i det heile lite. I fjor var det 144, iaar er det 209 eller 4,1 %. Dette veksande tal heng serleg i hop med den økonomiske stoda, som hindrar unge folk fraa ekteskap. Talet paa ektevigslor var 1311, det var 41 færre enn ifjor og 128 færre enn i 1924. — Til konfirmantupplæring utan konfirmasjon gjekk iaar 88 mot ifjor 50.

Talet paa altargjester var 25 046, det er 2 006 færre enn ifjor. Heile folketalet for bispedømet var i 1920: 282 752. Av desse var dissentarar: 15 440. Til den Norske Kyrkja høyrde: 267 312. Prosenten av nattverdgjester vert daa 8,2 % av heile folketalet og 9,3 % av dei som høyrer til den Norske Kyrkja.

Det var i fjor ein uppgang med 2 005 altargjester; men elles hev altargangen i det heile gjenge ned gjenom lenger tid. Det gjeld serleg konfirmantaltargangen, for den er mest slutt fleire stader.

Dette viser til ein vanske for kristendomsupplæringi og konfirmantfyrebuingi, men endaa meir til den syn paa sakramenti som hev trengt inn hjaa oss med religiøse rørslor som stend nærare dei reformerte samfund enn vaar evangelisk-lutherske kyrkja.

Til dette kjem so at syni for den objektive sida i kristendomen gjenom lang tid og ved fleire straumdrag er trengd undan, og det reint subjektive kristenliv i det einskilde menneske er gjort til hovudsak. Ein høyrer lite um det objektive i Guds frelseverk og Kristi kyrkja, og um Guds skaparverk og hans allmakt og velde, og um hans styring av alle ting. Difor kjem det so altfor lite fram um otte for den heilage Gud, um Faderens draging til Sonen, um Guds Andes fyrebuande naade, og um audmjuk og lydig tilbeding av den trieinige Gud og barnleg tillit til hans naade og miskunn og allmakt.

Naar den objektive sida av kristendomen kjem lite fram, daa kann ikkje sakramenti faa den plass som dei skulde hava i kristenlivet. Dei vert tydde og brukte paa ein maate som lett kann føra burt fraa kyrkja.

KYRKJELEG STATISTIKK FRAA

	Gudstenestor	Messefall	Religiøse og kyrkjelege møte ved presten	Preika i gudstenesta ved lækmenn	Set til sjuke, soknebod, husvitjing	Set til skular	Set til gamleheimar, sjukehus o. l.	Fødde	Tal av fødde utanfor ekteskap	Døypte	Konfirmerte	Konfirmantuppl. som ikkje er konfirmerte
Domkirken . .	141	3	230	2	427	2	180	348	21	368	280	
Bamble. . . .	63	1	36	2	48	2	5	104	4	102	102	
Langesund . .	68	1	31	1	56		8	36	1	31	41	
Skaatøy . . .	58	2	46	2	33	2	11	75	2	46	72	
Kragerø . . .	70	4	44		247		8	73	1	80	75	
Sannidal . . .	38	6	33	1	127	4	15	42	3	37	45	
Drangedal . .	60	3	64	3	166	2	7	134	7	122	101	
Eidanger . . .	62	3	31		76	3	12	66	2	63	57	2
Brevik	57	2	83	3	393		48	50	4	47	42	
Porsgrund . .	124	6	307	2	868		139	106	9	108	176	
Gjerpen . . .	127	2	226		180	20	13	165	5	149	148	19
Skien	154		296	4	1183	2	44	211	7	161	310	
Siljan	51	6	49	2	47	4		36		32	31	
Solum	100	1	56		91	5	40	173	7	102	126	1
Holla	60	1	91	10	118	7	9	82	3	86	94	
Lunde	59	4	74	8	47	2		68	6	64	67	
Bø	61		77	3	64	1	5	78	7	76	76	3
Sauherad . . .	63	3	66		198	14		85	4	78	57	
Heddal	54	6	32		131	8	15	63	6	62	70	
Notodden. . .	66	4	56	3	267	2	43	120	6	104	141	
Tinn.	122		209	5	203	12	98	193	4	177	243	
Gransherad . .	59	1	55	1	37	7		37	1	34	35	
Hjartdal . . .	65	1	55	21	92	9		32		26	39	
Seljord	58	4	59	1	49	3	8	57	2	55	72	1
Kviteseid . . .	64	3	73	2	111	17	19	68	2	75	68	1
Laardal. . . .	61	4	48	1	58	13	8	23		22	12	1
Rauland . . .	60	7	2		4	1		27		23	28	
Vinje	54	6	33		66	7		37	5	40	32	
Mo	47	8	32		24	1	3	35	5	36	19	29
Fyresdal . . .	52	8	36	3	132	3	15	39	3	37	33	
Nissedal . . .	61		23		38	13		40	3	35	39	
Aamli	60	4	107	8	114	14	7	57	2	55	53	
Gjerstad . . .	58	3	31	3	11	2	3	71	7	74	67	16
Søndeled . . .	59	3	44	3	117	14	12	43	3	36	58	
Risør	52	8	84	6	172		26	27	2	30	53	
Dyvaag. . . .	54	7	46	1	48	6	13	62	1	61	57	
Tvedestrand . .	58		38	5	320	2	25	16		19	51	
Holt.	42	5	11		50	15	5	48	3	45	28	
Østre Moland .	58	7	64	3	108	8	6	57	5	46	52	
Tromøy . . .	53	8	25	1	59		4	44		36	43	1
Trefoldighet, .	64	5	89	7	234		40	92	2	90	102	
Barbu	60	4	39	6	201		21	54	3	49	58	

AGDER BISPEDØME FOR 1926

Ekteskap ved kyrkjeleg vigsla	Ekteskap ved borgarleg stifting	Nattverdgjester	Andre stader ved presten	Ved godkjende lækmenn	Ialt	Jordfesting	Innmelde i kyrkja	Utmelde or kyrkja	Innkome ved offer og kollektar	Sundagskular og kristelege foreiningar	Andre kyrkjesamfund
112	5	2 693	136		2829	224	4	28	7 845,10	13	7
21		66	180	69	315	70		1	796,42		
9		216	2		218	17		2	971,31	11	3
16	2	134	54		188	34	2	2	400,50		
19	1	164	43		207	59	2	5	922,83	9	
11	1	40	67		107	31		1	706,12		1
21		327	136		463	46	1		1 739.85	36	
17	2	271	78		349	41		1	1 085,98		
18		203			203	26		1	1 010,88	15	
31	2	974	59		1033	95	10	10	5 693,00	4	8
64		400	44		444	65		16	2 000,00		
90	4	877	43		920	140	4	31	5 000,00	7	6
7		33			33	10			448.34	2	1
33		68	10		78	50	8	7	770,05	12	
21	1	282	37		319	36	8	1	1 799.60	37	
22	1	278	18		296	27			1 389,18	28	
20	2	246	16		262	34		12	1 820,82	7	
7		400	48		448	46			2 439,76		
20		256	25		281	41		12	1 339,39		
24		260	7		267	46	1	12	1 513,39	11	
46	5	230	32		262	88		8	1 062,26		4
7		53	5		58	14			691,62	10	
8		146	14		160	21	1	2	367,45	7	2
12	1	269	15		284	31	1	2	590,02	4	3
15		221	28		249	28		2	807.64	12	
5		15	23		38	12			306,38		
5		49	4		53	11	1	2	214,55		
9		91	9		100	26		5	93,00		
5	2	50	11		61	12		1	184,44	2	
10		102	59		161	20			355,21	8	
7		104	6	1	111	18	1		18,00	10	
12		162	14		176	36		1	984,29	3	2
12	5	55	4		59	21		11	292,76	2	2
12		163	133		296	33		1	ca. 1 000	3	
8		330	26		356	36		2	911,82	16	4
10		170	79		249	55	1		1 220,00	10	2
5		159	8		167	19		1	347,50	20	5
18		45	16		61	41		2		2	
18	3	201	7		208	26		8	747,65	9	4
6		249	27		276	42		2	1 020,17	18	
30	3	646	30		676	68		13	4 903,09		3
19	3	217	8		225	35	2	4	1 062,92		1

KYRKJELEG STATISTIKK FRAA

	Gudstenestor	Messefall	Religiøse og kyrkjelege møte ved presten	Preika i gudstenesta ved lækmenn	Set til sjuke, soknebod, husvitjing	Set til skular	Set til gamleheimar, sjukehus o. l.	Fødde	Tal av fødde utanfor ekteskap	Døypte	Konfirmerte	Konfirmantuppl. som ikkje er konfirmerte
His	40	19	79	1	114	3	11	43	1	31	37	1
Øyestad	55	5	26	3	20		11	80	4	75	79	1
Froland	49	9	42	2	123	19	9	44	1	31	50	
Herefoss	55	5	4	2	22	5		35	3	35	57	
Fjære	51	5	134	2	125	2	16	89	3	75	88	
Grimstad	59	11	60	2	110	4	23	29	4	29	37	
Hommedal	64	9	43	3	140	11	10	57	4	57	46	
Vestre Moland	72	4	93	3	105	11		54	2	45	50	
Birkenes	47	12	63	5	256	10	1	43		33	28	
Høvaag	50	3	11	50		35		31		29	31	
Oddernes	65	8	36	3	28	2	53	94		77	99	
Tveit	52	9	49	1	93	3	4	29		29	13	1
Øvrebø	59	4	21		40	4	4	124	3	123	70	
Evje	62	1	36	12	53	6		57	4	61	75	
Bygland	66	1	136	1	313	62	77	45	2	43	39	
Valle	54	6	85		121	10		60	1	58	59	
Aaseral	49	7	29	1	16			14		14	35	3
Bjelland	51	3	14		19	7		31	2	28	44	
Holum	70	9	77	4	12	6		48	1	44	74	1
Søgne	59	5	74	1	36	21	4	69	2	66	82	
Mandal	86	3	88	7	421	8	54	109	3	99	109	
Nord-Audnedal	58	6	45	2	27	1		32		25	31	1
Sør-Audnedal	60	4	118	8	140	15	16	75	1	58	93	
Lista	103		142	9	155	4	8	99		102	131	5
Herad	59	2	29		24	4		29		31	40	
Lyngdal	76	4	57	2	39	10	7	60	5	51	84	
Hægebostad	57	4	65	5	31	11		40		38	33	
Fjotland	48	6	27	6	31	2		24		23	23	
Kvinesdal	61	2	49	4	70	11		77	1	87	85	1
Flekkefjord	98	2	101	4	181	3	33	108	3	92	126	
Bakke	53	1	100	8	43	6		46		37	44	
Sirdal	58		33	12	25	6		32	1	29	42	
	4803	324	5097	286	9948	529	1256	5081	209	4674	5297	88

AGDER BISPEDØME FOR 1926

Ekteskap ved kyrkjeleg vigsla	Ekteskap ved borgarleg stifting	Nattverdgjester	Andre stader ved presten	Ved godkjende lækmenn	Ialt	Jordfesting	Innmelde i kyrkja	Utmelde or kyrkja	Inntekt ved offer og kollektar	Sundagsskular og kristelege foreiningar	Andre kyrkjesamfund
17		83	70		153	39			724,42	12	
16		249	38		287	34	2	5	700,00	12	2
13		82	62		144	27	1		886,53		
6	1	127	33	27	187	16		1	730,00	3	
26	4	347	94		441	54		22	736,23	48	1
4		290	43		333	35		4	1 829,18	13	1
10		300	61		361	34			1 469,71	23	
12		456	38		494	47		3	1 517,00	24	3
8		242	116		358	24			1 619,67		
5		66	22		88	18			333,18		
61	2	304	562		866	53		10	2 170,04		3
6		93	59		152	14			1 162,00		
32		78	14		92	37	2	6	1 354,43	58	2
17	1	222	38		260	40	3	10	849,37	18	
9		233	112		345	27			600,29	12	
4		653	68		721	32			505,57	7	
4	1	52			52	18			261,62	6	
11		125	29		154	30					
10		213	14		227	46			993,98	20	
21		445	66		511	37		1			
23		1257	46		1303	77		2	5 785,33		
5	1	323	16		339	23	1	3	1 510,98	14	
20	1	518	196		714	74		7	1 202,22		
21	3	1238	240		1478	81			3 247,53	41	1
6	1	271	49		320	22			396,11		
12	1	425	66		491	47			1 658,84	11	
6		113	18		131	15	1		648,25	7	
3		48	17		65	10			416,60	8	
24		258	42		300	26	2	2	2 235,87	31	3
28		214	21		235	60	1	10	2 607,35	10	3
4		114	36		150	21		3	269,83		2
5		108			108	12			435,00	3	1
1311	59	21462	3847	97	25046	2961	60	298	97 074,82		

Talet paa innmeldingar i kyrkja var 160, ifjor 81. Utmeldingar or kyrkja var 298 mot ifjor 305. Innmeldingi er mest fraa atterdøypar-krinsar. Dei aukar ein liten grand.

Jordfestingar var 160 færre enn ifjor.

Innkome i offer og kollektar i kyrkjone er kr. 97074,82. — Naar ein veit at det elles og vert samla inn mykje til kristeleg arbeid kring i soknene, so viser dette klaart at kristendomen er ei levande kraft i folke-livet, som vekkjer samhug med Guds rikssak for alle folkeslag.

Tali paa sundagsskular og foreiningar er ikkje lagde saman avdi det ikkje er gjeve upp alle stader, men ein kann sjaa at her er mange jamt yver.

Dei mange friviljuge kristelege verksemder er det uraad aa gjeva nærare melding um soleis som tilhøvet er her i bispedømet. Sume høyrer til ein landsorganisasjon beinveges. Andre høyrer til mindre krin-sar som stend i samband med ein større organisasjon, og andre stend heilt sjølvstendige. Sume vedkjenner seg at dei høyrer til vaar kyrkja og arbeider av og til saman med henne. Nokre skil seg meir ut og vil ikkje hava noko aa gjera med kyrkja og gudstenesta og sakramenttenesta i kyrkja. Sume tek privat nattverd, dersom dei i det heile gjeng til natt-verden, og dei vil helst døype borni sine heime.

Samarbeidet millom dei ymse verksemder er det enno lite av; men nokon større strid er det ikkje imillom dei; for dei held sine arbeids-greiner og styre sterkt ut fraa kvarandre. Dette heng saman med for-retningsumsyn som fylgjer med dei mange verksemder. — Men naar det kristelege drag kjem sterkare fram, daa ser ein ofte at folk fraa dei ymse retningar er med, og det lovar godt for veksande skynsemd og sam-arbeid i framtidi.

Nokor serleg religiøs rørsla hev her ikkje vore i bispedømet i den siste tid; men her er mange verksemder og jamnt arbeid for Guds rike baade heime og ute. Fleire stader kann ein merka trong til meir arbeid for meinigheit og kyrkja. Det heng saman med veksande syn for kristent folkeliv i landet, der kyrkja vaar, trass i all vesaldom, naar lengst og er Guds største arbeidsreidskap i folket vaart.

28. februar 1927. *Bernt Støylen.*

IV. STAVANGER BISPEDØMME.

Innen bispedømmets geistlighet er der i aarets løp foregaatt en del forandringer.

Ved aarets begynnelse led bispedømmets presteskap et stort tap ved aa miste en mann der som formann i Rogalands fylkepresteforening hadde inntatt en ledende stilling og som saadan var meget avholdt av prestene, nemlig prost Bernhard Jonasen, sogneprest til Høyland, idet han plutselig avgikk ved døden 27. januar. Mange av bispedømmets prester var

tilstede ved hans begravelse i Høyland kirke, hvor biskopen holdt minnetalen. Størst var sorgen innen menigheten, som visstnok var møtt frem mann av huse for aa vise sin avholdte prest den siste ære. Den store Høyland kirke var fyldt til trengsel og ennda var der likesaa mange utenfor som ikke kunde slippe inn.

Innenfor bispedømmet forflyttedes to av prestene: Res. kap. til St. Johannes i Stavanger, Olav Sinding, utnevntes til res. kap. til Domkirkens menighet sammesteds. Sogneprest til Lye prestegjeld i Jærens prosti, Bjerk-Amundsen, utnevntes til res. kap. til St. Johannes i Stavanger.

Til et annet bispedømme forflyttedes sogneprest til Skjold, Einar Riiber, utnevnt til res. kap. til Moss.

Som nye til bispedømmet kom i aarets løp to prester: ordinert prest, lærer ved Bibelskolen i Bergen, S. Feyling, utnevnt til res. kap. i Egersund, og sogneprest til Lista, Kvasnes, utnevnt til sogneprest til Høyland.

Avskjed i naade meddeltes sogneprest til Haaland, Ljostveit, som av det Norske Misjonsselskaps hovedstyre blev kalt til forstander ved selskapets misjonsskole i Stavanger.

Følgende embeder har staatt ubesatt og vært betjent ved midlertidig konstitusjon: Høgsfjord sognekall (1923) ved fhv. amerikaprest A. Strass, Helleland sognekall (1923) ved misjonsprest Hodnefjell, Egersund sognekall (1924) ved embedets tidligere innehaver fhv. sogneprest P. O. Olsen, Tysvær sognekall (1924) dels ved stiftskapellan, dels ved naboprester, Lye kallskapellani (1923) ved sogneprest Bjerk-Amundsen og efter hans forflyttelse ved misjonsprest Jensenius, der da ogsaa ved sogneprestens forflyttelse til Stavanger overtok betjeningen av Lye sogneprestembede.

Hetland tredjeprestembede har staatt ledig siden 1919 uten aa være kunngjort paa grunn av prestenøden. Egersund sogneprestembede har heller ikke vært kunngjort siden det blev ledig i 1924, da presteboligen er ubeboelig og der ikke er tatt bestemmelse om dens videre skjebne.

Ved kgl. resolusjon av 25. oktober oprettedes et nytt sognekall, idet Lye kallskapellani blev nedlagt og Lye prestegjeld delt i to selvstendige sognekall, Time og Gjestal. Delingen trer i kraft fra 1. januar 1927.

Aaret 1926 begynte med den første presteordinasjon efter bispedømmets oprettelse, idet jeg nemlig nyaarsdag i Stavanger domkirke innviet til prestetjenesten de teologiske kandidater Magnus Sunde Øiestad og Egil Wulff-Rasmussen, den første utnevnt til sogneprest til Sande paa Sunnmøre, den annen til stiftskapellan i Stavanger bispedømme. — Dessuten ordinerte jeg 20. august i Vaar Frelsers kirke i Haugesund misjonselev John Nielsen, der skulde dra til Madagaskar i det Norske Misjonsselskaps tjeneste.

Av kirkevielser blev i aarets løp foretatt to: I Gjestals nye prestegjeld hadde befolkningen i Oltedal, hvor der er en del industriell virksomhet, ved egne midler og med støtte av kommunen opført et bedehus, som ved kgl. resolusjon av 8. oktober 1926 blev tillatt innviet til kirkelig bruk. Innvielsen fandt sted søndag 17. oktober, idet jeg forrettet ved en almindelig høimessegudstjeneste og under denne foretok innvielsen. Mange av bygdens folk var møtt frem og fyldte til trengsel det lille, men smakfullt utstyrte gudshus.

2. juledag, 26. desember, innviddes det gamle ærverdige bispekapell

i Stavanger, opført i 13. aarhundre samtidig med Domkirkens gotiske kor saa det igjen kan benyttes til kirkelige handlinger. Siden Stavanger bispestols flytning til Kristianssand har kapellet vært benyttet til forskjellige øiemed. Efter Kongsgaards skoles oprettelse særlig til biblioteksrum for denne. Det er en av vaart lands best bevarte bygninger fra middelalderen og har aldri vært utsatt for noget hærverk. Kapellet er bygget i ren høigotisk stil. Foreningen «Domkirkens Venner» har med stor interesse og offervilje bekostet kapellets restaurering, saa det staar der som en perle av et lite gudshus. Kirkestatsraaden, domprost Magelssen, viste ogsaa saken sin interesse ved aa delta i innvielsen, der blev en minneverdig høitidelighet.

I aarets løp er visitaser holdt i følgende prestegjeld: Rennesøy, Vikedal, Skudenes, Haa, Lund, Sand, Hetland og St. Johannes i Stavanger by.

Under visitasene besøkte jeg samtlige kirker og kapeller i prestegjeldet. I annekskirkene har jeg i regelen selv overtatt prekenen, mens prost og sogneprest dels har intimert, dels avsluttet fra kordøren. I enkelte av dem har der ogsaa vært samtale med fremmøtte konfirmanter. Den egentlige visitasgudstjeneste er alltid holdt paa en søndag i hovedkirken. Stedets sogneprest har jeg latt preke, prosten intimere og jeg selv avsluttet fra kordøren efter at ha overtatt det meste av samtalen med konfirmantene. Efter visitasgudstjenesten er det lovbefalte menighetsmøte blitt holdt, enten i umiddelbar forbindelse med gudstjeneslen eller helst om eftermiddagen, alt efter de lokale forhold. Møtet er alltid blitt innledet med et menighetsforedrag. I regelen har de fremmøtte med liv og interesse deltatt i samtalen om de forskjellige forhold i menigheten. I hovedkirken er ogsaa barnegudstjenesten blitt holdt og efter denne det anordnede lærermøte, hvor jeg for det meste selv har holdt et pædagogisk foredrag. Dog har ogsaa dels prosten, dels vedkommende kirkesanger efter anmodning nogen steder paatatt sig dette hverv. Den paafølgende samtale blev som regel ganske livlig og interessant.

Samtlige visitaser har vært omfattet med stor interesse av befolkningen og fremmøtet til de forskjellige gudstjenester og møter meget godt.

I det store og hele utfører prestene et godt og trofast arbeide. Forholdet mellem dem og deres menigheter er i regelen godt. I enkelte menigheter findes der dog kristelige kretser, som stiller sig kjølig, ja tildels avvisende overfor kirken og dens gjerning. Som oftest utgjør disse et litet mindretall. I et par av menighetene har det bare vært hos en meget liten krets presten har kunnet gjøre regning paa tilslutning og forstaaelse — uansett hvordan han selv er, bare fordi han er prest. Dog er der i den senere tid tegn til bedring.

Der synes nemlig aa vaakne en større forstaaelse for kirken og dens gjerning. Kirkesøkningen er jevnt over stigende. Enkelte steder er den endog meget god. Prester med forkynnerevne har nu anledning til aa samle mange tilhørere om sin talerstol. En dyktig og nidkjær prest, der vil utrette noget for Guds rikes sak, vil finne en takknemlig og fruktbar arbeidsmark, selvom der enkelte steder kan være en del vanskeligheter aa overvinne.

Imidlertid er bruken av nadverden i kirken ikke paa langt nær saa god som den kunde og burde være. Sammenlignet med innberetningene

ra 1925 viser det opgivne antall nadverdgjester i 1926 nogen nedgang de fleste menigheter. Der er dog ogsaa flere steder stigning. En aarak til nedgangen er presteledigheten i mange embeder og derav følende uregelmessig betjening. En annen er den for nogen aar tilbake avladelig gjentagne advarsel baade fra leg og lærd mot den vanemessige ltergang uten dypere trang. Den viktigste er vel den i lengere tid revne donatistisk farvede agitasjon mot kirkens nadverd fra visse ukirkege retninger. En følge av denne agitasjon er dannelsen av de private adverdforeninger, som praktiserer fri nadverdnytelse i de fleste menigeter. De har dog ikke stor tilslutning. En annen følge er en utbredt kegyldighet for all nadverdnytelse, noget som ogsaa henger sammen ned den innflytelse fra reformert kristendomsopfatning, som har gjort sig jeldende innen vaar kirke. Dog er der i de fleste menigheter en fast okk, som søker kirkens nadverd aar efter aar. I et par prestegjeld er enne flokk forsvinnende liten i forhold til folkemengden, saa der kan ære fare for fullstendig ophør, hvis nedgangen skal fortsette. En virkeg forandring i dette forhold er avhengig av den aandelige kraft kirken g dens tjenere er istand til aa sette inn i sitt arbeide.

Der kan vel neppe være tvil om, at de lovbefalte menighetsraad i et lange løp vil bidra til aa vekke til større kristelig — og ogsaa kirkeg — ansvarsfølelse innen menigheten. Det samarbeide som saaledes er prettet mellem prest og menighet, vil bidra til aa øke sansen og forstaaelsen for en menighets opgaver og virksomhet. Imidlertid er det are et par av menighetsraadene som har optatt nogen selvstendig kristeg virksomhet. Annet er heller ikke aa vente, da det kristelige arbeide aa forhaand var optatt av de frivillige kristelige organisasjoner og de este medlemmer av menighetsraadene har funnet sin plass i en av disse. Derfor blir raadenes virke vesentlig innskrenket til det lovbefalte.

De forskjellige frivillige kristelige organisasjoner kan glede sig ved od tilslutning innen bispedømmets menigheter. De har foreninger og nderavdelinger i de fleste av dem. Indremisjonen (Landsindremisjonen), et Norske Misjonsselskap og Kinamisjonsforbundet har vunnet størst innang. Men ogsaa det Vestlandske Indremisjonsforbund, Santalmisjonen g den Norske Sjømannsmisjon har adskillig tilslutning. I enkelte strøk v bispedømmet er interessen for Sjømannsmisjonen levende. Her gjelder det jo vaare egne. Det samme er tilfellet med den Indre Sjømannsnisjon (Fiskermisjonen) og Finnemisjonen, som støttes av foreninger nnen flere menigheter. Israelsmisjonen har ogsaa fra gammel tid hatt n plass i manges hjerter, især innen Stavanger by. Men det er dog anskelig aa finne nogen større forstaaelse for denne misjon. Dog maa et sies, at der rundt om i bispedømmets menigheter er megen kjærlighet og offervilje for Guds rikes sak.

Ogsaa i dette bispedømme drives der et ivrig arbeide, som tar sikte aa aa vinne de unge. Fra Stavanger by utgikk jo ogsaa den mann, om først tok op det kristelige ungdomsarbeide. Dette synes da ogsaa or tiden aa staa foran en ny opgangstid. Men ogsaa Indremisjonen river et maalbevisst ungdomsarbeide. Gjennem bispedømmets største ngdomsskole faar de mange unge under sin innflytelse. Hedningenisjonen samler likeledes mange av de unges interesse ved «de unges

KIRKELIG STATISTIKK FO

	Gudstjenester	Messefall	Religiøse og kirkelige møter	Preken i gudstjenestene ved legmenn	Sykebesøk, sognebud, husbesøk	Skolebesøk	Besøk i gamlehjem, sykehus, fengsel	Fødte	Antall av fødte utenfor ekteskap	Døpte
Sokndal	60	2	73	5	214	12	49	79	2	6
Lund	64	1	115	5	106	9	6	49	1	5
Helleland	57	3	67	6	126	5	2	59	0	5
Egersund	110	1	199	2	496	0	57	164	1	16
Haa	60	2	17	3	52	8	4	122	2	11
Klepp	61	0	95	0	48	5	5	88	1	9
Lye	50	4	74	6	66	0	4	101	2	8
Høyland	61	1	22	2	39	5	5	209	8	13
Sandnes	55	3	68	2	273	0	53	51	0	9
Haaland	67	0	103	0	41	7	3	107	1	10
Stavanger, Domkirken	131	0	267	0	603	4	100	255	13	22
St. Petri	104	8	557	0	97	1	51	234	27	25
St. Johannes	129	0	213	2	536	6	0	342	12	28
Hetland	174	0	120	1	144	2	23	169	1	16
Høgsfjord	61	2	14	16	30	5	0	58	1	5
Strand	59	1	48	1	101	1	4	77	0	6
Finnøy	54	11	33	5	19	8	0	37	0	2
Rennesøy	68	3	70	8	64	9	0	65	2	6
Skudenes	60	2	20	0	74	9	9	89	1	8
Kopervik	59	1	56	15	58	2	4	172	2	17
Avaldsnes	58	6	85	2	72	7	11	76	2	6
Torvastad	65	4	86	4	150	5	16	58	1	4
Haugesund	121	8	81	2	194	0	68	367	15	36
Tysvær	58	3	17	7	26	1	0	65	4	6
Skjold	63	1	69	1	126	2	0	68	7	7
Vikedal	57	7	52	10	112	6	0	46	2	4
Nedstrand	59	2	51	0	99	8	14	39	2	3
Hjelmeland	60	1	63	9	88	9	8	71	1	7
Jelsa	58	4	21	2	45	9	2	50	0	3
Sand	59	2	23	0	17	4	0	79	0	7
Suldal	64	0	19	4	164	5	0	30	1	2

TAVANGER BISPEDØMME I 1926

Konfirmerte	Underviste, som ikke konfirmertes	Ekteskap ved kirkelig vielse	Ekteskap ved borgerlig stiftelse	Nadverdgjester	Nadverdgjester andre steder ved presten	Nadverdgjester ved godkjente legmenn	Ialt	Jordfestelser	Innmeldt i kirken	Utmeldt av kirken	Kollekt og offer
59	0	16	0	351	100	0	450	75	1	3	1 832,28
50	3	18	2	334	18	0	354	17	1	6	
60	0	10	0	239	61	0	300	21	2	1	717,97
122	11	35	0	548	59	0	607	89	14	8	3 791,79
92	22	23	0	711	38	0	749	49	0	0	3 738,09
80	0	19	0	154	19	0	173	38	0	0	
65	86	12	3	494	83	0	577	26	0	2	
105	0	47	4	231	18	0	249	60	0	6	
55	0	17	2	399	5	0	404	30	0	6	3 857,66
100	0	24	1	408	0	0	408	43	0	0	
359	0	98	13	1568	103	0	1671	160	6	29	8 777,04
298	0	99	7	1891	129	0	2020	159	2	6	11 729,24
341	0	105	8	1239	50	0	1343	195	2	20	2 505,51
196	0	44	3	650	77	0	727	82	2	10	4 100,50
60	1	12	0	216	4	0	220	30	0	4	1 439,13
58	11	14	2	177	15	0	192	76	0	0	
35	0	7	1	38	0	0	38	25	0	0	439,76
57	0	15	0	351	74	0	425	24	0	0	1 945,28
73	1	23	0	686	72	0	758	54	0	15	2 939,88
138	0	40	4	362	28	2	392	62	0	1	3 160,39
69	0	19	0	347	46	0	393	40	0	0	1 207,72
48	0	15	0	461	66	0	527	29	1	2	1 136,70
457	0	117	8	1464	129	0	1593	191	0	5	8 265,45
46	0	8	0	236	6	0	242	25	0	0	579,00
82	0	12	0	444	0	0	444	57	0	1	982,75
39	0	5	0	190	19	0	209	27	0	0	425,22
43	0	5	0	72	78	0	150	17	0	0	808,80
81	11	16	0	266	22	0	288	43	1	0	
53	4	10	0	248	22	0	270	29	1	1	6 63,44
50	0	18	2	177	13	0	190	60	0	1	ca. 1000,00
35	0	6	0	113	9	0	122	31	0	0	826,21

misjonsforeninger». Kinaforbundet driver en stor ungdomsskole. Til de forskjellige avholdsorganisasjoner sogner ogsaa adskillige unge. Dog har jeg det inntrykk, at det er den s.k. frilynde ungdomsbevegelse, som nu samler størsteparten av ungdommen utover bygdene. Den teller megen staut og ideelt anlagt ungdom innen sine rekker.

Et godt og interessert arbeide for barna utføres av søndagsskolen. Den har fra gammel tid vært drevet med kraft innen Stavanger by. Men ogsaa i de øvrige byer og i mange bygder samler søndagsskolen søndag efter søndag mange barn om evangeliet.

Det er ogsaa mitt inntrykk at skolenes lærerstand i det hele arbeider i god forstaaelse med kirken og dens prester. Under visitasene har lærermøtene vært besøkt av samtlige lærere og lærerinner, og jeg har hatt anledning til aa erfare at de omfatter sin gjerning, ikke minst kristendomsundervisningen, med alvor og interesse og vil gjerne ha raad og hjelp til aa løse de vanskeligheter, kristendomsundervisningen i vaar tid volder. Det er ogsaa ved skolens hjelp, at barnegudstjenestene under visitasene har faatt saa god tilslutning.

Naar spørsmaalet er om sedelighets- og edruelighetstilstanden innen bispedømmet, saa maa forholdet sies aa være meget godt. Utover bygdene er det faa barn som fødes utenfor ekteskap, og misbruk av rusdrikk finner ikke ofte sted. En stor del av befolkningen staar tilsluttet en eller annen avholdsorganisasjon. Under visitasene blev det fremholdt, at forbudet hadde bidratt til aa fremme edrueligheten. Ogsaa i byene maa tilstanden sies aa være upaaklagelig, selvom man ikke kan være blind for, at der er foreteelser, som vidner om moralsk nedgang.

Det er ikke aa vente annet enn at sekteriske retninger har funnet innpass i et saa religiøst beveget distrikt som Stavanger bispedømme. Især da i byene. Under visitasmøtet i en av Stavanger bys menigheter blev det betegnende nok bemerket, at der visst ikke fantes en sekt som ikke var representeret. Innen menigheten var der en «mengde dissentere». Ser man imidlertid paa de tilsendte skjematiske opgaver, saa opviser de ikke noget stort antall aarlige utmeldelser. En stor del mennesker søker nemlig snart det ene, snart det annet religiøse samfunds møter uten aa feste sig noget sted. Flertallet av dem, der melder sig ut av kirken, er landspiker, der har tatt tjeneste i byen. I landsmenighetene er dissenternes antall ubetydelig. Dog søker enkelte retninger aa faa innpass i de mere bymessig bebyggede strøk, hvorav der finnes flere, især som følge av industrielle anlegg. Daapsdissenterne er for tiden de ivrigste til aa trenge sig inn for aa hverve tilhengere.

Om kirkene og kirkegaardene blev det under visitasene erklært, at de var i god stand. Enkelte kirker trengte dog mindre reparasjoner — som utvendig maling. Paa faa undtagelser nær er der ikke nogen større interesse for kirkenes utsmykning. Til de fleste kirkegaarder er anskaffet kart, men loven av 1897 kan dog ikke sies ennu aa være helt gjennemført.

Det første bispedømmemøte siden Stavanger bispedømmes oprettelse blev holdt i Stavanger by 19.-21. februar 1926. Møtet hadde faatt stor tilslutning og blev meget vellykket. Kort tid efter holdtes det Kirkelige Landsmøte i Oslo, hvor jeg deltok. Og umiddelbart efter landsmøtet samledes de norske biskoper til bispemøte i Oslo bispegaard.

Forøvrig har jeg i aarets løp deltatt i flere stevner og møter dels med foredrag, dels med prekener. Saaledes blandt andre: Israelsmisjonens kretsstevne paa Bryne, Ryfylke fellesforening for Indremisjonens pinsemøte paa Sand i anledning foreningens 50 aars jubileum, Santalmisjonens landsmøte i Stavanger, Sjømannsmisjonens kretsstevne i Torvastad, og det Kirkelige Landslags aarsmøte i Oslo.

Ved lærerkurset paa Sand i Ryfylke i første halvdel av august holdt jeg en rekke foredrag over nytestamentlige emner.

Interessant var det aa delta i Rogaland Landbruksselskaps 150 aars jubileum i Stavanger de siste dage i september. Under stevnet holdtes festgudstjeneste i to av byens kirker, Domkirken og St. Petri med preken av biskop Hognestad (i St. Petri) og Stavanger biskop. Ogsaa ved en større fest blev begge biskoper anmodet om aa tale.

Ennvidere har jeg holdt nogen ungdomsforedrag og talt til høimesse ved enkelte anledninger i og utenfor Stavanger by.

Foruten aa ha deltatt i flere prestemøter innen bispedømmet, overvar jeg i oktober i Oslo høstmøtet for prestenes Broderkrets og de til dette knyttede foredrag av den tyske professor dr. Elert.

En skjematisk opgave over arbeidet innen menighetene paa grunnlag av prestenes innberetninger følger vedlagt.

Mai 1927. *J. C. Petersen.*

V. BJØRGVIN BISPEDØME.

Kyrkjevigsla. 1. Skare kapell i Odda, som var bygt med løyve av kgl. res. 22. juni 1923 etter teikningar av professor Olaf Nordhagen, vart vigt av biskopen 5. oktober. 2. Loddefjord kyrkja i Loddefjord anneks til Laksevaag, som var bygd med løyve av kgl. res. 6. februar 1925 etter teikning av arkitekt Ole Landmark, vart vigd av biskopen 17. desember.

Prestevigsla. I aaret 1926 hev eg vigt 6 prestar: Birger Daniel Gulbrandsen, sokneprest i Herøy, Roger With til aa styra ledige kall i Bjørgvin bispedøme, Otto Bernhard Larsson Holmaas, sokneprest i Ulstein, Aksel Mjøs, sokneprest i Austevoll, Ingolf Boge til aa styra ledige kall, Reidar Hauge til aa styra ledige kall.

Presteskifte. Ingen av prestane i bispedømet døydde i tenesta. 1 prest fyllte aldersgrensa: sokneprest Olav Karenus Ottesen i Gulen, som 28. mai fekk avskil fraa 1. november. — 7 prestar er utnemnde til andre kall: sokneprest Brekke i Austevoll 12. februar til sokneprest i Innvik, soknepresten Lunde i Sund 12. mars til sokneprest i Fitjar, kallskapellan Fasmer Dahl i Fana 30. april til kallskapellan i Ullern, sokneprest Ofstad i Hjørundfjord 14. mai til res. kap. i Aalesund, sokneprest Hoem i Ulstein 11. juni til sokneprest i Nedre Stjørdal, sokneprest Søren Hansen i Fusa 1. juli til res. kap. i Larvik, sokneprest Grahl-Nielsen i Lavik 17. desember til sokneprest i Fusa.

Til sokneprest i Herøy vart cand. theol. Gulbrandsen utnemnd 15. januar, til res. kap. i Nykyrkja prost Astrup i Lyngen 12. februar, til sokneprest i Innvik sokneprest Brekke i Austevoll 12. februar, til sokneprest i Fitjar sokneprest Lunde i Sund 12. mars, til res. kap. i Aalesund sokneprest Ofstad i Hjørundfjord 14. mai, til sokneprest i Norddal cand. theol. Sigurdsen 25. juni, til kallskapellan i Fana lektor Skagen 29. oktober, til sokneprest i Fusa sokneprest Grahl-Nielsen i Lavik 17. desember, til sokneprest i Gulen ungdomsprest Øystein Hovden i Nidaros 17. desember, til sokneprest i Sunnylven cand. theol. Høimyr 17. desember, til sokneprest i Austevoll cand. theol. Mjøs 17. desember, til sokneprest i Ulstein cand. theol. Holmaas 17. desember, til res. kap. i Gloppen cand. theol. Roe 17. desember.

Det vert i alt fraagang av 8 og tilgang av 13. — 7 av dei 13 kom utanfraa prestestandet i bispedømet.

Til prost i Søre Sunnhordland vart sokneprest Landmark i Finnaas utnemnd 20. mars, til prost i Midtre Sogn sokneprest Gunnarson i Aurland 20. mars, og til prost i Nordfjord sokneprest Nybø i Selje 20. mars.

Ledige kall. Ved aarsskiftet millom 1926 og 1927 var desse 17 kall ledige: Johannes hjelpeprestembete i Bergen, Sund soknekall, Haus residerande kapellani, Lindaas residerande kapellani, Masfjorden, Røldal, Evanger, Vossestrand, Aardal, Lærdal, Lavik soknekall, Førde residerande kapellani, Kinn residerande kapellani, Bremanger, Vanylven, Hjørundfjord soknekall og Borgund residerande kapellani.

I 2 kall gjorde stiftskapellanar tenesta, i 4 gjorde amerikaprestar tenesta, i 1 ein misjonsprest. Dei andre vart styrde av granneprestar.

Kyrkjor og kapell og prestar. Ved utgangen av aaret var det 198 soknekyrkjor i bispedømet og 46 kapell og bedehus til gudstenestebruk. Det er 198 sokner i 85 prestegjeld og 15 prostedøme.

Det skal normalt vera 107 prestar i fast tenesta i bispedømet og 4 stiftskapellanar. Det vert ikring 3 782 menneske for kvar prest i fast tenesta. I Bergen med 19 prestar paa ca. 90 000 vert det kring 5 000 menneske paa kvar.

Nynorsk liturgi vart innført i Haus, Arna, Dale i Bruvik, Solheim, Skarde kapell i Odda, Gaupne, Nes, Hauge i Lærdal, Leikanger i Sogn, Rinde, Kyrkjebø, Gulen, Staarheim, Olden. Dermed i 107 kyrkjor i bispedømet.

Nynorsk salmebok vart innført i Ullensvang, Kinsarvik, Utne, Skarde kapell, Fresvik, Brekke, Fjørtoft.

Den revidera Landstads salmebok vart innført i Krosskyrkja, Mariakyrkja, Sandvikskyrkja, Aarstadkyrkja og St. Jakobskyrkja i Bergen og dessutan i Aalesund.

Blix: Nokre Salmar. Til 1. sundag i advent, 28. november, daa Nokre Salmar etter den norske Regjerings resolusjon 1. oktober 1926 skulde takast i bruk av alle kyrkjor der ikkje Nynorsk salmebok eller den revidera Landstad var innført, var det i Bjørgvin bispedøme att 47 kyrkjor der Blixsalmane *ikkje* var innførde fyrr. Det var alle kyrkjor i Bergen og mange i Sunnhordland. — I Hardanger og Voss prosti, i Osterøy og Nordfjord og paa Sunnmøre var dei innførde alle stader. I Nordhordland, Sogn og Sunnfjord dei aller fleste stader.

Kyrkjeleg statistikk for bispedømet. Talet paa kyrkjelemer etter

folketeljingi i 1920 er i alt 404 659. Det finst etter same folketeljing 5 609 dissentarar, d. v. s. 1,37 %, medan heile riket hev 2,7 %.

Døypte i 1926		7 593
Konfirmera		8 269
Kyrkjeleg vigde ektepar	2 213	gifte ialt 2 277
Borgarleg gifte	64	
Nattverdsgjester		68 233
Jordfeste		4 439
Innmelde i kyrkja		28
Utmelde or kyrkja		155

Innmeldingar i kyrkja og utmeldingar fell soleis paa dei ymse prostedøme: Bergen inn 12, ut 79, Søre Sunnhordland 0—3, Nordre Sunnhordland 1—2, Midhordland 4—7, Osterøy 0—5, Nordhordland 0—11, Hardanger og Voss 0—3, Indre Sogn 0—0, Midtre Sogn 0—1, Ytre Sogn 0—0, Sunnfjord 0—2, Nordfjord 0—5, Søre Sunnmøre 6—23, Austre Sunnmøre 0—1, Nordre Sunnmøre 5—13.

Inn- og utmeldingane etter *dissentarsamfund* fell nokorlunde soleis, so vidt ein kann sjaa av uppgaavone (det fyrste talet gjeld innmelding i kyrkja fraa, det andre talet utmelding or kyrkja til vedkomande samfund): Pinsevener 3—60, frikyrkja 1—30, inkje samfund 11—21, metodistar 6—11, romarkyrkja 3—5, adventistar 2—2, mormonar 0—3, baptistar 1—1, russellianar 0—0, og ymse andre smaasamfund.

Medeltalet paa *altarsgangar* i bispedømet var 16,86 % av heile folketalet mot 16,55 % i 1925, Hardanger og Voss prosti 13,3 % mot 13 % i 1925, Søre Sunnmøre 20,4 % mot 16,9 % i 1925.

Bispevisitas er det halde i desse 15 prestegjeld: Fana, Haus, Lindaas, Masfjorden, Røldal, Jostedal, Luster, Lavik, Solund, Jølster, Kinn, Stryn, Ørsta, Volda og Skodje.

Av det som kom fram paa visitasmøti kann nemnast:

Gudstenesta. Det viste seg at klokkarbønene i gudstenesta endaa var i bruk dei fleste stader. Still bøn var i bruk i Haus (paa prøva), i Røldal, 3 kyrkjor i Lavik, Jølster og i Nedstryn kyrkja i Stryn.

Den nye konfirmasjonsskipnad var innført i Ørsta sokn, og i baae sokner i Volda, elles var det den gamle skipnad. Nattverd var oftast i samanheng med skriftemaal. Privat nattverd var ikkje brukt paa mange stader. I Helgheim i Jølster og Vartdal i Ørsta var det sett ein lekmann til aa dela ut nattverden.

Kyrkjone. For Fana hovudkyrkja vart det vedteke ein plan til restaurasjon som skal vera ferdig i 1928 daa kyrkja vert 700 aar gamal, bygd etter pavebrev 27. juli 1228. Birkelands kyrkja i Fana hev fenge 2 nye sakristi og ein ny taarnhatt. Endeleg var det vedteke aa byggja ny kyrkja for folket paa Minde og Fjøsanger.

Indre Arna kyrkja i Haus vanta sakristi. I Lavik i Sogn er det no 6 stader aa halda gudstenesta. Det er for mykje for ein prest, difor vert det arbeidt for aa faa 2 prestar i prestegjeldet. Ortnevik kapell var nytt, i Høyanger vart det brukt eit rom i folkeskulen til gudstenesta. Men det kom skulen snart til aa trenga sjølv. Difor vart det arbeidt med spursmaal um byggjing av kyrkja som er høgst ynskjande i den nye

fabrikkbyen. Solund hovudkyrkja vart sagd aa vera utett, det var endaa ikkje gjort noko med dette sidan siste visitasmøte. I Solundkyrkjone var det ingi orga.

Elles var kyrkjone i det store og heile nokso godt i stand. Fleire av deim trong ny maaling, og daa mana biskopen til at det skulde brukast varmare fargar innvendes enn fyrr hev vore vanleg i kyrkjone. Sume var alt maala av kunstnarar, soleis kann nemnast Birkelandskyrkja, ny maaling, Røldalskyrkja, gamal maaling restaurera, Jostedalskyrkja, gamal maaling, Ørstakyrkja og Dalsfjordskyrkja maala av Lars Kinsarvik. Nemnast kann den gamle steinkyrkja i Dale i Luster, og so den gamle Kinnskyrkja som no etter restaurasjonen er eit herleg gudshus.

Ein ettermiddag av visitasdagane i Luster vart nytta til aa vitja den gamle stavkyrkja paa Ornes i Hafslo. Kyrkja høyrer til Fortidsminneforeningen og stend under pietetsfullt tilsyn av Jakob Bugge som bur der paa staden. Med han til førar fekk me god greida paa denne eldste norske stavkyrkja. Til aftansongsgudstenesta var kyrkja fullsett av folk, og det var ei stemningsfull stund i det gamle gudshuset.

Kyrkjegardane. Det vanta sume stader kart og protokollar for kyrkjegardane, og serleg paa dei gamle viste det seg vanskeleg aa faa gravingi i den rette orden.

Kristeleg og sedeleg liv. Fyrst skal eg gjeva yversyn yver kyrkjesøkning etter teljing og skynsuppgaavor.

Prestegjeld.	Kyrkjor og hus til sundagspreikor ved prestar	Folketal 1920.	Kyrkjerom.	Kyrkjesøkning.
1. Fana	4	11 432	1 000	600
2. Haus	4	5 328	1 330	600
3. Lindaas	5	6 991	2 000	1 300
4. Masfjorden	2	2 190	570	300
5. Røldal	2	800	225	50
6. Jostedal	1	956	200	50
7. Luster	4	2 834	950	320
8. Lavik	6	4 534	1 843	1 300
9. Solund	3	1 844	725	340
10. Jølster	2	2 894	880	580
11. Kinn	5	6 368	1 966	1 050
12. Stryn	3	2 569	980	600
13. Ørsta	2	3 920	1 150	750
14. Volda	3	5 235	1 550	800
15. Skodje	2	3 307	900	775
15	48	61 202	16 269	9 415

Til *samtale* paa kyrkjegolvet ved *visitasgudstenestor* og ved *barnegudstenestor* møtte det fram vel 1000 konfirmandar og annan ungdom og 3 286 skuleborn.

Skulane hadde jamt yver minst 6 timar kristendomsupplæring um vika, og til lærebøker bruka dei baade bibelsoga, katekisma og katekismeforklaaring. Lesarborni for presten let seg i regelen alle konfirmera. Sundagsskular var det alle stader so nær som i Ytre Sogn, men dei var

ikkje so aalment utbreidde i alle bygder og grender som ynskjande kunde vera.

Sokneraadi synte seg aa hava mest aa gjera med det som fyrr laag under kyrkjetilsynet. Eg mana deim til aa taka seg av slikt kristeleg arbeid som ikkje fyrr var sett i gang, slikt som sundagsskular, tilsyn med gamle og sjuke, vern um sundagsfreden o. l. Dei burde og skaffa seg pengar som dei kunde raada yver til ymse fyremaal, difor burde det i kvar sokn vera ein offerdag um aaret til sokneraadet. Elles fekk eg alle stader eit godt inntrykk av deim som var valde inn i sokneraadi. Det saag ut til at det kristelege og kyrkjelege liv laag deim sterkt paa hjarta. Eg fekk høve til aa vera saman med deim i visitasmøti, og som oftast i prestegarden etterpaa.

Paa visitasmøti nytta eg høvet til aa minna um Bibelselskapet, um diakon- og diakonissesaki, med di eg mana kristne ungdomar til aa melda seg i tenesta der. Eg nemnde og dei viktigaste reglar i den nye namnelov, paaviste kva slag namn som ikkje lenger var lovlege, og aatvara mot urimelege døypenamn, med di eg mana til aa halda seg til gode norske og bibelske namn. Sume stader tok eg fram det gamle visitasspursmaalet um sverjing og banning, og daa fekk eg oftast det svaret at det hadde minka med denne stygge uvanen.

Um det *moralske og sedelege livet* kom det ikkje fram noko aktande klagemaal. I det store og heile kunde det segjast at det stod godt til.

Prest og kyrkjelyd arbeidde godt, oftast sers godt saman.

Ymist anna fraa bispedømet og biskopens arbeid. — Liksom i siste melding kann det ogso no segjast at biskopen hev vore med paa ymse stemnor og møte i og utanfor byen Bergen. Av dette kann nemnast: 3.-5. januar var eg paa eit kristeleg ungdomsleidarmøte ved Florø. 31. januar og 1. februar vart det halde koralkveld i Domkyrkja og møte av prestar og organistar til forhandling um det nye graduale. 4.-7. februar vitja eg ungdomsskulen paa Framnes i Hardanger, der eg heldt fyredrag og um sundagen preika i Vikøy kyrkja. 14. februar preika eg ved ei kristeleg ungdomsstemna i Bergen. 9.-11. mars var eg med paa det friviljuge kyrkjemøtet i Oslo, og 20.-23. mars i møte i nemndi for Nynorsk salmebok, like eins i Oslo. Paaskedag 4. april preika eg i Mariakyrkja i Bergen for eit møte av Noregs maallag. 25. april tala eg ved ein koralkveld i Vangskyrkja paa Voss. I mai og juni og til 9. juli var det visitasferder.

5.-30. august hadde eg ei forvitneleg ferd til *Færøyane og Island*[1] etter innbjoding til Island fraa biskop Helgason og som utsending fraa Norrønafelaget i Bergen. Medan skipet stogga i Torshavn paa Færøyane, fekk eg høve til aa tala for ei stor forsamling av lærarar og andre i Menighetshuset der. Og paa Island fekk eg preika i Domkyrkja i Reykjavik ved ei høgtidleg gudstenesta der biskop Helgason tala fyrst og helsa den norske biskopen velkomen. Han upplyste at det vart fyrste gong etter reformasjonen at ein biskop fraa Noreg (og Danmark og Sverike med) vitja Island. Sidan fekk eg fylgja biskopen paa visitasferd i 6 dagar, dels i automobil og dels paa hesteryggen. Alle stader møtte eg stor

[1] [Sjaa Norsk Aarbok 1927 s. 137-152: Islandsferd sumaren 1926, av Peter Hognestad.]

velvilje, og heile ferdi vart for meg i alle maatar baade hugnadleg og lærerik. Det slo meg sterkt kor ynskjande det var at me nordmenn fekk meir kyrkjeleg samyrke med vaare gamle frendar paa øyane i vest.[1]

2. september var eg med paa Vestlandsk lærarstemna, der eg preika og heldt festtale. 4.-6. september var eg med paa Norderlendsk høg skulestemna paa Hardanger folkehøgskule og preika i kyrkja ved fest gudstenesta. 8.-23. september visitasferd. 25.-29. september preika og tala eg ved Rogalands Landbruksselskaps 150 aars jubileum i Stavanger etter innbjoding fraa styret, sidan eg er fødd rogalending. 2.-7. oktober visitas i Røldal, vigsla av Skarde kapell og prestemøte i Ullensvang 19.-20. oktober preika og fyredrag ved prestemøte i Selje. 26.-31. oktober tale ved Bekjendelsestro presters aarsmøte i Oslo, og sidan preika og tale og forhandlingar ved aarsmøtet for Norges Kirkelige Landslag i Oslo 9. november 75 aars jubileum for Evanger kyrkja. 28. november 200 aars jubileum for Granvin kyrkja, same dagen skulehusvigsla. 4.-15. desember censor ved teologisk eksamen ved Menighetsfakultetet. 19. desember vigsla av kyrkja i Loddefjord.

12. mars 1927. *Peter Hognestad.*

VI. NIDAROS BISPEDØMME.

Den største vanskelighet ved administrasjonen av dette bispedømme er fremdeles mangelen paa prester, navnlig mangelen paa fast ansatte prester. Forandringene i aarets løp er for det første inntraatt ved døds fall, sogneprest Harald Kallevig i Bolsøy avgikk ved døden under en utenlandsreise i begynnelsen av aaret efter kun kort tids tjeneste i dette bispedømme, og residerende kapellan Thv. Lunde ved Domkirken her avgikk plutselig ved døden ved St. Hans tid ifjor. Hans tjeneste har vesentlig vært knyttet til dette bispedømme, fra 1917 har han innehatt stillingen som residerende kapellan ved Domkirken og har i denne egen skap vært meget avholdt i hele Trondhjems by. Følgende prester er fra traatt ved avskjed: Sogneprest Selmer i Stjørdal og prost Frette i Skogn begge efter lengere tids tjeneste i de embeder de i det siste har betjent prost Frette fra 1915, sogneprest Selmer fra 1911. Desverre maatte ogsaa sogneprest Brandt i Rennebu søke avskjed i begynnelsen av aaret. Alle disse embeder har dog kunnet faa fast ansatte prester i løpet av aaret. To er fraflyttet stiftet, idet stiftskapellan Kjelland sluttet sin tjeneste her ved aarets utgang for aa overta betjeningen av Kraakstad kallskapellani i Oslo bispedømme fra nyaar 1927, og prost Krog i Fosnes er utnevnt til sogneprest i Tromøy i Agder bispedømme efter i lengere tid aa ha betjent Fosnes sognekall og vært konstituert prost i Ytre Namdal.

[1] [Sjaa Luthersk Kirketidende 1919 s. 654-667: Samarbeid millom den norske o den islendske kyrkja, innlegg paa prestemøtet i Oslo 1919 av Olaf Kolsrud.]

I aarets løp er fast ansatt følgende prester: sogneprest Rekdal i Nesset og sogneprest Bauge i Bud, som begge lenge har staatt ledige. I Bolsøy sognekall er ansatt sogneprest Sundby som tidligere har betjent Fræna siden 1920. Til Fræna sognekall har ikke meldt sig ansøker. I Stjørdal sognekall er ansatt sogneprest Hoem, tidligere sogneprest til Ulstein, og i Skogn tidligere residerende kapellan i Inderøy C. C. Finsaas. Det residerende kapellani i Inderøy er inntil videre rasjoneret og dets forretninger overtatt av sognepresten der, med saadan leilighetshjelp som kan skaffes. I det residerende kapellani i Støren, som i flere aar har staatt ledig og har maattet betjenes ved leilighetshjelp, er ansatt pastor Wilmann. Forøvrig staar en hel rekke residerende kapellanier fremdeles ledige, idet det dog har lyktes ved konstitusjon aa faa en del av dem betjent, saaledes Melhus ved stiftskapellan Wallevik og Selbu ved pastor Lange. Det residerende kapellani i Hegra betjenes fremdeles av pastor Bolling i følge konstitusjon. Den største vanskelighet er saaledes fremdeles Ytre Namdals prosti, hvor der i hele prostiet kun er to fast ansatte prester. Efter prost Krogs avreise blir forholdet fremdeles det samme, idet Flatanger efter nyaar endelig har faatt fast ansatt prest, idet cand. Sigurd Opdahl blev utnevnt til dette embede 21. f. m. Vikna, Leka og Nærøy betjenes ved konstitusjon, Nærøy av pastor Gregusson, og Vikna, tildels ogsaa Leka, av pastor Leergaard. Ogsaa Rennebu stod ledig en stund, men har fra høsten av faatt fast prest i den tidligere til betjening av ledige embeder ordinerte pastor Ola Røkke.

Visitaser har i aarets løp vært avholdt i følgende sogn: Ilen, Klæbu og Tiller, Bjørnør, Kvernes, Rindal, Snaasa, Rissa, Lønset i Opdal, Frosta og Aasen, Molde og Namsos. Jeg har antagelig ikke rukket et fullt tilstrekkelig antall visitaser i 1926, — visitasene faller noget besværligere, siden det av økonomiske grunne ikke har vært tillatt aa tilsi prostene til visitas. Som det vil sees er flere av disse visitaser imidlertid avholdt i prostenes egne prestegjeld, hvorved spørsmaalet bortfaller. I nogen tilfelle har jeg paa ansøkning faatt tillatelse til aa tilsi prosten fordi det visiterte prestegjeld var særlig stort.

En del av sommertiden, som ellers passer best til visitas, falt bort iaar, fordi der i begynnelsen av juli og begynnelsen av august falt en del større møter hvori biskopen fant aa burde delta, dels ved foredrag og dels ved gudstjenester, saaledes i Trondhjem i begynnelsen av juli Forsorgs- og Verneforeningens landsmøte, møte i Røde Kors og Nordisk Abnormskolemøte. I begynnelsen av august avholdtes videnskapelig prestekursus paa Torshus i Orkdal, hvor jeg ogsaa fant aa maatte delta. Endelig nevner jeg Olsokstevnet i slutten av juli, der i 1926 blev fordelt mellem Trondhjem og Stiklestad. Det blev mulig aa være begge steder samme dag, fordi jernbanenes distriktschef velvillig opsatte et ekstratog til Verdalen om eftermiddagen den 29. juli, et tog som forøvrig fikk saa stor tilslutning at det forretningsmessig kom til aa lønne sig. Man hadde den glede ved Olsokfestene i 1926 aa se hr. kirkestatsraaden her og høre ham tale saavel i Trondhjems Domkirke som ved Olavsstøtten paa Stiklestad. Hans nærværelse her ved den leilighet blev meget paaskjønnet.

I anledning av salmebokskifte og navnlig i anledning av punkt 3 i

kongelig resolusjon av 1. oktober 1926, er der innløpet en del meddelelser, men da disse ennu ikke er fullstendige og utbytning av den ene salmebok for den annen ennu i nogen maaneder vil komme til aa gaa for sig, kan der ennu ikke gis nogen full oversikt over stillingen i dette bispedømme. Nogen almindelige bemerkninger kan allikevel nu meddeles. Den reviderte Landstad er allerede innført i saa mange menigheter at det kan ansees for sikkert at den i løpet av dette aar vil være innført de fleste steder. Nogen steder, f. eks. i Trondhjems bymenigheter, blev den innført allerede i desember forrige aar av hensyn til desemberkonfirmasjonen, andre steder er den besluttet innført til forskjellige terminer i inneværende aar f. eks. til paaske eller pinse. Til min overraskelse har adskillige av de menigheter, som inntil nu har beholdt Hauges salmebok, meget hurtig utskiftet denne. Dog tror jeg at Hauges salmebok vil komme til aa holde sig paa et par steder og da i henhold til ovennevnte resolusjon sammen med Blix. Adskillige steder har man bibeholdt den ureviderte Landstad i forbindelse med Blix-salmene, saaledes som resolusjonen bestemmer. I regelen er det spørsmaal om salmevalget ved de enkelte gudstjenester, som omhandles i resolusjonens punkt 3, gaatt for sig uten rivninger, idet man har innrømmet presten aa velge salmer efter reale synspunkter og efter skjønn. Jeg tror ogsaa at prestene, selv der hvor de personlig kan ha vært noksaa sterkt engagert i sprogspørsmaalet, har optraatt med takt og sindighet under hensyn til de forskjellige partier i menigheten, og hvor der, som i Molde, har vært nogen vanskelighet, har denne nogenlunde lett kunnet overvinnes. I Sparbu er Nynorsk salmebok innført; hvorvidt det samme vil skje i flere menigheter kan ennu ikke sies med sikkerhet; der vil vel vesentlig bli tale om menigheter i Innherad. Enkelte steder er der ved avstemningene avgitt noksaa mange stemmer for bibehold av Landstad-Blix inntil videre i den mening at der om nogen tid vilde bli større sjanser for en majoritet til beste for den Nynorske salmebok enn der for øieblikket kan opdrives. Det har i det hele som sagt gaatt overraskende hurtig med salmebokbytte, efter min mening for hurtig idet menighetssangen har kommet til aa lide ved det. Dels finnes den reviderte salmebok ikke hos kirkegjengerne, og det av to grunne: mange har ikke villet anskaffe den av økonomiske grunne, og tilstrekkelig storstilede salmebøker har ikke vært aa faa, likesaalitt som utgave med melodi under teksten har vært i handelen. Dels er de nye og nu innførte melodier i Koralboken ikke tilstrekkelig kjente til at deltagelse i salmesangen kan finne sted. Der har dog av en del organister og prester vært gjort en del for aa lære folk idetminste nogen av de nye melodier.

Under disse omstendigheter har jeg ikke funnet at kgl. res. av 1. okt. 1926 har kunnet strikte gjennemføres. Der vilde være liten mening i aa gjennemføre denne resolusjon fra første søndag i advent 1926, dersom det enten var besluttet aa innføre den reviderte Landstad en gang i løpet av 1927 eller beslutning derom i den nærmeste fremtid var aa forutse. Midlertidig har man derfor latt det bli ved det gamle, navnlig hvor Hauges salmebok var i bruk, mens den reviderte var besluttet innført i 1927, men ogsaa undertiden der hvor den gamle Landstad var i bruk og hvor Blix-salmer ikke fantes. Aa fremtvinge innkjøp og bruk av

Blix-salmer, naar disse kun skulde være i bruk et halvt eller trekvart aar syntes ikke raadelig. Det maa sluttelig sies at dette salmebokskifte, skjønt det har vært omfattet med adskillig interesse, ikke har voldt stridigheter av den art som forrige salmebokskifte i 70-aarene og senere i forrige aarhundre. Fullstendig beretning om stillingen i dette bispedømme vil antagelig først kunne fremkomme naar neste aarsberetning skal avgis.

Gjennem dette aar har funnet sted en innsamling av bidrag til arbeidet med fullførelse av Trondhjems Domkirkes interiør til 1930. Der har vært dannet en større komité med fylkesmann Klingenberg som formann og et mindre arbeidsutvalg, hvor professor Johan Meyer er formann. Navnlig gjennem stor velvilje fra pressens side er det lykkes aa vekke saa stor interesse for denne sak at vaart maal økonomisk sett kan ansees som naadd. Ved hjelp av bidrag fra Pengelotteriets overskudd er summen ennogsaa betydelig overskredet og det har samtidig lykkes aa samle et beløp til restaurasjon av Stiklestad kirke, som antagelig vil vise sig tilstrekkelig. Bidragenes størrelse har variert fra meget betydelige summer som Storebrands bidrag paa 25 000 kr. til meget smaa, ofte innsamlet av en klasse skolebarn. Lærerstanden og ungdomsforeninger har mange steder deltatt i innsamlingen med stor iver. Av kirkelig interesse har navnlig vært de ganske tallrike ofringer, som efter biskopenes initiativ er satt igang i alle bispedømmer. Det er selvsagt at der har vært flest kirkeofringer til denne sak i dette bispedømme. Saavidt jeg idag har oversikt over stillingen, kommer dernest ofringene i Bjørgvin bispedømme, og saa i nogen avstand Haalogaland. Fra de øvrige bispedømmer er der tildels kommet større beløp enn fra de tre nevnte, tildels meget store beløp, men saaledes at der har vært færre ofringer. Hvilket forhold der sluttelig vil bli mellem private gaver, gaver fra selskaper og banker, innsamlinger, fra foreninger og utbytte av de nevnte ofringer er ikke godt aa si. Ofringene kom til aa begynne noget senere enn de øvrige innsamlinger, men foruten hvad der innkommer fra den kant til arbeidskomiteens formann innkommer større og mindre offerbeløp vedvarende til mig, i gjennemsnitt 1 000 kr. maaneden fremdeles. En innsamling med det spesielle formaal aa faa rosevinduet, som ikke var medtatt i det oprindelige overslag, ferdig til 1930, er satt igang av norske kvinner, og synes aa skulle naa betydelige resultater. Først om et aar vil der imidlertid foreligge tilstrekkelig oversikt over resultatene til en bestemt uttalelse om saken.

Den frivillig innsamlede statistikk for kirkelige forhold i bispedømmet er ennu ikke innkommet i full utstrekning, og da bearbeidelsen av tallene og oplysningene dessuten vil ta nogen tid, vil jeg først senere kunne meddele statistikkens tall. At den ikke er uten interesse, vil fremgaa av den nu i Norvegia Sacra avtrykte statistikk for 1924; forøvrig arbeides der under biskop Støylens ledelse paa en ensartet statistikk for alle bispedømmer, hvorved de statistiske opgaver yderligere vil vinne i interesse.

Den nye kirke i Hitra, som opføres paa selve øen Hitra efter at den ærverdige gamle kirke paa Dolm var nedbrent, er ennu under arbeide og vil forhaabentlig kunne innvies i løpet av aaret 1927. Den nye kirke ved Jensvoll, oprinnelig paatenkt som kapellkirke under navn av Jensvoll kapell, blev innvidd den 20. juni 1926 under stor deltagelse fra det nye

KIRKELIG STATISTIKK FOR

	Guds-tjenester	Møter		Fødte		Døpte	Konfir-manter
		i kirken	utenfor kirken	i ekte-skap	utenfor ekteskap		
Vestnes	66	12	49	71	3	68	78
Eid	61	8	1	26	0	30	33
Grytten	61	52	17	94	2	94	71
Veøy	74	19	65	39	1	39	56
Nesset	67	4	0	50	0	50	71
Indre Romsdal prosti	329	95	132	280	6	281	309
Bolsøy	62	6	30	92	3	72	56
Fræna	60	7	100	53	1	55	66
Molde	65	24	4	54	1	61	76
Bud og Hustad	64	3	31	82	6	87	78
Aukra	68	7	27	96	3	101	81
Ytre Romsdal prosti	319	47	192	377	14	376	357
Kvernes	98	10	109	181	14	151	128
Kristiansund	192	7	163	286	30	309	300
Aure	55	10	44	83	9	91	94
Halsa	58	5	23	51	4	45	66
Edøy	58	7	14	81	2	84	90
Ytre Nordmøre prosti	461	39	353	682	59	680	678
Øre	57	4	27	43	3	48	39
Tingvoll	60	0	44	60	4	65	77
Øksendal	33	7	11	13	1	13	17
Sunndal	31	11	23	22	4	27	35
Stangvik	61	14	7	41	1	36	45
Surnadal	58	3	67	69	3	65	45
Rindal	63	5	34	50	1	47	54
Indre Nordmøre prosti	363	44	213	298	17	301	312
Hemne	57	10	17	119	9	115	129
Hitra	106	5	20	111	11	111	109
Frøya	54	37	12	169	11	159	142
Ørland	64	6	42	86	9	93	91
Sør-Fosen prosti	281	58	91	485	40	478	471
Stadsbygd	68	12	5	110	13	114	132
Bjugn	61	5	66	92	10	86	86
Bjørnør	56	11	39	91	13	87	109
Aafjord	69	15	23	87	8	89	77
Nord-Fosen prosti	254	43	133	380	44	376	404
Børsa	66	5	60	61	4	66	65
Orkdal	126	6	0	133	14	152	162
Meldal	55	2	53	98	14	108	93
Rennebu	62	2	24	44	7	41	43
Opdal	53	6	50	80	10	75	57
Orkdal prosti	362	21	187	416	49	442	420

NIDAROS BISPEDØMME I 1926.

Ikke konfir-mert	Ekteskap		Nadverd		Innmeldt	Utmeldt	Jord-festelser	Offer
	kirkelig	borgerlig	i kirken	utenfor kirken				Kr
0	21	0	312	82	0	0	47	
0	7	0	75	29	0	0	21	554,85
0	27	0	235	10	0	1	44	6014,44
0	9	0	241	28	0	1	29	1250,79
2	5	0	337	10	0	0	33	2679,70
2	69	0	1200	159	0	2	174	10499,78
0	14	0	280	2	0	1	52	2849,66
0	16	0	495	23	0	1	39	1054,92
0	61	0	175	0	3	3	34	1899,71
0	16	0	145	12	2	0	51	1644,85
0	15	0	421	8	0	0	40	1795,34
0	122	0	1516	45	5	5	216	9244,48
1	26	0	621	102	1	1	107	3086,29
0	97	1	1830	64	0	2	200	4698,98
0	13	0	457	19	0	0	64	1437,15
0	13	1	292	70	0	0	31	274,70
0	18	0	393	13	0	0	49	847,10
1	167	2	3593	268	1	3	451	10344,22
1	7	0	236	33	1	2	38	999,74
0	18	0	353	104	0	0	43	2162,53
0	7	0	115	6	0	0	19	40,00
0	7	0	163	0	0	0	23	458,00
0	16	0	191	16	0	0	30	910,68
0	23	0	370	16	0	0	41	1134,00
0	14	0	587	37	0	0	29	1307,20
1	92	0	2015	212	1	2	223	7012,15
0	11	0	524	20	0	1	86	1913,99
0	9	0	333	47	0	0	59	131,45
0	36	0	391	40	0	0	82	1253,53
5	20	2	406	87	0	0	71	1264,59
5	76	2	1654	194	0	1	298	4563,56
0	26	0	705	24	0	0	62	ikke opgitt
1	16	0	249	33	0	4	58	826,99
0	31	0	419	28	1	8	64	1560,00
2	16	0	330	19	0	15	49	1694,01
3	89	0	1703	104	1	27	233	4081,00
0	10	0	335	27	1	5	42	1371,12
0	29	0	674	81	0	1	75	3254,06
0	12	0	411	60	0	0	57	1141,17
0	10	0	167	3	0	0	17	350,00
0	16	1	317	14	0	6	44	ikke opgitt
0	77	1	1904	185	1	12	235	6116,35

KIRKELIG STATISTIKK FOR

	Guds-tjenester	Møter		Fødte		Døpte	Konfir-manter
		i kirken	utenfor kirken	i ekte-skap	utenfor ekteskap		
Røros	61	4	103	67	22	80	117
Holtaalen	59	6	50	79	14	95	121
Støren	114	9	46	141	10	146	148
Melhus	119	5	70	145	20	145	131
Gauldal prosti	353	24	269	432	66	466	517
Bynes	59	0	47	41	5	42	51
Strinda	124	2	59	344	25	177	190
Malvik	61	16	28	57	3	59	73
Klæbu	65	0	70	57	9	51	42
Selbu	53	0	209	106	6	112	99
Strinda prosti	362	18	413	605	48	441	455
Øvre Stjørdal	132	9	134	90	13	103	117
Nedre Stjørdal	102	12	65	139	16	134	169
Frosta	58	0	100	70	6	71	97
Leksvik	80	9	198	51	7	59	44
Stjørdal prosti	372	30	497	350	42	367	427
Skogn	56	6	2	67	5	66	70
Levanger	67	4	76	88	7	72	108
Verdal	91	9	80	158	9	143	149
Ytterøy	69	16	28	66	5	67	53
Sør-Innherad prosti	283	35	186	379	26	348	380
Inderøy	84	0	96	102	8	94	93
Sparbu	58	2	41	93	2	81	56
Steinkjer	62	11	137	96	5	98	87
Beitstad	60	4	45	110	5	116	103
Stod	55	0	31	41	1	43	44
Nord-Innherad prosti	319	17	350	442	21	432	383
Snaasa	65	8	37	75	4	78	47
Lierne	59	0	11	44	3	45	38
Grong	67	0	23	114	4	103	75
Overhalla	60	1	19	71	4	80	59
Namsos	74	9	29	141	11	144	145
Indre Namdal prosti	325	18	119	445	26	450	364
Flatanger	50	0	14	41	1	40	49
Fosnes	55	4	19	47	0	40	48
Kolvereid	43	9	22	64	2	53	72
Nærøy	43	4	25	35	4	37	48
Vikna	35	1	9	72	9	66	75
Leka	44	1	12	30	5	27	31
Ytre Namdal prosti	270	19	101	289	21	263	323
Domsognet	135	25	353	71	7	133	213
Vor Frue	119	12	ikke opg.	48	5	54	66
Ilen	80	0	99	68	8	91	126
Baklandet	115	7	236	172	12	183	264
Lademoen	125	4	265	184	22	209	331
Hospitalskirken	64		200				
E. C. Dahls stiftelse				330	101	424	
Døvemenigheten	38						16
Domprostiet	676	48	1153	873	155	1094	1016
Nidaros bispedømme	5329	556	4389	6733	634	6795	6816

NIDAROS BISPEDØMME I 1926.

Ikke konfirmert	Ekteskap		Nadverd		Innmeldt	Utmeldt	Jordfestelser	Offer
	kirkelig	borgerlig	i kirken	utenfor kirken				Kr.
0	24	0	450	15	0	0	57	5057,50
0	20	0	711	34	2	0	63	2333,15
0	29	0	537	55	1	1	98	1757,78
3	25	1	378	61	0	1	76	2664,19
3	98	1	2076	165	3	2	294	11812,62
0	13	0	178	1	0	0	46	653,51
0	57	10	344	22	1	5	128	4821,24
0	19	0	241	15	0	0	40	484,80
0	17	1	110	17	0	2	31	610,00
0	27	1	587	43	0	0	59	1094,80
0	133	12	1460	98	1	7	304	7664,35
0	26	0	577	25	0	1	59	1499,99
0	27	1	583	90	1	0	83	1633,76
0	22	0	393	78	0	0	49	736,29
0	13	0	673	487	0	0	43	1207,93
0	88	1	2226	680	1	1	234	5077,97
25	16	0	255	11	0	0	40	1016,89
0	18	0	548	43	0	0	44	1759,39
1	35	0	282	49	1	10	65	2072,70
0	20	0	189	4	1	0	25	820,00
26	89	0	1274	107	2	10	174	5668,98
0	21	0	439	60	0	0	60	1551,85
0	11	4	221	35	0	0	30	1275,89
0	31	1	236	27	1	0	53	1795,88
0	19	1	397	22	0	0	59	1826,53
0	10	1	142	23	0	0	29	775,15
0	92	7	1435	167	1	0	231	7225,30
0	17	1	106	20	0	0	39	1590,30
0	7	0	131	2	0	0	21	597,97
0	22	0	229	14	0	0	45	1188,07
0	16	0	138	21	0	0	36	587,08
0	57	0	500	26	1	0	82	1584,96
0	119	1	1104	83	1	0	223	5548,38
0	7	0	117	0	0	0	9	155,74
0	11	0	53	9	0	0	24	794,13
0	15	0	219	25	0	0	27	525,69
0	2	0	113	5	0	0	32	189,36
0	21	0	120	6	0	2	37	53,00
0	4	0	46	0	0	0	17	ikke opgitt
0	60	0	668	45	0	2	146	1717,92
0	254	3	1693	107	1	5	136	10364,12
0	38	2	1556	67	1	7	119	4330,25
0	45	0	321	16	1	3	52	2734,18
0	91	15	564	33	7	7	155	3658,63
0	83	6	1030	48	6	21	162	2689,75
			317	44			11	
	1	0	37	1	0	0	1	
0	512	26	5518	316	16	43	636	23776,93
41	1883	53	29346	2828	34	117	4082	120353,99

10. september 1928.

R. Haugsøen,
domprost, forrettende biskop.

Glaamos sogn, hvis sognekirke den er blitt, og likeledes under stor deltagelse fra hele Gauldal, Røros, Kvikne og Brekken, ja med deltagere like fra de nærmest tilgrensende strøk i Sverige. Det er en rett original og meget vakker kirke og derhos rummelig saa den kan være skikket til bruk ved større stevner, der lett vil kunne samles oppe paa fjellet ved sommertid. Forøvrig er her ingen andre kirkebygninger under opførelse enn en kirke for Døvemenigheten her, hvor byggearbeidet overraskende hurtig er kommet igang. Forøvrig er for kirkenes vedkommende aa merke, at interessen for de gamle kirker er stigende og ofte har ført til innsamlinger for restaurasjon og utsmykning. Sakshaug gamle kirke er igjen under tak, og det er, saavidt jeg har forstaatt, meningen at den skal anvendes til gudstjeneste igjen og ikke til bygdemuseum som man engang hadde tenkt. Likeledes er der igjære utsmykning av kirkene paa Alstahaug og Mære, og for den gamle kirke paa Loktu (Frosta) vil der idetmindste bli gjort forsøk paa aa faa lagt tak paa de ærverdige, ennu nesten intakte murer. Ogsaa for Ørlands kirkes vedkommende er lignende ting paatenkt. Man kan muligens se alt dette i sammenheng med forsøket paa ved frivillige bidrag at faa et hurtigere tempo av gjenreisningen av Domkirken her. Forhaabentlig bæres det hele oppe av en voksende interesse for vaar nasjonalkirke som samfund.

Foruten de pliktige visitaser har jeg kunnet bidra noget til reisningen av dette kirkesyn ved en tur til Stangvik med ofring til Domkirken i begynnelsen av mai, og dessuten ved forskjellige andre reiser, saaledes til et lærermøte i Frol i august og et besøk i Melhus i desember. Undertiden har der vært henlagt ofringer til Domkirken under visitasene, hvad jeg imidlertid ikke anser for hensiktsmessig og ikke selv har anordnet.

Totalbilledet av forholdene her i disse distrikter er som annetsteds merket av de vanskelige tider i økonomisk henseende og den dermed følgende økede spenning innenfor industriens verden. Ikke alene i byene, men ogsaa paa landet merkes de økonomiske vanskeligheter ganske sterkt. Paa jord- og skogverdiene maa avskrives temmelig meget, og der utkreves av alle øket arbeidsvilje og evne til aa gi avkall paa luksus. Hvor det ikke lykkes aa vekke den gode vilje, og hvor dette derfor ikke kan gjennemføres, merkes adskillig bitterhet og misnøie med bestaaende forhold. Det er en selvfølge, at kravet om større nøisomhet ogsaa maa stilles til de religiøse arbeidsorganisasjoner og til foreninger med velgjørende formaal. Det er imidlertid overraskende, at nedgangen i inntekter for alt saadant ikke er større enn den er; forskjellen paa de ikke fjerne aar, hvor tilgangen paa kontante penger var meget rikelig, og de nuværende forhold, er saa stor, at naar inntektsnedgangen for religiøse og velgjørende virksomhet ikke er blitt større, kan man kun tilskrive dette en øket pliktfølelse likeoverfor alle disse ting. Paa den annen side viser de underslag som dessverre ikke er sjeldne, at evnen til minsket forbruk langtfra er saa stort som tidene utkrever. Baade i denne henseende og i andre henseender er der baade lyse og mørke trekk i det moralske liv, mens den del av det religiøse liv, som kan paavises i gudstjenester og andre opbyggelsesmøter, ikke viser nogen vesentlig forandring.

22. februar 1927. *J. Gleditsch.*

VII. HAALOGALAND BISPEDØMME.

Bispedømmets geistlighet. Der var i 1926 *ingen dødsfall* blandt prestene. *Avskjed* i naade blev tilstaatt 1 prest, sogneprest B. L. D. Brekke i Skjerstad, der var blitt ansatt som sjømannsprest i Cardiff. *Befordret til nye embeder utenfor bispedømmet* blev 3 prester: prost Astrup i Lyngen, prost Waage i Alta og sogneprest Nilssen i Bodø. *Befordret til nytt embede innenfor bispedømmet* blev 1 prest, idet sogneprest Slyngstad i Kistrand blev forflyttet til Lyngen. *Til embeder i bispedømmet blev utnevnt uten før aa ha innehatt saadant* 3, nemlig tidligere hjelpeprest i Sjømannsmisjonen J. D. Christiansen, utnevnt til sogneprest i Kvæfjord, og de teologiske kandidater Søvik og Bogerud, utnevnt til sogneprester henholdsvis i Borge og Alta.

Ledige ved aarets utgang stod følgende 26 embeder: Bindal sognekall (ledig fra 1924), Velfjord (1923), Lurøy (1925), Rødøy (1921), Skjerstad (1926), Fauske kallskapellani (1921), Bodø sognekall (1926), Bodin residerende kapellani (1918), Kjerringøy sognekall (1921), Gimsøy (1916), Flakstad (1921), Trondenes hjelpeprestembede (1917), Bjarkøy sognekall (1923), Tranøy hjelpeprestembede (1910), Loppa sognekall (1923), Hammerfest kateketembede (1918), Maasøy sognekall (1916), Kjelvik (1918), Kistrand (1926), Nesseby (1924), Vadsø kateketembede (1917) samt 5 stiftskapellanembeder. Antallet av ledige embeder viser saaledes en liten stigning, idet det ved foregaaende aarsskifte var 25, og dessuten har en prest i aarets løp maattet suspenderes fra sitt embede og er saaledes ute av funksjon. Naar hertil kommer at 2 prester i omtrent det halve aar har vært fraværende som stortingsrepresentanter og at 1 har 5 maaneders tjenestefrihet paa grunn av sykdom, blir resultatet at tilsammen mere enn en tredjedel av bispedømmets 87 prestestillinger har maattet betjenes av stedfortredere.

Av de ledige embeder har ogsaa i 1926 Maasøy og Kjelvik vært bestyret under ett av kst. sogneprest Bolstad; det første skritt er dog i sommerens løp gjort til aa søke Maasøy besatt ved at der er foretatt undersøkelse og beregning angaaende istandsettelse av Maasøy prestegaard, der nu er ubeboelig om vinteren.

Foruten stiftskapellanene, hvis tall uforandret er 2, har følgende prester, dels det hele aar, dels i kortere tid betjent ledige embeder: 1. fhv. prost Balke i Nesseby, 2. fhv. sogneprest Hjelm i Velfjord, 3. fhv. sogneprest Gunnarson i Gimsøy og senere i Alta, 4-6. misjonsprestene Bang i Borge og senere i Lurøy, Larsen-Kammer i Kjerringøy, og Sandstad i Rødøy, og 7. tidligere prest i den Norske Lutherske Kirke i Amerika Axel Andersen i Bjarkøy, de 4 siste som assistenter hos den som sogneprest konstituerte naboprest. Dessuten vedblev diakon Norman Løkaas aa fungere som legassistent hos den konstituerte sogneprest i Loppa inntil 1. oktober ifjor, da han overtok en stilling i Landsindremisjonens tjeneste med bolig i Hammerfest. Idet dette skrives, er han nettop ved et slagtilfelle avgaatt ved døden. Vaar kirke skylder ham takk for et dyktig, nidkjært og opofrende arbeide paa denne haarde utpost. Endelig

har sogneprest Bydal i Borge og res. kap. Bolling i Vardal utført kortvarig vikartjeneste heroppe i sin sommerferie.

Forøvrig har naboprestene maattet utføre betjening for de presteløse menigheter. Det har selvfølgelig ikke kunnet foregaa uten at deres egne menigheter til en viss grad har maattet lide derved, og de selv har lett for aa overanstrenges ved den økede arbeidsbyrde. En prest har saaledes i det forløpne aar hatt 138 dager paa reiser paa denne maate. Det er uundgaaelig at det baade hos prester og menigheter under disse forhold vekker misstemning naar rasjonering av embeder sydpaa litt efter litt ophører og endog nye stillinger oprettes, mens prestenøden heroppe er saa stor som nogensinne. Det ser ut til, naar man tar i betraktning den ringe tilgang paa nye prester i de aller siste aar, at vi heroppe ikke kan gjøre oss synderlig haap om aa faa de ledige plasser fylt før der ikke er rum for flere sydpaa. Ophevelsen av Haalogalandstillegget og inndragningen av flytningsbidraget ved første gangs tiltredelse av embede har saktens virket til at ennu færre enn før vover sig hitop av frykt for mere enn absolut nødvendig aa øke den gjeld de har paadratt sig under studiene. I samme retning virker ogsaa engstelsen for aa bli tilsidesatt ved menighetsraadenes «innstillinger» til besettelse av embeder sydpaa, naar man blir gjemt og glemt heroppe. De fleste prester som kommer hitop, er jo sydfra og ønsker gjerne aa komme sydover igjen naar de ikke lenger er saa skikket for det anstrengende arbeide heroppe.

Arbeidet for *bispedømmets deling* har i det forløpne aar under de vanskelige økonomiske vilkaar for landet foreløbig maattet stilles i bero. Det er dog tydelig at kravet om oprettelse av et nytt bispedømme med bispesæte i Bodø mere og mere festner sig.

Geistlighetens arbeide. Biskopen har i aaret forrettet 2 *prestevielser:* 6. januar ordinertes i Hadsel kirke cand. theol. K. O. E. Petersen som pers. kap. hos sognepresten dersteds og 13. mai i Vaagan kirke cand. theol. H. K. Søvik, utnevnt til sogneprest i Borge i Lofoten. Der har gjort sig gjeldende meget sterke ønsker om presteordinasjoner utenfor bispesætet, og jeg har i flere tilfeller funnet aa burde efterkomme disse. Ordinasjonsgudstjenestene faar en overmaate stor tilslutning og synes aa ha ikke liten kirkelig betydning.

4 *kirkeinnvielser* fant sted, derav dog kun 1 kirkeinnvielse i lovens forstand, nemlig Bogen kapell i Steigen; forøvrig var det 3 «smaakirker» som blev innvidd, nemlig et bedehuskapell paa Flakstad i Torsken sogn i Berg prestegjeld, og 2 skolekapeller, det ene paa Veines i Lebesby, det annet i Gratangsbotn i Ibestad; det siste skal benyttes som interimskirke i det nye Gratangen sogn. Tilslutningen har overalt vært stor; reisningen av disse nye kirkehus er jo ogsaa et utslag av folkets trang til lettere og rikere adgang til deltagelse i den kirkelige gudstjeneste og har lagt for dagen stor offervilje. Selvom det kun gjelder «innvielse til kirkelig bruk», er det heroppe et bestemt krav fra menighetenes side at den skal utføres av biskopen. Jeg har da søkt aa foreta den i forbindelse med en visitasreise.

Visitaser er i 1926 holdt i følgende 14 prestegjeld: Vik, Hemnes, Mo, Folda, Tysfjord, Gimsøy, Vaagan, Hadsel, Bø, Sortland, Berg, Maasøy, Kjelvik og Tana (Berlevaag og Gamvik sogn). Av sparehensyn blev

antallet av visitaser noget innskrenket. Av samme grunn blev ogsaa arbeidet søkt sammentrengt mest mulig. Naar imidlertid efter departementets paalegg biskopen i almindelighet ikke skal assisteres av prosten under visitasene, hvad visitasreglementet forutsetter, blir dog en saadan forcering og koncentrering av arbeidet i lengden for slitsom og utilfredsstillende for alle parter. Prostene har dog i flere tilfeller paa egen bekostning deltatt i visitasreisen; herpaa kan dog selvfølgelig ikke alltid gjøres regning. Under visitasene har det vært avholdt gudstjenester i samtlige kirker og enkelte andre steder. En undtagelse maatte gjøres for Mefjordvær bedehuskapell i Berg av hensyn til utgiftene ved motorbaatskyss.

Ialt blev der avholdt *46 gudstjenester* og opbyggelige møter, som regel med særdeles god tilslutning. Der blev holdt *menighetsmøte* i alle sogn, undtagen ett hvor dampskibsavgangen ikke gav tid dertil, ialt 20, som vanlig med stor deltagelse og fulgt med megen interesse. Det er betegnende at det vakte adskillig misstemning i det ene tilfelle hvor møtet maatte sløifes. Ved 37 av gudstjenestene *samtaltes med konfirmanter eller (og) skolebarn*, av hvilke var fremmøtt ialt vel 2300, derav henved 400 konfirmanter eller konfirmerte. Der blev dessuten, naar dertil var anledning, avlagt endel besøk i skoler. Endelig blev der i 11 prestegjeld avholdt *lærermøte*, et par med undervisningsprøver, ellers med innledningsforedrag av en lærer eller av biskopen og efterfølgende samtale. I 3 tilfeller var der ikke anledning til avholdelse av saadant møte, da saagodtsom alle lærere var bortreist. Ialt deltok 140 lærere og lærerinner i møtene.

Forøvig henvises angaaende visitasene og de spesielle forhold i de visiterte menigheter til de medfølgende utskrifter av visitasprotokollene. Det bemerkes at referatene fra menighetsmøtene lett vil bli meget ufullstendige naar prosten ikke er med og kan føre visitasprotokollen, da jeg finner det høist utilfredsstillende stadig aa avbryte møtets forhandlinger for aa diktere til protokollen. Presten har som aktiv deltager i menighetsmøtet ikke lett for aa føre protokollen.

Av reiser utenfor visitasreisene har det ikke vært anledning til aa foreta mange, naar offentlig skyss- og kostgodtgjørelse i almindelighet ikke kan paaregnes, slik som forholdene er i dette bispedømme, hvor selv en reise til nærmeste naboby ikke kan gjøres under kr. 50.00. Jeg har dog søkt aa ordne mig slik at jeg mest mulig kunde opfylle den plikt som er biskopene paalagt i N. L. 2—17—5 og efterkomme anmodninger om aa preke rundt om i menighetene, særlig i forbindelse med større stevner eller ved andre spesielle anledninger. Jeg deltok saaledes i prestemøte i Troms og Nordre Saltens prostier, og i læstadianernes store aarsmøte paa Lyngseidet; jeg besøkte Heimly ungdomsskole og holdt flere foredrag der samt prekte ved skolens 10 aars jubileum; likeledes prekte jeg ved 50 aars jubileet for fylkesskolen i Ibestad, likesom jeg deltok i kretsmøte i Lenvik for Tromsø krets av N. M. S. og prekte i Narvik i forbindelse med administrativ reise til Tysfjord. *Utenfor* bispedømmet deltok jeg i bispemøtet i Oslo 12. til 19. mars og i forbindelse dermed i det frivillige kirkemøte sammesteds. Antallet av reisedage var noget mindre enn vanlig, ca. 160.

OVERSIKT OVER PRESTENES ARBEIDE I DE FORSKJELLIGE PRESTEGJELD I 1926.

Prestegjeld	Gudstjen., ordin. og ekstraordin.	Messefall	Religiøse og kirkelige møter	Almindelige sykebesøk	Besøk i sykehus, gamlehjem o. l.	Skolebesøk
1. Bindal	32	30	14	5	—	9
2. Vik	54	ca. 10	53	48	—	2
3. Brønnøy	54	17	34	113	—	11
4. Velfjord	51	10	16	25	—	6
5. Vega	54	8	46	28	—	—
6. Tjøtta	45	13	13	5	—	12
7. Vefsen	66	6	58	57	38	1
8. Hattfjelldal	52	8	10	6	—	—
9. Hemnes	68	2	98	71	—	1
10. Mo	63	3	26	11	7	2
11. Herøy	61	2	23	11	3	—
12. Alstahaug	66	3	109	36	24	33
13. Nesna	65	2	60	54	—	2
14. Lurøy	59	7	38	21	9	3
15. Rødøy	41	19	16	11	—	—
16. Meløy	55	8	23	5	7	2
17. Gildeskaal	60	2	25	23	—	1
18. Beiarn	51	10	36	17	—	1
19. Skjerstad	37	26	41	86	—	9
20. Saltdal	52	12	69	212	18	5
21. Fauske	81	ca. 40	48	65	29	7
22. Bodø	61	8	57	78	27	—
23. Bodin	96	ca. 38	41	12	5	1
24. Kjerringøy	44	ca. 22	79	34	—	8
25. Folda	60	2	27	16	—	—
26. Steigen	57	4	24	25	—	—
27. Hamarøy	61	6	79	49	—	5
28. Tysfjord	66	2	2	13	2	2
29. Ofoten	142	13	54	42	17	—
30. Lødingen	52	8	3	9	1	1
31. Vaagan	60	9	34	19	27	—
32. Gimsøy	24	36	21	47	—	4
33. Borge	56	4	27	23	—	2
34. Buksnes	57	5	—	10	6	3
35. Flakstad	60	6	29	16	—	4
36. Værøy	61	3	45	64	2	3
37. Hadsel	100	ca. 20	60	49	49	1
38. Bø	61	4	67	20	—	4
39. Øksnes	56	4	16	35	24	5
40. Sortland	63	3	23	17	15	3
41. Dverberg	65	3	65	32	4	4
42. Kvæfjord	46	16	68	72	—	2
43. Trondenes	62	—	30	33	15	2
44. Bjarkøy	71	7	37	135	—	3
45. Ibestad	58	8	41	38	30	—
46. Salangen	54	6	10	45	13	—
47. Tranøy	52	9	8	23	—	—
48. Berg	59	5	54	65	—	7
49. Lenvik	55	9	14	9	—	3
50. Maalselv	69	—	88	50	9	0

Prestegjeld	Gudstjen., ordin. og ekstraordin.	Messefall	Religiøse og kirkelige møter	Almindelige sykebesøk	Besøk i sykehus, gamlehjem o. l.	Skolebesøk
51. Balsfjord	57	3	46	17	—	—
52. Tromsøysund	61	3	54	48	135	5
53. Tromsø	122	1	145	265	163	—
54. Karlsøy	51	ca. 11	19	36	—	4
55. Lyngen	56	ca. 8	114	20	67	46
56. Skjervøy	99	19	124	35	66	46
57. Loppa	64	18	45	4	—	1
58. Talvik	64	1	29	60	10	2
59. Alta	60	5	27	21	5	9
60. Kautokeino	33	27	—	10	—	4
61. Karasjok	42	18	45	26	10	3
62. Hammerfest	68	44	57	28	42	5
63. Maasøy	25	37	13	—	4	—
64. Kjelvik	34	31	56	8	42	4
65. Kistrand	47	ca. 20	17	—	—	—
66. Lebesby	53	8	14	12	—	20
67. Tana	64	—	—	4	3	—
68. Vardø	62	2	62	37	46	3
69. Vadsø	63	7	52	72	77	10
70. Nesseby	54	6	29	15	11	1
71. Sør-Varanger	59	6	36	61	33	2
	4 233	723	2 845	3 669	1 035	303

I *Tromsø* har jeg som vanlig deltatt adskillig i det frivillige kristelige arbeide, likesom jeg under ledigheten i domprostembedet og under prestenes permisjon har utført endel av det kirkelige menighetsarbeide. Saaledes forrettet jeg ialt 15 gudstjenester her; blandt disse bør kanskje nevnes festgudstjenesten 1. juli i anledning av *Lærerskolens 100 aars jubileum* og ved *søndagsskolens 50 aars jubileum* i november.

Prestene. Ovenstaaende skjematiske opgave gir et utdrag av prestenes dagsregister som viser hvad der innenfor hvert enkelt prestegjeld i aarets løp er utført av prestelig arbeide forsaavidt det kan uttrykkes i tall. Om disse tall maa jeg atter bemerke at de ikke uten nærmere kjennskap til forholdene kan benyttes til bedømmelse av den enkelte *prests* arbeidsydelse; de viser kun hvad hvert *prestegjeld* har faatt av betjening paa forskjellig vis. Saa meget vil de dog vise, at forholdet er høist forskjellig paa de forskjellige steder, alt efter prestens iver og dyktighet, eftersom han kan ofre sig for sitt eget prestegjeld alene eller maa fordele arbeidet paa flere, og efter den anledning som de stedlige forhold frembyr m. h. t. aa komme omkring i distriktet m. v. Forøvrig vil jeg herom henvise til hvad der paa dette punkt er uttalt i forrige aarsberetning.

Antallet av *messefall* er atter steget med den i aaret økede preste-

mangel. Naar *gudstjenestenes* antall allikevel er steget fra 4 099 til 4 233 viser det at prestene søker aa gjøre hvad de formaar for aa avhjelpe savnet av de bortfalte ordinære gudstjenester ved ekstraordinære saadanne. Antallet av *religiøse og kirkelige møter* utenfor de egentlige gudstjenester har dog ikke kunnet holdes oppe med hvad det var i 1925, men er sunket fra 3 090 til 2 845. *Sykebesøkenes* antall er omtrent uforandret.

Prestenes reiser i menigheten som jo i dette bispedømme medfører ganske anderledes store vanskeligheter enn ellers i landet, er ikke lettet i aaret som gikk. Tross alt er reiseomkostningene ikke gaatt synderlig ned mens bidragene fra staten og de fleste kommuner synker. Der er dog enkelte kommuner som her viser stor forstaaelse, naar det er blitt klart for dem at presten innretter sig slik at det ikke er ham, men menigheten som har fordelen av bevilgningene til reiser. Det *offentlige reisebidrag* paa kr. 8 000.00 blev helt opbrukt; en mindre overskridelse dekkedes av biskopen. Regnskap for budgettaaret 1925-26 blev innsendt 3. desember 1926. For inneværende budgettaar skal utgiftene søkes begrenset til kr. 7 000.00. Selvom dette beløp forhaapentlig senere igjen kan heves noget, maa det dog stort sett bli kommunene som her oppe maa skaffe prestene hjelp til aa komme ut i sine menigheter, da saagodtsom alle reiser i de fleste prestegjeld krever kontant utlegg, ofte meget betydelig. Her synes ogsaa aa være en arbeidsopgave for menighetsraadene. Ti en menighet er ikke tjent med at presten er stengt inne paa prestegaarden eller i kirkegrenden.

Om *prestenes økonomiske kaar* gjelder hvad herom blev uttalt i forrige aarsberetning. Det var en skuffelse at det noget reduserte stedstillegg som departementet hadde foreslaatt for Finnmarksprestene, ikke blev opretholdt av regjeringen. Dette vil sikkert bidra til at det vil vare lenge før den landsdel der lider mest under prestenøden, faar den avhjulpet. Blir der i det kommende aar en *lønnsreduksjon* for alle tjenestemenn med hel eller delvis statslønn og saaledes ogsaa for prestene, maa man vel kunne gaa ut fra at der samtidig blir en reduksjon i de bolig- og gaardsavgifter som er paalagt prestene, da utgiftene til prestegaardenes vedlikehold med de synkende arbeids- og materialpriser maa forutsettes aa gaa ned. Under de i høi grad trykkende økonomiske forhold som for tiden hersker her i Nord-Norge, stilles ogsaa store krav til prestene naar det gjelder privat hjelp og naar det gjelder aa holde kristelig og human samfundsvirksomhet oppe.

Menighetsforholdene. Om disse — derunder ogsaa om menighetsraadenes virksomhet — kan jeg i det store og hele henvise til min foregaaende aarsberetning og til de medfølgende visitasberetninger for de enkelte visiterte menigheters vedkommende. Større religiøse bevegelser kan man ikke tale om. Aaret har gaatt jevnt og rolig; jeg tror dog at man i det hele kan si at de trange tider har skapt mere trang og villighet til aa samles om Guds ord baade i og utenfor kirken paa mange steder. Gledelig er det at *nadverdsøkningen* igjen er gaatt betydelig frem efter tilbakeslaget i 1925, nemlig fra 25 745 til 26 904. Stigningen falle vesentlig paa Troms fylke med opgang fra 7 558 til 8 218. Dissenter samfundenes propaganda som i 1925 var temmelig sterk paa flere steder synes aa være stilnet noget av; antallet av utmeldte av statskirken er gaat

betydelig ned, fra 279 til 162, mens innmeldelsenes antall er omtrent uforandret, 37 mot 31 i 1925. Det er vesentlig Pinsevennene som nu gjør proselyter; de fleste som slutter sig til dem, opgir dog at de ikke slutter sig til noget bestemt samfund.

Ved Kirkedepartementets skrivelse av 15. juni f. a. blev *menighetsraadenes* uttalelser esket angaaende spørsmaalet om aa aapne *kvinner adgang til ansettelse i geistlige embeder.* Idet dette skrives, foreligger uttalelser fra 116 av de 117 menighetsraad som bispedømmet dengang omfattet (fra 1. juli 1926 er antallet 122). Kun 5 har uttalt sig *for* saadan adgang, enten likefrem eller med visse begrensninger. I de allerfleste tilfeller har uttalelsen *mot* en lovforandring som aapner slik adgang, vært enstemmig. Av de enkelte menighetsraadsmedlemmer — vedkommende prest kun regnet med i ett menighetsraad, selvom han er medlem av flere —, ialt 908, har 76 stemt *for* en lovforandring. Forøvrig henvises til den spesielle innberetning som avgis herom.

Det nye *graduale* er hittil kun innberettet innført i 13 menigheter. En undersøkelse av forholdet forøvrig er nu foretatt, og innberetning vil bli avgitt naar resultatet foreligger.

Den nye *reviderte Landstads salmebok* var ved aarsskiftet kun innberettet innført i 2 menigheter, Vega og Bodø. Formentlig er den ogsaa innført i nogen flere sogn uten at innberetning ennu er mottatt. Det ser dog ut til at man i de fleste sogn foreløbig kommer til aa beholde den opprinnelige Landstads salmebok med Blix's «Nokre Salmar» som tillegg. Angaaende bruken av dette siste er beretning ennu ikke mottatt fra de fleste prestegjeld. De av professor dr. Konrad Nielsen utarbeidede utgaver av *den nye alterbok paa lappisk og kvensk* blev ferdige i høst og tatt i bruk ved juletid i de menigheter hvor de benyttes. *Tekstboken paa lappisk* er ennu ikke ferdigtrykt, men forlaget har velvillig sørget for foreløbige avtrykk for de første søndager saaledes at den kunde tas i bruk samtidig med alterboken.

De frivillige kristelige organisasjoners arbeide har gaatt i de vanlige spor, kun med den forandring at de to finnemisjonsselskaper er sammensluttet til ett. Der arbeides trofast og i god forstaaelse med kirkens offisielle virksomhet. Prestene inntar jo ogsaa i flere av organisasjonene en ledende stilling. 1926 har dog ikke vært noget lett arbeidsaar for foreningene naar man ser hen til det økonomiske. For aa minske utgiftene har man tildels maattet foreta mindre innskrenkninger i virksomheten naar inntektene begynte aa synke. Et kretsstyre meddeler at der har vært steder hvor forholdene har vært saa trange at det stundom har vært vanskelig for arbeiderne aa faa hus og mat. Men ogsaa de frivillige arbeidere har paa mange maater merket en øket trang til aa samles om Guds ord.

Av nye tiltak paa det frivillige arbeides omraade maa nevnes at der i Narvik i juli 1926 for første gang blev avholdt et «Nord-Norges Kristelige Vennestevne». Naar dette blir henlagt til den rette tid og ordnes paa den rette maate, vil det forhaapentlig bli til velsignelse for det kristelige liv og arbeide heroppe.

Fiskeværbetjening. Det for terminen 1925-26 til raadighet stillede beløp var redusert fra kr. 9 000.00 til 7 700.00, med anmodning om saavidt

mulig aa innspare noget ogsaa av dette beløp. Av regnskapet, som er innsendt 10. november 1926, vil det sees at der av det beløp paa kr. 3600.00 som av biskopen var stillet til raadighet for tilsammen 25 sogneprester, blev utbetalt kr. 3231.56, idet beløpet i 3 prestegjeld slett ikke blev brukt, enkelte andre steder ikke helt opbrukt, mens atter andre visstnok hadde reist for mere enn det bevilgede beløp, men selv maatte dekke det overskytende. Til ekstraordinær betjening var heller ikke i 1926 nogen stiftskapellan disponibel, og den blev derfor utført ved 8 emissærer, overlatt fra de forskjellige kristelige organisasjoner. Til disse blev utbetalt kr. 3740.72. Ialt medgikk saaledes kr. 6972.28, og et beløp blev saaledes innspart. For inneværende termin er kun stillet til raadighet kr. 4238.20, men det viser sig umulig for dette beløp aa faa tilfredsstillet de krav som fremkommer.

Feltpresttjeneste. Den geistlige betjening under vaabenøvelsene blev sommeren 1926 som vanlig utført av sogneprestene i Nesseby og Alta for Nyborgmoens og Altagaards vedkommende. Paa Sætermoen, Elvegaardsmoen og Drevjenmoen blev den overtatt av vedkommende soldathjembestyrer. Utgiftene, der maatte søkes sterkt begrenset, utgjorde tilsammen kr. 813.00, idet betjeningen av Altagaard paa grunn av embedsledigheten omtrent helt bortfalt.

Stiftskapellanene. Ved aarets begynnelse var der 2 faste stiftskapellaner og 1 konstituert. Den siste fratraadte 4. oktober, og der er nu ved aarets utgang kun de to faste tilbake; den ene betjener sogneprest Tønders embede under hans stortingsophold, den annen betjener det prestegjeld hvor sognepresten er suspendert. Det volder megen vanskelighet, at der ikke er nogen stiftskapellan som kan benyttes ved paakommende sykdomsforfall blandt prestene, og det ser meget mørkt ut for betjeningen av de 3 embeder som utpaa vaaren mister sine prester.

Svalbard. Det kristelige arbeide deroppe utføres som før av det Norske Lutherske Indremisjonsselskaps prest. Hans innberetning for 1925 er 16. april f. a. meddelt det Kongelige Departement. Efter Departementets anmodning avgav jeg efter konferanse med sysselmannen paa Svalbard og Indremisjonens nuværende og tidligere prest der under 16. juli 1926 en betenkning angaaende ordningen av de kirkelige forhold deroppe. Nogen foranstaltning i den retning er dog ennu ikke foretatt, og øgruppen staar saaledes fremdeles utenfor landets kirkelige inndeling.

Kirkene. Antallet av kirker, kapeller og til gudstjenstlig bruk innvidde hus der ved aarets begynnelse utgjorde 172, var ved aarets utgang steget til 176 ved de paa side 142 i nærværende beretning nevnte innvielser av Bogen kapell, Flakstad bedehuskapell, Gratangsbotn og Veines skolekapeller. Arbeidet for reisning av kirker i Harstad og Svolvær synes aa ha faatt et støt fremover ved kirkebygningen i Narvik. Narvik kirke har faatt en betydning for byen der paa den gledeligste maate opfyller de forventninger man hadde gjort sig. Endel smaakirker er fremdeles under forberedelse, derunder 2 hvortil statsbidrag er ydet, nemlig Sjaanes skolekapell i Tana og Mace kapell paa gammel kirkegrunn i Kautokeino. Det i forrige aarsberetning nevnte projekterte kapell paa Svanvik i Pasvikdalen i Sør-Varanger er det dessverre ennu ikke opnaad nogen bevilgning til.

M. h. t. *kirkenes vedlikehold* gjør de fleste kommuner prisverdige forsøk paa aa sette og holde dem istand, men det faller under de nuværende trykkede økonomiske forhold ikke lett. — Av de kirker som tilhører Nordlandske Kirke- og Skolefond, er nu Hasvik kirke satt i full stand og skulde dermed være overtatt av menigheten. Restaurering av den gamle Loppa kirke er besluttet efter plan av arkitekt Christiansen, og arbeidet vil bli igangsatt ut paa vaaren. For Gamvik, Dverberg og Andenes kirker som trenger større reparasjoner, er forhandlingene med kommunestyrene ennu ikke bragt til avslutning.

Kirkenes bruk. Av de fra menighetsraadene gjennem prostene mottatte opgaver viser det sig at bispedømmets kirker foruten av menighetenes egne prester har vært benyttet til offentlig sammenkomst om Guds ord 299 ganger, altsaa fremdeles omtrent som før (i 1925: 320 g., i 1924: 314 g.). Dessverre synes det ikke aa ha større virkning at der ved visitasene stadig legges menighetsraadene paa hjerte aa søke Guds ord forkynt i kirkene ogsaa de søn- og helligdager da presten ikke forretter.

Antallet av de ganger presten lot en *legmann utføre prekenen* for sig ved de forordnede gudstjenester, var 40 (1925: 61). *Fritt valgt tekst* ved de forordnede høimessegudstjenester er opgitt brukt 20 ganger.

Offentlig nadverdforvaltning utenfor kirkene ved prestene er innberettet aa ha funnet sted 80 ganger, en liten stigning fra 1925 da tallet var 77.

Ingen legmann blev i det forløpne aar beskikket som *nadverdforvalter.* Av de ialt 12 som har mottat saadan beskikkelse, er 6 døde eller fraflyttede, og i det forløpne aar har kun 4 fungert og ialt utdelt nadverden til 67 personer. Det synes som om trangen til denne institusjon ikke er meget stor efterat man først har faatt den.

Kirkelig statistikk for 1926. Idet jeg henviser til tabellene paa omstaaende side, skal jeg bemerke: *Antallet av døpte* er atter sunket meget betydelig. Prosentantallet av barn født utenfor ekteskap er gledeligvis i nedgang. *Antallet av ektevidde* viser en liten nedgang, men er fremdeles stort. *Antallet av jordfestede* er atter sunket ganske betydelig. *Konfirmantenes antall* opviser en ny høiderekord. Sløifning av altergangen efter konfirmasjonen er noget mindre enn aaret før; den var dette aar størst i Tromsø by.

I 1926 blev 37 personer *innmeldt i statskirken,* mens 162 meldte sig ut; det siste tall er lavere enn det har vært paa mange aar. Bevegelsen fra og til de forskjellige samfund fremgaar av nedenstaaende tabell.

Samfund:	Innmeldt i statskirken:	Utmeldt av statskirken:
Frikirken	7	8
Baptistene	2	24
Metodistene	4	28
Pinsevennene	2	28
Adventistene	0	19
Den Katolske Kirke	0	2
Forskjellige mindre samfund	2	0
Intet samfund	16	49
Ikke opgitt	1	4
Overflyttet fra den Svenske Kirke	3	

Kirkelig statistikk for bispedømmet.

1926 sammenlignet med de 4 foregaaende aar:

	1926	1925	1924	1923	1922
Døpte	6884	7262	7601	7650	8210
Derav født utenfor ekteskap	612	643	705	712	766
Konfirmerte	6466	6364	6173	6312	6322
Ektevidde par	1789	1823	1835	1741	1699
Nadverdgjester	26904	25745	27782	27771	26320
Jordfestede	3369	3506	3648	3746	3644
Innmeldte i statskirken	37	31	49	31	43
Utmeldte av statskirken	162	279	203	224	180

Sammenligning mellem bispedømmets forskjellige hoveddeler i aaret 1926

Landsdel	Hjemmeh. folkem. 1/12-20 tilh. statsk.	Døpte	Derav født u. ekteskap	% av alle døpte	Konfirmerte	Ektevidde par	Nadverd-gjester	% av hele folketallet	Jordfestede	Indmeldt i statskirken	Utmeldt av
Helgeland	58019	1236	126	10,2	1211	314	4783	8,3	670	6	
Salten	63334	1399	109	7,8	1573	422	5993	9,4	636	6	
Lofoten og Vesteraalen	48313	1144	99	8,7	995	279	3556	7,4	505	8	
Troms fylke	88524	2059	167	8,3	1796	508	8218	9,3	958	17	
Finnmark fylke	43712	1046	111	10,7	891	266	4354	10,0	600	0	
Hele bispedømmet	301902	6884	612	8,7	6466	1789	26904	8,9	3369	37	1
% av folketallet	—	2,28	—	—	2,14	0,59	8,9	—	1,12	—	

Bortsett fra prestenøden som i det forløpne aar virket saa trykkend maa vi ellers si at aaret var et godt og jevnt arbeidsaar. Der er sto muligheter for fruktbart virke, og det er vaart haap at disse ikke maa b spilt, men at de arbeidere som trenges, snart maa komme, slike arbeide som av Gud selv er kalt og rustet til den gjerning som venter paa de heroppe.

24. februar 1927. *J. Støren.*

DE NORSKE MISJONER I 1926.

VED

A. OLSEN.

I. DET NORSKE MISJONSSELSKAP.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet kan sies tross de økonomisk vanskelige tider aa ha gaatt bra. Vaar krones stadige stigning minsket efterhvert kurstapene ved pengeforsendelsene til Sydafrika og Kina.

Misjonsvennene og de mange foreninger har lagt iver og troskap i arbeidet, for at ikke inntektene skulde synke. Man merket tydelig, hvorledes den tidligere foretatte ekstrainnsamling (1925) fremdeles virket godt. De ordinære inntekter i aaret utgjorde kr. 1 990 572,92. Dette var dog kr. 140 469,38 mindre enn foregaaende aar. Utgiftene utgjorde kr. 1 989 389,99. Regnskapet balanserte saaledes med en merinntekt av kr. 1282,93. Gledeligvis kan noteres, at emissærvirksomheten ved hovedstyret og kretsstyrene blev redusert med ca. kr. 14 000,00.

Sommerens kretsmøter hadde gjennemgaaende god tilslutning. De emner, der var stillet op til behandling, var: «Hvad skal vi gjøre for aa faa ungdommen mer interessert og med i vaart misjonsarbeide?», «Misjonsarbeidets velsignelse for den enkelte og menigheten», «Bønnens plass i misjonstjenesten» og «Han drog seirende ut for aa seire» (Aab. 6, 2). Sommerskoler for Bibel- og misjonsstudium blev avholdt paa Lillehammer og paa Bakketun ungdomsskole (Verdalen). Tilslutningen var dog mindre enn de foregaaende aar. Med glede kan fremheves det store ungdomsstevne paa Voss (29. juni—5. juli), hvor ca. 200 deltagere besluttet sig til kraftig fylking om det Norske Misjonsselskaps arbeide. Ennvidere kan nevnes fellesmøtene for kvinneforeningsmedlemmer, der har været avholdt i Stavanger, Oslo, Trondhjem, Bergen, Molde, Kristianssund m. fl. steder og har samlet mange deltagere. I Oslo var der over 500.

Der har været avholdt mange misjons- og offeruker i vaare byer og mange steder paa landsbygden — og de synes stadig aa vokse i antall. Likeledes tallrike fellesmøter og stevner. Et godt og stort arbeide har været utført ved kretssekretærene og kretsemissærene, selskapets reisesekretærer og de hjemmeværende misjonærer. De har mest mulig været paa farten for aa forkynne livets ord og fremholde Herrens store riksgjerning.

Ekersunds misjonsforening feiret 16. mars sitt 90 aars jubileum, og Trondhjems krets kunde se tilbake paa en 80 aars bestaaen. 5. desember minnedes man ved gudstjeneste og festmøte i Stavanger, at det var den dag for hundre aar siden, at Stavanger misjonsforening — den første i landet — blev stiftet (1826).

Misjonsskolen i Stavanger fortsatte sin virksomhet med en klasse paa 10 elever, og i slutningen av august blev et nytt kull paa 18 elever optatt. De siste skal være 4 aar i gymnasiet, derpaa i 3 aar i teologklasse. Misjonsskolens forstander, fhv. misjonsprest H. Smith, blev utnevnt til sogneprest i Norderhov. Han fratraadte — tillikemed husmoren fru Hilleborg Jensen — ved sommerferiens begynnelse. Som nytt forstanderpar ansatte hovedstyret 27. juli sokneprest i Haaland H. K. Ljostveit og frue. 4 misjonskandidater — Johs. Skauge, T. Skarpaas, Joh. Jørgensen og A. Tangeraas — fra det uteksaminerte kull i 1924 blev 30. juni ordinert i Vaar Frelsers kirke i Oslo av biskop Johan Lunde. Likeledes blev en fra samme kull — John Nielsen — ordinert i Haugesund av biskop Petersen. De 4 første reiste litt senere til Frankrike for aa lese fransk vinteren over, og den siste drog like til Madagaskar, da han tidligere hadde været i Frankrike.

Misjonsskolen for kvinner i Oslo uteksaminerte 3 elever (frøknene Væraas, Værland og Killie) før sommerferien. De blev innviet til misjonstjenesten i Vaar Frelsers kirke i Oslo 20. juni av pastor K. Schreiner. 4 nye elever blev optatt i september. Da man hadde saa faa elever, leiet man ut værelser og hadde pensjonærer, der styrket skolens økonomi. Som gaver til skolen innkom i aarets løp kr. 8826,80. Som nye medlemmer i skolens forstanderskap innvalgtes prestene K. Schreiner og H. Kvarving samt fruene Landmark Hansen og Tschudi.

Man holdt paa med bygning av det nye misjonærhjem. Ved aarets utgang var det under tak, og man var gaatt i gang med innredningen. Det vanlige raadslagningsmøte blev holdt i Stavanger i november. Der møtte — sammen med hovedstyret — en representant fra hver av de 12 kretser — samt en (hjemmeværende misjonær) fra hver av de 4 misjonsmarker. Der behandledes bl. a. hjemlandets og misjonsmarkenes budgetter, litteraturen og virksomheten hjemme. En ny stor melodibok er utkommet som frukt av samarbeidet mellem N. M. S., Kinamisjonsforbundet, Indremisjonsselskapet og det Vestlandske Indremisjonsforbund.

Ved disponent Conrad S. Pedersens død traadte lærer Brigt Aksnes inn som fast medlem av hovedstyret. Misjonsprest O. Aarflot sluttet som kst. kretssekretær i Hamar krets, og misjonsprest P. O. Holthe blev fast ansatt i stillingen. Skattefoged Beruldsen i Drammens krets sluttet som kretskasserer efter 9 aars tjeneste, og dette hverv blev 1. jan. 1927 overtatt av kretssekretær Osvik. Efter mange aars trofast arbeide i Bodø krets tok emissær M. Simonsen avskjed som saadan.

Blandt de mange misjonsvenner, som er vandret bort i aarets løp, nevner vi: Biskop P. W. Bøckman, domprost Th. Freihow, kirkesanger T. Sønstegaard (Skjeberg), emissær S. Espeland (Ølen), prost E. D. Smidt (Sandefjord), overlærer Im. Flood (Oslo), gaardbr. Nils Roer (Rygge), gaardbr. Lars Visted (Ranneberg), pastor Th. Lunde (Trond-

hjem), gaardbr. Peder Idland (Jaatten), fru Hanna Schübeler (Fr.stad), sogneprest A. Gundersen (Oslo), emissær Faste Svendsen (Trondhjem) og lærer og gaardbr. O. Næss (Strand). Og av det hjemmeværende misjonspersonale: Frk. Marie Foss, fru Konstance Wetterstad og misjonsprest A. Rustad.

b) *Natal og Zululand.* Arbeidet har stort sett gaatt bra, om enn der har været en del vanskeligheter. Disse skriver sig især fra den panafrikanske bevegelse, som har trengt sig adskillig inn i vaare stasjonsdistrikter. En mengde selvstendige afrikanske smaasamfund organiserer sig stadig — og omtrent alle staar i opposisjon med de store kirkesamfund, og de øver sterk agitasjon mot europeere og misjonærer. Bevegelsen er mest av nasjonal og politisk art — kun for en del religiøs. Der er stadig krav blandt de innfødte om rettigheter og selvstendighet. Og man kan vel for en del si det er en frukt av styrelsens og kolonistenes ikke alltid vise optreden. Dessverre blev vaar dyktigste innfødte prest, Lamula, i Durban, grepet av den nasjonale og politiske bevegelse. Han gikk mer og mer op i den, saa man maatte avsette ham i slutningen av aaret. Han dannet saa eget kirkesamfund og begynte en kraftig agitasjon mot misjonærene innen vaare menigheter. Noget hell hadde han med sig paa enkelte steder, paa andre ubetydelig.

Fraregnet disse vanskeligheter har arbeidet gaatt sin stille og jevne gang. Litt uheldig har det dog vært, at et par misjonærer har maattet bestyre 2 stasjoner. Der døptes 1139 i aarets løp (1147 i 1925), og antallet av katekumener var i stigende (1148). Dessverre viser de kirkesøkendes tall en del nedgang — likeledes gikk inntekten til selvhjelpen en del ned, til £ 932. Det siste kan vel ha sin grunn i dyrtiden, idet aarets høst for en stor del slo feil. Adskillige kvinneforeninger var i virksomhet. Ved utgangen av 1926 var der 12 611 kristne, og i arbeide var 12 innfødte ordinerte prester, 112 evangelister og 38 frivillige arbeidere.

Skoleelevenes antall — 2 751 — viser nedgang. Man har faatt adskillig statsbidrag til skolene. Som man vil huske fra før, drives de høiere undervisningsanstalter i fellesskap med «Svenska Kyrkans Mission» og «Berlinermisjonen». Den felles presteskole paa Oscarsberg hvilte i aarets løp, men de felles lærer- og evangelistskoler var i virksomhet. Paa lærerskolen paa Umpumulo (Titlestad jr.) hadde vaar misjon 19 elever, og ved evangelistskolen paa Emmaus (Krause) 7 elever. Paa pikehjemmet paa Eshowe (fru Tvedt) var 10 piker, og paa industriskolen sammesteds (frøknene Larsen og Skavang) 16 piker.

2 poliklinikker — Ekombe og Mahlabatini — var i virksomhet. Paa Ekombe (søster Elida Moe) var der 3 200 besøk — de fleste hedninger. Sykestuen bestaar av 2 primitive gresshytter, saa der trenges bygning. Paa Mahlabatini har man faatt bygget 2 smaa sykehus. Der drives vesentlig hospitalsarbeide og mottas især barselkvinner. 103 patienter var i aarets løp innlagt, og paa poliklinikken behandledes 1 721 syke.

Hjem fra denne misjonsmark kom misjonsprest M. Borgen med familie. Tilbake reiste misjonsprest Rødseth med familie samt de nye:

misjonsprest Frøese og fru E. Kure. Den siste skal bestyre hjemmet for misjonærenes barn i Durban.

Som tilsynsmann fungerte først i aaret misjonsprest P. Strømme, senere misjonsprest P. A. Rødseth.

c) *Vestmadagaskar.* Tilsynsmannen karakteriserer 1926 som «et godt arbeidsaar for vaar misjonsmark». Misjonærene har vært nogenlunde friske, saa ingen stans har funnet sted i arbeidet. Øvrigheten viste sig velvillig, og generalguvernøren uttalte sig under et besøk i Tulear fordelaktig om misjonsgjerningen. Og arbeidet viser gledelig vekst. I det nordlige distrikt av Baraland er der en sterk bevegelse mot kristendommen, der gir godt haap for fremtiden — og der sies bl. a.: «I Ankazoabo prestegjeld er kristendommen blitt en makt i det gassiske samfund,» og i Berety prestegjeld er søkningen til kristendomsundervisningen blitt saa stor, at «katekister og prest paa langtnær kan tilfredsstille behovet». Der er flere byer, der har bedt om evangelister, men de maa vente, da man ingen har aa sende. Fra Morombe melder Fagereng, at «kristendommen nu for alvor er begynt aa trenge inn gjennem masikorostammens lukte døre». Flere unge bryter med slekten og blir kristne.

Paa flere steder lider dog arbeidet ved daarlige katekister — og en del har maattet avsettes, saaledes i Tulear distrikt. Og der er adskillig nød paa innfødte arbeidere. Foreningsarbeidet gaar gjennemgaaende bra, og flere og flere kvinneforeninger kommer til. Grunnet frankens synken steg prisene paa alt, saa der blev overskridelser paa byggearbeidet. Der blev bygget bestyrerbolig og evangelistskole i Tulear. 6 kirkeansøkninger er innvilget i Vestbara, og forsamlingshuser bygget. I Antaikoabe fikk man bygget en god, stor kirke, og menigheten, der ikke er stor, viste en merkelig opofrelse og offervillighet. En enkelt mann gav 700 frcs. i kontanter. I Morombe distrikt er 6 nye menigheter grunnet. En ny prestegjeldskirke i Ankilizato under Morondava st. er bygget.

Der døptes 785 — 2 mindre enn aaret før. I de 166 menigheter var der ved aarets slutning 8 016 kristne. I virksomhet var 23 innfødte ordinerte prester og 160 evangelister. Der var 145 søndagsskoler med 3 801 elever. Inntekten til selvhjelpen utgjorde frcs. 144 000,00 — en betydelig stigning. Det meste av lønninger for prester og evangelister er overtatt av menighetene.

Skolearbeidet laa tilbake paa denne mark. Der var kun 2 primærskoler og 2 garderier med 218 elever. Bibelskolen i Tulear (Kopreitan) hadde i begynnelsen 11 elever, men 1. oktober optokes 13 nye. Et par gikk senere fra. Ialt 22 ved aarets slutning. Paa internatet sammesteds (frk. Tveit) var 18 smaapiker. En del mindre katekistkurser holdtes paa stasjonene. Paa det lille spedalskehjem, Bekoake, var der 18 syke. 11 misjonærer — menn og kvinner.

Hjem fra denne mark kom misjonsprestene A. Andersen, A. Andresen og P. Naastad — de 2 første med familier. Tilsynsmann var første del av aaret P. Naastad, senere A. Østbye.

c) *Madagaskars Innland, Baraland og Østkysten.* Paa denne selskapets største mark har arbeidet gaatt bra. Der har ingen sers vanskeligheter vært — og styrelsen har kun vist velvilje. Dog blev man ved slutningen av aaret for en del opskaket ved ryktet om, at alle madagassere i alderen mellem 20 og 23 aar skulde utskrives til soldater — dog skulde kun et mindre antall tas til dette, men de fleste skulde gjøre hoveriarbeide ved de nye jernbaneanlegg. Dette vil kunne komme til aa berøve misjonen en hel del av elevene ved preste-, normal- og katekistskolene — likesom en hel del unge lærere vil bli tatt. Man har dog innsendt et andragende til generalguvernøren for aa faa en ordning istand, saa det kunde skje paa den minst følbare maate for misjonen. Om resultatet vil vi vel faa høre senere.

Man hadde i aarets løp 2 store felleskonferenser i Tananarive — «den intermisjonære konferens» i august og «den lutherske konferens» i september. I den første hadde man forskjellige saker fremme. Bl. a. blev tanken om et felles protestantisk blad satt ut i livet. Londonermisjonen har nemlig overlatt denne komite bladet «Mpanolo-tsaina» (Raadgiveren), og det vil fra nyttaar 1927 komme ut som fellesblad. En innfødt, Rajaobelona, der i 1919 besøkte Norge, er valgt som redaktør, og ved siden av ham staar som redaksjonskomite en representant for hvert misjonsselskap. Politikk og teologiske stridsspørsmaal er utelukket.

Et gledelig besøk har man hatt av den kjente svenske prest Bjørk. Han besøkte hele misjonsmarken og virket oplivende ved sin varme forkynnelse. Baade innfødte og misjonærer satte stor pris paa hans besøk.

Der var paa enkelte stasjoner mangel paa arbeidere — eller en del av disse var daarlige og maktet ikke sin opgave. Ved tilsynsmannens visitas blev en del slike avsatt. Mange kvinneforeninger arbeidet godt og trofast. Selvhjelpen steg fra 350 000 (1925) til 500 000 frcs. Det er litt over ½-delen av den sum selskapet ydet og vel ⅛ av det samlede budgett. Misjonærene maatte, grunnet det høie prisnivaa, ha et betydelig lønnstillegg. Gledeligvis har følgende stasjoner overtatt sine menighetsutgifter: Tananarive, Antanifotsy, Loharano, Antsirabe, Masinandraina, Betafo, Soavina, Ambohimasine, Alakamisy og Fianarantsoa. Flg. faar et litet tilskudd fra selskapet: Ifanadiana, Soatanana, Fihasinana og Ambatofinandrahana. Antanifotsy, Loharano og Fihasinana har dessuten overtatt sine skoleutgifter. Til den nye stasjonskirke i Antanifotsy var innsamlet frcs. 12 000. Man gikk siste halvaar igang med bygning av en stor ny stasjonskirke paa Antsirabe, hvortil menigheten yder det halve og selskapet det halve. Den er beregnet aa rumme ca. 2 000, og misjonsprest Isaksen forestaar byggearbeidet. Paa flere steder synes der være fremgang i menigheten, aandelig sett. Saaledes sies det fra Antanifotsy: «Menighetslivet er i vekst, og flokken av dem, som staar fast i storm og fristelser, økes.» Men saa meldes der igjen fra andre, at «jobbetiden ikke er til velsignelse for menighetslivet» (Antsirabe). I Fandriana var kirker og skoler lukket i 3 mdr. grunnet pest. Julen kunde ikke feires i kirkene, hvortil der var gjort store anstrengelser. En ung prest blev kalt bort i Ambatofinandrahana-strøket efter kun

2 mdrs. virke. Fra flere steder — Antsirabe og Betafo — meldes om sterk katolsk propaganda.

I aarets løp blev døpt 6 021 — noget mindre enn i 1925 (6 162). Men der mangler riktignok statistikk for et par stasjoner paa Østkysten. De kirkesøkendes tall var 42 590. I de 892 menigheter var der 93 444 kristne og 3 146 katekumener ved aarets utgang. I virksomhet var 106 innfødte ordinerte prester og 870 katekister. Der var 839 søndagsskoler med 23 356 elever. Konfirmantenes og de konfirmertes tall er gledelig, idet det første er gaatt op med 530 og det annet med 400, hvilket viser, at man faar mer tak paa ungdommen enn før. Ved aarets slutning var der over 3 000 konfirmanter, efter at 2 000 var konfirmert i aarets løp. Man fikk 15 nye kirker og 34 søndagsskoler.

Hvad skolearbeidet angaar var der 79 skoler med 128 lærere og 5 383 elever. Pikeskolen paa Antsirabe (frk. Lavik) hadde 380 elever, og paa skolen paa Betafo (frk. Haug) var 222. En del yngre lærere gikk bort for aa faa bedre avlønnet arbeide. De betalte en erstatningssum iflg. kontrakt. Presteskolen paa Ivory (M. Horne) fikk sin bygning utvidet med en hel etasje og nytt tak. I de 3 klasser var der 69 elever. Skolen drives sammen med den Forenede Kirkes misjon (Amerika), der har en lærer, Nesdal, ved skolen. Fru Bakketun blev sist i aaret ansatt for utdannelsen av elevenes hustruer. Normal- og gutteskolen paa Antsirabe (Büchsenschütz) hadde 99 elever i normal- og 436 i gutteskolen. 12 aspiranter tok 1ste del og 8 2nen del av statseksamen. Paa Normalskolen i Fianarantsoa (felles for flere misjoner) var der 24 elever fra vaar misjon, og vi hadde en lærerinne ved skolen (frk. Ebbell). Fra katekistskolen paa Masinandraina (Klepp) uteksaminertes i april 15 elever og 24 nye blev optatt; fra katekistskolen i Fianarantsoa (Mørland) uteksaminertes i juli 25 og 26 nye blev optatt, og katekistskolen i Vangaindrano (Overskott) hadde 28 elever. Den høiere pikeskole for voksne paa Ivory (frk. Høyem) hadde 30 elever, og blindeskolen paa Loharano (frk. Frøholm) hadde 10 elever. Paa den siste hadde man en tid en ondartet influensa, og en døde. Den i Norge kjente Sigrid Rainivelo (Borchgrevinks pleiedatter) ansattes ved blindeskolen.

Paa hospitalet paa Antsirabe (frk. Osnes) var innlagt 786 patienter, og poliklinikken var besøkt av 22 181. Der var 1 innfødt læge, 2 norske og 6 gassiske sykepleiersker. Hospitalet var en tid lukket grunnet pest. Spedalskehjemmene paa Mangarano (søster Sina Løken) fikk en del underskudd som følge av dyrtiden, men staten dekket dette. Der var 731 syke, hvorav 672 kristne. 40 blev døpt i aarets løp. 4 norske diakonisser var ansatt. 79 barn var der paa hjemmet for de spedalskes friske barn.

Trykkeriet i Tananarive gikk som vanlig under den dyktige direktør Ths. Jørgensens ledelse. Men det var vanskelig aa beholde arbeiderne grunnet de høie lønninger ved andre trykkerier. Forskjellige bøker blev trykt og innbundet i et antall av 125 000 ekspl.

Hjem fra denne mark reiste: fru Rørstad, misjonsprestene Ringstad og Hodneland med familier samt misjonsprest Værdal. Ut reiste de eldre arbeidere: misjonsprestene M. Vik og Haaland med familier,

søster Juliane Berg, frk. S. Ottesen og Sigrid Rainivelo — og av nye misjonsprest John Nielsen, frøknene Ebbell, Helland, Halderaker, Birkeland og Rønnevik. En arbeider, misjonsprest Ole B. Minsaas, døde. Der var ca. 70 misjonsarbeidere — menn og kvinner.

Tilsynsmann var misjonsprest Fred. Bjertnæs.

e) *Hunan i Kina.* At denne misjonsmark har hatt vanskelige og paagaaende tider vet enhver. Den yttre og vesentlige aarsak var jo den politiske motsetning mellem Nord- og Syd-Kina. Efter at Kanton-regjeringens tropper midtsommers 1926 hadde erobret Hunan, blev hovedstaden Changsha centrum for bolsjevikenes propaganda. Derfor blev det verre der enn i mange andre provinser. Især blev det voldsomt i oktober-november. Massemøter og pressen blev brukt. Angrepene paa utlendinger, paa kinesere som stod i forbindelse med europeere, og paa kristendommen var overmaate voldsomme. Fra Changsha sendtes agenter utover landet for aa organisere smaabrukere og jordarbeidere. I byene blev organisert foreninger for arbeidere, studenter, handelsfolk etc., og man fór frem med vold og makt. I Taohwalun-distrikt — især i Santankai — var der adskillige uroligheter. Der blusset den kristendomsfiendske aand op dobbelt sterk, da en flokk paa 12-14 evangelister fra Hunan Bible Institute kom derop. Det gled dog over, og man fikk julen i fred. I oktober kom der ogsaa en skoleforordning, der gjorde det omtrent umulig for misjonen aa drive skolevirksomhet. I de første dager av desember var stillingen blitt saa vanskelig, at vaare misjonærer maatte forberede sig paa aa forlate misjonsmarken med faa timers varsel. De største vanskeligheter drev imidlertid over for et par maaneder. Skolearbeidet maatte dog slutte helt sist i november. Misjonærene drev i desember paa med aa faa kirkeorganisasjonen i virksomhet paa alle punkter.

Paa flere steder, bl. a. i Changsha, fant man det rettest aa innstille møter for utenforstaaende, saa man kunde konsentrere sig om aa holde menigheten samlet. Gledeligvis var kirke- og nadverdsøkningen sers god, og julemøtene var besøkt til trengsel. Det er ogsaa gledelig, hvad der berettes fra Ningsiang st.: «Det er trosrikt,» sies der, «aa se dem som tross motstand og skjeldsord, smedeskrifter og alt holder fast ved sin kristendom. De blir kalt «slaver av utlendingene», og de blir hundset, men har dog kraft til aa staa fast.» At aaret var forferdelig opslitende for misjonærene vil man kunne forstaa, og ikke minst hadde tilsynsmannen (Gotteberg) en haard tørn.

I sommerens løp var der ogsaa store oversvømmelser. Flere av selskapets bistasjoner blev helt eller delvis ødelagt. Verst gikk det ut over Changsha og Tungping stasjonsdistrikter. Den samlede skade for misjonen utgjorde ca. 14 000 dollars.

At statistikken for 1926 under slike urolige forhold viser nedgang, sier sig selv. Der er allikevel i aarets løp døpt 408 — 230 mindre enn i 1925. De kristnes tall var 8584, og der var 1165 katekumener. Nadverden blev søkt av 6098, og til selvhjelpen innkom dollars 3242,83. Saa lenge skolen gikk, var der 3036 elever.

Hospitalet i Changsha (dr. fru Gotteberg) fikk gaa uten nogen større forstyrrelse, men paatrykket fra de styrende og bolsjevikene var forferdelig, saa det var en engstelig tid for sykepleierskene. Der var i aarets løp innlagt 159 patienter, og poliklinikken var besøkt av 4099. Dessuten 51 besøk avlagt i hjemmene. Hospitalet paa Yiyang bestyrtes først av lægene Vogt og frue, og da de reiste hjem i ferie, av den tyske professor dr. Hübotter. Der var innlagt 1210 patienter og utført 336 operasjoner. Poliklinikken var besøkt av 11 081. Sinhwa poliklinikk hadde 4310 og Ningsiangs 2510 besøk.

Barnehjemmet gikk bra og hadde 49 barn. Blinde- og vanføreskolen (Meyer 3 mdr., Thime resten av aaret) hadde 28 elever. 4 tok eksamen. Der er bygget stor og rummelig arbeidshall. Det kalles nu rett og slett «Blindehjemmet». I Yiyang pike- og lærerinneskole var 105 elever i pikeskoleavdelingen og 93 i lærerinneavdelingen. Middelskolen (Sten Bugge) begynte med 72 elever, men hadde ialt 140. Flere elever deltok i kristelig arbeide, og 9 i øverste klasse tok avgangseksamen. Sten Bugge sier ellers: «Det er det verste aar jeg har hatt.» Flere illojale lærere og elever gjorde sitt til, at skolen maatte lukkes 26. november.

Den felles presteskole paa Shekow (Sinding) hadde ialt i aarets løp 35 elever. Før sommerferien var der 6, som tok avgangseksamen, hvorav 2 fra vaar misjon. «Lutheran College» i Changsha — felles med «Svenska Kyrkans Mission» — hadde 30 studenter. Rektor var dr. Westman. Fra vaar misjon virket misjonsprest A. Hertzberg som lærer Paa den norske skole (frk. Flatla) var der foraaret 5 og paa efteraaret 7 elever, fordelt paa 4 klasser. Bl. a. tok ogsaa 4 fra Kinaforbundets skole middelskoleeksamen. «Ferskenblomsthøiens» industriforening (se forrige aargang) maatte nedlegges, da man kunde frykte for, at det kunde danne tilknytningspunkt for den bolsjevikiske agitasjon.

Blandt misjonspersonalet har der været en del sykdom. Frk. L. Kristoffersen var lenge syk, og fruene Smebye og Asheim Li døde. Hjem fra misjonsmarken reiste: dr. V. Vogt og frue samt misjonsprestene Gilje, Gogstad og Holthe med familie. Til misjonsmarken kom: dr. Hübotter (fra Japan) og de nye dr. Margit Mortensen, misjonsprest Aarflot og frue og misjonsprest Tangeraas.

Misjonsmarkens tilsynsmann var misjonsprest J. Gotteberg.

Organ: «Norsk Misjonstidende» (kr. 5,00 pr. aar).

II. DEN NORSKE SUDANMISJON.

a) *Hjemlandet.* Som nevnt tidligere administreres denne misjon av N. M. S., der ogsaa anfar og utdanner de nødvendige misjonærer. Det skjer dog nærmest i forbindelse med hjelpekomiteen i Oslo, der ellers fungerer som innsamlingskomité. Inntektene beløp sig til kr. 72 000,oo. 3 emissærer — Ottesen, Fink og Ulseth — var i virksomhet. 3.-6. september holdt Sudanmisjonen sitt landsmøte i Trondhjem. Det viktigste forhandlingsemne var «Vaar misjonsmark», innledet av misjonsprest J. Nikolaisen, samt samtale over: «Hvordan skal vi skaffe de nødvendige

midler til aa anlegge vaare 2 nye stasjoner Ngaondere og Tibati.» Man enedes om aa ta et ekstra løft for at byggearbeidet ikke skulde tynge det ordinære budgett, og haapet aa samle ca. 50 000 kr. til dette. Man besluttet aa ansette misjonsprest J. Nicolaisen som sekretær fra 1. januar 1927. En av misjonens varme venner, frk. Johanne Pedersen, Oslo, døde. Misjonens formann var sogneprest J. Wisløff og dens sekretær og redaktør av «Lys over Sudan» E. Imset. Paa vei ut til misjonsmarken var ved aarets slutning dr. Skulberg og frue samt søster Kristine Vatland.

b) *Ngaondere og Tibati i fransk Sudan.* Arbeidet har naturligvis ennu staatt under nybegynnerarbeidets tegn. I Ngaondere drev Nikolaisen i de 3 første aarets maaneder paa med de begynte byggearbeider og hadde 50-60 uøvede arbeidere. Han reiste hjem i april (sammen med Thrana), og Oseland der blev hans efterfølger som stasjonsarbeider og misjonens leder, fullførte de foreløbige stasjonshuser, la og brente ca. 40 000 mursten og ryddet op paa og utenom stasjonsgrunnen. Frankens kjøpeevne sank sterkt, hvorfor arbeiderne maatte ha lønnsforhøielse. Oseland var meget plaget av feber. Han drev meget paa med sprogstudier — ogsaa av Mbum. Han arbeidet sammen en grammatikk, fikk alfabetisert nogen tusen ord, samlet ca. 50 Mbumeventyr og 100 gaater og ordsprog. Han holdt ogsaa paa aa oversette Vogts bibelhistorie og Luthers katekisme. Dessuten hjalp han folk med medisiner. Saavel hedninger som muhamedanere var vennlige mot ham.

I Tibati var Flatland og Thrana sammen i begynnelsen av aaret, men da den siste i april reiste hjem, var Flatland alene. Av mangel paa arbeidere gikk det senere der med byggearbeidet. Kongen i Tibati, Lamide, var en avgjort muhamedaner og søkte paa flere maater aa legge hindringer i veien for arbeidet. Hver torsdag holdt Flatland møte paa torvet, hvor 100 à 150 innfant sig, og hver søndag i kongsgaarden, hvor mest «aristokratiet» møtte. En blev i aarets løp døpt — førstegrøden. Flatland fikk en evangelist (An Jemba) fra Syd-Kamerun, og han begynte skole med nogen faa elever i lesning og skrivning.

Organ: «Lys over Sudan» (kr. 2,00 pr. aar).

III. DEN KRISTNE MISJON BLANDT KINAS BUDDHISTER.

a) *Hjemlandet.* Som nevnt i forrige aargang traadte misjonsprest Reichelt fra 1. januar 1926 ut av det Norske Misjonsselskaps tjeneste. Man hadde dog allerede mot slutten av 1925 ordnet sig med det maal for øie aa danne et eget selskap, idet Elisenbergveien 6, Oslo, var innkjøpt, og Jacob B. Natvig ansatt som direktør. Efter Reichelts anmodning paatok den komité som arbeidet for ham i Oslo, sig inntil videre aa fungere som centralstyre. I det var pastor M. Hertzberg formann. Reichelt arbeidet selv iherdig med aa grunnlegge og organisere sitt selskap og reiste meget i Norge, Sverige og Danmark for aa styrke det igangsatte arbeide og vinne nye venner for sin misjon. Distriktsstyrer

blev oprettet i Bergen, Trondhjem, Stavanger og Kristianssand, flere lokalforeninger stiftet, og man utgav en del smaaskrifter.

11.-13. mai blev der holdt en kst. generalforsamling i Oslo, hvortil der blev sendt innbydelse til alle Buddhistmisjonens venner i Norge, og der møtte ca. 150. Grunnregler blev vedtatt. Det tidligere centralstyre blev gjenvalgt med undtagelse av fru Laura Holtskog (Reichelts søster), i hvis sted valgtes profesor dr. Chr. Ihlen. Misjonen fikk sitt eget organ, «Buddhist-Misjonen», der utkommer hver annen maaned med pastor M. Hertzberg som hovedredaktør. 24. mai reiste Reichelt tilbake til Nanking, hvortil han ankom 22. juli.

Der var i virksomhet 45 kvinne- og barneforeninger, nogen mannsforeninger og studiekretser og en studenterkrets. Misjonen vant adskillig inngang i høiskolekretser. Foruten Reichelt reiste hans frue, pastor Hertzberg, statsraad Magelssen og Jacob Natvig meget omkring og talte misjonens sak. Den nordiske hovedkomité for Buddhistmisjonen avholdt møte i Kjøbenhavn 1.-2. desember. Der innkom i Norge til misjonen i aarets løp kr. 48 108,73. Dessuten i Sverige kr. 5 475,98 og i Danmark kr. 2945,85.

b) *Nanking*, Kina. Arbeidet blev i første halvaar, under Reichelts ophold i hjemlandet, ledet av Notto Thelle. Misjonsprest H. Vika (N. M. S.) bodde sammen med ham, mens han gikk paa sprogskolen. Ute paa Ching Fong Shan lot man pløie op et nytt stykke jord, hvor der ogsaa blev plantet 300 morbærtrær, der om et par aar vil gi utbytte. En del jord er ogsaa leiet bort for 3 mdr. til plantning av vannmelon. Da Reichelt kom tilbake i juli, var der stor glede, og «Broderhjemmet var smykket til fest». R. hadde nu og da skandinavisk gudstjeneste i Shanghai med ministerielle forretninger. I oktober var han paa misjonens aarsmøte i Taohwalun sammen med misjonsprest A. Hertzberg og professor Westman. 5. desember blev 6 døpt av Reichelt. Av disse var 3 kvinner — de første døpte i denne misjon. Slutningen av aaret var prøvsomt med uroligheter og optøier, og byen Nanking var erklært i beleiringstilstand. Og tidligere hadde man lidt under tørke og oversvømmelse, der bragte adskillig dyrtid.

IV. SCHREUDERMISJONEN.

a) *Hjemlandet.* Saa svært meget er der ikke aa si om denne misjon, hvad det hjemlige arbeide angaar. Den har ingen emissærer i sin tjeneste — av og til taler dog generalsekretær Chr. Dons dens sak vesentlig i Oslo og omegn. Men flere kvinneforeninger arbeider med troskap, og der ydes en del ved ofringer og kollekter. Paa den Norsk-Lutherske Kirkes aarsmøte i Minneapolis 2.-9. juni (1926) blev saken om aa overta Schreudermisjonen behandlet. Man enedes enstemmig om aa overta ledelsen og det økonomiske ansvar for den. Der bevilgedes 25 000 pund for hvert av de 2 næste driftsaar. 12.-13. sept. hadde misjonssekretær dr. J. R. Birkelund møte med landsstyret i Oslo om overdra-

gelsen, der skulde finne sted 1. januar 1927. Schreudermisjonens venner fortsetter arbeidet, og landsstyret skal fungere som innsamlingskomité for Norge. Bidrag vil av den bli sendt direkte til misjonsmarken. Man haapet ogsaa der blev samarbeide med N. M. S. om lærerskolen paa Umpumulo, lærebøker m. m. Ut av landsstyrets komité traadte assessor Næss og sogneprest G. Dietrichson. Aarets inntekt utgjorde kr. 38 417,72 — adskillig mindre enn foregaaende aar.

b) *Zululand.* Aaret har ikke været lett. Det økonomiske trykk har hvilt over de altfor faa misjonsarbeidere. Grunnet manglende midler har man ikke kunnet gaa til byggearbeider og reparasjoner, der var i høi grad paakrevet. Saaledes var Entumeni pikehjem i høieste grad forfallent og sundhetsfarlig. Bestyrerinnen (frk. Caroline Astrup) og de mange piker burde for lang tid siden ha hatt sitt nye hjem. Der vilde ogsaa kunne trenges en større stasjonskirke paa Kwahlabisa — likeledes flere kirker paa Entumeni utstasjoner.

Misjonærene — især lederen pastor Johs. Astrup — har været overlesset med arbeide. Der var ogsaa en del sykdom. Pastor H. Otte led ofte av malaria, og fru Anna Astrup (H. Astrups frue) rammedes av slag. Hun var dog i god bedring ved aarets slutning. En voldsom haglstorm hjemsøkte Entumeni st. 27. november. Den ødela stasjonstaket m. m. og knuste en mengde vinduer. Og mais, gresskar og grønnsaker blev meiet ned.

Ennvidere klages der over, at kommunistene har faatt innpass blandt den kristne befolkning — især i byene — saa man «maa forbauses og bli bange». En hel del sekter og katolikker setter inn paa misjonens arbeidsfelt og høster, hvad der er saadd. Og Kwahlabisa hovedstasjon har faatt metodistene og Frelsesarmeen like inn paa sig — og de som vinnes, faar omtrent ingen forberedelse, før de døpes. I dette stasjonsdistrikt er der en del mangel paa innfødte arbeidere. Et par maatte avsettes grunnet usømmelig ferd. Biyela st. fører en kummerlig tilværelse og trengte saart en hvit arbeider.

Gledelig er det dog, at der tross alle vanskeligheter er vekst og fremgang i arbeidet. Saaledes viser Entumeni og Untunjambili stasjoner en ganske stor tilvekst av døpte i aarets løp. For den sistes vedkommende større enn den har været paa mange aar, nemlig 176, og antallet av kirkesøkende og katekumener er gaatt op i gledelig grad. Og der nevnes, at arbeiderne har vist troskap. Paa Entumeni tok pastor H. Astrup sig av det vesentligste av menighetsarbeidet, og pastor Ylvisaker utførte arbeidet paa utstasjonene.

Paa Untunjambili st. fikk Johs. Astrup opført en ny bygning til utdannelse av evangelister. 2 kirker blev opført — en paa Ekutandazeni (under Untunjambili st.) og en paa Kwantolo (Kwahlabisa st.). Misjonsforeningen ved «Luther College» i Amerika har skjenket pastor H. Otte en Fordbil. Flere av stasjonene og utstasjonene hadde besøk av pastor Burges fra den Luth. Kirke i Amerika.

Innen de 4 hovedstasjoners og 2 anneksers distrikter er døpt 439 i aarets løp. De kristnes tall var 6357. Der var 70 utstasjoner og preke-

plasser. I skolen var der 1138 elever. Ennvidere var der 6 pikehjem (104) og 6 guttehjem (74). I arbeidet var 8 hvite (menn og kvinner), 7 ordinerte innfødte prester, 67 evangelister og 30 lærerinner. Selvhjelpen ca. 127 £. Superintendent pastor Johs. Astrup.

Organ: «Zuluvennen» (kr. 2,00 pr. aar).

V. DET NORSK LUTHERSKE KINAMISJONSFORBUND.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet her hjemme har gaatt godt, om man enn har følt adskillig de økonomiske tiders trykk. Og følgen har været en del nedgang i inntekten. Den utgjorde kr. 859 422,26. Sies kan det dog, at der arbeides iherdig og trofast innen foreningene og misjonens venner. Og beretningene fra fellesstyrets arbeidere og fra kretsene lyder stort sett opmuntrende — almindeligst: «arbeidet har gaatt sin jevne gang» eller «i det store og hele godt». En del vekkelse berettes der om her og der — saaledes fra Drangedal og Sannidal. De samme arbeidere som foregaaende aar — iallfall fra fellesstyret — har været i virksomhet.

Det samlede antall foreninger kan vel anslaas til ca. 2600. Aarets kretsmøter og de mange fellesmøter og stevner synes gjennemgaaende aa ha hatt god — ja flere utmerket tilslutning. Av offeruker har der været mange, og de har gitt godt opbyggelig og økonomisk utbytte. En del bibelkurser — ogsaa paa landsbygden — blev avholdt. I Aasnes blev der dannet en fellesforening for hovedsognet av alle foreninger tilsluttet Kinamisjonsforbundet, N. M. S. og Kina Innlandsmisjon. Et ledermøte blev avholdt 22.-25. april paa Fjellhaug, hvor der møtte representanter for alle 14 kretser. Flere viktige emner blev behandlet. Saaledes «Tiden og tidens krav» (innl. L. Hope), «Hvorledes bør vi anlegge vaart barnearbeide» (H. Evensen), «Hvorledes skal interessen for vaare skoler fremmes best» (Johs. Brandtzæg), «Betydningen av misjonsarbeidet og den nuværende krise i Kina» (Sama) og «Arbeidet paa vaart misjonsfelt — hvad har vi opnaadd, og hvad vi bør ta sikte paa» (E. Osnes). Et sommermøte blev holdt paa Fjellhaug 29. juni til 4. juli.

Saavel ungdoms- og bibelskolen paa Fjellhaug som ungdomsskolene paa Kvaas, Nærbø og Rødde hadde vaar- og høstkursus. Det siste begynte i oktober, og der var ved dette 35 elever paa ungdoms- og 27 paa bibelskolen paa Fjellhaug. Paa Kvaas, Nærbø og Rødde ungdomsskoler var der henholdsvis 40, 53 og 20 elever. Et praktisk kursus paa Fjellhaug, der sluttet 24. juni, var besøkt av 30 elever. 26. april til 1. mai hadde Fjellhaug et kjært besøk av lærere og elever fra Rastnäset folkehøiskole i Baahuslen.

De to misjonærer, frøknene Sara Espeland og Augusta Olden, er uttraadt av Forbundets tjeneste. Blandt bortvandrede venner her hjemme nevner vi først og fremst losoldermann A. Birkeland, Ekersund. Ennvidere Gudbrand A. Fjeld, Hole, og kjøpmann T. Ljosland, Notodden. Selskapets sekretær, Johs. Brandtzæg, reiste 16. september paa en inspeksjonsreise til Kina.

b) *Honan og Hupeh* (Kina). Forholdene har i 1926 været vanskelige — dog har man ikke i disse provinser været utsatt for hindringer som i enkelte andre. Misjonærene har derfor kunnet forbli aaret ut paa sine stasjoner. I Hupeh var det noksaa bra orden og ro, men i Honan derimot var det verre, idet der var røvere i vest og borgerkrig i øst, og alt stod i lovløshetens tegn. Laohokow gikk ved juletider over til Sydpartiet, og de nye styrere var avgjort bolsjeviker. Pengeforholdene der var fortvilet. Regjeringens pengesedler vilde forretningene ikke ta imot, men de militære krevet, at de skulde brukes. I Nanyang og Chenping var der adskillige uroligheter i februar, og den siste var omringet av Wu-Pei-fu's røversoldater. I den førstnevnte by var misjonær Mjelves og frøknene Monsen og Stensland, i den sistnevnte misjonærene Karstads og Ørstaviks. Likeledes var Lushan en tid beleiret, og misjonær Knudsen og frk. Hovda var innenfor den beleirede by. Alt forretningsliv stanset utover høsten i disse byer. De aarsmøter som var bestemt innover Honan, maatte alle avlyses.

Hvor mange der døptes i aarets løp, kan ikke opgis. Det har vel været vanskelig grunnet forholdene aa faa nogen paalidelig statistikk. Forbundet utgav heller ikke, som det pleier, nogen aarbok for siste aar. Der var 12 stasjoner og 51 utstasjoner. De norske arbeideres tall — menn og kvinner — var 73, og der var 220 innfødte arbeidere. De kristnes tall var ca. 2550. En ekstrakonferanse holdtes i Laohokow 5. februar, for at man kunde bli enige om, hvor hospitalet skulde bygges. Paa en senere konferanse hadde man et par viktige saker aa behandle, nemlig «Den eller de beste maater aa faa de kinesiske menigheter til aa yde mere til menighetskassen» og «Hvorledes skal vi i fremtiden anlegge vaart arbeide blandt hedningene»: Avgjørelsen blev dog utsatt til Brandtzægs komme. Man var klar over, at misjonen maa slutte med aa gi gratis smaaskolelærere og menighetsledere. Der foregikk adskillig teltvirksomhet, og i Fanghsien praktiserte misjonær Tveit med sine arbeidere og kristne meget det han kaller «hus-til-hus-metoden» — det vil si, at 2 og 2 gaar sammen paa husbesøk. Saa har evangelisttroppen paa 14 mann været i virksomhet. Der var en del vekkelse i Lushan og mot aarets slutning i Tengchow og Sichwan — særlig den siste.

I virksomhet paa misjonsmarken var middelskole, evangelist- og lærerskole, bibelskole og industriskole. Dessuten adskillige dagskoler — ialt var der 3850 elever. Flere kurser for menn og kvinner blev avholdt. Paa evangelistkurset i Siqwan (Laohokow) der bestyres av Karstad, var der 41 elever og paa bibelkvinnekurset i mai-juni (frk. Hovda) 45 elever. Likeledes var der et kursus for lærerinner i september med 14 elever.

Efter at dr. O. Olsen hadde hatt en studietur i Central-Kina for aa se paa hospitaler, blev tegning til det saa lenge paatenkte hospital utarbeidet av ham og Staurset. Og straks efter gikk man i gang med opførelsen av hovedbygningen, der ved aarets slutning var tett paa under tak. Den vil gi plass for 60-70 senger foruten det som trenges til operasjons- og administrasjonsavdelingen. Man bygget ogsaa klinikkbygning og tjenerboliger. Frøknene Istad og Stensland drev medisinsk arbeide sammen med en innfødt læge.

Ut til misjonsmarken kom efter hviletid her hjemme: Misjonær Olaf Lie og frue, misjonær Ole Hansen og frue samt frøknene Marit Staurset og Marie Ruspergaard. Som ny kom frk. Inga Hesby (Kr. Hovdas forlovede). Dessuten kom sekretær Brandtzæg ut i oktober paa inspeksjonsreise. Misjonær Tiltnes var en tid under opholdet paa Haishan meget daarlig av lungebetennelse.

Misjonsmarkens tilsynsmann var misjonær O. Espegren.

Organ: «Kineseren» (kr. 5,00 pr. aar).

VI. DEN NORDISKE SANTALMISJON.

a) *Hjemlandet.* Misjonen har hatt stadig voksende tilslutning i foreninger som er oprettet i aarets løp, og i enkeltpersoner som har sluttet sig til den. Den i 1925 ansatte landssekretær, pastor J. Kvistad, har drevet et iherdig arbeide rundt i vaart land. Hans titel blev ved aarets slutning forandret fra landssekretær til generalsekretær. Likeledes reiste de hjemmeværende misjonærer meget og talte misjonens sak. Landsmøtet blev holdt i Stavanger 12.-15. august med ca. 200 deputerte. Blandt de spørsmaal som behandledes, kan nevnes: «Hvad kan gjøres for aa øke vaare bidrag til misjonsmarken»? (innl. sekretær Bjørgum). «Hvad kan gjøres for aa faa vaare blader mere utbredt»? (sekretær Guldsvaag). «Vaart barnearbeide» (Sigrid Løken, Moss). «De smaa misjonsmenigheter» (sogneprest Johne). Forut for generalforsamlingen gikk, 10.-12. august, et arbeider- og ledermøte, der holdtes paa Solborg ungdomsskole, og efterpaa et lederkursus for barnearbeidere i Stavanger ved frøknene Sigrid Løken og Anna Jensen. Ut av styret gikk frk. P. Essendrop (Oslo), skolebestyrer Leere (Oslo) og kjøpm. O. Nesje (Gjøvik). Som nye innvalgtes: Lærer Rønsberg (Grefsen), frk. Kinnerød (Oslo) og klokker Helland (Oslo).

Aarets kretsmøter hadde gjennemgaaende god tilslutning. Arbeidermøter blev holdt i Bergen og Trondhjem. Santalmisjonen deltok sammen med andre organisasjoner i Sommerskolen for Bibel- og misjonsstudium paa Lillehammer. Flere foreninger feiret som vanlig fest paa Skrefsruds fødselsdag — 4. februar. Der er ca. 2200 foreninger, hvorav 700 barneforeninger. Som ny kretssekretær i Østfold ansattes Peder Lium, og som reisesekretær for landsstyret Halvard Taagvold — begge virket tidligere som Santalmisjonens emissærer i Trøndelagen. Misjonsprest Rosenlund besøkte Norge og talte misjonens sak 31. oktober—5. desember.

Blandt misjonens bortvandrede venner nevner vi sogneprest Oscar Berg, Berg (misjonær i Santalistan 1883-92), tømmermann Nilsen, Nordstrand (misjonsprest Thu's svigerfar), Benjamin Skage, Trondhjem, og pastor Richter, Danmark (misjonær 1908-13).

Aarets inntekter var kr. 461 351,91. Landsstyrets formann var skolebestyrer H. Høeg, og generalsekretær var pastor J. Kvistad.

b) *Santalistan.* Der var 4 arbeidsmarker: Santalistan (Gamlelandet), Dinajpur og Malda, Assamkolonien og Bahre Hasa (landet utenfor).

Foruten santalene bor her hinduer og muhamedanere — dessuten i Bahre Hasa mecherne, blandt hvilke der er begynt virksomhet og anlegges stasjon. Som gjort opmerksom paa tidligere aar, regnes arbeids- og regnskapsaaret paa misjonsmarken fra oktober til oktober (1926-27). Det forekommer oss litt underlig, at man ikke har samme praksis ute som hjemme — nemlig kalenderaaret.

Arbeidet har stort sett gaatt godt og har vist fremgang, men der hadde naturligvis kunnet være naadd lenger, hvis man hadde hatt rikeligere med midler til aa fremme de forskjellige opgaver og virksomhetsgrener. Man kunde ogsaa da ha gaatt til utvidelse. Pastor Kampp fikk dog anlegge den første stasjon i Narampur blandt bengalene og bygget en mindre kirke der.

Adskillig hungersnød hersket, da rishøsten delvis slo feil, og prisene steg av den grunn til det dobbelte. En del sykdom hersket blandt misjonspersonalet — saaledes var frk. Asta Opsahl i lengere tid meget daarlig, og misjonsprest J. Ofstads familie led av en slem øiensykdom, hvorav ogsaa mange innfødte led. En av de innfødte prester, Kalidas i Grahampur, døde. Da den gamle kirke paa det sted var meget skrøpelig, bygget man en ny.

Ved en voldsom cyklon 13. april blev adskillig skade forvoldt. Saaledes ødelagdes et lagerhus i Maharo og et nyopført skolehus i Narangpur blev flyttet. Verst var det dog, at de spedalskes næsten ferdigbyggede kirke i Saldoha, opført av ingeniør Eli Bøgh, blev fullstendig ødelagt. Merkelig nok stod prekestol, alterring og døpefont uskadt.

I aarets løp døptes 903 barn og voksne, og det samlede antall kristne var 17 028. Foruten de ca. 50 misjonærer, menn og kvinner, var der i arbeide 21 ordinerte innfødte prester, 211 eldste og evangelister, 65 bibelkvinner og 135 lærere og lærerinner. Skolearbeidet gikk bra. Der var 4 høiere skoler — de 2 største var gutteskolen paa Kaerabani (leder Giertz) med ca. 300 elever og pikeskolen paa Maharo (frk. Anna Jensen) med ca. 200 elever. Dessuten var der 106 skoler med 2025 elever. Ennvidere bibelskole for prester og evangelister, industriskole m. m. En ny pikeskole blev begynt i Haraputa; den lededes av frk. Hildur Milde og holdtes i den gamle kirke. Paa barnehjemmet Koroya var der 18 barn. Frk. Asta Opsahl blev i 5 mdr. overlatt til den engelske misjon for aa bestyre en pikeskole i Barharva, Bihar med 160 piker.

I Saldoha spedalskeby var der 2-300 syke. Diakon Bagger ledet arbeidet der efter ingeniør Bøgh. Saavel læge- som hospitalsvirksomheten i Benagaria under dr. Bøghs ledelse og i Mohulpari under dr. fru Christine Bodding har gaatt godt. Paa siste sted fant der utvidelse sted med 7 nye værelser for patienter. 4 innfødte læger var i tjeneste paa de 2 hospitaler. Paa Benagaria var der 863 operasjoner og 13 826 konsultasjoner og paa Mohulpari henholdsvis 451 og 15 912. Pastor Bodding var optatt med litterært arbeide.

2 arbeidere saa sig nødt til aa slutte i misjonens tjeneste, nemlig misjonsprest Jensen og frk. Gerda Bang — den første grunnet sin hustrus sykdom, den annen grunnet sykdom. Hjem i ferie reiste misjonsprestene Thu og Trømborg med familier, ingeniør Eli Bøgh og frøknene

Nancy Diesen og Anna Pedersen. Ut reiste fra Amerika de nye: Helland og frue og O. Bjerkestrand (til hjelp i tehaven). Som misjonsmarkens formann under Rosenlunds fravær (hjemme) fungerte misjonsprest J. Ofstad.

Organ: «Santalen» (kr. 3,00 pr. aar).

VII. DEN NORSKE ISRAELSMISJON.

a) *Hjemlandet.* Ogsaa i 1926 gikk denne gjerning sin stille gang støttet av trofaste venner. Beklagelig er det, at man i mange menigheter aldeles synes aa glemme arbeidet for Herrens eget eiendomsfolk. Ingen kollekt optas eller offerdag finner sted. Kunde man faa gjort 10. s. eft. Trefoldighet til en slik dag, vilde der bli mer fart i arbeidet. Aarets inntekter utgjorde kr. 72 638,03.

Den store begivenhet i aaret var Landsmøtet, der holdtes i Oslo 10.-12. september. Der var anmeldt 73 deputerte — og ellers var mange interesserte tilstede. Dessuten hadde man den glede aa ha pastor Gisle Johnson og frue (Budapest) og frk. Aniksdal og søster Olga Olaussen (Galatz) iblandt sig. Professor dr. Chr. Ihlen var dirigent. Man forhandlet om «Palæstinamisjonen», der drives av dr. Arne Jonsen. Man enedes om aa fortsette den paa prøve ennu 3 aar og aarlig gi et bidrag av 12-15 000 kr. Ennvidere innledet sogneprest Hexeberg om «Vaar organisasjon», og pastor Gisle Johnson holdt foredrag om «Stillingen innen jødeverdenen i vaar tid». Til formann valgtes prof. dr. Chr. Ihlen og til viceformann sogneprest M. Wiig.

Der finnes i vaart land 6 kretser. Stavanger krets hadde sitt aarsmøte paa Bryne 15.-16. mai og Bergen sitt paa Strudshavn 6. juni. Bragernes israelsmisjonsforening i Drammen hadde 60 aars jubileum, og Skiens lokalforening hadde misjonsuke 11.-14. november. I virksomhet har været sekretær K. Øgreid samt emissærene Valvik og Væthe. Dessuten har sogneprest Hexeberg (Fiskum) nu og da talt misjonens sak. Major B. Wesenberg fungerte i aarets første maaneder som kasserer under pastor Otto Greves sykdom.

Blandt misjonens bortvandrede venner maa nevnes klokker M. Evindvik (mange aar medlem av landsstyret), domprost Th. Freihow (landsstyrets næstformann og formann i Oslo krets) og fru Hanna Schübeler (Fredriksstad).

Hjemmemisjonen i Oslo fortsatte virksomheten i Osterhausgaten 3 III. Hver torsdag kl. 4-6 var der søndagsskole for jødebarn. Dessuten holdtes et ukentlig konemøte. Jøder blev besøkt i hjemmene, og møter holdtes paa leseværelset. Fra 1. oktober blev arbeidet overtatt av frk. Alma Bogen-Richards fra Sandefjord. Formann var frk. B. Ihlen-Hansen.

b) *Budapest.* Pastor Gisle Johnson har med dyktighet fortsatt arbeidet. Han har holdt flere offentlige foredrag om «Kultur og samvittighet», «Kunsten aa bruke sin forstand, saa den blir til velsignelse», «Uroen i vaar tid», «Hvilke opgaver har den offentlige mening» og

«Kunsten aa tale og kunsten aa tie». En del traktater er ogsaa utgitt av ham. Dessuten fortsatte han med den vanlige regelmessige preken og virksomhet i og utenfor Budapest. Oftere hadde han 2 gudstjenester og en aftenandakt om søndagene. Besøket var meget godt. Og i uken møter og sammenkomster — snart for jøder alene, snart for kristne eller jøder eller kristne alene. 4. august døpte han en ung jødisk frue. Der blev innsatt farvet glass i kapellets vinduer, en gave fra en av Johnsons venner. Johnson deltok om sommeren i et internasjonalt studentermøte i Jugoslavien, nær Belgrad.

c) *Galatz i Rumenia.* Her fortsatte frk. Aniksdal og søstrene Margit Berg og Olga Olaussen sin virksomhet. Midt i januar hadde de den tunge oplevelse, at deres vertinner i nabohuset, frøknene Curatos og deres pike, blev myrdet. Ellers gikk det bra med skolen og hjemmet. Der var utpaa høsten 100 elever, hvorav halvdelen jødepiker. Skolepengene dekker saa nogenlunde utgiftene. Man hadde konemøter hver tirsdag. Der var adskillig besøk paa leseværelset utover høsten. Av privatpleie forefalt der lite. Søster Margit begynte en liten forening for jødiske smaapiker.

d) *Sofia i Bulgaria.* Her virker jøden Michal Glückmann i de mest forskjellige jødiske og bulgarske kretser. Og han arbeidet meget med de enkelte jøder ved bibellesning og samtaler. Paa søndagene avla han mange besøk hos jøder. Han er en flink organisator, og det blad han utgir, har funnet stor utbredelse i Sofia og omegn.

e) *Jerusalem.* Her virker dr. Arne Jonsen. Ved vennlig imøtekommenhet fra biskop Mac Innes's side fikk man til utgangen av mars benytte det vakre bibliotek, som tilhører den engelske katedral, til møter. Der samlet man sig kl. 8½ til gudstjeneste, som alltid avsluttedes med nadverd. I begynnelsen av april flyttet man inn til en engelsk venn, som stillet et stort værelse av sin leilighet til gratis avbenyttelse. Senere flyttet man hjemmet og arbeidet tilbake til den gaard man i 1924-25 hadde for arbeidet alene. Likeledes flyttet man inn i eget lokale med menigheten. Møtene var godt besøkt. Ved jødenes pinsefest blev en ung jøde paa 23 aar døpt i Jordan. Likeledes blev 28. oktober en 26 aar gammel tysk jøde døpt.

Organ: «Misjonsblad for Israel» (kr. 4,00 pr. aar).

VIII. SEKRETÆRMISJONEN.

Denne er tilknyttet Norges Kristelige Ungdomsforbund, og inntektene kommer inn ved særskilte møter i ungdomsforeningene eller gjennem spesielle foreninger innen disse. Styret er det samme som Ungdomsforbundets. Et misjonsstevne blev holdt paa «Ljosberg», Nordfjord ungdomsskole, Gloppen, og var meget vellykket. Inntekten utgjorde kr. 19 929,43.

Fra Kina, hvor Sten Bugge og frk. Horjen var i virksomhet, er ikke meget aa berette. Den første styrte middelskolen i Ijang, frk. Horjen

var ansatt i Changsha. Hun maatte utpaa høsten innstille meget av sitt arbeide, da alle misjonsskoler og andre skoler lukkedes grunnet uroligheter. Hun hadde dog hendene fulle ved de faa skoler som ennu holdtes gaaende, og ved en enkelt kristen skole som trengte hjelp.

Organ: «Den Unges Venn» (kr. 5,00 pr. aar).

IX. LÆRERINNENES MISJONSFORBUND.

Som nevnt i tidligere aarganger gaar aarsberetningen fra november til november — altsaa i dette tilfelle fra november 1926 til november 1927. Medlemstallet var 1541. Derav er 91 æresmedlemmer paa misjonsmarken. I aarets løp meldte 46 sig inn, 42 meldte sig ut, 13 døde og 10 blev strøket. De fleste medlemmer er samlet i 34 grupper her hjemme — dessuten er der L. M. F. grupper i Zululand, Madagaskar, Santalistan og Kina. Saa er der ca. 400 her hjemme, som bor spredt Siste lørdag i maaneden er L. M. F.'s bønnedag. 6.-11. juli holdtes L. M. F.'s 25 aars fest (jubileum) paa Fjellhaug med ca. 150 deltagere, hvorav ca. 30 misjonærer. Et jubileumsskrift blev utgitt. Der har været arbeidet med foredrag m. m. ved flere av vaare lærerskoler.

L. M. F. er tilknyttet «Norske Kvinners Nasjonalraad», i hvilket de har 2 representanter — frk. Dolly Steen, Drammen, og frk. Julie Winsnes, Oslo, — og har rett til aa sende delegerte til dets landsmøte. Det har ogsaa rett til aa sende representanter til N. M. S.'s generalforsamling. Representant i «Norsk Misjonsraad» var frk. Elvine Olsen. Der var over 100 «Solstraaleforeninger», som har sitt blad «Solstraalenes Blad». Man hadde et hjelpefond paa kr. 17 402. Rentene blev anvendt som reisegodtgjørelse til de kvl. misjonærer, som deltok i landsmøtet. Inntekten utgjorde kr. 24 841,80.

L. M. F. underholder følgende arbeidere i Kina: Villa Vinsnes og Barbra Stabell i N. M. S.'s tjeneste og Randi Friestad i Kinamisjonsforbundet. Paa Madagaskar: Kari Lavik og de 2 gassiske lærerinner Ranoro og Elizabeta. I Zululand: Emilie Larsen. Man besluttet aa støtte frk. Caroline Astrups arbeide ved pikehjemmet paa Entumeni (Schreuderm.) med 100 £ pr. aar. I Santalistan: Asta Opsahl. Formann var frk. Henny Dons.

Organ: «Misjonshilsen» (kr. 4,00 pr. aar).

X. DEN NORSKE KINAMISJON.

a) *Hjemlandet.* Som nevnt tidligere er misjonen evangelisk og omfatter alle anerkjente kristne samfund og underholdes helt av frivillige bidrag. Der er en del misjonsforeninger og vennegrupper, som har arbeidet trofast. Aarsmøtet blev holdt i Oslo 24.-25. april. Misjonsdirektør E. Folke fra Stockholm var tilstede. Inntektene var kr. 79 999,73. Ved aarets begynnelse hadde man en kassebeholdning paa kr. 18 417,74 og ved aarets slutt kr. 20 623,32.

Misjonshjemmet Shansi paa Roa lededes av fru L. Støp. Foruten hjemmeværende misjonærer har ogsaa en del misjonsvenner bodd paa hjemmet. Inntekten var kr. 8058,82. Der hviler en pantegjeld av kr. 15 000 paa hjemmet. Misjonen ledes av en komité paa minst 5 menn. Formann er Albert Lunde, sekretær og kasserer Johs. Gulbrandsen.

b) *Provinsen Shansi i Kina.* Arbeidet har gaatt godt og fredelig. Man merket ikke nogen antiutenlandsk eller antikristelig stemning blandt folket paa misjonens felt. Folket som helhet har vært vennlig og forekommende. Der var 6 hovedstasjoner og 13 utstasjoner. I aarets løp er døpt 32, og menighetslemmenes tall var 520. Under kristelig undervisning og paavirkning var ca. 650. Der var 5 almindelige og en høiere skole for gutter samt en pikeskole, med tilsammen 136 elever. 20 misjonærer fantes. 2 nye arbeidere blev sendt ut i aarets løp, og 2 eldre reiste hjem. Av innfødte arbeidere — evangelister, kolportører, lærere og bibelkvinner — var der ca. 50. Flere av misjonærene var syke — saaledes fru B. Engebretsen og P. Torgersen av tyfus. Tilsynsmann var P. Hole, og misjonens raad bestod av ham, H. Engebretsen og E. Haug,
Organ: «Kinamisjonæren» (kr. 2,00 pr. aar).

XI. DET NORSKE MISJONSFORBUND.

a) De økonomiske vanskeligheter har voldt styret megen bekymring. De sammensluttede 53 menigheter i vaart land har dog holdt ut «i bønn, tro og offertjeneste for misjonen». Inntekten var kr. 54 761,93 — noget mindre enn i foregaaende aar. Saavel forstander Abell som sekretær Odolf Larsen og predikant Joh. N. Glad har virket meget. Aarsmøtet holdtes i Kristiansund under god tilslutning. Ungdomsforeningene underholder en evangelist i Natal paa misjonær Engbloms stasjon. Misjonens organ «Misjonsbladet» utkom fra 1. januar (1926) i større og noget forbedret format. Blandt misjonens bortvandrede venner kan nevnes det mangeaarige styremedlem fabrikant Sigv. Dillerud (Drammen) og predikant Chr. Foshaug.

b) *Shensi* i Kina. Arbeidsmulighetene har vært bedre i Shensi provins enn paa de fleste steder i Kina. Først innunder jul blev der en del vanskeligheter og uroligheter. Man har 5 hovedstasjoner: Lungchuchai, Shangchow, Shanyang, Lonan og Shangnan. Den siste er dog efter misjonær Joh. Andersen og frues hjemreise inntil videre utstasjon under Lungchuchai med innfødt evangelist. Der er 18 utstasjoner. En av misjonærene, frk. Hilda Linchausen, døde. I aarets løp døptes 13. I de 17 menigheter var der 562 kristne samt 3 skoler med 113 elever. Der var 13 innfødte arbeidere.

c) *Afrikamisjonen.* Denne drives vesentlig i Natal og Zululand. Paa de to viktigste hovedstasjoner Ekutandaneni og Glendale med 11 utstasjoner gikk arbeidet bra. Man har drøftet spørsmaalet om aa opta An-

gola som nytt felt, men det er igjen stillet i bero grunnet forhandlinger om samarbeide med Skandinavisk Alliance-Misjon. De 6 yngre misjonærer virker, mens disse forhandlinger foregaar, paa forannevnte misjons felt i Swaziland. Den tidligere tanke om et sykehus paa Ekutandaneni blev ikke realisert, da frk. Jenny Jørgensen inngikk ekteskap med misjonær Gransjøen. Der døptes 11 i aarets løp, og der var 238 kristne, 118 søndagsskole- og 74 dagskoleelever.

Organ: «Misjonsbladet» (kr. 5,00 pr. aar).

XII. NORGES FRIE EVANGELISKE HEDNINGEMISJON.

a) *Hjemlandet.* Aarsrapport og regnskap gaar fra juli 1926 til juli 1927. De økonomisk trange tider har ogsaa dette selskap faatt føle. Det vanlige vinterstevne for misjonen blev holdt paa Lillehammer under god tilslutning. Aarsmøtet — det 12. i rekken — blev holdt i Oslo 2.-4. juli (1927) og hadde samlet mange deltagere. Og møtet betegnedes som «et av de mest velsignelsesrike», man hadde hatt. Misjonær H. Gulbrandsen og frue (Kina) reiste meget og talte misjonens sak. Kristi Himmelfartsdag og Bededag var almindelige bønne- og offerdager for misjonen. Inntekten utgjorde kr. 64 924,40. Styret bestod av 12 medlemmer. Formann var pastor T. B. Barratt og sekretær apoteker Ivar Witzøe, Grorud.

b) *Indien.* Hovedstasjonen er i byen Chopda. Der var 6 — mannlige og kvinnelige — misjonærer. Stasjonsbygningen, som misjonær Trældal bygget, var ennu ikke ferdig, men kommet under tak. Arbeidet blev hindret ved pengemangel og fru Trældals sykdom. Der blir 3 mindre leiligheter, beregnet paa 3 familier. Ennu var ingen døpt utenfor evangelisten Lukas Wagmare og hustru. Paa verandaen hadde man søndagsskole for 50 barn og voksne. Man savnet midler — ogsaa paa de andre marker — til aa kunne hjelpe de innfødte med medicin. Paa Bahrari-Simla bistasjon arbeidet 2 kvinner. De arbeidet uten lokale eller nogen spesiell stasjon, men holdt møter, solte og utdelte bøker og traktater samt besøkte landsbyene — hele 35 i aarets løp.

c) *Kina.* Man hadde her 2 hovedstasjoner — Sinpaoan med 3 utstasjoner og Ychow med 2. Der var 7 misjonærer — menn og kvinner. Misjonær J. Beruldsen og frue traadte ut av tjenesten for aa overta en bibelskole. Hjem fra denne mark reiste misjonær H. Gulbrandsen og frue. Tilbake kom misjonær Parley Gulbrandsen og frue samt 3 nye: Signe Øiestad, Elen Søderstrand og Karen Nordby. Det sies, at det var «det vanskeligste aar som misjonen har hatt i Kina». Der hersket jo krig og uroligheter hele aaret. I Ychow var 3 av misjonærene innesperret i 3 mdr., uten at de og de kristne led nogen overlast, omenn gevær- og kanonkuler suste om dem. Og i Sinpaoan blev de misjonærer, der var reist ut paa et litet besøk, i flere mdr. hindret fra aa vende tilbake. Ialt blev 32 døpt. Der var 186 kristne, 15 innfødte arbeidere og 231

elever i søndagsskolene. Paa Fanshanpu utstasjon var der en del vekkelse. San-Yüan utstasjon blev for en del ødelagt av plyndrende soldater. Evangelisten og hans hustru maatte flykte og mistet alt.

d) *Kongo.* Tilbake fra ferie kom den dyktige misjonær G. Tollefsen og frue. Dessuten de nye: J. Brynhildsen og frue og frk. Birgit Aaen. Arbeidet hadde under Tollefsens fravær stagnert, misjonær Vikan og frue syntes være gaatt trett og blev løst fra misjonen. Misjonærene led under sykdom og pengemangel. Tollefsen fikk dog arbeidet igjen igang. Flere kom til daapsundervisning, og skolearbeidet blev gjenoptatt og ledet av de 3 damer. Frk. Aaen begynte klinikk og hadde 379 patienter i 4 mdr. Adskillig husnød grunnet en tidligere brand. 20. barn paa barnehjemmet.

e) *Swaziland.* Der var 3 hovedstasjoner — Ebenezer, Betany og New-Haven — med 7 misjonærer, menn og kvinner. Arbeidet gikk bra og jevnt fremover. Rapporten fra New-Haven var dog kommet bort. En del sykdom blandt misjonærene. Paa Betany bygges nytt lokale. Ialt var der i de 3 distrikter holdt 4 259 møter. De kristnes tall angis til 775 og 346 skolebarn. En del søndagsskolevirksomhet fantes. Paa Ebenezer blev døpt i aaret 35 og 3 blev optatt fra en annen menighet.

XIII. SYKEPLEIERSKENES MISJONSRING.

Der er nu 250 søstre tilsluttet «ringen». Der er grupper i flere byer, ellers er det spredte medlemmer over hele landet. Paa misjonsmarkene i Zululand, Madagaskar, Indien, Kina og Galatz (Rumenia) var der 43 søstre, som var innesluttet i S. M. R.'s bønnering. Inntekten var kr. 3 016,00 — noget stigning. Man paatok sig aa lønne en norsk sykepleierske i Zululand, og for aa kunne det, lovet de fleste søstre aa yde et aarlig bidrag av kr. 12,00 foruten den almindelige kontingent kr. 2,00. En norsk lærerinne derute, frk. Bertha Nærø, var villig til midlertidig aa hjelpe søster Elida Moe paa Ekombe, inntil en søster kan komme ut. Søster Johanne Høeg er formann og Signe Taranger kasserer.

Som organ benyttes «Lægemissionæren» (kr. 4,00 pr. aar).

XIV. DEN NORSKE EVANGELISK- LUTHERSKE FRIKIRKES KINAMISJON.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet herhjemme ledes av en komite paa 5 medlemmer. Komiteens formann er forstander H. Røisland og kasserer Carl Mortensen, Møllergaten 3, Oslo. Innen de forskjellige menigheter virker en del kvinne- og barneforeninger. Ellers skjer innsamlingen til misjonen ved offer og misjonsbøsser. Der har ogsaa vært samlet midler til en kirke i Hsingan, hvor tomt er kjøpt. Der kom dog inn kun kr. 2 969,14. I virke for misjonen her hjemme har været Petter Bye 2 mdr. nordenfjells,

forstander S. Stigen 2 mdr. paa strekningen Stavanger-Flekkefjord og forstander H. Røisland en stor del av aaret. Tidemann Johansen, elev paa Fjellhaug, blev ferdig med sin utdannelse sist i 1926. Et par større misjonsstevner blev holdt i Ullensaker og Kragerø. Misjonen hadde sitt 10 aars jubileum og feiret dette ved en større fest i Arendal 28. februar. «Budbæreren» utgav i den anledning et illustrert misjonsnummer. Aarets inntekt var kr. 46 312,69.

Nevnes kan det ogsaa, at Carl Bang arbeidet blandt jøder i Oslo. Han besøkte dem i hjemmene, forretninger og paa sykehusene samt samtalte med dem paa gater og plasser. Ogsaa en del korrespondanse med enkelte.

b) *Kina.* Frikirkens misjonsvirksomhet foregaar vesentlig i byen Hsingan i provinsen Shensi. Den ligger i provinsens sydøstlige hjørne — midt i Kinas hjerte — og der finnes ca. 1½ million mennesker deromkring. Der var stille og rolig og ingen ytre hindringer for evangeliet. Misjonærene fikk ogsaa være friske og arbeidsdyktige. Huset, man leiet i Hsingan, er blitt kjøpt for ca. 7 000 kr. Man ansatte Ma, tidligere i Kina Innlandsmisjon, som reisende evangelist. Henkow var den eneste faste utstasjon, men man hadde 2 utstasjoner — Yen-chia-chai og Shangtzeping — i fjellene. Misjonsarbeidet blev utført ved preken, salg av kristelig litteratur og kurser for kristne og daapslærlinger. Man var i trang for kinesiske arbeidere. Frk. Myklebust tok sig av syke. Skoler hadde man ikke — men en del elever underholdtes paa andre steder, saaledes 3 paa Laohokow, en ung mann i Hankow og en ung kvinne, utdannet til lærerinne, paa Svenska Kyrkans skole ved Hankow. Der døptes 5 i aarets løp, og der var 28 katekumener. I virke 8 misjonærer — menn og kvinner — og 6 innfødte. De kristnes tall var 47. Misjonær Sommernes og frue kom tilbake. Han er tilsynsmann.

Organ: «Budbæreren» (kr. 6,00 pr. aar).

XV. MISJONSALLIANCEN.

(Utvidelse av Tsjilimisjonen).

a) *Hjemlandet.* Hovedkvarteret var fremdeles paa Stabekk og blev ledet av et styre paa 7 mann med H. Hjelm Larsen som sekretær. Inntekten utgjorde kr. 91 226,37. Misjonen feiret sitt 25 aars jubileum. En misjons-alliance-bibeluke blev holdt i Akersgatens misjonshus, Oslo, hvor bl. a. lærer Gustav Nielssen holdt en serie timer «Foran Kristi kors», og en takksigelsesuke holdtes paa Stabekk sist i september. Misjonen og styret led et smertelig tap ved kontorsjef Abr. Grimstvedts død. I hans sted innvalgtes i styret disponent Aug. Pettersen, Ski. Predikant Lauritz Larsen reiste og virket meget for misjonen herhjemme, og lærer And. Andersen ansattes som reisesekretær for Øst- og Sørland. Dr. Skulerud utgav en bok «Under korsmerket», minneskrift over dr. phil. Ludv.

Eriksen og dr. K. Hannestad. Den nyantagne misjonær Oluf Andersen og frue opholdt sig i Chicago, hvor de gikk paa Moody College. Frk. Kari Ruud reiste i november over Amerika tilbake til Kina.

b) *Kina.* Virksomheten drives i provinsen Tsjili og da fornemmelig i byen Kalgan, hvor man har et stort hospital. Dessverre blev den dyktige og avholdte misjonslæge, dr. K. Hannestad, revet bort av tyfus. Ikke lenge efter kom turen til den innfødte læge ved hospitalet, dr. Yu, en avholdt kristen, likeledes ved tyfus. Det var ogsaa en sorg for arbeidet i Kalgan, at den avholdte marchal Chan Chin Chiang, der var en varm kristen, saa sig nødt til aa trekke sig tilbake derfra. Fru Hannestad virket efter mannens død i Shangpu. Diakon Alfsen hadde i den urolige tid meget arbeide blandt saarede og døende, idet bystyret betrodde ham dette. Og han utførte ogsaa et stort arbeide ved den store jernbaneulykke mellem Kalgan og Ta Tung Fu. Paa 2 utstasjoner brøt soldatene inn og tok klær og sengklær fra de innfødte. Paa de 7 hovedstasjoner hadde man tilsammen 34 misjonærer og innfødte arbeidere. I Hsiahuauen fikk man et bedre hus og i Lungmen et nytt kapell i byens beste strøk.

I *Jerusalem* fortsattes virksomheten som tidligere ved misjonær Sigurd Bjørnes og frue blandt jøder og muhamedanere.

Organ: «Missionsvennen» (kr. 2,00 pr. aar).

XVI. DEN FRIE VESTLANDSKE KINAMISJON.

Denne har sitt sete i Stavanger og formann er byggmester H. Øgreid. Foruten ved nogen foreninger — bl. a. i Gjestal og Høiland — virkes der for misjonen i forsamlingshuset «Arken» i Stavanger, hvor man holder aarlig misjonsuke og møter. Ellers støtter en del venner ogsaa i Oslo. Inntekten dreier sig antagelig om 3-4 000 kr.

Misjonen har kun en misjonær, frk. Ellen Søiland, i sin tjeneste. Hun har sin virksomhet i byen Peng-Ping-Hsien i Nord-Kina. Der var noksaa urolig sist i aaret. Hun var ellers i travl virksomhet og hadde dessuten en del byggearbeide. Nærmere oplysning savnes.

XVII. DE NORSKE BAPTISTERS KONGOMISJON.

a) *Hjemlandet.* Denne misjon er vel den yngste av de norske misjoner. Den har virket 6-7 aar, men blev først siste aar innmeldt i «Norsk Misjonsraad». Det er de i Norge værende 45 baptistmenigheter, der understøtter misjonen med offer, gaver og misjonsbøsser. Komiteen bestaar av flg. 6: M. A. Øhrn (formann), H. Johnsen, S. Ingvald Kristoffersen, A. T. Øhrn, S. Risan og O. J. Øie (sekretær). Aarets (1926) inntekter var kr. 24 513,87 — dessuten et legat (A. Bohman, Fr.hald) kr. 7 000 — hvis renter tilfaller Kongomisjonen.

b) *Kongo.* Misjonen virker i Uele distriktet i belgisk Kongo mellem Bomo-, Bili- og Wellefloden og blev anerkjent som selvstendig misjon av den belgiske regjering i 1925. Arbeidet var konsentrert om de 2 hovedstasjoner — Bondo og Monga — mellem hvilke der er 5 dagsreiser. Man opførte flere murstensbygninger paa stasjonene, og for aa faa underhold til skoleguttene paa hovedstasjonene og til hjelp for misjonens økonomi blev der drevet adskillig mais- og bomullsplantning, møbelfabrikasjon, kurvmakerarbeide og murstensfabrikasjon.

Der var 5 misjonærer i 1926. Søster Ida Øigaard reiste hjem og gikk ut av misjonens tjeneste. I tjeneste hadde man 34 evangelister og lærere. Evangelistene virket gjerne ute i distriktet i landsbyene 3 mdr. ad gangen og kom saa i mellemtiden hjem til stasjonen og avgav rapporter samt mottok undervisning. Ikke liten vekkelse var aa spore paa flere steder. Der døptes henimot 300 i aarets løp, og antallet av kristne utgjorde 937. Man hadde 26 kapeller eller utstasjoner.

Paa Bondo og Monga hadde man apotek. Paa Bondo var der ca. 60 syke hver dag. Paa hver av de 2 nevnte hovedstasjoner var der 60 gutter i skolene. Ialt hadde man 27 skoler med 470 elever. Misjonens leder var misjonær Aalbu.

Organ: «Banneret» (kr. 7,00 pr. aar).

XVIII. FORENINGEN «KVINNELIGE MISJONSARBEIDERE I NORGE.

Denne arbeidet — foruten blandt lappene i Tysfjorden — ved aa understøtte frk. Bodil Biørns virke i Armenia og gi bidrag til Santalmisjonen. Hver av disse hadde sin komité, mens frk. Marie Anker var formann for det hele. Armeniakomitéens styre var frøknene Marie Anker, Ihlen Hansen, Ragnhild Timme og fru Dagny Lykke Salvesen — og i Santalmisjonens komité var frøknene Thea Syvertsen, P. Essendrop, E. Gulbrandsen og fru J. Thoresen. Kasserer for begge var frk. Nico Hessen. Inntekten til arbeidet i Armenia i 1926 var kr. 17 600,95. Dessuten hadde man en kassebeholdning paa kr. 51 986,33 fra 1925. Der ydedes til barnas underhold i Armenia og avhjelp av nød og til frk. Biørn personlig kr. 25 264,65. Til hjelp for Santalmisjonen blev ydet kr. 4 000 — vel nærmest til arbeidet blandt de spedalske i Saldoha.

Efter en hviletid i Norge reiste frk. Biørn (1926) tilbake med Armenia som maal. Det var da tanken igjen aa ta fatt i barnehjemmet i Leninagan, men veien blev stengt, idet regjeringen nektet henne innreisetillatelse. Hun drog saa til de armeniske flyktningsleirer i Beirut (Syrien), hvortil hun ankom i desember. Nøden i disse leirer var stor. Hun optok straks arbeide der ved husbesøk, møter, bibeltimer m. m. 2 av sine lærerinner, nu gifte, fra barnehjemmet Harunje, traff hun der. Dessuten flere av pikene derfra og andre kjente flyktninger.

Organ: «K. M. A.'s Kvartalshilsen» (kr. 1,50 pr. aar).

XIX. KOMITEEN FOR DEN NORSKE LÆGEMISJON.

Dens egentlige navn er «Komitéen for den norske Lægemisjon og norske lægers norske forbund». Selvstendig misjon drives ikke, men med de innkomne midler understøttes norske misjoners læge- og hospitalsarbeide. Der synes være tegn paa tilbakegang. Aarets bidrag utgjorde kr. 1 860,00. Organet «Lægemisjonæren» hadde kun 250 abonnenter. Formann i komitéen er dr. N. A. Qvisling — og kasserer Grøndahl & Søn.

Organ: «Lægemisjonæren» (kr. 4,00 pr. aar).

XX. FRELSESARMEENS HEDNINGEMISJON.

Som nevnt før, er dens virksomhet internasjonal. Fra alle kristne land, hvor Frelsesarmeen virker, staar man sammen i arbeidet ogsaa for hedningemisjonen og støtter den med midler og arbeidere. I de ca. 130 norske korps blev der i 1926 ydet kr. 70 822,67 til hedningemisjonen. Frelsesarmeens internasjonale hedningemisjon arbeider i følgende land, hvor der ogsaa er norske officerer (misjonærer): India, Java, Celebes, Sumatra, Kina, Syd-Afrika, Syd-Amerika og Chili. Ialt var der i disse land 61 norske officerer. Fra alle felter meldes om fremgang i arbeidet. Misjonens sekretær var brigader J. E. Grande.

Organ: «Krigsropet» (kr. 8,00 pr. aar).

XXI. MISJONSBESTYRELSEN FOR YTRE MISJON INNEN DEN BISKOPELIGE METODISTKIRKES AARSKONFERANSE I NORGE.

Ogsaa denne misjonsvirksomhet er internasjonal. Den arbeider sammen med de utenlandske metodistkirkers misjon. Vi har, tross henvendelse, ikke faatt rede paa, hvor meget de ca. 55 menigheter i Norge ydet til misjonen i 1926, men det dreier sig vel om ca. 25 à 30 000 kr. I Rhodesia underholder man selvstendig nogen lærere og evangelister — likeledes et par innfødte misjonsarbeidere i India. Søster Serene Løland er den eneste norske utsending, som underholdtes helt av den norske metodistkirke. Hun virket i Kutien i Kina baade som misjonær og leder av hospitalspleien. Alle beretninger lyder gode og lovende. Pastor Edv. Sandberg er formann og pastor E. Karlsen kasserer og sekretær.

Organ: »Kristelig Tidende» (kr. 8,00 pr. aar).

XXII. SPREDT MISJONSVIRKSOMHET.

Vi henviser til forr. aargang av «Norvegia Sacra». Der er saa forholdsvis lite aa berette aar efter aar, at det er unødvendig hvert aar aa gi en oversikt over denne.

NECROLOGIUM.

Misjonsprest *Anders Johannesen Rustad* var født paa Voss 4. september 1853. Der levde han sine barne- og ungdomsaar. Han arbeidet paa gaardsbruk og var en sprek ungdom. Ingen i hjembygden kunde maale sig med ham i kappløp. Omvendt til Gud, kom misjonskallet. Han meldte sig til Misjonsskolen i Stavanger, tross han var nærmere 27 aar, blev optatt og gjennemgikk denne 1880-86. Vinteren 1886-87 gikk han paa Rikshospitalet og mottok privatundervisning av dr. G. Finne. Saa ordinertes han i Stavanger 4. mai 1887 — sammen med 8 andre — av biskop Smitt.

Ut til Madagaskar reiste han 1887. Der virket han, fraregnet de reglementerte hjemreiser, 1887-1918 paa forskjellige stasjoner, lengst paa Antanifotsy og Antsirabe. Den første av disse samt Ambohimahasoa i Baraland var grunnlagt av ham. Hjem for godt kom han i 1918. Han reiste meget for misjonen her hjemme og var 1920-26 bestyrer av Misjonærhjemmet i Oslo. Under ferieophold paa Lønnegraff i Telemark døde han 24. august 1926.

Rustad var en overmaate praktisk misjonær, en menneskekjenner som faa, avholdt av alle der kom i berørelse med ham, saavel paa Madagaskar som her hjemme.

*

Misjonsprest *Ole Bye Minsaas* var født 6. mai 1879 paa Fihasinana stasjon, Madagaskar, hvor hans far var misjonær. Der levde han sine 6-7 lykkelige barneaar, inntil han 1886 reiste hjemover til Norge med sine av sykdom nedbrutte foreldre. Men under reisen hadde han og hans 2 søsken den sorg ombord i «Paulus» aa miste baade far og mor og se dem bli senket i det Indiske hav. Saa var han i ungdommen dels paa hjemmet for misjonærenes barn i Stavanger, dels hos slektninger i det trondhjemske.

I 1901 tok han artium ved Trondhjems katedralskole, gikk et aar paa Krigsskolen og tok 2. eksamen 1903. Saa reiste han over til Amerika, hvor han 1903-06 gikk paa den Forenede Kirkes teologiske seminar og tok eksamen 1906. Kommen hjem virket han en tid som lærer ved Botsfengslet samt i Kristiania Indremisjon og tok 1910 teologisk embedseksamen. Saa var han vikar ved Sofienberg skole, kallskapellan i Vanse 1911-13, stiftskapellan i Nidaros (bestyrte ialt 16 embeder) 1913-19 og kallskapellan i Mandal 1919-20.

Men hans lengsel og kall gikk mot Madagaskar, hvor han gjerne vilde faa gaa i foreldrenes spor. Antatt i N. M. S.'s tjeneste, var han saa i Frankrike 1920-21. Og paa Madagaskar bestyrte han 1922-26 den stasjon, Fihasinana, hvor hans far hadde vært, og hvor han var født. Han rammedes av slag i begynnelsen av 1926, var arbeidsudyktig og døde paa Antsirabe 2. desember samme aar. Han var en sympatisk og elskverdig mann, der især hadde godt lag med ungdom.

KIRKELIG BIBLIOGRAFI 1925.

VED

OLUF KOLSRUD

(med hjelp av Universitetsbibliotekets Norske Avdeling).

I denne bibliografi optas bare særskilt trykte skrifter. Avhandlinger og artikler i tidsskrifter og blade er registrert i: Norsk Tidsskriftindex 1925. Systematisk fortegnelse over innholdet av norske periodiske skrifter. Utarbeidet av *W. P. Sommerfeldt.* Årg. 8. Oslo 1926. Steenske Forlag. S. 5-15.

TEOLOGISKE SKRIFTER.

Samleverker.

Norsk teologisk tidsskrift. 3. række, bd. 6. (26. aarg.) 1925. Utg.: Lyder Brun, Oluf Kolsrud, S. Michelet. For praktisk teologi: S. Bretteville Jensen. Oslo. Grøndahl & Søn. 4 nr., 2 bl., 33 + 220 s. [De 33 s. (= H. 1) utgjør: Hovedregister over indholdet i bd. I—XXV, aarg. 1900—1924. Ved Henrik Harboe og Oluf Kolsrud.]

Filosofiens historie.

Schjelderup, Harald K. Filosofiens historie. Fra renaissancen til nutiden. Anden forøkete utgave, Oslo 1925. 228 s. Gyldendal.

Religionshistorie.

Vold, Karl. Den babylonisk-assyriske religion fremstillet i sammenhæng efter sine kilder. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 311 s. og 1 kart.

Kristensen, W. Brede. Livet fra døden. Studier over ægyptisk og gammel græsk religion. Olaus Petri-forelæsninger ved Uppsala universitet. Oslo 1925. Gyldendal. 224 s.

Papyri Osloenses. Fasc. 1. Magical Papyri. Edited by S. Eitrem. Published by det Norske Videnskaps-akademi i Oslo. Oslo 1925. (Jacob Dybwad.) 151 s., 13 pl.

Østerland.

Hall, Birger. Eventyr i østerland. En folkebok. Med 9 illustrationer. Oslo 1925. Johannes Bjørnstad. 111 s.

Hall. Birger. Østens perle. Skildringer fra Ægypten. En folkebok. Med 14 illustrationer. Oslo 1925. Johannes Bjørnstad. 124 s.

Vevstad, Jens. Jorsalferd. I. II. (II: Jerusalem og Oljeberget.) Bergen 1924—1925. Lunde & Co. 110 s. 82 s.

Det Gamle Testamente.

Michelet, S. Forberedelsen for Kristus i Israels religions historie. Fra Mose til profeterne. 2. uforandrede utg. Oslo 1925. Aschehoug & Co. 295 s.

Doumergue, Émile. Mosebøkerne i nyt lys. Efter prof. Edouard Navilles verker vedrørende gammeltestamentlige spørsmaal. Fra fransk ved K. E. O. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 135 s.

Mowinckel, Sigmund. Profeten Jesaja. En bibelstudiebok. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 124 s.

Det Nye Testamente.

Det Nye Testamente og Salmernes bok. Oslo 1925. Det Norske Bibelselskap. 693 + 169 s.

Moe, Olaf. Kort indledning i det Nye Testamente. Til bruk ved bibelstudium. 3. opl. Oslo 1925. 96 s.

Smyth, J. Paterson. En folkebok om Jesu liv. Overs. av Edward Hambro. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 460 s.

Thorbjørnsen, J. A. Har Jesus levet? Et motsvar til Georg Brandes bok «Sagnet om Jesus». T.hjem. 1925. C. Sarheim & Co. 47 s.

Brun, Lyder. Die Auferstehung Christi in der urchristlichen Ueberlieferung. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 97 s.

Fridrichsen, Anton. Le problème du miracle dans le christianisme. Thèse présentée à la Faculté de Théologie protestante de l'Université de Strasbourg pour obtention du grade de docteur d'université. Strasbourg 1925. 126 s. = Études d'histoire et de philosophie religieuses publiées par la Faculté de Théologie protestante de l'Université de Strasbourg. Fasc. 12. Strasbourg & Paris. Librairie Istra.

Kirkehistorie.

Jahnsen, Thorleif. De eldste minnesmerker om kristendommen. Fra Roms katakomber. Oslo 1925. Utgit av Selskapet til Kristelige Andagtsbøkers Utgivelse. 110 s.

Jahnsen, Thorleif. Fra Golfen ved Neapel og det gamle Rom. Oslo 1925. Grøndahl & Søn. 97 s. ill.

Trøen, M. O., overlærer. Rationalismen. Den liberale teologi i teori og praksis. Dens 300-aarige historie i forskjellige land. (Av avdødes efterladte manuskripter.) Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 124 s.

Stauri, Rasmus. [N. F. S.] Grundtvig [1783-1872]. Andre utgåva. Oslo 1925. 40 s. Norske Folkeskrifter. Nr. 57 (61).

Moe, Olaf. Grundtvig og kirkens gjenmæle. Et hundredeaars minde og en parallel. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 122 s. Portr.

Harald Beyer. Søren Kierkegaard [1813-55]. Det Norske Studentersamfunds folkeskrifter. Utgitt med bidrag av Universitetets Jubileumsfond. Oslo 1925. 70 s.

Magelssen, W. C. Det skandinaviske kirkemøde i Kjøbenhavn 1857. Referat. (Gammelt og nyt, Oslo 1925, s. 40-52.)

[Giverholt,] M[arius]. [Carl Olof] Rosenius's [1816-68] Kaldelse, Livsførelse og Virksomhed. 3. opl. Oslo 1925. Throndsen & Co.s Bogtr. 39 s.

Rang, Efr. Lina Sandell [= Carolina Vilhelmina Berg, f. Sandell, 1832-1903]. Nogen billeder fra hendes liv. Samlet av ..... Fra svensk ved R. B. Bergen 1925. Lunde & Co. 45 s.

Parker, Mrs. Arthur. Sadhu Sundar Singh [1889-]. Umsett ved L[ars] E[skeland]. Bergen. 1925. Lunde & Co. 132 s.

Systematisk teologi.

Hallesby, O. Den kristelige troslære. I. Principlæren. 2. opl. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 288 s.

Ihlen, Chr. Kristustroen som visshet og som problem. Til belysning av evangeliets troverdighet. Av prof. .... Oslo [1925]. Webergs boktr. 39 s.

Ihlen, Chr. Den lutherske kirkes blivende egenart. Foredrag ved den almindelige lutherske konferense i Oslo 2.-5. septbr. 1925. Av prof. dr. ..... Oslo. Webergs boktr. 24 s.

Ihlen, Chr. Streiflys over den nyeste systematiske teologie i Tyskland. Et omslag i aandslivet. (Særtryk av Norsk Teologisk Tidsskrift.) Oslo 1925. 40 s.

OPBYGGELSESSKRIFTER.

Prekener og andaktsbøker.

Guds ord til opmuntring og trøst. Bibelsprog og vers til hver dag i en maaned. Med forord av pastor Aug. B. Jahnsen. Kra. [1924]. L. M. Berntzen. 18 bl.

Hauge, Hans Nielsen. Prækener over kirkeaarets søn- og helligdager. Den gamle tekstrække. Skien 1925. J. A. Kroghs bokh. 268 s.

Irgens, Adolf. Jesus Kristus vor frelser. Prækener. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 235 s.

Johnson, Johannes. Husandagtsbok. Utgit av Selskapet til Kristelige Andagtsbøkers Utgivelse. 4. opl. (15 000-20 000). Oslo 1925. XII + 396 s.

Prytz, A. F. W. J. For de unge. Utgitt av Selskapet til Kristelige Andagtsbøkers Utgivelse. Oslo 1925. 87 s.

Traasdahl, J. og Paul Gerhard Sand.

Livet i Guds søn. Prækener til hver søn- og helligdag. (Gjennemset av K. E. Osvik). 3. række. T.hjem 1925. C. Sarheim & Co. 554 s. Portr.

Uppbyggjingsbok. Gudelege stykke til kvar dag i året. Av norske kyrkjemenn. Ved Sigurd Fjær. Oslo 1925. Noregs Ungdomslag. 456 s.

ANDRE KRISTELIGE SKRIFTER.

Aagaard, Erik. Hvor er de ni? Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 93 s.

Astrup, H. J. S., missionsprest. Tilbake til Skriften. Tre avhandlinger. Oslo 1925. L. E. Tvedte. 32 s.

Berg, Sigurd. Naar hjerterne bøies. Smaa virkelighetsskildringer. Bergen 1923. Lunde & Co. 103 s. [Kun s. 7-27 er bidrag av Sigurd Berg. Ellers bidrag av: H. Gitmark, Nils Røed, Sjur Espeland, Syllander Brekke, Johan Midtun, Matias Orheim, Johan Sommerseth, Amandus Stevold, Lars Gjøsæter, O. M. Uri, Ola Nesse.]

Bjerk-Amundsen, A. Tro og frelsesvisshet. Bergen 1925. Lunde & Co. 30 s.

Björk, Fr. Tro, haap og kjærlighet. Nogen tanker om det indre livs virkelighet. [Overs. av P. S. Eikrem.] Bergen 1925. Lunde & Co. 128 s.

Brockes, Ferdinand. Gajus fra Derbe. En fortælling fra apostelkirkens liv. Oversat fra tysk med forfatterens tilladelse. Oslo 1925. Indremisjonsselskapet. 307 s.

Carmichael, Amy. Mimosa. Paa norsk ved Clara Thue Ebbell. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 139 s.

Dreyer, Peder. Lys kristendom. Opbyggelige betragtninger over Filipenserbrevet. I. Kap. 1 og 2. Bergen 1925. Lunde & Co. 195 s.

Drummond, Henry. Det største i verden. Et foredrag. Overs. av sogneprest Kr. O. Nordlid med forord av sogneprest J. Jansen. 6. oplag. Oslo 1925. Olaf Norli. 57 s.

Dyrness, C. T. Hvorledes Gud svarer bøn. Kr.sand 1925. Evangelistens boktr. 111 s.

Dæglum, H. Josef, ynglingernes fyrste. 3.-4. tusen. Oslo 1925. Forf. 57 s.

Daasvand, Johannes. Naade og ansvar. Bergen 1925. Lunde & Co. 207 s. Portr.

Daasvand, Johannes. De to naturer. Et ord til unge troende. Efter en traktat. Stvgr. [1925]. R. Michaelsens boktr. 16 s.

Engelstad, Bjarne. Kjærlighetens tempel [Roman.] [2. opl.] Oslo [1925]. Lutherstiftelsen. 245 s.

— — 3. opl. Ny utgave. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 247 s.

Engelstad, Bjarne. Livets labyrint. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 192 s.

Glimt fra Sara Flock's bibeltimer. Oslo 1925. Indremissionsselskapet. 80 s. Portr.

Hallesby, O. Hvorfor jeg er en kristen. Et ord til redelige tvilere og andre søkende. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 215 s.

Hallesby, O. Syndernes forladelse. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 35 s. [Særtryk av: Aandens fylde.]

Hallesby, O. Tro, haab og kjærlighet. 3. opl. 20. tusen. Oslo 1925. Indremissionsselskapet. 47 s.

Handeland, Oscar. Livsens maal. Bjørgvin 1925. Lunde & Co. 72 s.

H[ansen], A. Apostelen Peters præken i høvedsmand Cornelius' hus. Ap. gj. 10. Samt en advarsel. Oslo [1925]. Gustav O. Eriksens boktr. 8 bl.

Hognestad, Peter. Kyrkja er mor. Bjørgvin 1925. Lunde & Co. 160 s.

Holm, Kristofer Gerhard. Sandhetserkjendelse. Tromsø 1925. Peder Nordbyes boktr. 24 s.

Thomas a Kempis. Kristi efterfølgelse. Oversat av Trygve Tranås. Oslo 1925. Some & Co. 214 s.

Kerin, Dorothy. Den levende berøring. Aut. oversættelse efter 2. opl. av J. E. L. 2. opl. Kra. 1923. L. E. Tvedte. 48 s.

Knudsen, I. M. Daaben i fire betydninger. Risør 1925. (Erik Gunleikson.) 32 s.

Larsen, Marie-Elizabeth. Far og mor. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 198 s.

Lavik, Nils. Lurtonen. Kristelege småsogor. I. Bergen [1925]. Lunde & Co. 8 s. [Omslagstitel.]

Marthinussen, Karl. Hvori består egentlig kristendom? Bergen 1925. Lunde & Co. 40 s.

Miller, J. R. Glimt fra herligheten. Oversat av Birger Hall. 2. opl.

4. tusen. Oslo 1925. Johannes Bjørnstad. 176 s.

Mirjam [ɔ: Marie Fadum]. Mot lyset. Oslo 1925. Cammermeyers bokh. 87 s.

Mundus, Th. Jesus. Hvis søn er han? Prædiken. Oslo 1925. Thronsen & Co.s boktr. Eget forlag. 19 s.

Mæhle, Agnes. Livstørst og livsglæde. Bergen 1925. Lunde & Co. 88 s.

Nielssen, Gustav. På vandring i Skriftens helligdomme. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 171 s., 1 pl.

«Naar lykken kommer». Fortællinger. Samlet og oversat av A[nders] G[il]. Bergen 1925. Lunde & Co. 61 s.

Pedersen, Torbjørn. Kom Jesus Kristus ihu. Morgen- og aftenbetragtninger. T.hjem 1924. C. Sarheim & Co. 112 s.

Qvisling, J. L. Spredte studier over forskjellige emner. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 145 s.

Refstie, G. Verdenskjærlighet og skjulte synder. Bergen 1924. Lunde & Co. 58 s.

Reid, William. Jesu blod. Oslo [1925]. Besørget i trykken av Gustav E. N. Nielsen. (Nationaltrykkeriet, Oslo.) 76 s.

Scoefield, C. I. Hvorledes læres Guds ord ret? Autorisert oversættelse ved H[arald] Hj[elm] L[arsen]. Oslo 1925. L. E. Tvedte. 89 s.

Sigveland, C. F. Vor tilværelse efter Døden. Kra. 1923. L. E. Tvedte. 32 s.

Smith, Gipsy. Alles frelser og andre taler. Fra engelsk ved cand. theol. M. Johannesen. Oslo 1924. L. E. Tvedte. 80 s. 2. opl. Oslo 1925. L. E. Tvedte. 80 s.

Sollie, H. N. Et blikk hinsides. Avd. 1. Steinkjer. Weigners tr. 27 s. [Omslagstitel.]

Strøm, Erling. David's rotskud. Oslo 1925. Eget forlag. Alfons Hansen & Sønners boktr., Larvik. 93 s.

Tersteegen, Gerhard. Et ypperligt Brev til Advarsel mod den døde Tro og det nye Evangelium. Af den høit begavede og udmærkede Mand .... Tønsberg 1925. Lars Presterød. 16 s.

Thilo, Inga. Ved kilden. Til oplæsning. Kr.sand 1925. Chr.sands aktieboktr. 54 s.

Welle, Ivar. Eunike. Fortælling fra apostelti den. Oslo 1925. Gyldendal. 175 s.

Welle, Ivar. Over Kedron. Tanker og sanger om Herrens lidelse. 2. opl. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 104 s.

Wiers, Edgar. Om de syv segl og det tusenaarige rike. En fortolkning om de sidste tider, skrevet for kristne av alle konfessioner. Bergen 1925. Eget forlag. 43 s.

Waaler, Viggo. Ingen som Jesus. Oslo 1925. (Lutherstiftelsen). 92 s.

Kristelige boksamlinger. Årg. 1, 1925. Utg. av kirkesanger Helge Hermundstad, Tofte pr. Oslo. 4 nr. à 4 bl.

TIDSSPØRSMÅL.

Autoritet og kristenfrihet. Foredrag holdt i det Norske Studentersamfund av Torkild Skat Rørdam. G. O. Kløvstad. Kristian Schjelderup. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 61 s.

Eriksen, Richard, dr. Kirke, bekjendelse og aandsfrihet. Oslo [1925.] Vidars forl. 16 s.

Eriksen, Richard. Kultur, religion og kristendom. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 122 s.

Feyling, Sigmund. Ape-processen i Dayton. (William Bryans testamente.) Oslo 1925. L. E. Tvedte. 48 s.

Feyling, Sigmund. Bibelen er nok for mig. Bergen 1925. Forf. 33 s.

Fosdick, H. E. Kristendom og fremskridt. Autoriseret oversættelse av Eugène Hanssen. Oslo 1925. Olaf Norli. 148 s.

Kristoffersen, Alf. Religiøse strømdrag i tiden og de kristnes stilling til disse. Sarpsborg 1925. Dagbl. «Sarpen»s tr. 19 s.

Madsen, Georg. Kristendommen og overklassen. Bergen [1925]. (Lunde & Co.) 32 s.

Fjær, Sigurd. Den frilynde ungdomen og kyrkja. Innleidingsforedrag på formannsmøtet i Noregs Ungdomslag, Molde 4. juli 1924, med ordskiftet. Serprent or «Norsk ungdom» nr. 8. Oslo 1924. 18 s. = Foredrag åt ungdomslag. Nr. 19.

Fridrichsen, Anton. Kyrkjestriden og folkekyrkja. Oslo 1925. 48 s. = Norske folkeskrifter. Nr. 70.

Austlid, Andreas. Bonden, Bibelen og kulturen. Oslo 1925. Norges Bondelag. 20 s.

Stuart, George R. I harmoni med tiden. Foredrag av pastor .... [Overs. av Sven Aarrestad.] Oslo 1925. Menneskevennen. 20 s. [Omslagstitel.]

Stuart, George R. Rothuggeren. En preken om avholdssaken av pastor .... (Oversat fra engelsk av Sven Aarrestad.) Oslo 1925. Menneskevennen. 28 s. [Omslagstitel.]

Østlund, David. De kristnes stilling til rusdrikspørsmaalet. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 22 s.

Olden, O. F. Gandhi [1869-]. Utg. av Stavanger Fredsforening. Stavanger 1925. (Olaf Norli.) 85 s.

NORGES KIRKEHISTORIE.

Norvegia Sacra. Aarbok til kunnskap om den Norske Kirke i fortid og samtid. Utgitt efter tiltak av den Norske Kirkes biskoper. Redigert av Oluf Kolsrud. Femte aargang. 1925. Oslo [1926.] Steenske forl. 318 s. Pl. I-XII.

Gammelt og nyt fra Trøndelagen, Møre og Namdalen. Utg. av J. Gleditsch, biskop. Oslo 1925. Eberh. B. Oppi. 64 s.

Kristendomsbolken i den gamle Gulatingslov. Umsett av Knut Robberstad. [i: Daa Noreg var misjonsmark, Bergen 1924, s. 51-77.]

Olsok 1925. Aarbok utg. av Norrønafelaget Bragr. Skriftstyrarar: Olaf Hanssen og Lars Hjelle. Bjørgvin 1925. Lunde & Co. 30 s.

Olsok. Bondeungdommens Olsokstemne på Finse 25.-26. juli 1925. Program [med sange.] Oslo [1925.] 7 s.

Olsok-salmar. Serprent av Ny-norsk salmebok. Kr.sand S. 1925. «Agder Tidend»s prenteverk. 2 bl.

Kolsrud, Oluf. Stavanger bispestol. [i: Stavanger 1125-1425-1925. Stavanger 1925.]

Svensen, Sven. Stavanger bispestol. Skildring. [i: Lyngblomster. 21. saml. Oslo 1925.]

Aas, Einar. Stavanger Katedralskoles historie 1243-1826. Stavanger 1925. Johs. Floor. 180 s. ill.

Kongsgaard skole 1824-1924. Stavanger 1925. Dreyer. 343 s. ill.

Thuesen, Arthur. Et hittil ukjendt tryk av Petter Dass. [Mort. Luthers Lille Catechismus. Kbh. 1721.] Oslo 1925. (N. W. Damm & Søn.) 11 s. [Særtr. av Morgenbladet nr. 347 $^{7}/_{11}$ 1925.]

Nannestad, Fredrik. Hyrdebrev fra biskop Nannestad 1748. Fra Stjørdals sognekalls arkiv ved sogneprest J. Selmer og frue. [i: Gammelt og nyt, Oslo 1925, s. 36-9.]

Dybsjord, P. K. Haugianere i og fra Hallingdal. [i: L. K. Ødegaard, Hallingdal i tekst og billeder, Nesbyen 1925, s. 70-9.]

Hognestad, Arne. Studenterhjemmets beboere 1875-1925. Oslo 1925. 80 s.

Lyth, Hjalmar. Svenskarne i Oslo. En minnesskrift. Oslo 1925. Cammermeyers bogh. 4°. 112 s.

Kirkelig og kristelig virksomhet i nyere tid: Se de enkelte organisasjoner og de særskilte tros-samfund i Norge.

NORSK KIRKELIG BIOGRAFI.

Sæter, Ivar. Nordens apostel. [Ansgar. 801-65.] Oslo 1925. Gyldendal. 200 s., kart.

Södergren, Viktor, und Erling Grönland. Henric Schartau [1757-1825] und Hans Nielsen Hauge [1771-1824]. Zwei Charakterköpfe gezeichnet von .... Mit einem Vorwort von Dekan Scheurlen in Biberach/Riss. Stuttgart 1925. Chr. Belser. 39 s. 2 portr.

Dahle, L. & Edv. Sverdrup. Hauge och Haugianismen. Översättning från förf. manuskript av Thure A. J. Carlson. Jönköping 1925. Svenska Alliansmissionens förl. 214 s.

Hørven, L. Salmedikteren M. B. Landstad [1802-1880]. Et foredrag. [Sandefjord] 1925. Forf. 32 s.

Birkeli, E. En ørkenvandrer. Norges første Afrikamissionær, H. C. Knudsen [1816-63]. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 210 s. Portr., 1 farvelagt billede.

Høverstad, Torstein. Ole Vig [1824-57]. Nidaros 1924. Nidaros folkeskriftnemnd. 132 s. = Norsk folkelesnad. 1.

Sæter, Ivar. [Lars] Skrefsrud [1840-1910]. 4. opl. Oslo 1925. Gyldendal. 192 s.

Tale av missionær Skrefsrud i Akershus Strafanstalt sommeren 1874. Nedskrevet efter hukommelsen av

en straffange. Oslo [1925]. Eksprestr. 19 s.

Salvesen, Louise. Utdrag av breve fra Søster Olafia Johannsdottir [1863-1924]. Oslo 1925. 59 s.

Tidsskrifter og blade.

Kirke og kultur. Aarg. 32. 1925. Utg.: Eivind Berggrav, Oslo. 636 s. 10 nr.

Luthersk kirketidende. Et ukeblad til menighetens oplysning og opbyggelse. 9. række, aarg. 62. 1925. Red.: D. A. Frøvig, Mikael Hertzberg og G. Skagestad. Oslo VIII + 592 s. 25 nr.

Norsk kirkeblad. Aarg. 22. 1925. Red.: S. Bretteville Jensen med bistand av H. Seip og K. Skjeseth. Oslo. 6 + 616 s. 26 nr.

Dagen. Kristelig dagblad. Aarg. 7. 1925. Red.: Johannes Lavik. Bergen. Fol. 6 nr. ukentlig.

Bodø Tidende. Aarg. 45. 1925. Red.: L. S. Underdal. Fol. 3 nr. ukentlig.

Kristelig ukeblad. Organ for Norges Kirkelige Landslag. Aarg. 32. 1925. Red.: Karl Vold. Red.-sekr.: O. Puntervold. Oslo. Fol. 47 nr. à 2 bl.

Verden venter. Organ for fred og samfundsrettferdighet. Årg. 4. 1925. Redaktør: Oscar Pedersen, Stavanger. 4. 11 nr. 98 s.

Kristelig pædagogisk tidsskrift. Aarg. 16. 1925. Utg.: Norges Kristelige Lærerforbund. Red. R. J. Ringdal. Oslo. 160 s. 10 nr.

Lyngblomster. 22. samling. Utgitt av Lærernes Vennekreds i Oslo. Oslo 1925. 94 s. Lutherstiftelsen.

Illustreret familieblad. Aarg. 39. 1925. Red.: A. Ursin-Holm og fra nr. 44: P. Andersen. Utgit av C. Andersen A/S. Horten. Fol. 52 nr. à 24 s.

Bibel-Budet. Aarg. 53. 1925. Utg.: Bethaniastiftelserne. Red.: O. T. Bjotveit. Stvgr. Fol. 14-dagl. à 2 bl.

Stille stunder. Eit norskt blad for tru og gudlegdom. Aarg. 37. 1925. Bladstyre: Johannes A. Barstad, Peter Hognestad, Henr. Kaarstad, Bernt Støylen. Voss. Voss prenteverk. 4. Ukentl. à 2 bl.

Det lille trøsteblad. Aarg. 27. 1925. Utg.: D. Lervaags enke, Kumle, Søndfjord. E. Natviks boktrykkeri, Florø. 24 nr. à 8 bl.

Hjemlandsposten. Aarg. 26. 1925. Red.: K. Fjære. Horten. C. Andersen A/S. Fol. Ukentl. à 2 bl. Julenr. 4 bl.

Evangelisten. Et upartisk, evangelisk blad. Aarg. 15. 1925. Red.: Chr. Brøvig. Kr.sand. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Ny kraft. Et upartisk opbyggelig blad. Aarg. 1. 1925. Red.: M. Furevik, Carl W. Berg og H. Hodne. Bergen. Bernh. Wærøs boktr. 4. Nr. 1 [eneste]. 2 bl.

Se forøvrig: Teologiske skrifter. Menigheter. De enkelte kristelige virksomheter. Særlige tros-samfund.

GUDSTJENESTE.

Liturgi ved barnegudstjenesten i Gamle Akers kirke, [Oslo 1925], 1 bl.

Alle sjæles-vesper. Oslo 1925. 2 bl.

Domkirken. 17. Mai Gudstjeneste. [1925.] 1 bl.

KIRKEMUSIKK.

Graduale. Messebok for den Norske Kirke. Ved O. M. Sandvik. Harmonisering av Per Steenberg. Oslo 1925. Steenske forl. 4°. 238 s.

Graduale. Messebok for den Norske Kyrkja. Ved O. M. Sandvik. Harmonisering av Per Steenberg. Oslo 1925. Steenske forl. 4°. 238 s.

Sandvik, O. M. Den Norske Kirkes koral. Foredrag. [i: Gammelt og nyt, Oslo 1925, s. 13-8.]

Dahl, A. Fasmer. Vespergudstjenester for kirkeaarets forskjellige tider og anledninger fuldstændig liturgisk og musikalsk utarbeidet med bistand av lektor Erik Eggen. H. IX. Olavsdagen. Bergen 1924. 29 s.

— — med bistand av organist Lars Søraas. H. X. Te Deum (Kirkelig takkefest). Bergen 1925. 35 s.

SALMER OG SANGER.

Brochmann, J. H. H. Nogen ord til redegjørelse for den nye salmebok tilegnet Norges prester og menigheter. Oslo 1925. Salmebokforlaget. 13 s. — Andet, noget forbedrede oplag. Oslo 1925. Salmebokforlaget. 16 s.

Nynorsk salmebok for kyrkja og heim. Bjørgvin 1925. Lunde & Co. 553 s.

[Blessing-Dahle, P.] Salmeboksaken. Forslag til resolution [ved den Norske Kirkes Presteforenings generalforsamling]. [1925].

Dahle, P. Blessing. Kirkekvad. Gjøvik 1925. Th. Møllers bokh. 110 s., bl.

Berg, Sigurd, sogneprest. Sangene, vi sang. Bergen [1924]. 16 s. Sambaandets tr.

Høgebøl, K. P. Hjemover. 120 kristelige sange. Ski 1924. Forf. Oscar Andersens boktr., Kra. 157 s.

Alliance-sangbok for evangeliske fællesmøter i Sarpsborg. Sarpsborg 1925. 33 s.

«Jeg synger julekvad». 20 av de mest brukte julesalmer og julesange. Bergen 1925. Ed. B. Gjertsen. 14 s.

Bakkerud, Trygve. Tre Julesanger. Musik av Ruth Hvam. Oslo 1925.

PRESTER.

Norges portrettgalleri. I. Norges geistlighet og andre norske teologiske kandidater i fast stilling i 1925. Redigert av N. F. Leganger. 3. forøkete utg. av «Norges geistlighet». Oslo 1925. Hanche. 306 s.

Beretning om den Norske Kirkes Presteforenings virksomhet fra oktober 1923-25. Oslo 1925. 31 s.

Den Norske Kirkes Presteforenings 11. generalforsamling i Oslo 16.-20. oktober 1925. Oslo 1925. 159 s.

Program for det Videnskapelige Prestemøte paa Voss 14.-18. August 1924. Kr.a. [1924]. Bilag til «Luthersk Kirketidende» nr. 12. 2 bl.

Begravelsesforeningen for den Norske Kirkes Prester. 27de aarsberetning 1924, avgit av forretningsføreren, hospitalsprest Magelssen. T.hjem 1925. 13 s.

TEOLOGISK STUDIUM.

Marstrander, Peter. Det teologiske studium. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 220 s.

Det Kongelige Frederiks Universitets årsberetning 1. juli 1922-30. juni 1923 samt Universitetets matrikul for 1923. Utgitt ved Universitetets sekretær. Oslo 1925. 144 + 246 s.

Menighetsfakultetet. Aarsberetning. 1924. Avgit av styret. Oslo 1925. 31 s.

Mellem brødre. Fra Menighetsfakultetet. Aarg. 8. 1925. Redaktør: Stud. theol. Sigurd Jacobsen, nr. 3: Stud. theol. Meum Hansen, nr. 4: Stud. theol. Steen Meum. Kr.a. 4. 36 s. 4 nr.

DIAKONI.

Det Norske Diakonhjem. 35. aarsberetning. 1924. Oslo 1925. 19 s. + 7 bl.

Hilsen fra Diakonhjemmet. Aarg. 17. 1925. Red.: Diakonhjemmets forstander, pastor Reidar Kobro. Oslo. 80 s. 10 nr.

Diakonforbundets julehefte 1925. Bergen. 16 s.

Fra Diakonissehuset. Et maanedsskrift for den kvindelige diakoni. Aarg. 42. 1925. Utg. av Diakonisseanstalten ved forstanderen. Oslo. 12 nr.

Beretning om Bergens Diakonissehjem og dets Klinik for aaret 1924. Bergen 1925. 16 s.

Program for den nordiske Diakonisseconferents i Oslo 11te-14de juni 1925. 1 bl.

Menighetssøsterhjemmet. 9. aarsberetning 1924. Ved forstanderen, pastor Fr. Stabell. Oslo 1925. 28 s.

Menighetssøstrenes blad. Organ for Lutherske Menighetssøstres Forening. 1925. Red.: pastor Fr. Stabell. Oslo. 10 nr., 96 s.

Program for Lutherske Menighets Søstres Forenings 11. landsmøte paa Vikens ungdomsskole 27.-29. juni 1925. 2 bl. Bilag til Menighetssøstrenes blad nr. 5. 1925.

Sykemissionæren. Aarg. 1. 1925. Adr. Sigvart Høines, Smestua p. o. pr. Gjøvik. 4. 4 nr. à 4 s.

MENIGHETER.

Oslo bispedømme.

Oslo Menighetspleiers Fællesutvalg. Aarsberetning for 1924-1925. Ved sekretæren. Oslo 1926. 60 s.

Juleklokken. Utgitt av Oslo Menighetspleiers Fællesutvalg til indtægt for byens trængende. Redaktør Jean Føyen. Oslo 1925. 56 s. med ill. og kunstbilag. Fol.

Menighetsblad for Oslo. Aarg. 23. 1925. Red.: Sogneprest Erling Grønland og pastor Maroni.

Johannes menighetsblad [Oslo]. Aarg. 6. [1925]. Red.: sogneprest G. Dietrichson. 10 nr. à 2 bl.
Frogner menighetsblad [Oslo]. Aarg. 1. 1925. Red.: Menighetens prester. 4. *22* nr. à 2 bl.
Uranienborg menighetsblad [Oslo]. Aarg. 14. 1925. Red.: sogneprest Gude Due.
Fagerborg menighetsblad [Oslo]. Aarg. 16. 1924/25.
Markus menighet [Oslo]. Aarsberetning 1924. [Oslo 1925.] 12 s.
Markus menighetsblad. Aarg. 9. 1925. Red.: L. Holsvik. 4.
Gamle Akers menighetsblad [Oslo]. Aarg. 13. 1925. Red.: Joh. Hilland.
Søndagshilsen fra Petrus kirke [Oslo]. Aarg. 21. 1925.
Hauge menighet [Oslo]. Aarsberetning 1923-24. Oslo 1925. 16 s.
Hauge menighetsblad [Oslo]. Aarg. 7. 1925. Red.: sogneprest Selmer.
Jakobs menighet i Oslo. 1. januar 1875-1. januar 1925. Kort beretning om menighetens første 50 år. Oslo [1925]. 6 s.
Jakob menighet [Oslo] i 1925. Beretning ved Jakob menighetsraad. 11 s.
Grønlands menighetsblad [Oslo]. Aarg. 15. 1925.
Gamlebyens menighetsblad [Oslo]. Aarg. 6. 1925. Red.: Klokker Jul. A. Anderssen.
Kroghstøttens menighetsblad [Oslo]. 1925. Red. av pastor Bøhmer. 3 nr. à 4 s. Julenr. 8 s.
Vaterlandskirkens søndagshilsen [Oslo]. Aarg. 23. 1925.
[Menighetsblad for Asak. Ophørt.]
Fredriksstad og omegns menighetsblad. Aarg. 5. 1925. Red.: R. Forbech. Fr.stad.
Sarpsborg menighetsblad. Aarg. 3. 1925. Utgis av menighetsraadet ved en redaksjonskomite. 4. 73 + 12 s. 18 nr. + julenr.
Tune menighetsblad. Aarg. 10. 1925. Red.: sogneprest Bang. 4.
Love og Arbeidsreglement for menighetssøstre og menighetspleien i Østre Aker. [Oslo 1925.] 8 s.
Menighetsblad for Nordstrand. Aarg. 7. 1925. Oslo. Forlagstr.
Østre Akers menighetsblad. Aarg. 1. 1925. Red.: Sigurd Folkestad. Utg. Arthur Nelson. 4 nr. à 2-4 bl.
Menighetsblad for Vestre Aker. Aarg. 8. 1925.
Ullern menighetsblad. Aarg. 3. 1925. Red.: Sogneprest Halfdan Møller.
Ullern Menighets Barnekrybbe. Aarsberetning 1924. 11te driftsaar. Oslo 1925. 8 s.
Hilsen Til [Hurdal] Kirke, Bygd og Menighet Nytårsdag 1925. Kr.a [1925]. 2 bl.
Gulbranson, F. W. Larviks menighet og prester. [i: Larviks historie. B. I. Kr.a. 1923, s. 537-45.]

Hamar bispedømme.

Menighetsblad for Nord-Odal. Aarg. 4. 1925. With & Co.s boktr., Oslo 1925. 18 nr. à 2 bl.
Menighetsbudet. (Menighetsblad for Biri og Snertingdal.) Aarg. 8. 1925. Utg.: res. kap. P. Bjerkeseth, Snertingdal. Mndl. à 2 bl.
Kubberud, M. Østre Totens prester gjennem hundrede aar. 1825-1925. Biografier. Gjøvik 1925. [Utklipningsføljeton i Vælgeren fra $^{15}/_{4}$.]

Agder bispedømme.

Menighetsbladet [for Telemark fylke]. Aarg. 2. 1925. Skien. 4. 14-dagl. à 4-8 bl.
Solgaard, Jacob J. Skiens bedehus «Hauges minde» og Skiens Indremission gjennem 75 aar 1850-1925. Utgit av Skiens Indremission ved .... Skien 1925. 30 s.
Risør menighetsblad. Aarg. 1. 1925. 10 nr. à 2 bl.
Flekkefjords bedehus. 50 aar. Flekkefjord 1925. 13 s.

Stavanger bispedømme.

Menighetsblad for Stavanger. Aarg. 19. 1925. Red.: Presterne Gjerløw og Petersen, fra nr. 4: En komité (formand: Res. kap. Joh. Tande, nr. 8 f.). 4.
Beretninger for Domkirken menighet i 1924. [Stavanger 1925.] 8 s. Tillegg til Menighetsblad nr. 25.
Beretninger for St. Petri menighet i 1924. [Stavanger 1925.] 7 s. Tillegg til Menighetsblad nr. 25.
Beretninger for St. Johs. menighet i 1924. [Stavanger 1925.] 8 s. Tillegg til Menighetsblad nr. 25.
Menighetsblad for Egersund. Aarg. 7.

1925. Red. og utg.: Res. kap. Hafstad. Egersund.

Menighetsblad for Sandnes. Aarg. 6. 1925. Red.: Sogneprest E. Hove. 20 nr. à 2 bl.

Mauland, Torkell. Or soga um Jelsaprestarne. For «Stavanger Aftenblad». [Stavanger 1925.] (Rogalands byrå.) 255 s.

Bjørgvin bispedømme.

Fellesnevnden. Organ for Bergens Menighetspleiers Fellesnevnd. Aarg. 3. 1925. Utg. og red. av Fellesnevndens sekretær Gunnar André. Bergen. 4. 10 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Domkirken [i Bergen]. Godt budskap. Aarg. 16. 1925.

Korskirkens menighetsblad [Bergen]. Aarg. 14. 1925. Bladstyre: Lærer Ekerhovd og klokker Tvedt.

Mariakirkens menighetsblad [Bergen]. Aarg. 15. 1925.

Nykirkens menighetsblad [Bergen.] Aarg. 15. 1925.

Johannes menighetsblad [Bergen]. Aarg. 15. 1925. Utg.: Johannes menighetsraad. Red.: Sogneprest Mohr og lærer Sørfonden med bistand av res. kap. C. Dahl.

Aarstad menighetsblad [Bergen]. Aarg. 15. 1925.

Bergens Smaakirkeforening. Aarsberetning for 1924. Avgit av styret. Meddelelser fra Bergens Smaakirkeforening nr. 1 og 2 1925. Bergen. 8 s.

St. Jakobs menighet [Bergen]. Aarsberetning 1924. Avgit av menighetsraadet ved presten. 1925. 18 s.

Menighetsblad for Fusa. Aarg. 4. 1925. [Bergen.] 4. Mndl. à 2-4 bl.

Jubilæumsskrift. Hordabø kyrkja 4. aug. 1875-4. aug. 1925. [Utg. av kyrkjesongar Johs. Håland, Hordabø.] Bergen 1925. A. Garnæs boktr. 10 s. [Omslagstitel.]

Menighetsblad for Manger prestegjeld. Aarg. 2. 1925. Red.: Sogneprest Nils Røed. Manger. 11 nr. à 2-4 bl.

Menighetsblad for Askvoll og Vilnes. Aarg. 6. 1925. Utg. av menighetsraadene for Askvoll og Vilnes. Red.: Sogneprest Lyngstad. Førde. 4. 14 nr. à 2-4 bl.

Menighetsblad for Kinn prestegjeld. Aarg. 2. 1925. Red. av ei nemnd. Ansvarleg: Soknepresten. Florø.

[Menighetsblad for Bremanger. Opphørt.]

Menighetsblad for Aalesund og Sunnmørsbygderne. Aarg. 2. 1925. Red.: Sogneprest Frøyland, Aalesund, (til nr. 17) med bistand av res. kap. Kjørsvik, Borgund. Aalesund. 41 nr. à 2-4 bl.

Nidaros bispedømme.

Trondhjems Domkirkes menighetsblad. Årg. 3. 1925. Utg. av menighetsrådet. Red.: Menighetens prester. 4.

Vor Frue menighetsblad [Trondhjem]. Årg. 3. 1925. Utgitt av menighetsrådet. Red.: Menighetens prester og fru Jacoba Hall. 4.

Ilens menighetsblad [Trondhjem]. Aarg. 3. 1925. Utgit av menighetsrådet. Red.: Menighetens prest. 4.

Baklandets menighetsblad [Trondhjem]. Årg. 4. 1925. Utg.: Baklandets menighetsråd. 4. 37 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Lademoen [Trondhjem]. Aarg. 8. 1925. Red.: Menighetens prester. 4.

Menighetsblad for Strinda. Årg. 3. 1925. Utgitt av Strinda menighetsråd. Red.: Menighetens prester og kirkesangerne Ålmo, Stuenæs og Tønne (til nr. 7). T.hjem. 4. 19 nr. à 2 bl.

Vedtægter for Frei sogns kirkegaard. Utfærdiget i Frei menighetsraad $^{27}/_{11}$ 24, behandlet og vedtat i herredsstyret $^{27}/_{12}$ 24 og approbert av stiftsdirektionen for Nidaros bispedømme $^{16}/_{1}$ 25. Kr.sund 1925. 2 bl.

Hålogaland bispedømme.

Menighetsblad for Lurøy og Træna. Aarg. 4. 1925. Red.: Th. Norseth. Sandnessjøen. 4. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Menighetsblad for Vega. Aarg. 1. 1925. Red.: Einar B. Nielsen. 4. 10 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Målselv, Bardu og Øverbygd sogn. Årg. 1. 1925. Red. og utg.: sogneprest Tønnesen. 12 nr. à 2 bl.

KRISTENDOMSUNDERVISNING.

Dr. Martin Luthers lille katekisme. Med tillegg: bibelsteder, bordvers, salmer og sanger og om gudstjenesten og kirkeåret. Utarbeidet av en av Bergens skoleråd nedsatt komité. Bergen 1925. F. Beyer. 67 s.

Sverdrup, J. R. Forklaring over Luthers lille katekisme. (Sogneprest H. U. Sverdrups katekismeforklaring omarbeidet og forkortet.) 235.-243. tusen. Oslo 1925. Jacob Dybwad. 72 s.

Sverdrup, J. R. Forklaring over Luthers lille katekisme. (Sogneprest H. U. Sverdrups katekismeforklaring omarbeidet og forkortet.) Med biskop dr. Bangs oversettelse av katekismen. 165.-170. tusen. Oslo 1925. Jacob Dybwad. 72 s.

Sverdrup, J. R. Forklåring til Luthers litle katekisme. Umsett til landsmål av Per Riste. 15. uppl. Ny gjenomsédd og umvølt utgåve. Oslo 1925. Jacob Dybwad. 72 s.

Laache, N. J. Forklaring over Luthers lille katekismus (efter Pontoppidans «Sandhet til Gudfrygtighed»). 16. opl. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 69 s.

Muldal, Sylfest. Kristendomskunnskap for barneskolen. Ved kgl. res. av 1/8 1925 godkjent som lærebok i folkeskolen. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 168 s., 2 karter.

Kaarstad, Henr. Kristenlæra for lærarskulen. Bergen 1925. Lunde & Co. 162 s.

Corneliussen, A. M. og Olaf Ellefsen. Bibelhistorie for folkeskolen. Med tilslutningsstoff av skriftsteder, katekismestykker og salmevers. 4. opl. Oslo 1925. J. W. Cappelen. VII + 152 s., 2 karter.

Vellesen, Jonas. Bibelhistorie for skole og hjem. Ny utg. ved pastor Karl Marthinussen. Med billeder og karter. Bergen [1925]. F. Beyer. 152 s.

Vellesen, Jonas. Bibelsoge for skulen og heimen. Ny utg. ved pastor Karl Marthinussen. Med bilete og kort. Bjørgvin [1925]. F. Beyer. 156 s.

Jensen, S. Bretteville og Sven Svensen. Bibelhistorie nærmest til bruk i middelskolen. 5. utg. Oslo 1925. Cammermeyers bokh. 133 s.

Barnas egen bibel. Utarbeidet av Villa Thrap Wahl med bistand av Theodor Caspari. Forord av Erling Grønland. Rettskrivningen ved Sven Svensen. Oslo 1925. Some & Co. 124 s.

Kaarstad, Henr. Innleiding til dei bibelske bøkene for lærarskulen. 2. uppl. Bergen 1925. Lunde & Co. 107 s.

Coucheron, O. Apostelen Paulus' første brev til Korintierne. En oversikt for lærerskolen. 2. opl. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 23 s.

Skard, Bjarne. Apostelтidi. Eit historisk grunnriss for lærarskulen. Oslo 1925. H. Aschehoug & Co. 105 s.

Andersen-Høntorp, Kr. Kyrkjesoge. Umsett til landsmål av Ragnvald Indrebø. Med bilete. Oslo 1925. J. W. Cappelen. 72 s.

Poulsen, Vilh. Kyrkjesoge. 3. godkjende utgåva, auka og umvølt ved Bernh. Sudmann. Oslo 1925. Aschehoug & Co. 69 s.

Diesen, Einar. Kirkehistorie for middelskolen. 4. opl. Kr.a 1924. Fabritius. 56 s.

Jensen, O. En liten kirkehistorie i fortellinger for skolen og hjemmet. 7. opl. Oslo 1925. J. W. Cappelen. 56 s.

Seip, Henrik. Kirkehistorie for middelskolen. 2. utg. 7. opl. av Brun og Caspari: Kirkehistorie for middelskolens avgangsklasse og gymnasiene. Oslo 1925. J. W. Cappelen. 72 s.

Kirkebøe, Mart. Chr. Kirkeåret og gudstjenesten. Til bruk i middelskolens avgangsklasse utarbeidet ved.... Gjennemsett av skolebestyrer B. A. Grimeland. Kr.a 1924. Norsk skolebokforlag. 7 s. [Omslagstitel.]

SØNDAGSSKOLER OG BARNEARBEIDE.

Norsk søndagsskoleblad. Aarg. 26. 1925. Utgitt av Norsk Søndagsskoleforbund. Red.: pastor I. C. Larsen. Kr.a. 336 s., 23 nr.

Barnebiblioteket. Utg.: Norsk Søndagsskoleforbund Aarg. 71. 1925. Red.: Petrea Hvoslef. Kr.a. 196 s., 12 nr.

30 sanger. Østfold Søndagsskolekreds. Fr.stad, [1925.]

Skiensfjordens Søndagsskolekreds's 47de aarsmøte i Skien Kristi-him-

melfartsdag den 21de mai 1925. Porsgrund [1925]. 2 bl.

Bergens Søndagsskolekreds. 24de aarsberetning avgivet av bestyrelsen mai 1925. Bergen 1925. 22 s.

Norsk Søndagsskoleforbund. Tekster av Guds ord for aaret 1925-1926. Sammenarbeidet av kirketeksterne og den tidligere 4-aarige tekstrække. Oslo 1925. 64 s.

Norsk Sundagsskoleforbund. Tekster av Guds ord for året 1925-1926. Samanarbeidd av kyrkjetekstene og den 4-årige tekstrekkja. Oslo 1925. 64 s.

Høiås, A. Søndagsskolens betydning i vor tid. Av sekretær .... Bodø 1923. A. F. Knudsen & Søns boktr. 22 s.

Norges barn og ungdom. Utg. av Fellesrådet for Barne- og Ungdomsforsorg. Årg. 2. 1925. Utg. ved Fellesrådets arbeidsutvalg: Pastor Ingvald B. Carlsen (ansvarlig red.). Kr.a. 4°. 92 s. 7 nr.

Emmas Barnehjem, Kristiania, Barnehjemmet Kirkehøi, Grorud, Barnehjemmet Fru Schibsteds Minde, Gamlehjemmet Alders Hvile. 33. aarsberetning 1924-1925. Oslo 1925. 15 s.

Mørland, T. A. 50-aars beretning for Barbu Børnehjem 1875-1925. Arendal, 1925. 16 s.

Barnehjemmet «Anna Jebsens Minde» i Bergen. 58. aarsberetning. Avgit ved bestyrelsens formand 1924. Bergen 1925. 16 s.

Guttehjemmet «Fredheim» [Nordsundet ved Lillebergen]. 21. Aarsberetning for 1924. Bergen [1925]. 22 s.

De lidendes ven. Sogns Barnehjems blad. Aarg. 34. 1925. Ansvarlig L. M. Husebø og E. Mundal. Leikanger. 12 nr. à 2 bl.

Fra Indherreds Barnehjem. Aarg. 25. 1925. Utgit av Indherreds Barnehjem ved S. Henning. Levanger. 12 nr. à 2 bl.

Speideren. Organ for Norsk Speidergutt-forbund. Aarg. 15. 1925. Redaktør Erling Hauger. Kr.a. 4. 167 + 38 s. 10 nr. + julenr.

Lederen. Aarg. 3. 1925. Utg. av Norsk Speidergutt-forbund. Red.: Prof. dr. Ragnvald Iversen. Oslo 1925. 4 nr. à 8-12 s.

Speider-gudstjeneste St. Georgs dagen 23. april 1925 i Drøbaks kirke. Drøbak 1925. 2 bl.

Barnets herold. [Udg.: Norsk Bladmission.] Aarg. 21. 1925. Red.: Fredrik Jansen. Kr.a. 4. Mndl. à 6 bl.

Børnetidende. Aarg. 41. 1925. Utgitt av C. Andersen A/S. Horten. 52 nr. à 8 s.

Fra dyrenes verden. 1925. Utgit av «Barneforeningen til dyrenes beskyttelse». Kr.a. 4 nr. à 4 bl.

Helge Hermundstad. Guttemisjon og Boksamlinger. Tofte i Hurum 1925. 1 bl.

Einrem, Johannes. Imáli. Barnefortællinger. Bergen 1925. Lunde & Co. 91 s.

— Esters bok. Barnefortelling. 2 opl. Bergen 1925. Lunde & Co. 100 s.

Leganger, Nina Moe. Kjekke barn. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 119 s.

Lunde, Johan. Vesle-Knut. Småguttthistorier. Med 8 ill. av W. Saastad. 2. opl. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 131 s.

Svendsen, Conrad. En liten andagtsbok for barn. 283. tus. Oslo 1925. L. M. Berntzen. 64 s.

Vikøren, Olav. Barnesynder. Bergen 1925. Lunde & Co. 24 s.

Se forøvrig: Særlige tros-samfund.

KRISTELIG UNGDOMSARBEIDE. K. F. U. M. og K. F. U. K.

Norges Kristelige Ungdomsforbund. Beretning for årene 1922-25. Utarb. til landsmøtet i Tromsø 6.-9. juli 1925. T.hjem 1925. 78 s.

Program for Landsmøtet i Tromsø 6.-9. juli 1925. Oslo 1925. 1 bl.

Landsinnsamling til dt Kristelige Ungdomsarbeidet. T.hjem 1925. 2 bl.

Grunnregler for Norges kristelige Ungdomsforbund. [Efter landsmøtet i Tromsø 1925.] T.hjem 1925. 8 s.

Den unges ven. Organ for og utgit av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Aarg 46. 1925. Red.: landssekretærerne Margrethe Parm og Hans Sande. Kr.a. 4. 1922. 2 bl., 355 + 23 s., 21 nr. og julenr.

Johannessen, Sigrid. Kristelig Forening for Unge Kvinder. [i: Norske Kvinder III, 1925].

Speidernes blad. K. F. U. K. Aarg. 4. 1925. Utgitt av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Red.: Frk. Agnes Nøstvik. Kr.a. 4. 10 nr. à 2-4 bl.

Oslo Ynglingeforening (K. F. U. M.)

1900-1925. Oslo. 8 s. [Omslagstitel.]

Kristiania Kristelige Forening av Unge Menn. Årsberetning mai 1924-april 1925. Oslo 1925. 40 s.

Maanedsblad for Kristiania K. F. U. M. Kristelig Forening av Unge Mænd. Ynglingeforeningen. Aarg. 35. 1925. Red.: pastor G. B. Scheie. Oslo. 4. 10 nr. à 4 bl.

Kristiania K. F. U. K. Årsberetning 1924. 2 bl.

Kr.a. K. F. U. K.s maanedsblad. Aarg. 13. 1925. 9 nr. à 2 bl.

Grünerløkkens Ungdomsforenings 23. aarsberetning 1924. [Oslo.] 2 bl.

Vaalerengens K. F. U. M. Maanedsblad. Aarg. 18. 1925. Oslo. 10 nr. à 2 bl.

Kredsskrift 1925 for Østre Borgesyssels Kreds av Kristelige Foreninger for Unge. Aarsberetning 1924-25 avgit ved kredsstevnet i Fredrikstad 21. og 22. juni 1925. 15 s.

Fredrikshalds Ynglingeforenings maanedsblad. Aarg. 7. 1925. 10 nr. à 2 bl.

Østre Akers Ungdomsforenings maanedsblad. 1925. Oslo. 4. 6 nr. à 2 bl.

Lillestrøm Kristelige Ungdomsforenings 50-aars jubilæum den 19. september 1925. Lillestrøm 1925. 2 bl.

Våronn. (Blad for Buskeruds Krets av Norges Ungdomsforbund.) Årg. 16. 1925. Red.: Michael B. Olsen. Drammen. 4.

Vi unge. Organ for Vestfold Kreds av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Aarg. 10. 1925. Red.: Halvdan Møller, fra nr. 7: kirkesanger Nils Bondevik. Eksp.: Kaldnes pr. Tønsberg. 4. 92 s. 10 nr.

Vestfold Krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Program for Strandmøtet i Langesund 13.-17. august 1925. Møtets leder: Kirkesanger Bondevik. Porsgr. [1925]. 2 bl.

Helg og yrke. Kredsblad for Rogaland. (Norges Kristelige Ungdomsforbund.) Aarg. 3. 1925. Red.: Pastor Andreas Jakobsen og lærer Peter Molaug. Stavanger. 7 nr. à 6 bl.

Stavanger Kristelige Ungdomsforenings maanedsblad. Aarg. 27. 1925. Red.: Johan Svendsen, nr. 8 og 9: Thorolf Sveen. Stavanger. 81 s. 9 nr.

Haugesunds Ungdomstidende (hvori er optatt Månedsblad for K. F. U. M.). Årg. 1. 1925 (= årg. 6 av Månedsblad). Utg. av Haugesund K. F. U. M. Red.: Kjøbmand Rich. Brandtzæg (nr. 1-9) og Thomas Jacobsen (nr. 1) Haugesund. 9 nr. à 4 bl.

Steen, Sverre. Bergens Ynglingeforening K. F. U. M. gjennem 50 år 1875-1925. Bergen [1925]. 142 s.

Månedsblad for Bergens Ynglingeforening. Aarg. 30. 1925. 84 s. 10 nr.

Upp og fram. Blad for Sunnmøre Krins av Kristelege Foreiningar for Unge. Aarg. 23. 1925. Bladstyrar: S. Hop. Ulsteinvik. 2 nr. mndl à 4 bl.

Program og sange for Kredsstevnet for Nordmøre Kreds av Norges Kristelige Ungdomsforbund i Aure lørdag 27. og søndag 28. juni 1925. Kr.sund [1925]. 4. 2 bl.

Høiere op. Organ for Romsdals Kreds av Kristelige Foreninger for Unge. Aarg. 14. 1925. Red.: lærer Sigv. Mork. Molde. 4. Mndl. à 2 bl.

[Baklandets Kr. Ungdomsforening i Trondhjem.] [Innsamling]. 1925. 1 bl.

Maanedsblad for Trondhjems K.F.U.K. Aarg. 12. 1925. Utg.: Trondhjems K.F.U.K. Red.: Sekretæren. T.hjem. 4. 10 nr. à 2 bl., julenr. (m.t.: Juleglede) 12 bl.

Nitter, Lorentz. Temabok for 1926 for daglig bibellesning og bibeltimer. Utarbeidet av.... Utgitt av Norges Krist. Ungdomsforbund. Oslo [1925]. 71 s.

Bastiansen, Alf B. Guttens normale utvikling til mann. T.hjem 1925. Norges Kristelige Ungdomsforbund. 8 s.

Ungdommen og kristenlivet i en verden under forvandlingens tegn. 1925. 8 s.

Ungdommen og kristenlivet i en verden under forvandlingens tegn. Si oss din mening. Spørsmaalsrekke 1. Til gutter mellem 12-14 år. 1925. 2 bl.

Ungdommen og kristenlivet i en verden under forvandlingens tegn. Spørsmaalsrekke II. Til gutter mellem 15-18 år. 1925. 9 s.

Ungdommen og kristenlivet i en ver-

den under forvandlingens tegn. Spørsmål til unge menn og voksne. Spørsmaalsrekke III. 1925. 12 s.
Se ogsaa under Indremisjon.

Christian Endeavor.

Under kirkehvælv. Maanedsskrift for kirkelig, kristelig og social oplysning. Aarg. 18. 1925. Utg. av hovedstyret ved en redaktionskomite. Oslo. 4. Mndl. 124 + 24 s.
Under kirkehvælv. Julenummer 1925. Oslo 1925. 24 s. Ill.
For Kristus og kirken. Organ for Norsk Christian Endeavor Union. 1925. (Den unge arbeiders 14. aarg.) Oslo. 4°. 12 nr. à 2-4 bl.
Den yngste arbeider. C. E. juniorer. Søndagsskolebarn. 1925. Red. av sogneprest Klæboe og klokker Sand. Kr.a. 173 s. 38 nr.
Endeavorenes daglige rådgiver 1926. Av Robert P. Anderson. Autorisert oversettelse bearbeidet for Skandinavien ved Hans B. Klæboe. Oslo [1925]. 112 s.
Ved Christian Endeavor stevnet 30. oktober 1925. [Sange.] [Oslo 1925.] 2 bl.
Christian Endeavor Juniorer. Utg. av Initiativkomiteen. Oslo 1925. 3 bl.

Norges Kristelige Studenterbevegelse.

Studenterblad. Aarg. 16. 1925. Utg.: Norges Kristelige Studenterbevægelse. Red.: sekretær Finn Ellingsen. Oslo. 6 nr. à 4 bl.
[Gymnasiastbladet. Utgit av Norges Kristelige Studenterbevægelse. Ophørt.]
Haandbok for studenter ved det kongelige Frederiks Universitet. Utg. av Norske Studenters Kristelige Forbund. XXXIV årg. 1925-1926. Oslo 1925. 48 s. 16mo. og annonser.
Student- og Gymnasiastmøte (arrangert av «N. Kr. S.») på Framnes, Nordheimsund, Hardanger 15.-20. juli 1925. Kr.a [1925]. [5 s.]
18. norske Sommerstevne for Russ og Gymnasiaster med Kristelig Program 3.-9. juli 1925. Fredli pensionat, Konnerud pr. Drammen. Arrangert av Norges Kristelige Studenterbevægelse. Oslo [1925]. 6 s.
Norges Kristelige Studenterbevægelses Settlement, Fosveien 19. Oslo [1925]. 7 s.
Kirkelig Bokmission, Oslo. Aarsberetning 1924. 2 bl.
Johnson, Johs. Fremad marsj. En bok for ungdommen. Utgit av Kirkelig Bokmission (Norges Kr. Studenterbevægelse). 3. opl. Oslo 1925. 32 s.

Forskjellig.

Norsk ungdomsblad. For fædreland og hjemt. («Ungdomstidende».) Aarg. 24. 1925. Ansv. redaktør: Cand. jur. Josef Hänche. Kr.a. 4. 46 nr. og julenr. 416 s.
Ungdomsliv. [Kristelig ungdomsblad, utg. og red. av Sverre Servan.] Årg. 1. 1925. Oslo. Tr. hos Bøhler & Larsen. 4. Mndl. à 4 bl.
Dissenternes ungdomsarbeide: Se de enkelte samfund.

Kristelige ungdomsskoler.

Dvergbjørka. Julen 1924. Utg. av Elevlaget ved den Nye Lærerskole, Kr.a. 4. Indremissionstr. 16 s.
— Julen 1925. Utg. av Elevlaget ved Oslo Lærerskole. Oslo. 4. Indremissionstr. 20 s.
Lerka. Hilsen fra Danvik. Årg. 5. 1925. Red. av lærerpersonalet ved Danvik Kr. Ungdomsskole. Drammen. 4. 9 nr. à 2 bl., 8 bl. julenr.
Bjerkely Kr. Ungdomsskole. Årsmelding, syvende skoleår 1924-25. Elverum 1925. 8 s.
Bjerkely. Julen 1925. [Utgitt av elevlaget på Bjerkely Kr. Ungdomsskole. Styrt av lærerne, adr. Arneberg st., Solør.] Flisa. 4. 31 s.
Fra Viken. Aarg. 18. 1925. Utgis av lærerne ved Opland Kr. Ungdomsskole paa Viken. 4. 10 nr. à 2 bl.
Himing. Bodstikka frå Notodden Lærarskule. 1925. Utg. av lærarane ved Notodden Lærarskule. 24 s. 6 nr. Motto: Kristendom. Norskdom.
Sørlands-Ungdomen. Aarg. 6. 1925. Utg. av Sørlandets Kr. Ungdomsskole, Birkeland. Red.: And. Kvellestad. 4. Nr. 1-2 og 3-4 dobbeltnr. à 6 bl., nr. 5-7 à 4 bl., nr. 8 24 s.
Tryggheimtonar. Jol 1925. Utgjeve av Misjonslaget ved Kinamisjonens Ungdomsskule, Nærbø. Stavanger [1925]. R. Michaelsens boktr. 4°. 24 s.

Kveldstjerna. Jolenummer 1921, 22, 23, 24, 25. Styrt av lærarane på Ungdomsskulen, Tjensvoll, og utg. av Elevlaget. [Stavanger.] Undenes boktr. Aarl. 16 s. (1923: 8 s.)

Bibelkursets sangbok. [Utg. av A. Bjerkreim og Gustav Nielssen.] Stavanger [1925]. R. Michaelsens boktr. 118 + VI s.

Tytebæret. [Frekhaug ungdomsskule.] Aarg. 6. 1925. Bladstyrar: Olav Bjørkum. Frekhaug. S. 467-570, nr. 59-70. [58 ikke utk.]

Syskinringen. Utgjeve av Elevringen ved Nordhordlands Ungdomsskule. Årg. 4. 1925. Bladstyrar Olav Vikøren, Olav Åmdal, Olav Tveit. 4. 11 nr. + julenr. 44 + 16 s.

Ungdomsvenen. Aarg. 29. 1925. Bladstyrar: Ivar Aasen. Førde. 23 nr. à 2-4 bl.

Glad. 1925. Utg.: Nordfjord Ungdomsskulelag. Bladstyre: Lærarlyden ved Ungdomsskulen. Sandane. 4. 30 s.

Voldingen. Volda Lærarskule. Årg. 4. 1924/25. Utgjeve og styrt av R. Øvrelid. 9 nr. á 4 bl.

Venen. Påskenummer 1925. Utgjeve av «Venelaget» ved Volda Lærarskule. Bergen. 48 s.

Mot høgda. Jol på Sunnmør. 1925. Utg. Sunnmøre Krins av Norges Kristelige Ungdomsforbund [og] Elevringen ved Sunmnøre Ungdomsskule. 4. 24 s.

Høgtun-ungdomen. Aarg. 6. 1925. Utgjeve av Nordmør Ungdomsskule, Torvikbukt. Bladstyre: lærarane ved skulen. Molde. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Glod. Utg. av Elevlaget ved Nidaros Lærerskole julen 1923, 1924, 1925. T.hjem 1923, 1924, 1925. 4. 1923. 32 s. 1924 31 s. 1925 32 s. (1924 og 1925 har titelen: Glød.)

Fredly Ungdomsskole. Aarsberetning 1924-25. 25. vinterkursus. T.hjem [1925]. 8 s.

Rødde-helsing jola 1924. Utg. av Rødde elevlag. T.hjem 1924. 4. 22 s.

Nordlands ungdom. Organ for det kr. ungdomsskolearbeid i Nordland. Aarg. 4. 1925. Utg.: Fredheim Ungdomsskoles Elevlag. Red. av lærerne ved skolen. Berg i Helgeland. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Fra Øytun. Aarg. 6. 1925. Redigeres av bestyreren ved Øytun Ungdomsskole, Havøysund. 4. 8 nr. à 8 s.

BIBELUTBREDELSE.

Det Norske Bibelselskap. 109. aarsberetning. Utgit av selskapets centralkomite. Oslo 1925. 95 s.

INDREMISJON.

Trettende Landsvennestevne Stavanger 25.-28. august 1925. Oslo [1925]. 55 s.

Det Norske Lutherske Indremisjonsselskap.

For fattig og rik. Organ for det Norske Lutherske Indremissionsselskap. Aarg. 77. 1925. Red.: Joh. M. Wisløff. Oslo. Fol. Ukentl. à 2 bl.

Det Norske Lutherske Indremisjonsselskap. [Traktater.] Serie 1. 5-9. Ser. II. 1-4. 10-30. 37-45. 49. 50. [Oslo 1925.]

Indremissjonsselskapets ungdomsstevne Skien 18.-21. juni 1925. [Program. Sange.] [Oslo 1925.] 46 s.

Trønder-ungdommen. Organ for det kristelige ungdomsarbeide i Trøndelagen. Årg. 13. 1925. Nidarvold pr. T.hjem. 4. Mndl. 72 s.

Morgendugg. Organ for Indremissionsselskapets Ungdomsforening [i Oslo]. Årg. 2. 1925. Ansvarshavende red.: Fredrik Wisløff. Oslo. 4°. 44 + 24 s. 11 nr. + julenr.

Bymissionæren. Ukentl. organ for Oslo Indremission. Aarg. 39. 1925. Red.: Pastor Ivar Welle, fra nr. 5: Egil Brekke. Oslo. Fol. 50 nr. à 2 bl., julenr. 8 bl.

[Kristiania Indremissions Ungdomsforenings maanedsblad. Foreløbig ophørt].

Indsamlingskort. Oslo Indremissions Indsamling 1925. Budget for 1924. 2 bl.

For gammel og ung. Organ for Indremisjonen i Østfold og Haugetun Ungdomsskole. Årg. 2. 1925. Utg. av Vestre Borgesyssel Krets og Østre Østfold Krets for Indremisjonen. Red.: O. M. Due. Medred.: Olaf Reiertsen, Nils Neste (til nr. 7). Trara, Fr.stad. 22 nr. à 2 bl. Julenr. 6 bl.

Bidragsydere for Vestre Akers Indremissionsforening for 1924. Kr.a. 6 s.

Samhold. Organ for (og utgit av) Drammen Krets av Indremisjonen.

Årg. 4. 1925. Bladkomité: Pastor Nordtømme, Boktrykker B. T. Warhuus. Red.: Sekretær Johs. B. Pape. Drammen. Fol. Årlig 21-22 nr. à 2 bl., julenr. 8 bl.

Hamar Indremissionskreds. Aarsberetning 1. juli 1924-1. juli 1925. Oslo 1925. 8 s.

Jubilæumsskrift for Gudbrandsdalens Indremission (Fællesforeningen). En kortfattet oversigt gjennem 50 aar 1875-1925. Red. av E. Myrsveen og T. H. Stenvik. Oslo [1925]. Indremissionstr. 29 s.

Nordmør indremissionsblad. Aarg. 13. 1925. Utg.: Nordmør Indremissionskreds og den Lutherske Indremission. Kr.sund N. Red.: M. Halsbog. 4. Mndl. à 4 bl.

Hyrden. Organ for Trondhjems Indremissionskreds. Aarg. 34. 1925. Red.: Kredsens sekr. B. Nordset, fra nr. 35: B. Træthaug. T.hjem. Fol. Ukentl. à 2 bl.

Trondhjems Indremissionsforening (stiftet 1865). Beretning 1924. T.-hjem 1925. 12 s.

Sange ved Indremisjonens 60-års jubileum. 1925. 1 bl.

Indremissionsbladet. Organ for Nordlands Indremissionskreds. Aarg. 20. 1925. «Nyt og gammelt». Aarg. 45. Utg.: bestyrelsen for Nordlands Indremissionskreds. Red.: H. Martinussen. Bodø. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Troms Indremisjonskrets (Tromsø Amtsindremisjon) i 25 år. (Kort oversikt). Utgitt av kretsstyret. Tromsø 1925. 37 s.

Bed og arbeid. Organ for kristelig virksomhet i Nord-Norge. Aarg. 11. 1925. Red.: sekretær M. Risvold med bistand av flere. Fol. 26 nr. à 2 bl.

Det Vestlandske Indremisjonsforbund.

Sambaandet. Organ for det Vestlandske Indremissionsforbund. Aarg. 27. 1925. Red.: Nils Lavik, G. Refstie, B. A. Lindeland. Bergen. Fol. 51 nr. à 2 bl., julenr. 9 bl.

Indremissionens ungdomsforeningers landsstevne i Flekkefjord 20.-23. juni 1925. Flekkefjord 1925. 30 s.

Sions sange. Det Vestlandske Indremissionsforbunds sangbok ved [Andreas] Lavik og [B. A.] Lindeland. 17. opl. 140. tusen. Bergen 1925. (Lunde & Co.) 384 s.

Indremisjonens Ungdomsskule på Jæren. 10 års skrift 1913-1923. Stavanger 1923. 32 s.

Søndhordlands, Hardanger og Voss' Indremissionsvirksomhet. 61. aarsberetning 1924-25 samt regnskap fra $^{1}/_{6}$ 1924 til $^{31}/_{5}$ 1925. Bergen [1925]. 48 s.

Den Indre Mission i Bergen og omegn. 62. aarsberetning avgit av bestyrelsen i december 1925. Bergen [1925]. 39 s.

Indremissionens Redningsarbeide og Redningshjem, Bergen. 20. aarsberetning. Avgivet ved Komiteen jan. 1925. Bergen. 11 s.

Redningsarbeidet. Organ for Bergens Indremissions Redningsarbeide. Aarg. 13. 1925. Utg. ved Komiteen for Redningsarbeidet. Red.. Ragnvald Hannevik. Bergen 4. 9 nr. à 2 bl. [Ophørt.]

Vennehilsen. Nordhordlands Indremissions Fællesforenings blad. Aarg. 21. 1925. Red.: M. A. Hauge. Medarbeider: Knut Hesjedal. Valestrandsfossen. 4. 24 nr. à 2 bl.

Heimemisjon. Organ for Indremisjonsfolket paa Søndmør. Aarg. 12. 1925. Red.: Lars Lid. Aalesund. 4. Mndl. à 2 bl.

Rauma indremisjonsblad. Utg.: Romsdals Fellesforening for Indremisjonen. Aarg. 8. 1925. Styrt av lærarane ved Ungdomsskulen, Molde, fra nr. 10: Red.: Sigurd Faret og Dahl-Goli. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Andre indremisjonsselskaper.

Toner fra lovsangsdalen. Omarbeidet og forøket utg. 9. opl. Oslo 1925. Utg. av Oslo Lille Indremission og det Østandske Indremissionsforbund. 16°. 550 + XXXIV s.

Evangeliske sange og salmer. Oslo [1925]. Oslo Lille Indremission. 24 s.

Indremissionstidende. Organ for Langesundsfjordens Indremissionsselskab. Aarg. 28. 1925. Red.: Halvor Aarboe. Skien. Mndl. 2 nr. à 2 bl.

Samleren. Aarg. 41. 1925. Indehaver: Mandal og Omegns Fællesforening for Indremissionen. Red.: N. Holbek. Fol. 101 nr. + julenr.

Evangeliets kraft. Aarg. 9. 1925. Ut-

g.: «Fællesmissionen». Red.: M. J. Dahl. Gjøvik. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Se ogsaa det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund.

SJØMANNSMISJON.

Den Norske Sjømandsmission. Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for Skandinaviske Sjømænd i Fremmede Havner. Beretning med regnskap for 1924-25. Avgit av Foreningens hovedstyre. Bergen 1925.

Regnskap for den Norske Sjømandsmission «Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for Skandinaviske Sjømænd i Fremmede Havner» for 1924-25. Bergen 1925. 171 s.

Bud og hilsen. Tidende utgit av «Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for Skandinaviske Sjømænd i Fremmede Havner» ved foreningens generalsekretær pastor Sv. Schartum. Aarg. 60. 1925. Bergen. 384 s., 47 s., 24 nr. (og julenr.).

Syng mig hjem. Norske sjømænds sangbok, utg. av pastor Sv. Schartum. 5. opl. 41.-50. tus. Oslo 1925. Olaf Norli. 267 s.

Trondhjems Krets for den Norske Sjømannsmisjon. Innberetning til hovedstyret for året 1925. [T.hjem 1925]. 1 bl.

Program for den Norske Sjømandsmissions Kredsmøte paa Kornstad Lørdag 6te og Søndag 7de juni 1925. 1 bl.

Brevduen. Organ for foreningen «Broderkredsen paa Havet». Aarg. 38. 1925. Utg. for B. K.'s regning av dennes sekretær provst Lützow-Holm (Oslo) og missionær Vilh. Rasch (Aarhus). Lillesand. 167 s., 12 nr.

Bud fra havet. Fællesorgan for U. S. K. F. (Unge Sjømænds Kristelige Forbund). Aarg. 22. 1925. Red.: J. Smidt. Bergen. 4. Mndl. à 6 bl.

Foreningen for de Skandinaviske Sjømandshjem i Fremmede Havne. Grunnregler. [Oslo 1925]. 8 s.

Foreningen for de Skandinaviske Sjømandshjem i Fremmede Havne. Aarsberetning 1924. Utgit av hovedstyret i april 1925. Oslo 1925. 36 s.

Land og folk. Utgit til støtte for arbeidet blandt vore sjøfolk. 1925. Redaktør: Aug. Maurice Augustson. Oslo. 4. 12 nr. à 8 til 10 s.

Signal. Illustrert ukeblad for sjø og land. Aarg. 27. 1925. Ansvarlig for redaktionen: J. Hodne. 4. 52 nr. à 16-20 s. Julenr. 40 s.

Tidende for den Indre Sjømandsmission. Aarg. 39. 1925. Red.: formanden i hovedstyret. Bergen. Fol. 25 nr. à 2 bl.

Søndmøre kreds av den Indre Sjømandmission. Aarsberetning til det 18. aarsmøte avholdt paa Vatne søndag og mandag 7. og 8. juni 1924. Aalesund 1925. 11 s.

Den Indre Sjømandsmission. Årsberetning til det 13. årsmøte i Tromsø krets avholdt i Skånland kirke lørdag 18. og søndag 19. juli. Tromsø 1925. 19 s.

Havnen. Organ for Stavanger Havnemission. 1925. Utg.: Sjømænds Kristelige Forening. Red.: G. Hetland. Stvgr. 10 nr. à 2-4 bl.

FINNEMISJON.

Fra Norsk Finnemisjons styre. Til Norsk Finnemisjons kretsstyrer og foreninger. Innbydelse til landsmøte i Bergen 4. 5. 6. juli 1925. T.hjem. 1925. 2 bl.

Norsk Finnemisjon 1923 og 1924. 36te og 37te årsberetning. T.hjem 1925. 68 s.

Norsk Finnemissions blad. Aarg. 10. 1925. Red.: Prost Horneman. T.-hjem. 4. 194 s., 22 nr.

Furevik, M[atias]. D. N. L. Finnemissionsforbund. Historisk oversikt over dets tilblivelse og utvikling. [Askvoll 1925]. 16 s.

Lappernes ven. Organ for D. N. L. Finnemissionsforbund. Aarg. 16. 1925. Red.: lærer Gustav Nielssen, julenr. (= nr. 21/22): sogneprest Sigurd Berg. Stvgr. 23 nr. à 2 bl. [Blev ved nyttår 1926 sammensluttet med «Norsk finnemissionsblad» under tit.: «Samenes venn»].

Trøndelagens Kreds av det Norske Lutherske Finnemisjons Forbund. Årsberetning 1924. Stenkjær [1925]. 30 s.

Bibal daihe Basse Cala mi sistes doalla boares ja oõõa testamenta kanonalas girjid. Oslo 1925. Det Norske Bibelselskap. 1119 + 373 + X s., 2 karter.

Jesus Kristus Oõõa testamenta. Oslo

1925. Det Norske Bibelselskap. 373 + X s.

Se ogsaa den Evangelisk-Lutherske Frikirke.

BLINDE OG DØVE.

Norsk tidsskrift for blinde. Aarg. 32. 1925. Utg. Blindemissionen II. Kr.a. 6 nr. à 20 bl.

[Kristelig maanedsskrift for blinde. 1925.] [Trykt med blindeskrift]. Mndl.

Utkast til plan for Blindemisjonen «II». Oslo 1925. 4 s.

De døves blad. Utg. av pastor Conrad Svendsen. Oslo 1925. 12 nr. à 4-6 bl.

De døves vel. Aarg. 5. 1925. Utgis av Døves Venner ved Petra Heiberg. Hamar. 12 nr. à 8 s.

Tegn og tale. (Organ for Norske Døves Landsforbund.) Årg. 6. 1925. Redaktør: Døvelærer Johs. Berge. T.hjem. Fol. 14 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for «Trondhjem Døvemenighet». Aarg. 25. 1925. Red.: Menighetens prest.

Barnegudstjeneste i anledning av Trondhjems Døveskoles 100-års jubileum 1. april 1925. T.hjem 1925. 1 bl.

«Trondhjem Døvemenighet». Barnegudstjeneste for julaften. T.hjem 1925. 2 bl.

Rustad, Olav. Til de døve jeg ikke fik besøke i 1924, og til dem som kanske ikke forstod mig så godt. Svorkmo 1925. 4°. 1 bl.

[Olav Rustad.] Jul. [Betraktning.] 1925. 1 bl.

Tidsskrift for tunghørte. Aarg. 8 1925. Redaktør Frk. Henrikke Krag. Oslo. 4. 4 nr. 32 s.

SYKE OG VANFØRE.

Den sykes ven. (Patienten.) Aarg. 9. 1925. Utg. og redigert av Marie Gornitzka. Oslo. Bjerregaardsgt. 6. 12 nr. à 8-16 bl.

Solglimt. Blad for norsk vanføresak. Aarg. 3. 1925. Utgiver, skriftstyrer og sender: Toralf Sandvik. Alvøy pr. Bergen. Mndl. 111 s.

DET BLAA KORS.

Blaakorsbladet. Organ for Norges Blaakorsforeninger. «Hans banner over mig er kjærlighet». Aarg. 11. 1925. Utgit av landsstyret for D. B. K. Red.: O. St. Isene. 53 nr. 396 s. og julehilsen 23 s.

Kristiania Kreds av Det Blaa Kors. Aarsberetning for 1924. Oslo 1925. 17 s.

14de aarsberetning for Bergens Kreds av «Det Blå Kors». 1924. Bergen 1925. 18 s.

Det Blaa Kors' ungdomsvern. Bergen. Aarg. 1. 1923. 4 nr. à 2 bl. Aarg. 2. 1924. 10 nr. à 2 bl. Aarg. 3. 1925. 10 nr. à 2 bl. Red. (fra aarg. 2 nr. 8): Finn Skaar. Bergen.

Redaktør Ryser fortæller. Utgit av Det Blaa Kors. Oslo 1925. Gustav O. Eriksens boktr. 4 bl.

DET HVITE BAAND.

Det Hvite Baand. «For Gud, hjem og menneskehet». Organ for (og utg. av) Norske Kvinders Totalavholdsselskap. Aarg. 16. 1925. Red.: Elina Hundére Hermansen, Moss. Eksp.: Solstad, Minde pr. Bergen. 10 nr. à 4 bl.

Jóhannsdóttir, Ólafia. De ulykkeligste. Livsskildringer fra Oslo. Landsutgave. Oslo 1925. (Norsk Litteraturselskap.) Portr., 134 s.

OMSTREIFERMISJON.

Den Norske Omstreifermisjon (Foreningen til Motarbeidelse av Omstreifervesenet). Treårsberetning 1921-24 ved Ingvald B. Carlsen. Oslo 1925. 48 s.

Paa hjemveien. Maanedsblad for Omstreifermissionen. Aarg. 27. 1925. Utg.: Den Norske Omstreifermission ved pastor Ingv. B. Carlsen. Oslo. 104 s.

Maaltrosten. Omstreifermissionens barneblad. Aarg. 23. 1925. Red.: Pastor Carlsen. Oslo. Mndl. à 4 bl.

Sanger. Oslo 1925. 15 s. Den Norske Omstreifermisjon.

MORALVERN.

Værn. Kvartalsskrift for moralværnsaken. Aarg. 25. 1925. (Morals 35. aarg.) Utgit av de Norske Moralværnforeningers Centralstyre og Kristiania Moralværnforening. Red. av kaptein Bjarne Engelstad. 2 bl., 128 s. 4 nr.

UTLANDETS KIRKER.

Prochanoff, I. S. Skal Evangeliet seire i Rusland? [Utdrag av fore-

drag.] Trykt som manuskript. Utgit av den Norske Ruslandsmission. Oslo 1925. 16 s.

HEDNINGEMISJON.

Misjonsskrifter.

Dons, Henny. Den kristne kvinne og hedningemisjonen. En historisk oversikt. Oslo 1925. Lutherstiftelsen. 2 billeder, 46 s.

Dons, Henry. Kvinders arbeide for missionen. [i: Norske Kvinder III. Oslo 1925].

Einrem, J. I skumringen. Bergen 1925. Lunde & Co. 224 s.

Killingstad, A. Blandt ville folk i Afrika. Robert Moffat, betsjuanernes apostel. Oslo 1925. J. W. Cappelen. 16 s. = Fagbiblioteket Fri lesning. Nr. 28.

Bodding, P. O. Den Nordiske Santalmisjon. Arbedet blandt andre racer. Ved misjonsprest .... [Kr.a 1923]. 16 s.

Bodding, P. O. Friske Skud. Santalmissionens og Santalmenighedens 25 Aars Virke i Dinajpur og Malda. Kbh. 1925. 110 s., 3 bl., kart. Utg. av den Nordiske Santalmission.

Holthe, P. O. Ferskenblomsthøiden. (Taohwalun.) I tekst og billeder. Stavanger. 1925. Det Norske Missionsselskap. 136 s.

Det Norske Misjonsselskap.

Norsk Missionstidende. Missionslæsning for kvindeforeninger. Kamp og seier. Aarg. 80. 1925. Utgit av det Norske Missionsselskap. Red. av Missionsselskapets fungerende generalsekretær pastor Amdahl og Emil Birkeli. For Missionslæsning: fru Lønø. Stavanger. 52 nr. 440 s. + aarsberetning og gavefortegnelse.

Hellige Jul. 1925. Stavanger 1925. Det norske Missionsselskap. Fol. 15 bl., 6 kunstbilag.

Det Norske Missionsselskaps barneblad. Aarg. 30. 1925. Red.: Henny Dons, barneforeningens sekr. Stvgr. 4. 2 nr. mndl. à 2-4 bl.

Glade jul. Missionsselskapets julenummer. Aarg. 29. 1925. Ill. Stavanger. Det Norske Missionsselskap. 4. 16 s.

Glade jol. Aarg. 29. 1925. Det Norske Missjonsselskap. 4. 16 s.

Det Norske Missionsselskaps lommealmanak 1926. Den officielle almanak med Missonsselskapets tillæg, Stavanger 1925. Det Norske Missionsselskap. 259 s., 110 bl., 5 karter.

Det Norske Missionsselskap. Oslo Kreds. Aarsberetning 1924. Oslo 1925. 24 s.

— Program for Kretsmøtet i Oslo Krets i Nannestad 21.-22. juni 1925. 1 bl.

— Drammens Krets. Årsberetning 1924. Drammen 1925. 52 s.

— Hamar Kreds. Beretning for 1924. Hamar 1925. 8 s.

— Bergens Kreds. Aarsberetning 1924. Bergen [1925]. 20 s.

[—] Trondhjems Misjonskrets. Beretning 1924. T.hjem 1925. 31 s.

— Program [for det aarlige fellesmøte for selskapets kvinneforeninger i Trondhjems Krets 11.-12. okt. 1925]. T.hjem 1925. 1 bl.

— Tromsø Krets. Årsberetning 1924. Tromsø 1925. 14 s.

Fagerborg Missionsforening. Aarsberetning 1924. [Oslo 1925]. 2 bl.

Sang til Sørkedalens Kvindeforenings 40 års jubileum 1925. Oslo [1925]. 1 bl.

Det Norske Misjonsselskap. Program for Bibel- og misjonsukens møter fra søndag 25. januar til søndag 1. februar 1925. 1 bl.

Program for det Norske Missionsselskaps kvindestevne i Kristiansund N. Kirkelandets bedehus den 25. og 26. april 1925. Kr.sund N. [1925]. 1 bl.

Østlandets Misjonssommerskole. Sagavoll, Gvarv i Telemark 4.-10. aug. 1925. [Program.] Oslo [1925]. 1 bl.

Missionærhjemmet i Oslo. 13. [ɔ: 14.] aarsberetning for 1924. Avgit av styret. Oslo [1925]. 22 s.

Buddhistmisjonen.

Reichelt, Karl Ludvig. A brief sketch of the historical relation between Mahayana Buddhism and Christianity. The Chinese Text by Young Lee. Additional notes by the former Buddhist monk Kuan Tu. (U. st. o. å.). (Kinesisk.)

Introduction to the New Testament. The Chinese Text written by Lu-

ther Chaoming Lee. 2. ed. rev. [Hankow] 1923. (Kinesisk.)
Commentary on St. James. The Chinese text written by Luther S. Lee. Shanghai [1925]. (Kinesisk.)
Commentary on St. Paul's epistle to the Galathians. The Chinese text written by Luther Chaoming Lee. 2. ed. Hankow 1925. (Kinesisk.)
Exegetical commentary on the Gospel of St. John, with critical introduction. Chinese text by Luther Chaoming Lee. 2 ed. Hankow 1925. (Kinesisk.)

Den norske Sudanmisjon.

Lys over Sudan. Organ for den Norske Sudanmission tilsluttet det Norske Missionsselskap. Aarg. 2. 1925. Red.: Sekretær Erling Imset. Oslo. 10 nr. à 4-6 bl. [Prøvenr. (= nr. 1. juni) betegnes som bilag til For fattig og rik nr. 21].
[Flatland, Karl. Sverre Oseland. J. Nikolaisen.] Rapport fra utsendelsesekspeditionen [1924-25]. Kr.a. 16 s.

Den Norske Kirkes Misjon ved Schreuder.

Zuluvennen. Missionsblad utgit av Komiteen for den Norske Kirkes Mission ved Schreuder. Aarg. 49. 1925. Red.: Sven Svensen, Chr. Dons. Oslo. Mndl. 2 bl. 124 s. (11 nr.).

Santalmisjonen.

Santalen. Aarg. 43. 1925. Utg. av Landsstyret for Santalmissionen i Norge ved pastor M. A. Waaler, fra nr. 20: J. Kvistad. Oslo. 2 nr. mndl., 2 bl., 412 s.
Santalmissionens barneblad. Aarg. 11. 1925. Utg. av Santalmissionens Landsstyre ved frk. P. Essendrop. Oslo. 176 s., 22 nr.
Santalmisjonen. Bergens Kreds. Aarsberetning 1924. [Bergen 1925]. 16 s.
— Nordlands Krets. Aarsberetning for 1924. Bodø 1925. 14 s.

Det Norsk Lutherske Kinamisjonsforbund.

Kineseren. Organ for det Norsk Lutherske Kinamissionsforbund. Aarg. 35. 1925. Red.: Johannes Brandtzæg. Red.-sekr. Oscar Handeland. Oslo. Fol. Ukentl. à 2 bl.
Den unge kineser. Aarg. 5. 1925. Utg.: Solheimsvikens Kinamissionsforening. Red. av en komité. Ansvarlig: Jens Djupvik. 11 nr. à 1-2 bl., julenr. (11 s.).
Blaaveisen. Barneblad. Aarg. 43. 1925. Utg. av det Norsk Lutherske Kinamissionsorbund. Red.: Lærer Magnus Larsen. 172 s., 8 bl., 43 nr. og julenr.
Kristelig folkeblad. Aarg. 15. 1925. Red.: Oscar Handeland, Johannes Daasvand, Olav Risan (ansvarlig). Red.-sekr. Torbjørn Pedersen. T.-hjem. Fol. 14-dagl. à 2 bl.
Verden for Kristus. Det Norsk Lutherske Kinamissionsforbunds sangbok. Omarbeidet og forøket utg. 4. opl. Bergen 1925. Lunde & Co. 559 s.
Det Norsk Lutherske Kinamissionsforbund. Kristiania Kreds. Aarsberetning. 23. virkeaar 1924. 36 s.
[—] Love for Oslo Kreds av Kinamissionen. Oslo 1925. 2 bl.
— Korsbaandet. Meddelelser mellem venner av D. N. Kinamissionsforbund i Oplandenes Kreds. Aarg. 4. 1925. Red.: Sekretær S. Høines. Gjøvik. 4. 4 nr. à 2 bl.
— Beretning om virksomheten i Stavanger Krets av det Norsk Lutherske Kinamisjonsforbund i de første 25 år 1900-1925. Egersund [1925]. 30 s.
— Stavanger Kreds. Regnskap for regnskapsåret 7. juni 1924 til 6. juni 1925. Egersund 1925. 2 bl.
[—] Program for Bibel- og misjonssommerkurset i Randaberg 10.-16. august 1925. 1 bl.
[—] Program for Sundhordland og Hardanger Kreds for Kinamisjonen Pinsen 1925, paa Opdalseidet, Tysnes. 1 bl.
— Bergens Kreds. 23. aarsberetning. 1924. Bergen [1925]. 29 s.
— Sunnfjord Fellesforening for Kinamisjonen 1904-1924. Førde 1924. 15 s.

Andre misjoner.

Lægemissionæren. Organ for Komiteen for den Norske Lægemission og Norske Lægers Kristelige Forbund. Aarg. 26. 1925. Utg.: Komiteen for den Norske Lægemission. Red.: Pastor Einar Amdahl. Missionsselskapet, Stavanger. Oslo. 96 s., 12 nr.

K. M. A. (Kvindelige Missions Arbeidere.) Kvartalshilsen. Aarg. 18. 1925. Utg.: Kvindelige Missions Arbeidere. (K. M. A.) Oslo. 46 s., 4 nr.

Missionshilsen. Organ for (og utgit av) Lærerindernes Missionsforbund. Aarg. 20. 1925. Red.: Frk. J. Winsnes. Oslo. 9 nr. 92 s.

Solstraalenes blad. Aarg. 11. 1925. Utgitt av Lærerindernes Missionsforbund. Redaktør: Frk. Henny Dons. Oslo. 10 nr. 40 s. [Tillæg til «Missionshilsen».]

Missionsvennen. Illustrert tidsskrift for Missionsalliancen. Aarg. 22. 1925. Red.: H. Hjelm-Larsen. Oslo. 4. 64 s., 4 nr.

Den Norske Kinamission (Ass. C. I. M.) Aarsrapport for 1924. Larvik [1925]. [For komiteen: Albert G. Lunde.] 17 + 1 s.

Dissenternes hedningemisjoner: Se de enkelte samfund.

SÆRLIGE TROS-SAMFUND I NORGE.

Den romersk-katolske kirke.

St. Olav. Katolsk tidende. Tidsskrift til den religiøse oplysnings fremme. Aarg. 35. 1925. Red.: P. Ugen. Oslo. 4. Ukentl. à 4 bl.

[Korrespondenten. Tidsskrift for ungdommen. Utg.: Kr.a Katolske Ynglingeforening. Ophørt med nr. 5 1924].

Uit het land van St. Olav. Tijdschrift gewijd aan de noorsche missiebelangen. Hoofredacteur: mgr. dr. Jan Olav Smit, apostolisch vicaris van Noorwegen en Spitsbergen, Akersveien 5, Oslo, Noorwegen. Redactie voor Nederland: Kapelaan J. Mol, Stadhouderskade 5, Amsterdam. Administratie: C. N. Teulings' kon. drukkerijen, s' Hertogenbosch. 3. Jaargang. Nr. 1-6. 1 Maart 1925-1. Januar 1926. 4. 144 sider.

Kimer I Klokker. (Oslo) [1925]. St. Olav. Fol. 15 bl., kunstbilag.

Katholske kirker [i Trondhjem]. [Fortegnelse paa 7 sprog]. 1925. 1. bl.

Snoeys, H. St. Olavs tro. Oslo [1925]. 28 s.

Kort forklaring over høimessen i den katolske kirke. Bergen 1924. 19 s. [Omslagstitel.]

Kompletorium for sønn- og festdage efter dominikanernes ritus. En liturgisk aftenbønnebok utgitt av dominikanerne, Oslo. Oslo 1925. 20 s.

Fra pressens prækestol. Noget kristne bør kjende til. Tillæg: Jesuiterne og den norske grundlov. Oslo 1925. 16 s,

Jensenius, O. Jesuiterne og den norske grundlov. [1925]. 7 s. [Til stortingets medlemmer. Trykt som manuskript.]

Hiorth, Albert. Bør jesuiter taales? Nogen historiske illustrationer til Eidsvoldsmændenes grunde for Norges grundlovs § 2. Samlet av.... Oslo 1925. (With & Co.) 37 s.

Howard-Wright, George. Er Romerkirken vor kirkes moder? Det sande sammenhængsforhold mellem Glastonbury og Rom. (Utdrag af «Glastonbury & Rome». Oversat af S. H. Weedon.) Larvik 1925. Alfons Hansen & Sønners tr. 24 s.

Engelsk, svensk og tysk kirke.

St. Edmund's Church. Oslo. 44. Report of the Committee for the Management of the Secular Affairs 1924. Oslo 1925. 8 s.

Vårt kyrkoblad. Årg. 6. 1925. [Red.: Hjalmar Lyth.] 4 nr. à 1-2 bl.

Deutscher Bote aus Kristiania. Jahrg. 11. 1925. Herausgegeben für die Deutschen in Norwegen von Pfarrer Dr. V. H. Günther. Oslo. 4. 11 nr. à 1-5 bl.

Den Evangelisk-Lutherske Frikirke.

Budbæreren. Organ for den Evangelisk-Lutherske Frikirke. Aarg. 43. 1925. Red.: Andr. H. Holm. Moss. Fol. Ukentl. à 4 bl.

Solstraalen. Frikirkens barneblad. Aarg. 10. 1925. Utg.: Den Ev.-Luth. Frikirke. Red.: Andr. H. Holm. Moss. 184 s., 45 nr.

Julestjernen 1925. Redigert av Andr. H. Holm. Oslo 1925. 24 s. med illustr.

Tunild. Elevblad, Fredtun. Frikirkens Ungdomsskole ved Fredriksvern. Aarg. 3. 1925. Porsgrund. 4. 4 nr. à 4-6 bl.

Rundskrivelse til menighetene i Østenfjelske Presbyterium. [Tønsberg 1925.] 2 bl.

Menighetsblad for den Evang.-Luth. Frikirke. Vestre Menighed [i Oslo]. Aarg. 4. 1925.

Nuortta-Naste. Aarg. 27. 1925. Re-

daktøra: H. O. Heika. Korsfjordast. 4. 24 nr. 88 s.

Ambjør, E[rik]. Frelsens budskap. Prækener for 22 søndage. 2 opl. Bergen 1925. Lunde & Co. Portr., 131 s.

Andre evangelisk-lutherske frimenigheter.

Lesebok for kristelig skole og hjem. B. 1. 2. Ny utg. Utgitt av Den Evang. Luth. Frikirkelige Menighet i Jarlsberg. Tønsberg 1925. 1: 132 s. 2: 312 s.

Sarons blomst. Den Evangelisk-Lutherske Frimenighets blad. Aarg. 1. 1925. Red.: C. Birkenes. Kr.-sand. «Agder tidend»s prenteverk. 4 nr. (sept.-des.) à 4-6 bl.

Hetland, S. og A. Aanensen. To breve. Fra S. Hetland og A. Aanensen til «Samfundets» medlemmer. Egersund [1925]. Kr. Fugleseths boktr. 24 s.

Det Norske Misjonsforbund.

Misjonsbladet. (Før Misjonsforbundets talsmand.) Organ for det Norske Misjonsforbund. Aarg. 22. 1925. Utg.: Det Norske Misjonsforbund. Red.: Aug. Abell. Red.-sekr.: Odolf Larsen. Oslo. 360 + 24 s. 45 nr. og julenr. (= nr. 46-48).

Sneklokken. Ukeblad for søndagsskolen og hjemmet. Aarg. 23. 1925. Red.: Aug. Abell. Red.sekr.: Odolf Larsen. Oslo. 4. 146 + 16 s. 39 nr. + julenr.

Ungdomsfaklen. Organ for Norges Frimissions Ungdomsforbund. Aarg. 6. 1925. Red.: Peter Hurlen. Oslo. 208 + 32 s. 11 nr. + julenr.

47. Aarsmøte for Kristiania Frie Missionsforening og Menighed fra 15de til 23de november 1924 i Bethlehem, Møllergaten 26. 1 bl.

Compston, Lucius B. Den synd for hvilken der ikke er tilgivelse. Foredrag af .... Oversat af pastor Ludv. Johnsen. Oslo 1925. (Lutherstiftelsen.) 15 s. [Omslagstitel.]

Baptister.

De Norske Baptisters 38. konferanse i Stavanger 25.-29. juni 1925. Oslo. 53 s. + 4 bl. + 2 tabeller.

Banneret. (Organ for Baptistmenighetene i Norge.) Aarg. 46. 1925. Red. av E. H. Wang. Oslo. 384 s., 48 nr

Søndagsskolelæreren. [Utg.: Norsk Søndagsskole-Union (av dissentere.)] Aarg. 30. 1925. Red.: G. Nesse [baptist]. Oslo. 176 s. 12. nr.

Den lille evangelist. Aandelige sange for søndagsskolen og hjemmet. 4. opl. Oslo 1925. Norsk Litteraturselskap. 122 s, 3 bl.

Vaarblomsten. Aarg. 36. 1925. Utgit av Norsk Litteraturselskap. Red. av E. H. Wang. Oslo. 26 nr. 104 s.

Tabernaklets menighetsblad. Oslo. 1. Baptistmenighet. 1925. 9 nr. à 2 bl.

Søndagsskolenes fest for Sekretær i Norsk Søndagsskoleunion G. Nesse Torsdag den 18. Mars 1926 kl. 7.30 i Filadelfiamenighetens Lokale, Alfheim.

Oslo 1. Baptistmenighets Søndagsskoles 40-aars-jubilæum. 25. okt. 1885-25. okt. 1925. [Oslo 1925]. 2 bl.

Øie, O. J. Hvilken dag bør vi helligholde? 2. opl. Oslo 1925. Norsk Litteraturselskap. 16 s.

Engvik, S[tinus]. I livets vaar. Oslo 1925. Norsk Litteraturselskap. 128 s.

Smith, Gipsy. Det avgjørende valg og andre prækener. Samlet og oversat av P. Stiansen. Oslo 1925. Norsk Litteraturselskap. 112 s.

Spurgeon, C[harles] H[addon]. Han skal være stor. Prædiken holdt søndag 2. december 1883 i Metropolitan Tabernacle, London. [På omslaget: Han skal være stor. En Kristusprædiken.] Oslo 1925. Norsk Litteraturselskap. 23 s.

Torrey, R. A. Veien til fuld kraft i kristelig liv og tjeneste. Oslo 1925. Norsk Litteraturselskap. 93 s.

Den Biskopelige Metodistkirke.

Konferansens forhandlinger. Den Biskoppelige Metodistkirkes 50-aarlige aarsmøte (missionens 69. aar) avholdt i Skien 24.-28. juni 1925. Samt rapporter, statistik m. m. Utg. efter konferansens bestemmelse og er særkonferansens officielle protokol. Oslo 1925. 126 s., 6 bl. [Omslagstitel: Aarboken for Metodistkirkens aarskonferanse i Norge.]

Kristelig tidende. Organ for den Biskopelige Metodistkirke i Norge. Aarg. 54. 1925. Red.: pastor Edv.

Sandberg. Oslo. Fol. Ukentl. à 4 bl.

Ungbirken. Metodistkirkens ungdomsorgan. Aarg. 19. 1924. Red.: Pastor Edv. Sandberg, fra nr. 28: C. L. Tholander. Ass. red.: Julius Holstad. Oslo. 4. Mndl. 168 + 16 s. 21 nr.

Børnevennen. Illustreret ugeblad. Den Biskoppelige Metodistkirkes barneblad. Aarg. 55. 1925. Red.: Nils Bolt. Oslo. Ukentl. à 4 bl. Julenr. 8 bl.

Læreren. Organ for søndagsskolearbeidere. Aarg. 4. 1925. Utg. av den Biskoppelige Metodistkirkes Søndagsskoleraad i Danmark og Norge. Red. av L. C. Larsen, Aarhus, og Nils Bolt, Oslo. 10 nr. à 8 bl.

Centralkirken. Oslo. Regnskap 1. juli 1924-30. juni 1925. Oslo 1925. 1 bl.

Kirkeklokken. Menighetsblad for Første Metodistkirke, Grünerløkken [Oslo]. Aarg. 1. 2. 1924, 1925. 27 nr. à 2 bl.

Salmer ved Eksaminationsgudstjenesten 10. mai 1925. [Oslo 1925.] 2 bl.

Statutter for metodisternes gamlehjem tilhørende Oslo Metodistmenigheter av den Biskoppelige Metodistkirke. 1925. 1 bl.

Program for innvielse av Oslo metodistmenigheters gamlehjem «Fredly» 15. januar 1925. [Oslo 1925.] 2 bl.

Skoleplan for Søsterhjemmet Betaniens elevkurser. [Oslo 1925.] 2 bl.

Oplysninger for dem der ønsker at optages i den Biskoppelige Metodistkirkes Søsterhjem Betanien. [Oslo 1925.] 2 bl.

Søsterhjemmet Betanien. Oplysninger og statutter for elever, der ikke er medlemmer av den Biskoppelige Metodistkirke. [Oslo 1925.] 2 bl.

Menighetsblad for Metodistmenigheten i Stavanger. Aarg. 2. 1925. Red.: Trygve Wahlstrøm. Stvgr. 43 nr. à 2 bl.

Central Biskopelige Metodistkirke [Bergen.] Kirke-bulletin. Aarg. 8. 1925. [Red.]: Alf Wathne, pastor. Bergen. 42 nr. à 2 bl.

Rapport og budgetforslag fra finanskomiteen til Trondhjems Metodistmenighet for budgetaaret 1924-25. [T.hjem 1925.] [6 s.]

Den Biskoppelige Methodistkirke Trondhjem. [Program i anledning indvielsen av den nye Methodistkirke fra torsdag 18de til mandag 22de juni 1925.] T.hjem 1925. 12 s.

Glædelig jul. Den Biskoppelige Metodistkirke's Julehilsen 1925. 2 bl.

Wiel, Johs. Arbo. Korte utkast til predikener utarbeidede av .... [B. II.] Oslo 1925. L. E. Tvedte. 191 s.

Wiel, Johs. Arbo. Englebud til vor jord, 15.-18. tusen. Oslo 1925. L. E. Tvedte. 360 s., 3 bl.

Syvende Dags Adventister.

Konferensforhandlinger. Rapport over S. D. A. Danske Konferenses 44. Aarsmøte afholdt i dagene 25.-31. Maj 1925 i Landmandshotellets festsal i Aarhus. Rapport over S. D. A. Norske Konferenses 38. Aarsmøte afholdt i Oslo i tiden 2.-7. juni 1925. Oslo 1925. 16 s.

Evangeliets sendebud. Religiøst tidsskrift for hjemmet tilegnet sand gudsfrygt, profetiernes opfyldelse, lykke og velvære i hjemmet. Aarg. 25. 1925. Red.: T. Tobiassen, fra nr. 20: E. Arnesen. Oslo. 415 s., 26 nr.

Nordisk ungdom. Organ for S. D. A.s ungdomsbevægelse i Norden. Aarg. 1. 1925. Red. for Norge: H. Grundset, nr. 12: K. Abrahamsen. Mndl. à 8 bl.

Missionsefterretninger. 1925. Udgives maanedlig af den danske og norske konferens. Oslo. 104 s.

[Rundskrivelsen. Utgiver: Hellik Surtten. Ophørt.]

Morgenvagten [Bibelkalender] for aaret 1926. Oslo [1925]. 10 bl.

Bibellektier for Sabbatsskolen. 1925. Oslo. 4 nr. à 62-72 s.

Læsninger for Bønneugen. Oslo [1925]. Sundhetsbladets tr. 4°. 32 s.

En Samling Salmer og Lovsange til aandelig Opbyggelse. Oslo 1925. Skandinavisk Bogforlag. 680 s.

Et Udvalg Salmer og Lovsange til aandelig Opbyggelse. Oslo 1925. Skandinavisk Bogforlag. 176 s.

Evangeliske Smaaskrifter. Nr. 1-10. [Oslo 1925.] Sundhetsbladets Tr. Dansk Bogforlag, Kbh. 10 nr. à 2 bl.

Johnson, O. A. Bibelens Inspiration. Uomstødelige Beviser for Bibelens guddommelige Oprindelse. Oslo 1925. Skandinavisk Bogforlag. 32 s.

Johnson, O. A. Kristi Guddom. Bibelens Beviser for, at Jesus er sand Gud og derfor en Guddommelig Frelser. Oslo 1925. Skandinavisk Bogforlag. 32 s.

Åhrén, Emil. De store verdensproblemer i den guddommelige aabenbarings og historiens lys. Illustrert. Oslo 1925. Skandinavisk Bokforlag. (Sundhetsbladets tr.) 302 s., 5 billeder i farvetryk.

Åhrén, Emil. De store Verdensproblemer i den guddommelige Aabenbarings og Historiens Lys. Ill. 1. Opl. Kbh. 1925. Dansk Bogforl. (Sundhetsbladets Tr., Oslo.) 302 s.

Åhrén, Emil. De stora världsproblemen i den gudomliga uppenbarelsens och historiens ljus. Illustrerad. 4. rev. uppl. 45. tus. St.holm 1925. Skand. Förlagsexp. («Sundhetsbladet»s tr., Kr.a.) 302 s.

Guds Menighet.

Ørn-Nærem, J. M. Sabbatsholdere, Sabbaten og Sabbatens begyndelse. Stavanger [1925]. Rosenborg pr. Egersund. 24 s.

Frelsesarmeen.

Krigsraabet. Officielt organ for Frelsesarmeen i Norge. Aarg. 38. 1925. Utg.: Frelsesarmeens Eiendomsaktiebolag. Ansvarshavende: Kommandør Lucy Booth-Hellberg. Oslo. Fol. Ukentl. à 4 bl.

Den unge soldat. Officielt organ for Frelsesarmeens arbeide blandt barn og ungdom. Aarg. 31. 1925. Ansvarsh.: Lucy Booth-Hellberg. Oslo. 4. Ukentl. à 4 bl. (Julenr. 8 bl.)

Faklen. Organ for Frelsesarmeens slum- og redningsvirksomhet. Aarg. 22. 1925. Oslo. 4. 4 nr. à 8 bl.

Frelsesarmeens virksomhet i billeder og tall i anledning av selvfornektelsesuken 1ste til 7de november 1925. Oslo 1925. [16] s.

Mathisen, Ida. Gløtt inn i fangenes verden. Trekk fra Frelsesarmeens fengselsvirksomhet i Norge. Oslo 1925. Frelsesarmeen. 4 bl., 164 s., 2 bl.

Plymouth-brødrene.

Evangelie budskap. Evangelisk tidsskrift. 1925. Utg.: Otto Andersen. Red.: W. Lumb. Larvik. 6 nr. à 8 s.

Kjærlige ord til de unge. Aarg. 28. 1925. Utg.: Otto Andersen, Larvik. Red.: W. Lumb. Larvik. Mndl. à 2 bl.

Lock, Frank. Vore hjem i forhold til forsamlingen. Larvik 1925. Otto Andersen. 15 s.

Moore, E. L. Maaltidet. Horten 1925. Otto Andersen. 8 s.

Kristi Menigheter.

De gamle stier. Organ for Kristi Menigheter i Norge og Danmark. Aarg. 16. 1925. Utg.: Kristi Menighet, Oslo. Nr. 1-9: Red. og eksp. adr.: Gabrielsen, Markveien 2 IV, Oslo. Nr. 10-12: Den danske del, red. af et udvalg. Red. og eksp. adr.: Sofievej 5, København V.

Den katolsk-apostoliske kirke.

Pastorale meddelelser. 1925. Utgivere: Th. Jansen, Aarhus, og Philip Hansen, Hellerup. Oslo. Kølbelske boktr. Mndl. à 8 bl.

Pinsebevegelser.

Missionæren. Frit evangelisk blad. Aarg. 37. 1925. Red.: C. M. Sechuus. Skien. Utgit av et aktieselskap. Fol. 36 nr. à 4 bl. (Nr. 35/36 = Julenr. 24 s.)

Tusenfryd. Evangelisk barneblad. Aarg. 10. 1925. Red.: C. M. og Rein Seehuus. Skien. 4. 176 s. 22 nr.

Korsets seir. Aarg. 22. 1925. Red.: T. B. Barratt. Red.sekr.: Laura Barratt. Oslo. Fol. 34 nr. à 2-8 bl., julenr. (m. t. Den store glæde) 16 s.

De aapne døre. Norges Frie Evangeliske Hedningemissions arbeider og virke gjennem 10 aar. Samlet ved Ivar M. Witzøe. Larvik [1925]. Alfons Hansen & Sønners boktr. 160 s.

Tollefsen, Gunnerius. I Afrikas indre. Oplevelser og inntrykk fra en ekspedisjonsreise. Larvik 1925. Alfons Hansen & Sønners boktr. 124 s., portr.

Det gode budskab. Aarg. 22. 1925. [Red.: E. A. Nordquelle.] Oslo. Fol. 2 nr. mndl. à 24 bl.

Missions-Breve. Aarg. 4. 1925. Utg.: Dagmar Engstrøm. Oslo. 4. Mndl. à 4 bl.

Desmond, Ananda K. [1890-.] Med Jesus i lidelse og triumf. Person-

lige oplevelser og utfrielser paa missionsmarken. Av Indiamissionær.... Larvik 1924. Alfons Hansen & Sønners tr. 77 s., 14 bl. billeder.

Franklin, A. P. Den bedende missionær i Indien. Oslo 1925. Korsets seir. 146 s.

Franklin, A. P. Missionsskildringer fra virksomhet blandt menneskeætere. Oversat av A. Fog. 2. opl. Oslo 1925. Korsets seir. 71 s.

Skjulte skatte. Aarg. 14. 1925. Utg.: Johan O. Smith. Horten. 64 s., 8 nr.

Evangelie-basun. Årg. 7. 1925. Oslo. 8 + 12 s. 2 nr. + Julenr. [Tidligere: Korsets budskab.]

Sions røst. [Blad for Jødemisjon.] Aarg. 2. 1925. Red.: Jacob Rud, Nordbygt. 15, Oslo. 12 nr. à 1-8 bl.

Freds-budet. Utg. av «Fredsbudet»s Blad- og Traktatmission. Aarg. 2 [ɔ: 3]. 1925. Red. og eksp. adr. Ribbungsgt. 8, Oslo. Mars-nr. 2 bl.

Manasse Budbærere.

Lee, Julia. Den rike mand og Lazarus eller De to faderhus; Kongen med skyerne; Det romantiske bryllup samt Idealsamfundet. Oslo 1925. Haakensen & Co. boktr. 136 s.

Ymse religiøse virksomheter.

Sandhedsvidnet. Det norske folks kristelige maanedsblad. Aarg. 28. 1925. Red. og utg.: Syver Østgaard. Mjøndalen. Fol.

Lunds Herold. Aarg. 25. [1925.] Red.: H. M. Lund. Kr.a. Nr. 202-205 à 2 bl.

Den frie evangeliske alliancen. Aarg. 9. 1925. Red.: H. Storm—L. Monsen. Stockholm. Fol. Mndl. à 2 bl.

Natmissionæren. Aarg. 16. 1925. Red.: H. Storm L.—Monsen. Stvgr. 4. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Nils Nerland. Helbredelsesmissionen. [4] Sauge. Florø 1925. 2 bl.

Sandhed og Frihed. 1925. Red. av S. V. Ulness. [Oslo.] 2 nr. mndl. à 2 bl.

Det frie ord. «Guds ord er ikke bundet». Aarg. 10. 1925. Redaktør og utgiver: Knut Røhr-Staff. Oslo. Fol. 12 nr. à 2 bl. [Ophørt.]

Evangelie-Røsten. Blad for aandelig vækkelse. Aarg. 3. Julen 1925. Redigert av Paul Holth. Bryn. Evangelie-Røstens Forlag, Johan Græsvik, Storgt. 12, Oslo. 4. 8 bl.

Nielsen, N. G. Troens strid. Av evangelist.... Oslo 1925. Evangelierøsten. 32 s.

Love for Evangeliske Prædikanters Broderring i Oslo og omegn. 1925. Norsk Forlagsselskaps trykkeri. [Oslo.] 2 bl.

Den gylne tidsalder. Tidsskrift for sannhet, håp og mot. Årg. 1. 1925. Utg. og red.: Enok Øman. Red.-sekr.: Andr. Øiseth. 4. 10 nr. (mars -des.). Oslo. O. B. Bunkholdts tr. 159 s.

Russell, Charles T. Tabernakel-Skygger af de «bedre Ofre». En Vejledning for det kongelige Præsteskab. Udgivet af International Forening for Bibelstudium. Oslo 1925. Trykt i Kbh. 151 s.

Rutherford, J. F. Trøst for folket. Oslo 1925. Den Internationale Bibelstudieforening. 52 s.

Rutherford, J. F. Ni avhandlinger over bibelske emner. Kr.a. 1924. Den Internationale Bibelstudieforening. 54 s. [På omslaget: Verdens nød. -Hvorfor? Hjælpemidlet.]

Engelsborg, A. Kampformationen eller den herre Jesu Kristi forklarelse. Paany opfattet og nedskrevet paany av.... Oslo 1925. Utgiverens forlag. 79 s.

Kristensen, N. Bønner på sjø og land. Bodø [1925]. A. F. Knudsen & Søns boktr. 38 s.

Kristensen, Nils. Tiden forkortes. Programmet for den nye Israelsbevægelse og viktige løgnes tilbakedrivelse. Mo 1925. Dunderlandsdølens boktr. 12 s.

Mormoner.

Morgenstjernen. Organ for Jesu Kristi Kirke av Sidste Dages Hellige. Aarg. 4. 1925. Utg. og forl.: A. Richard Peterson. Oslo. (Osterhausgt. 27.) 2 nr. mndl. à 8 bl.

Jøder.

Missionsblad for Israel. Aarg. 99. 1925. Utgit av landsstyret for Israelsmissionen ved prof. dr. Chr. Ihlen. Oslo. 284 s. 24 nr.

Foreningen for Israelsmissionen i Bergen og omegn 1875-1925. Utg. av bestyrelsen. Bergen 1925. A/S John Griegs boktrykkeri. 20 s.

Bergens Kreds av den Norske Israelsmission. Aarsberetning for 1924. Bergen. 15 s.

Nationalt tidsskrift. Sandheten. Aarg. 10. 1925. Red. av M. Sylten. Oslo. 12 nr. 2 bl., 132 s.

Hvem er hvem i jødeverdenen. Fortegnelse over mere kjendte jøder i ind- og utland samt fremmedes forretninger i Norge. Utgit ved «Nationalt tidsskrift». Oslo 1925. [Bilag til Nationalt tidsskrift 1925.] 64 s.

RELIGIONS-ERSTATNINGER.

Morgendæmringen. Tidsskrift for spiritistiske studier. Aarg. 37. 1925. Ansvarshavende redaktør B. Torstenson, fra nr. 10: N. Lindefjeld. Porsgrund. 12 nr. à 8 s.

Norsk teosofisk tidsskrift. Det officielle organ for det Teosofiske Samfund i Norge, Norsk Teosofisk Samfund. Aarg. 6. 1925. Red. av en komite med generalsekretæren som ansvarlig redaktør. Oslo. 6 nr. 176 s.

Lovforandringer. Bilag til Norsk Teosofisk Tidsskrft. Hefte 3. 1925. 2 bl.

Teosofisk Samfunds foredragsrække. III. Ingeborg Boye, Østen og Vesten. Foredrag holdt i Teosofisk samfund. Kr.a 1924. 31 s.

— IV. C. W. Leadbeater. Til dem som sørger og er bedrøvede. 2. opl. Oslo 1925. 31 s.

— V. Annie Besant. Kan man leve et aandelig liv i verden. Oversat av Eva Blytt. Foredrag holdt i City Temple, 10. oktober 1907. 2. opl. Oslo 1925. 30 s.

Vidar. Nordisk tidsskrift for fritt Åndsliv. Årg. 10. 1925. Oslo. 10 nr. 2 bl., 32 s.

Ernst, Edmund. Reformation eller antroposofi? Oversat av Dora Bugge. Oslo 1925. Vidar. 118 s. [På omslaget: I.]

Knoff, Th[oma]s. Studier over sandheten. Oslo 1925. (Olaf Norli.) 275 s.

Lyche, H. Tambs: Lysstreif over livsproblemer. Utgit av Mary R. Tambs Lyche. Med forord av Chr. Collin. Femte oplag. Oslo 1925. Olaf Norli. 190 s.

Steiner, Rudolf, Praktisk utdannelse av tænkningen. Av dr. .... Kr.a. [1924.] Vidar. 24 s.

Steiner, Rudolf. Tærskelen til den aandelige verden. Aforistiske utredninger. Oversat av John Egeland. Oslo 1925. Vidar. 127 s.

Stjernen. Nordisk tidsskrift for den nye tidsalders ideer. Årg. 4. 1925. Red. dr. fil. Lilly Heber. Oslo. Mndl. 233 s., bl.

Tidsskrift for psykisk forskning. Aarg. 4. 1925. Red. av cand. mag. H. Wiers-Jenssen. Oslo. 4 nr. 2 bl., 188 s.

Dahl, Ludvig. Livet efter døden i nyt lys. Et indlæg og en dokumentation i diskussionen om de oversanselige fænomener. 1-2 oplag. Oslo 1925, H. Aschehoug & Co. 235 s.

RETTELSER

Norvegia Sacra 1926.

S. 241 b. l. 36: 22., les 20. — S. 246 l. 6: Græsvik, les Gjøvik.